

Бранко Тошовиќ (ур.)
Branko Tošović (Hg.)

**ПОЕТИКАТА, СТИЛИСТИКАТА И
ЛИНГВИСТИКАТА НА ТЕКСТОВИТЕ
ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ ВО
КОРПУСОТ ГРАЛИС**

**POETIK, STILISTIK UND LINGUISTIK
DER TEXTE VON BLAŽE KONESKI
IM GRALIS-KORPUS**

Блаже Конески • Blaže Koneski

1

2013

**Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје**

Уредник • Herausgeber O. Univ.-Prof. Dr. Branko Tošović Institut für Slawistik Karl-Franzens-Universität Graz Merangasse 70 A-8010 Graz	branko.tosovic@uni-graz.at http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/
--	---

Прелом • Satz
 Бранко Тошовиќ • Branko Tošović

Лектура • Korrektur
 Македонски јазик / Mazedonisch
 Емилија Бојковска / Emilija Bojkovska
 Бојан Петревски / Bojan Petrevski
 Германски јазик / Deutsch
 Арно Вонисх / Arno Wonisch
 Руски, српски, хрватски јазик/ Russisch, Serbisch, Kroatisch
 Бранко Тошовиќ / Branko Tošović

Издавач • Verlag Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz Merangasse 70 8010 Graz Österreich/Austria Tel.: ++43 316/380 25 22	Филолошки факултет „Блаже Конески“ во Скопје булевар „Гоце Делчев“ 9А 1000 Скопје Тел. +389 (2) 3240 400 факс: +389 (2) 3223 811 Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје ул. „Григор Прличев“ 5 1000 Скопје Тел.: +389 (2) 3114-733 Факс : +389 (2) 3222-225
--	---

Печат • Druck

Тираж • Auflage
 300

Тошовиќ, Бранко (ур.) / Tošović, Branko (Hg.). Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во корпусот „Гралис“ / Poetik, Stilistik und Linguistik der Texte von Blaže Koneski im „Gralis-Korpus“. Грац – Скопје / Graz – Skopje: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Филолошки факултет „Блаже Конески“ во Скопје – Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, 2013. – 246 стр./S.

ISBN 978-3-9503561-1-3

ISBN [македонски]

© Branko Tošović, Graz 2013

Alle Rechte vorbehalten. Сите права се задржани.

Содржина

Вовед	7
Einführung (Вовед на германски јазик)	11
Емилија Бојковска (Скопје). Подредникот <i>дека</i> во збирката раскази ЛОЗЈЕ од Блаже Конески и во преводите на германски јазик	17
Наталија Бороникова / Наталиа Боронникова (Пермь), Јелена Верижникова / Елена Верижникова (Москва). Текстовая функция междометий в лингвистическом и художественном наследии Блаже Конеского	33
Александра Ѓуркова (Скопје). Конјункцијата во уметничко- литературната проза на Блаже Конески: лингвистички аспекти	51
Miloš Jevtić (Beograd). Sa Blažom Koneskim	69
Максим Каранфиловски (Скопје). Формите на императивот во текстовите на Б. Конески	75
Бобан Карапејовски (Скопје). Јазикот на препените на Конески ...	85
Веселинка Лаброска (Скопје). За лексичките маркери за евиденцијалност во текстовите на Блаже Конески (според материјалите достапни во корпусот Гралис	95
Весна Мојсова-Чепишевска (Скопје). Поетскиот манифест на Конески	105
Зорица Николовска (Скопје). Транслаторско-културолошките аспекти на расказот ПЕСНА од Блаже Конески во преводот на германски јазик	115
Димитар Пандев (Скопје). Функционалноста на партикулите во ЛОЗЈЕ од Блаже Конески	123
Бојан Петревски (Скопје). Како негира Конески?	141
Елена Поповска (Грац). Перспективата на детето во расказот Прочка од Блаже Конески	155
Димитар Попоски (Скопје). Корпусот Гралис-мак и творештвото на Блаже Конески како модели за отворени образовни ресурси	
Јан Соколовски / Jan Sokolowski (Wrocław). Зборообразувањето во граматиката на Блаже Конески врз фонот на други граматики на словенските јазици	165
Лидија Тантуровска (Скопје). За удвојувањето на директниот објект кај Блаже Конески како нормативно и како стилско обележје	175

Branko Tošović / Бранко Тошовиќ (Грац). Лексичките доминанти во текстовите на Блаже Конески во корпусот „Гралис“	189
Branko Tošović / Бранко Тошовиќ (Грац), Емилија Бојковска / Emilija Bojkovska (Скопје). Корпусот на Блаже Конески во Гралис-мак	199
Kristina Čendo / Кристина Чендо (Zagreb). Sintagme ostvarene bojom (riječ ili dvije o pjesničkome izrazu Blaže Koneskog)	211
Прилоџ	223
Branko Tošović / (Грац). Поздравна реч	225
Branko Tošović / Бранко Тошовиќ (Грац). Завршна реч	229
Договор за австриско-македонскиот научноистражувачки проект „Моно- и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик“	231
Vertrag über das österreichisch-mazedonische Forschungsprojekt „Mono- und multilinguales elektronisches Korpus der mazedonischen Sprache“	235
Роза Тасевска (Скопје). Македонскиот јазик на Универзитетот „Карл Франц“ во Грац	239
Inhalt (Содржина на германски јазик)	245

Бранко Тошовиќ (Грац)

Вовед

0. Овој зборник ги содржи рефератите од првиот меѓународен симпозиум Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во корпусот Гралис / Poetik, Stilistik und Linguistik der Texte von Blaže Koneski im Gralis-Korpus, одржан на 30 и 31 март 2012 година во Грац, во рамките на научниот проект „Моно- и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик / Mono- und multilinguales elektronisches Korpus der mazedonischen Sprache“, кој врз основа на Договор се реализира во соработка меѓу Институтот за славистика при Универзитетот во Грац, Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје и Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје. Документот беше потпишан на 18 декември 2008 година во Скопје за периодот до 2012. Минатата година во Охрид беше продолжен за следните пет години. Во 2012 година во проектот се вклучи и Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Зборникот содржи 21 статија (чии автори претставуваат шест универзитетски центри: Вроцлав – Полска, Грац – Австрија, Москва и Перм – Русија, Скопје – Македонија и Загреб – Хрватска) и пет прилози (Поздравна реч, Завршна реч, Договор за австриско-македонски научно-истражувачки проект „Моно- и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик“ и Македонски јазик на Универзитетот „Карл Франц“ во Грац).

1. Проектот има цел да го промовира македонскиот јазик во странство, а Симпозиумот му даде меѓународна димензија на признанието за творештвото и на јубилејот за Блаже Конески. Особено е значајно тоа што рефератите на Симпозиумот беа напишани исклучиво врз употреба на корпусот. Вредноста на овој проект се состои, пред сè, во тоа што Гралис-мак е првиот монолингвален и мултилингвален корпус на македонскиот јазик и што врз основа на него тој може да се истражува комплексно. Гралис-мак претставува информациска и аналитичка збирка за вградување, обработка и евалуација на пишувани и на говорени текстови, како и на визуелни информации на македонски јазик. Тој ќе овозможи негово систематско истражување, меѓу другото, и во споредба со сите словенски јазици и со германскиот јазик. Гралис-Мак се подготвува во соработка со Центарот за моделирање на информации при Универзитетот во Грац. Мошне важно е да се истакне дека во контакт со Македонската авторска агенција во Скопје

и со правната наследничка на Блаже Конески, Елеонора Конеска, се решени прашањата во врска со почитувањето на авторските права.

2. Целта на Симпозиумот беше врз основа на материјалите од „Моно- и мултилингвалниот електронски корпус на македонскиот јазик Гралис (‘Гралис-мак’)“ да се разгледаат книжевните, стилските и лингвистичките аспекти на опусот на Блаже Конески во три контексти: македонскиот, македонско-словенски и македонско-германски.

Блаже Конески (1921–1993) е втемелувач и еден од кодификаторите на современиот македонски стандарден јазик и виден книжевен, културен и јавен работник: поет, прозаист, есеист, литературен историчар, филолог, лингвист, преведувач и професор на Филозофскиот факултет во Скопје. Со овој проект и со овој симпозиум, најголемиот македонски филолог ги добива следниве признанија: 1. засега единствениот електронски корпус, а македонистиката – првиот моно- и мултилингвален корпус на еден литерат воопшто, 2. интернет-страница со сите основни биографски и библиографски податоци и со целиот корпусен, аудитивен и визуелен материјал (оваа страница нуди и македонска музика, која веќе ја користиме во наставата), 3. можност Блаже Конески да стане уште попризнат и попознат во светот, посебно на словенскиот и на германскиот јазичен простор, 4. страница за популаризирање на македонскиот јазик, македонската книжевност и култура.

На симпозиумот имаше 21 учесник од пет земји: Австрија, Хрватска, Македонија, Полска и Србија и од пет града: Белград, Грац, Загреб, Скопје и Вроцлав. Излагањата (вкупно 18) опфаќаат четири основни тематски подрачја: 1. корпусот на Блаже Конески во Гралис-мак, 2. книжевното творештво на Блаже Конески, 3. јазикот и стилот на Блаже Конески, 4. преведувањето на неговите текстови на германски јазик.

Подготовката и организацијата на симпозиумот финасиски ги поддржа Сервисот за менаџмент и истражување и Бирото за меѓународна соработка на Универзитетот „Карл Франц“ во Грац.

Координатори на овој симпозиум беа Емилија Бојковска, Димитар Попоски и Арно Вониш, а во организацијата беа вклучени и Вања Прстојевиќ, студентка од Нови Сад во Грац, и Сандра Фориќ, од докторските студии по славистика.

На учесниците на симпозиумот им се обратија продеканот за настава на Хуманистичкиот факултет во Грац – професор Хелмут Еберхарт, ќерката на академик Блаже Конески – Елеонора Конеска, раководителката на Институтот за славистика – Ренате Хансен-Кокорун, деканот на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје – Максим Каранфиловски и директорката на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Веселинка Лаброска.

На порталот Гралис е (1) изготвена интернет-страница на Симпозиумот посветен на Блаже Конески и е (2) објавена програмата на собирот (<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projektarium/Mak-Korpus/Symposien.html>). Тука се наоѓаат сите важни информации: 1. Блаже Конески, 2. Цел на симпозиумот, 3. Организатор, 4. Место, 5. Програма, 6. Прифатени теми, 7. Тематски блокови, 8. Корпусот на Блаже Конески во Гралис-мак, 9. Упатство за употреба на корпусот на Блаже Конески во Гралис-мак, 10. Упатство за подготовка на трудовите, 11. Преводи, 12. Хотел, 13. Градот Грац, 14. Превоз, 15. Време, 16. Фотографии, 17. Македонска музика. Малку подоцна беше формирана и Македонската библиотека Гралис: <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projekta> <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projektarium/Mak-Korpus/Symposien.html>.

3. Овој проект, корпус и симпозиум отвораат перспективи за натамошно засилување на позицијата на македонскиот јазик и на македонската книжевност и култура. Тие создаваат и значајни претпоставки за овој јазик да си го добие соодветното место во Австрија, посебно на Универзитетот во Грац, кој веќе низа година ја има Југоисточна Европа како едно од своите тежишта. Со воведувањето на македонскиот јазик во наставата на Институт за славистика во Грац ќе бидат комплетираани јужнословенските јазици, од кои српскиот, хрватскиот, бошњачкиот и словенечкиот сега се студиски јазици, а бугарскиот повремено се изучува на ниво на курсеви. Австриската страна е заинтересирана да се продолжи и да се одржува редовно курсот, но без поддршка од македонска страна ќе биде многу тешко да се оствари оваа идеја во време на економска криза и рестрикција на сите нивоа во наставата.

Непосредно пред симпозиумот – на 27 март 2012, пред Наставно-научниот совет на Институтот за славистика го изнесов предлогот за вклучување курс по македонски јазик во наставата во академската 2012/2013 година, кој ќе трае а) еден семестар, б) еден месец или в) неколку недели. Тоа го образложив со потребата да се комплетираат студиите по јужнословенски јазици. Вториот аргумент е ориентацијата на Универзитетот во Грац кон Југоисточна Европа во последниве години. Во дискусијата, начелно, овој предлог беше поддржан, но беше истакнато дека засега не постои никаква материјална основа на Универзитетот за воведување на кој било нов јазик во наставата, бидејќи и она што постои сега се редуцира, особено поради економската криза, која ја зафати и Австрија. Затоа, компромисно предложив (а тоа мене ми се чинеше единственото реално решение во оваа ситуација) да се вклучи курс по македонски јазик во наставниот план за 2012/13, ако изрази македонската страна готовност финансиски да ја поддржи оваа идеја, која, според мене, е мошне важна за Република Маке-

донија, со оглед на тоа што во сегашнава ситуација ретко некој универзитет на германското говорно подрачје би понудил нешто слично. Како можности за воведување и реализирање курсеви по македонски јазик во споменатата дискусија се посочија програмите од типот ЦЕЕПУС, ЕРАСМУС и сл. Се имаше предвид и помошта од Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Во врска со севе ова, замолив да се извршат консултации и да се добие официјална реакција за можностите и за позицијата на македонската страна. Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје позитивно одговори и материјално ја поддржа оваа иницијатива, која успешно се реализира: првиот таков курс беше организиран и реализиран во зимскиот семестар и како прв македонски лектор во Грац допатува Роза Тасевска, која држеше настава од 15 ноември до 15 декември 2012. На 4 декември 2012 таа настапи и на трибината Гралис 2012 со разговор на темата: Македонија, македонскиот јазик и семинарот во Охрид (http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/gralisarium/2012/2012_Roza_Tasevska.html). Нејзините книги МАКЕДОНСКИ СО МАКА И РЕЧНИК НА АНТОНИМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК СО РУСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ БЕА, исто така, ставени во Македонската библиотека Гралис (<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projektarium/Mak-Korpus/Mak-Bibliothek.html>), што ќе биде корисно за учење на македонскиот јазик во Грац, Австрија и пошироко во Европа. Тоа е еден од прилозите во иницијативата за отворени образовни ресурси и за отвореноста на корпусот Гралис. Книгата на Роза Тасевска е и првата книга со отворен пристап за изучување на македонскиот јазик како странски во целиот свет.

Во летниот семестар 2013 година повторно се одржа интензивен едномесечен курс по македонски јазик на Универзитетот во Грац. Наставата траеше од 2 до 30 мај, а ја изведуваше истата лекторка, т.е. Роза Тасевска. Во мината 2012 и во тековнава 2013 година, интензивната настава на курсевите по македонски јазик ја посетува следниве студенти: Паул Грубер, Бјанка Зиберер, Анаид Церибашиќ-Беговац, Емина Јовиќ, Мариса Мархл, Дамир Мустабашиќ, Корнелија Раценхофер, Зинаида Салкиќ, Алесандро Скафариело, Јелена Тешкиќ, Белма Цоковиќ, Барбара Штехер, Мелани Холцер и Дарјан Хорват. Повеќето од нив успешно го положија завршниот тест по македонски јазик I и по македонски јазик II. За време и на овој едномесечен престој, на 28 мај 2013 година, лекторката настапи на трибината Гралис 2013 со реферат на тема: Македонско девојче.

Управата на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје одобри три стипендии за студенти од Грац на Летната школа, која ќе се одржи од 15 до 28 јуни 2013 година во Охрид. Престојот на најуспешните студенти на Летната школа во Македонија е од повеќекратно значење: 1. тие ќе ги прошират и ќе ги продлабочат своите теоретски и практични знаења од областа на македонскиот јазик, литература и култура; 2. ќе се поттикне

натпреварувачки дух кај идните македонисти во Грац и 3. најважно - се надеваме дека на дел од тие студенти во иднина македонистиката ќе им стане (една од) специјалност(ите).

Ние од Институтот за славистика при Универзитетот „Карл Франц“ од Грац се надеваме дека и во 2013/2014 и во следните години ќе имаме лектор од Македонија. Сега, во прво време, многу е важно да нема прекин на курсот по македонски јазик, заради ориентација и определба на студентите. Континуираното одржување на курсот ќе придонесе за заживување и зацврстување на македонистиката на нашиот Универзитет.

Наставата во летниот семестар 2012/2013 (во рамките на мојот семинар „Бошњачкиот, српскиот, хрватскиот јазик во споредба со македонскиот и рускиот јазик“), која за првпат го вклучува и македонскиот јазик, претставува исто така, важна поддршка.

На крајот би сакал срдечно да им се заблагодарам на Емилија Бојковска, Бојан Петревски и Арно Вониш за поддршката при изготвувањето на овој Зборник.

Грац, мај 2013

Branko Tošović (Graz)

Einführung

0. Der vorliegende Sammelband beinhaltet die Referate des ersten internationalen Symposiums zum Thema Poetik, Stilistik und Linguistik der Texte von Blaže Koneski im „Gralis-Korpus“ (Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во корпусот „ГРАЛИС“), das am 30. und 31. März 2012 im Rahmen des Forschungsprojektes „Mono- und multilinguales elektronisches Korpus der mazedonischen Sprache“ („Моно- и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик“) in Graz abgehalten wurde. Im Zuge dieses Symposium wurden die bisherigen Ergebnisse des genannten österreichisch-mazedonischen Forschungsprojektes präsentiert. Der Vertrag über die gemeinsame Zusammenarbeit in diesem Projekt war am 18. Dezember 2008 in Skopje zwischen dem Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz und der Philologischen Fakultät „Blaže Koneski“ abgeschlossen und im vorigen Jahr in Ohrid um fünf Jahre verlängert worden. Bei dieser Gelegenheit hatte das Institut für die mazedonische Sprache „Krste Misirkov“ (Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“) in Skopje den Wunsch geäußert, sich in das Projekt einzubringen und ebenfalls einen Kooperationsvertrag abzuschließen.

Der Sammelband umfasst 21 Aufsätze (mit Autorinnen und Autoren aus sechs universitären Zentren: Wrocław – Polen, Graz – Österreich, Moskau und Perm’ – Russland, Skopje – Mazedonien und Zagreb – Kroatien) und fünf Beilagen (Eröffnungsrede, Schlussworte und Wortlaut des Vertrages über das österreichisch-mazedonische Forschungsprojekt „Mono- und multilinguales elektronisches Korpus der mazedonischen Sprache“).

1. Das erste Symposium hatte die internationale Dimension des Werkes von Blaže Koneski zum Thema und war darum bemüht, das Schaffen dieses Autors zu würdigen, zumal sich dessen Geburtstag kurz vor dieser Veranstaltung zum 90. Mal gejährte hatte. Die in den Vorträgen behandelten Texte des Autors sind allesamt dem Gralis-Korpus der mazedonischen Sprache („Gralis-Mak“) entnommen, bei dem es sich um das erste mono- und multilinguale Korpus für die mazedonische Sprache handelt. Auf diese Weise wurden erstmals Bedingungen geschaffen, diese südslawische Sprache in ihrer ganzen Komplexität zu untersuchen. „Gralis-Mak“ beinhaltet in mazedonischer Sprache produzierte schriftliche und mündliche Texte sowie visuelle Informationen, die solcherart verarbeitet und evaluiert wurden, dass eine systematische Untersuchung des Mazedonischen sowie der Parallelen dieser Sprache zu allen übrigen slawischen Sprachen und zum Deutschen ermöglicht wird. Entwickelt

wurde das Korpus im Rahmen einer Zusammenarbeit des Instituts für Slawistik und des Zentrums für Informationsmodellierung in den Geisteswissenschaften. Besonderer Dank gilt der Mazedonischen Autorenagentur (Македонската авторска агенција) in Skopje und der rechtmäßigen Nachfolgerin von Blaže Koneski – dessen Tochter Eleonora Koneska – für die Lösung aller Fragen bezüglich der Urheberrechte.

2. Das Ziel des Symposiums lag darin, auf Grundlage des im „Gralis-Mak“-Korpus bereitgestellten Materials die literarischen, stilistischen und linguistischen Aspekte des Schaffens von Blaže Koneski zu analysieren. Die einzelnen Beiträge legten ihren Fokus dabei entweder auf das Mazedonische selbst, auf mazedonisch-slawische Parallelen oder auf Parallelen zwischen dem Mazedonischen und Deutschen.

Blaže Koneski (1921–1993) begründete die moderne mazedonische Standardsprache und nahm gemeinsam mit Weggefährten deren Kodifizierung vor. Als Dichter, Prosaist, Essayist, Literaturhistoriker, Philologe, Sprachwissenschaftler, Übersetzer und Professor der Philosophischen Fakultät in Skopje wurde er bald zum bekanntesten Vertreter des literarischen und kulturellen Lebens Mazedoniens. Mit diesem Projekt und mit diesem Symposium wurden und werden zu Ehren des größten mazedonischen Philologen folgende Wegzeichen gesetzt: 1. Entwicklung des bislang einzigen elektronischen Korpus mit ein- und mehrsprachigen Texten eines mazedonischen Literaten; 2. Erstellung einer Website mit allen grundlegenden bio- und bibliografischen Daten sowie mit umfassendem Audio- und Videomaterial (einschließlich mazedonischer Musik, die mittlerweile im Unterricht genutzt wird); 3. Bekanntmachung bzw. Popularisierung des Werkes und der Person von Blaže Koneski vor allem im slawisch- und deutschsprachigen Raum und 4. Vermittlung von Informationen über die mazedonische Sprache, Literatur und Kultur.

Am Symposium nahmen 21 Vortragende aus fünf Ländern (Kroatien, Mazedonien, Österreich, Polen, Serbien) und fünf Städten (Beograd, Graz, Skopje, Wrocław, Zagreb) teil. Die Vorträge (insgesamt 18) umfassten drei grundlegende Themen: 1. das Korpus von Blaže Koneski im „Gralis-Mak“ 2. einzelne literarische Werke von Blaže Koneski, 3. Sprache und Stil von Blaže Koneski und 4. die Übersetzung seiner Texte ins Deutsche.

Die Vorbereitung und Organisation des Symposiums wurde finanziell vom Forschungsmanagement und -service der Karl-Franzens-Universität Graz wie auch vom Büro für internationale Beziehungen unserer Universität unterstützt.

Als KoordinatorInnen fungierten Emilija Bojkovska, Dimitar Poposki und Arno Wonisch. An der Vorbereitung und Durchführung dieser Veranstaltung haben sich auch Vanja Prstojević, Studentin aus Novi Sad, und Sandra Forić, Doktorandin aus Graz, beteiligt.

An die TeilnehmerInnen des Symposium richteten Studiendekan Prof. Dr. Helmut Eberhart, die Tochter Blaže Koneskis, Elonora Koneski, die Leiterin des Instituts für Slawistik, Prof. Dr. Renate Hansen-Kokoruš, der Dekan der Philologischen Fakultät „Blaže Koneski“ in Skopje, Prof. Dr. Maksim Karanfilovski, und die Direktorin des Institutes für die mazedonische Sprache „Krste Misirkov“, Prof. Dr. Veselinka Labroska, ihre Begrüßungsworte.

Auf dem Gralis-Portal wurde (1) eine Web-Seite zum Symposium über Blaže Koneski eingerichtet und (2) das Programm dieser Veranstaltung veröffentlicht (<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projektarium/Mak-Korpus/Symposien.html>). Hier befinden sich auch alle wichtigen Informationen zu folgenden Themen: 1. Blaže Koneski, 2. Ziel(e) des Symposiums, 3. Organisation, 4. Veranstaltungsort, 5. Programm, 6. angenommene Themen, 7. Themenblöcke, 8. das Korpus von Blaže Koneski in „Gralis-Mak“, 9. Anleitung zur Korpusnutzung, 10. Anleitung zum Verfassen der Beiträge, 11. Übersetzungen, 12. Informationen zur Unterbringung in Graz, 13. Informationen über Graz, 14. städtischer öffentlicher Verkehr, 15. Wetterprognosen, 16. Fotografien und 17. mazedonische Musik. Etwas später kam es sodann auch zur Einrichtung einer mazedonischen Online-Bibliothek. Einsehbar sind diese Datensammlungen unter folgendem Link: <http://www-gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Mak-Korpus/Symposien.html>.

3. Projekt, Korpus und Symposium dienen der Stärkung der Rolle der mazedonischen Sprache, Literatur und Kultur in Graz. Sie bilden auch eine wichtige Voraussetzung dafür, dass diese Sprache den ihr zustehenden Platz in Österreich und dabei insbesondere an der Karl-Franzens-Universität Graz erhält, deren Schwerpunkt schon seit längerer Zeit auf dem südosteuropäischen Raum liegt. Da am Institut für Slawistik in Graz nun neben dem Bulgarischen auch das Mazedonische im Rahmen von fakultativen Sprachkursen angeboten wird, sind an diesem Institut, an dem Bosni(aki)sch, Kroatisch, Serbisch und Slowenisch Studienrichtungssprachen sind, alle südslawischen Sprachen vertreten. Obwohl von österreichischer Seite großes Interesse besteht, die mazedonische Sprache auch weiterhin im Rahmen von Kursen zu unterrichten, ist dies, gerade aufgrund der Wirtschaftskrise, ohne Unterstützung von mazedonischer Seite kaum möglich.

Daher habe ich unmittelbar vor Beginn des Symposiums auf der Sitzung der Curricula-Kommission des Instituts für Slawistik am 27. März 2012 vorgeschlagen, einen Kurs für die mazedonische Sprache im Lehrveranstaltungsplan für das Studienjahr 2012/2013 im Umfang von: a) einem Semester, b) einem Monat oder c) mehreren Wochen aufzunehmen. Begründet habe ich dies mit dem Bedarf, das Studium aller südslawischen Sprachen am Institut zu ermöglichen. Als zweites Argument führte ich den Südosteuropa-Schwerpunkt der Karl-Franzens-Universität Graz an. In der Diskussion wurde der Vorschlag zwar prinzipiell unterstützt, aber auch mit Bedauern festgestellt, dass

aufgrund der angespannten wirtschaftlichen Situation die finanziellen Mittel für die ohnehin bereits an der Universität angebotenen Sprachen ständig gekürzt werden müssten, sodass für die Einführung einer neuen Sprache keine Mittel vorhanden seien. Um im Studienjahr 2012/2013 trotzdem einen Kurs der mazedonischen Sprache anbieten zu können, war man also auf finanzielle Unterstützung von mazedonischer Seite angewiesen, welche aufgrund des Umstandes, dass die mazedonische Sprache an Universitäten im deutschsprachigen Raum nur äußerst selten angeboten wird, nicht unwahrscheinlich schien. Als Möglichkeit für die Abhaltung von Mazedonisch-Kursen wurde in genannter Diskussion auf Netzwerkprogramme wie CEEPUS und ERASMUS u. a. verwiesen, wobei eine Unterstützung seitens der Universität „Kyrill und Method“ in Skopje vorgesehen war. In diesem Zusammenhang bat ich um die Abhaltung von Konsultationen, um eine offizielle Meinung der mazedonischen Seite zu erhalten. Letztendlich erklärte sich die Universität „Kyrill und Method“ sodann bereit, diese Initiative, die mittlerweile eine erfolgreiche Umsetzung erfährt, zu unterstützen: So konnte im Wintersemester 2012/2013 erstmals ein Kurs der mazedonischen Sprache an der Universität Graz abgehalten werden. Geleitet wurde er von Roza Tasevska, die als erste Mazedonisch-Lektorin in Graz tätig war. Sie unterrichtete von 15. November bis 15. Dezember 2012 und hielt dazu am 4. Dezember 2012 einen Vortrag mit dem Titel „Mazedonien, die mazedonische Sprache und das Seminar in Ohrid“ (http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/gralisarium/2012/2012_Roza_Tasevska.html). Ihre Bücher МАКЕДОНСКИ СО МАКА [MAZEDONISCH MIT MÜHE] und РЕЧНИК НА АНТОНИМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК СО РУСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ [DAS WÖRTERBUCH DER ANTONYME IN DER MAZEDONISCHEN SPRACHE UND IHRE RUSSISCHEN ENTSPRECHUNGEN] wurden in die mazedonische Gralis-Bibliothek (<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projektarium/Mak-Korpus/Mak-Bibliothek.html>) aufgenommen und somit für die Lehre des Mazedonischen in Graz, Österreich und Europa nutzbar gemacht. Das Lehrbuch MAZEDONISCH MIT MÜHE von Roza Tasevska stellt somit weltweit die erste, öffentlich zugängliche Publikation zum Studium der mazedonischen Sprache als Fremdsprache dar.

Im Sommersemester 2013 wurde der Kurs an der Universität Graz fortgesetzt, wobei diese Lehrveranstaltung von 2. bis 30. Mai dauerte und ebenfalls von Frau Tasevska abgehalten wurde. Im Verlaufe des Kurses im Studienjahr 2012/2013 machten folgende Studierenden von diesem neuen Lehrveranstaltungsangebot Gebrauch: Anaid Ceribašić-Begovac, Belma Coković, Paul Gruber, Melanie Holzer, Darjan Horvat, Emina Jović, Marisa Marchl, Damir Mustabašić, Cornelia Ratzenhofer, Zinaida Salkić, Alessandro Scafariello, Barbara Stecher, Jelena Tešić und Bianka Sieberer, die die Prüfung für Mazedonisch I und II mehrheitlich positiv ablegten. Im Zuge ihres knapp einmonatigen Graz-Aufenthaltes hielt Frau Tasevska am 28. Mai 2013 im Rahmen der Tribüne

„Gralis 2013“ zusätzlich einen Vortrag zum bekannten Lied Македонско девојче [Das mazedonische Mädchen].

Die Leitung des Internationalen Seminars für die mazedonische Sprache, Literatur und Kultur an der Universität „Kyrill und Method“ in Skopje genehmigte für Studierende aus Graz drei Stipendien für die Sommerschule, die von 15. bis 28. Juni 2013 in Ohrid stattfinden wird. Für die Studierenden hat die Teilnahme an dieser Veranstaltung mehrerlei Bedeutung: 1. Sie erweitern und vertiefen ihre theoretischen und praktischen Kenntnisse der mazedonischen Sprache, Literatur und Kultur; 2. sie mögen ein Bewusstsein für eine zukünftige mazedonische Lehre in Graz legen und – dies erscheint am wichtigsten – 3. es bleibt zu hoffen, dass einige dem Fach der Makedonistik auch in Zukunft erhalten bleiben werden.

Wir hoffen, dass auch im Studienjahr 2013/2014 und in den folgenden Jahren das Lektorat für die mazedonische Sprache bestehen bleibt. Gerade jetzt, wo wir noch am Anfang stehen, liegt es im Besonderen im Interesse der Studierenden, die Kurse der mazedonischen Sprache ohne Unterbrechung weiterzuführen. Zahlreiche diesbezüglich Anfragen von Studierendenseite rechtfertigen und belohnen unsere Bemühungen, und so hoffen wir, dass mittels kontinuierlicher, einstweilen monatlich angebotener Kurse die Position der Makedonistik an unserer Universität gestärkt und verbessert wird.

Auch mein theoretisch konzipiertes Seminar mit dem Titel „BKS im Vergleich mit dem Slowenischen, Mazedonischen und Russischen“ (Sommersemester 2013) stellt einen kleinen Beitrag in dieser Richtung dar.

Abschließend ergeben aufrichtige Worte des Dankes an Emilija Bojkovska, Bojan Petreski und Arno Wonisch, die bei der Vorbereitung und Drucklegung dieses Bandes wesentlich mitwirkten.

Graz, im Mai 2013

Емилија Бојковска (Скопје)

Подредникот *дека* во збирката раскази Лозје од Блаже Конески и во преводите на германски јазик

Во овој труд се истражуваат дистрибуцијата и синтаксичките функции на *дека*-речениците, кои се јавуваат како а) реченичен сегмент, и тоа дополние (субјект, директен објект, предлошки објект, предикатив и зависнореченичен објект) и додаток (причинска определба) и како б) атрибуцко дополние (на именка, придавка и глаголски прилог). Во германскиот превод на расказите ЛОЗЈЕ / DER WEINGARTEN, ЛЈУБОВ / LIEBE, ПЕСНА / PETRES LIED и ПОТЕЗ / DER ZUG најчесто се јавуваат *dass*-реченици, а поретко *als*-реченици, зависни главни (бесподреднички) реченици и инфинитивни конструкции. На причинските *дека*-реченици им одговараат германските зависни реченици (со подредниците *weil* и *da*) и главни реченици (со приредникот *denn*).

1. Вовед

Предмет на истражувањето се дистрибуцијата, синтаксичката функција и значењето на подредникот *дека*, т.е. на *дека*-речениците во збирката ЛОЗЈЕ од Блаже Конески и на еквивалентите во германските преводи на расказите ЛОЗЈЕ / DER WEINGARTEN, ЛЈУБОВ / LIEBE, ПЕСНА / PETRES LIED и ПОТЕЗ / DER ZUG. Истражувањето се темели врз електронските текстови содржани во корпусот Гралис-мак¹.

Терминот подредник се однесува на субординациските сврзници. Во трудот на Бојковска (2011а) е претставен обидот за класификација на неменливите зборови според дистрибуцискиот (синтаксички) критериум. Со оглед на тоа што „координациските“ и „субординациските сврзници“ никогаш не се јавуваат во иста околина, туку првите се среќаваат меѓу истовидни и исторедни јазични единици, т.е. при кумулација (*бели и црни фијури*), а вторите – во почетокот на зависни реченици (*Изјави дека не може да дојде во Виена*), се покажа дека е излишно да се постулира надредена зборовна група што би ги опфаќала двата вида зборови наменети за сврзување на јазичните единици, дотолку повеќе што „сврзниците“ не се единствените зборови со сврзувачка функција. Напуштањето на зборовната група „сврзници“ се должи и на околноста што „субординациските сврзници“

¹ Корпусот Гралис-мак е достапен на адресата: <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projektarium/Mak-Korpus/index.html>.

ци“ (подредници), покажуваат поголеми сличности со предлозите отколку со „координациските сврзници“ (приредници). Имено, и подредниците и предлозите вршат подредувачка функција, за разлика од приредниците, кои имаат приредувачка функција. Онака како што подредникот му/ѝ ја потчинува зависната реченица на одреден(а) збор(оформа) – во горниот пример, на глаголската форма *изјави*, – така предлогот му/ѝ ја потчинува именката или заменката на даден(а) збор(оформа) – во горниот пример, предлогот *во* ѝ ја потчинува именката *Виена* на глаголската форма *гоѝа-ѝува*. За разлика од нив, приредникот стои меѓу исторангирани елементи – во горниот пример, приредникот *и* ги сврзува кумулираните именски синтагми, од кои првата е елиптична: *бели и црни фиѝури* (сп. Бојковска 2011a).

Во овој труд се прави начелна разлика меѓу зависни реченици што претставуваат реченични сегменти („реченични членови“)² и такви што вршат атрибутска функција. Оваа поделба не се однесува само на зависните реченици туку на јазичните единици воопшто. Под **реченичен сегмент** се подразбира јазична конструкција што зависи од глагол, додека **атрибу-тот** е јазична конструкција зависна од збор различен од глаголот (именка, придавка, предлог, прилог итн.). Според тоа, декларативните реченици што ги наведува Минова-Ѓуркова (2000: 264 и следн.):

*Од сеѝо ова јасно ѝроизлеѝува **дека** е јазикот ѝѝѝѝесѝвена ѝојава.*

*Од сеѝо ова јасно ѝроизлеѝува **фактот** дека е јазикот ѝѝѝѝесѝвена ѝојава.*

овде се класификуваат во две подгрупи: првата е реченичен сегмент (субјект), а втората е атрибут на именката *факт*.

Освен наведената поделба според видот на надредениот елемент (глагол или неглаголски збор), се прави и поделба според видот на зависноста, имено според тоа дали е појавата на зависниот елемент (во случајов на *дека*-реченицата) условена од валентноста на надредениот елемент. Кога е овој услов исполнет, зависните елементи се дополненија, а во спротивно се додатоци. Оваа поделба ги опфаќа и реченичните сегменти и атрибутите.

Глаголските (реченичните) дополненија се реченични сегменти што се специфични и/или се облигаторни придружни елементи на одредени глаголи. Така, на пример, директниот објект е дополнение бидејќи не се јавува кај сите глаголи (на пример кај *врне*, *ѝрми* итн., кај *оди*, *ѝрча* итн.), пространствената определба кај *живее* е дополнение бидејќи е облигаторна, макар што е аспецифична (*Живееме во Скопје*.), а предлошкиот на-објект кај глаголот *смеѝа* ги исполнува двата условия (*Смеѝа.ме на ѝомошѝа*). Глаголските додатоци, на пример, пространствените определби, се аспеци-

² Овој термин не се користи поради совпаѓањето со подгрупата членови во рамките на детерминаторите.

фични и факултативни (*Појадуваме во хоџел*), па затоа не се врзани за глаголската валентност.

Со оглед на тоа што атрибутите се начелно факултативни, атрибутските дополненија се утврдуваат само врз основа на селективноста при комбинирањето со надреден елемент различен од глаголот. Ако се атрибутите специфични само за одредени елементи од дадена зборовна група, тогаш се атрибутски дополненија. Во спротивно, т.е. ако можат да се јават кај произволни зборови од односната зборовна група, тогаш се атрибутски додатоци, кои се секогаш аспецифични. Според тоа, предлошкиот *џо*-атрибут кај именката *коџнеж* е атрибутско дополние (*коџнеж џо средба*) бидејќи не се јавува кај произволни именки, додека класата ситуативни определби (овде претставена со временска определба) е атрибутски додаток поради аспецифичноста (*коџнеж / џојадок / иџра во ова време*).

Својството (а)специфичност се однесува на класи елементи, а не на поединечни примери, што значи дека при утврдувањето на ова својство не се води грижа за колокациите.

Зависните реченици, по правило (но не секогаш), комутираат со неглаголски јазични единици:

Се џлаши дека нема да усџее.

Се џлаши од неусџех.

Според тоа, зависните реченици се приопштуваат кон синтаксичката функција на неглаголската конструкција со која комутираат (во горниот пример, зависната реченица *дека нема да усџее* и предлошката синтагма *од неусџех* претставуваат предлошки објекти).

Зависните реченици, вклучително и *дека*-речениците, можат да се јават со корелат. Тоа е збор со општо значење (најчесто замена или прилог со или без предлог) обично во катафорска употреба, кој се наоѓа во надредената реченица (наречена надреченица, поточно во надреченичниот остаток)³ и кој упатува на последователната зависна реченица. Неговото значење се разоткрива од контекстот:

Се џлаши од џџа дека нема да усџее.

Корелатот може да биде облигаторен или факултативен, а некои зборови (во некои употреби) не го допуштаат. Понекогаш, тој има разликувачка функција.⁴

³ За поимите зависна главна реченица, надреченица и надреченичен остаток итн., в. Бојковска 2011б и Бојковска 2012.

⁴ Кога глаголот *смеџа* има значење 'се потпира', корелатот на предлошкиот објект е облигаторен (*Смеџам на џџа дека ќе ми џомоџнеш.*), а кога значи 'застапувам став', не може да се јави корелат на директниот објект (*Смеџам дека не е џака.*). Слично е со *мисли*, на пример, кај значењата 'ги насочува мислите': *Мислам на џџа џџџо / дека џобедивме.* и 'проценува': *Мислам дека џобедивме.*

2. Подредникот *дека* во ЛОЗЈЕ и во германските преводи

Во лингвистичките проучувања на Конески (1967: 538), *дека* се наведува како исказен (декларативен) и како причински (каузален) сврзник. Истите значења ги наведува и Минова-Ѓуркова (2000: 264 и натаму; 274), која го разгледува овој сврзник во релација со *зашто*, *бидејќи*, *заштоа што*, *дека* и *оџи* и заклучува: „Во секоја причинска реченица тие можат да се заменат меѓусебно без промена на значењето, при што *дека* и *оџи* можат да му припаднат на исказот разговорен белег, на пример: *Ти ѝага некако жал за човекоџи дека душаџа си ја вади ѝред ѝебе*“.

Во збирката ЛОЗЈЕ, *дека*-речениците се јавуваат како: а) глаголско дополнение: субјект, директен објект, предлошки објект, предикатив (именски дел од глаголско-именскиот природок) и зависнореченичен објект, б) глаголски додаток: причинска реченица и в) атрибутно дополнение (на именка, придавка и глаголски прилог).

Примерите се класификувани според синтаксичката функција на *дека*-реченицата. Како што беше кажано во т. 1., македонските примери потекнуваат од целата збирка ЛОЗЈЕ, а германските — од преводот на расказите ЛОЗЈЕ, ЉУБОВ, ПЕСНА и ПОТЕЗ, кој е содржан во корпусот Гралис-мак (в. фуснота 1).

2.1. Реченичен сегмент: дополнение

2.1.1. Субјектна *дека*-реченица

Како илустрација служат следниве примери:

[...] и беше јасно *дека* ѝој заѝправо избеѝнува да се среѝне со Милеѝа (ЗАКЛАНО КРУВЧЕ, 296).

Ме радуваше *дека* заедно со мене доби нови чевли и Бане (ЧЕВЛИ, 254).

Излезе *дека* ѝој бил ѝознаѝ со ѝокојниоѝ му ѝа ѝко на Пискушева [...] (ЗАКЛАНО КРУВЧЕ, 284).

Не може да се рече *дека* ѝаа се одликува со сериозна усѝременосѝ и дисциѝлина (ЧЕВЛИ, 246/247).

Но ѝреба да се ѝодвлече *дека* и овде со нуждаѝа за чистѝо духовно изживување во одреден вид, се ѝоврзувааѝ и ѝоинакви моѝиви, [...] (ПОТЕЗ, 34) ♦
Aber man muß unterstreichen, daß sich hier mit der Notwendigkeit rein geistigen Erlebens bestimmter Art auch andersartige Motive verbinden, [...] (DER ZUG, 64).

[...] и зар е најпосле сèшто штоа важно, која е сигурно **дека Марко ѝ сака?** (ЛОЗЈЕ, 8) ♦ [...] *und ist nicht am Ende allein wichtig, daß sicher ist, daß Marko ihn mag?* (DER WEINGARTEN, 75)

Но ишто така беше јасно **дека не може да остане само на онаа секидневна употреба од исчекување** [...] (ЈУБОВ, 64). ♦ *Aber ebenso klar war auch, es konnte nicht bei diesem täglichen Bedürfnis bleiben, auf sie zu warten* [...] (LIEBE, 519).

Природно е **дека и во случајот со нашиов мајстор тие мошви и раа важна улога** (ПОТЕЗ, 34). ♦ *Es ist natürlich, daß diese Motive auch im Falle unseres Meisters eine wichtige Rolle spielten* (DER ZUG, 64).

[...] и лаа е **дека е висшеска онаа љубов што ќе остане за сите скриена** (ЈУБОВ, 64). ♦ [...] *daß Lüge ist, sie bliebe allen verborgen* (LIEBE, 519).

Субјектната *дека*-реченица обично се јавува со глаголот сум, но има примери и со други глаголи (*радува, излезе* итн.), како и со модален глагол, комбиниран со повратнопасивна *да*-конструкција (*не може да се рече* итн.). Предикативот претставува придавска синтагма (*јасно, природно* итн.) или именска синтагма (*лаа* итн.).

Како германски еквивалент претежно се јавува *dass*-реченица во функција на субјект, но се среќаваат и следниве конструкции: зависна главна (бесподредничка) реченица (*sie bliebe allen verborgen; es konnte nicht bei diesem täglichen Bedürfnis bleiben*), како и „акузативна“ *дека*-реченица (*daß sich hier mit der Notwendigkeit [...] andersartige Motive verbinden*), во чиј над-реченичен остаток се јавува неопределената замена *тап* како субјект на прирокот *muß unterstreichen* во конструкцијата: [букв.] 'Но човек мора да подвлече дека [...]'.¹

Зависната реченица во примерите како следниов може да се толкува и како субјектна и како причинска реченица

[...] *ѝа ми е непријатно дека на груштите луѓе им ѝаѓа в очи* (ЧЕВЛИ, 255).

Според првото толкување, глаголот сум ја има валентноста: субјект (*дека на груштите луѓе им ѝаѓа в очи*) и предикатив (*непријатно*), а според второто, глаголот-копула се јавува како бесподметен глагол со валентност: предикатив (*непријатно*) и е употребен на истиот начин како во примерите: *Непријатно / Лошо ми е*. ('Се чувствувам непријатно / лошо'). При второто толкување, *дека*-реченицата е причинска определба. Поради аспецифичноста на ситуативните определби, во кои спаѓа и причинската определба, таа не влегува во валенциската шема на глаголот. Согласно со горенаведената дефиниција на атрибутот, дативната (индиректна) личнозаменска форма *ми* се толкува како дативен (индиректен) атрибут на предикативот, а не како индиректен објект на глаголот сум, бидејќи нејзината појава не е

условена од глаголот *сум*, туку од придавката *нејпријатно* (сп. Бојковска 2013).

2.1.2. Директен објект

Следниве примери го илустрираат директниот објект:

Тој сеи дека словесниот двобој се решава во нејова полза (КРЧИТЕ, 322).

[...], а на Банета му кажа дека нејови чевли ќе одаи на поправка (ЧЕВЛИ, 251).

Понеделник е, и тој знае дека берберица та не е отворена (ЉУБОВ, 62). ♦ *Es ist Montag, und er wußte, dass die Barbierstube nicht geöffnet war* (LIEBE, 517).

Марко знае дека сега е најпаметно да го продолжи својот начин на сочувствена пошмелост [...] (ЛОЗЈЕ, 8). ♦ *Marko weiß, daß es jetzt am klügsten ist, in seiner Art des mitführenden Spotts weiterzumachen, [...]* (DER WEINGARTEN, 75).

После разбра дека заправо овој мирниот бил крив за таа тешотица (ЛОЗЈЕ, 8). ♦ *Später erkannte er, daß dieser Friedliche schuld war an der Schlägerei* (DER WEINGARTEN, 75).

На никој не би му кажал тој дека на моментот го факаше високотски ужас од заостанувањето (ПОТЕЗ, 32). ♦ *Niemandem würde er je sagen, daß ihn in bestimmten Momenten tief erschreckte, daß er zurückgefallen war* (DER ZUG, 62).

Шаховските известувачи, во куси реченици, констатираа дека тој не може да ја постигне својата форма, [...]. (ПОТЕЗ, 32). ♦ *Die Schachkommentatoren konstatierten in kurzen Sätzen, daß er nicht seine Form erreichte, [...]* (DER ZUG, 63).

Директнообјектната *дека*-реченица обично се јавува со субјект, а во некои случаи – и со индиректен објект. Во германскиот јазик стои *dass*-реченица во функција на акузативен објект.

2.1.3. Предлошки објект

Предлошкообјектната *дека*-реченица (во натамошниот текст: предлошка *дека*-реченица) е содржана во следниве примери:

Ушројто на Велиден требаше да се уверам дека мои тие чевли сè уште не се симнаџи од дневниот ред (ЧЕВЛИ, 254).

И тие двајца тџа, независно еден од друџи, се уверија дека од крувчето ништо нема да биде, калемот не се фатил (ЗАКЛАНО КРУВЧЕ, 301).

[...] зашто кој доживеал едно такво среќавање со неа, нема да ја забора-ви, само ќе жали дека одминала (ЉУБОВ, 78). ♦ [...] denn wer ist einmal so begegnet ist, wird sie nie vergessen, doch trauern, daß sie vorbei ist (LIEBE, 534).

[...] но се зборува на пример за тоа дека титулата на шаховски мајстор не треба да се дава доживотно, [...] (ПОТЕЗ, 32). ♦ [...] aber wo man z. B. darüber spricht, daß man die Titel an Schachmeister nicht für lebenslänglich verleihen sollte, [...] (DER ZUG, 63).

Предлошката дека-реченица се јавува на местото на предлошки син-тагми со различни предлози: (на пример, увери во, жали за /то, зборува за). Во последниот пример се јавува корелат: се зборува на пример за тоа дека [...] ♦ [...] man z. B. darüber spricht, daß [...] – в. т. 3.

Германски еквивалент е dass-реченица, која е предлошки објект на глаголите trauern (über) и sprechen (über).

Следниве примери допуштаат двојно толкување:

Досџа бре тџи таму, — се луџи Боце дека то прекина баш во еден мо-менџи на најубедлива торжесџвеностџи (ЉУБОВ, 269).

Душата му се луџи на полјакот, дека не чува како што треба, (ЉУБОВ, 79)

Зависната реченица може да се смета за предлошки за-објект (се луџи за нешто) и за причинска пределба (се луџи поради нешто). Изделеноста на дека-реченицата со запирка, одн. со пауза во вториот пример, оди во прилог на второто толкување. Германскиот превод:

„Nun reicht's aber!“ erzürnte sich Boce, weil ihn Save gerade im Augenblick der überzeugendsten Triumphes unterbrochen hatte (LIEBE, 529).

Sein Herz erzürnte sich gegen den Feldhüter, der nicht achtgab, wie es sich gehörte, [...] (LIEBE, 535).

содржи причинска пределба, одн. релативна реченица, која гласи: '(полјакот), кој не чува како што треба'.

2.1.4. Предикатив

Предикатив, изразен со дека-реченица, се јавува во примерот:

И тџи имаш уши да чуеш, и знаеш тоарно од мене, тџу се правиш дека не слушаш, [...] (ЉУБОВ, 73). ♦ Und du hast Ohren zu hören und weißt es besser als ich, du tust nur so, als hörtest du nicht, [...] (LIEBE, 529).

Оваа *дека*-реченица комутира со придавка при копула-глагол: *се ѝравиш дека не слушааш* = *се ѝравиш ѝлув*.⁵ Со извесна задршка, во предикативните реченици може да се вброи и следниов пример:

[...] *се ѝрејравал дека не ѝледа како сакааѝ да ѝо насамараѝ друѝ-ѝе*, [...] (ЧЕВЛИ, 257).

Станува збор за следнава комутација: *се ѝрејравал дека не ѝледа* = *се ѝрејравал слей*. Ако се смета вторава конструкција за целосен израз, тогаш нема пречка за наведената класификација. Ако, пак, се определи како елипса од изразот *се ѝрејравал дека е слей*, тогаш се работи за зависнореченичен објект (в. т. 2.1.5.).

Германскиот еквивалент е *als*-реченица со глагол во конјунктив претеритум, која се нарекува споредбена реченица (Хелбиг/Буша 2001: 180 и следн.), одн. иреална споредбена реченица (Енгел 1996: 247).

2.1.5. Зависнореченичен објект

Суштината на овој вид објект се состои во тоа што се јавува исклучиво како зависна реченица и не комутира со неглаголска конструкција. Ваков објект бара, на пример, глаголот *смеѝа* со значење 'застапува став': *Смеѝам дека и.маиш ѝраво* (сп. фуснота 4). Следува приказ на некои од ексерпираниите примери:

Му се сѝори дека во овој моменѝ би можел со мал наѝор да ѝо-сѝиѝне нешѝо [...] (КРЧМИТЕ, 329).

[...] *и ми се чинеше дека сѝииска.м во неа нож* (ЧЕВЛИ, 257).

[...] *но се чини дека и двајцаѝа не се чувсѝува.ме мноѝу јаки во ѝубовнаѝа дијалекѝи.ка*, [...] (ЧЕВЛИ, 255).

Му се ѝледаше дека е ѝака добро да си живеаѝ и да си сѝареаѝ двајцаѝа еден ѝокрај друѝ, [...] (ЗАКЛАНО КРУВЧЕ, 304).

[...] *му се чини дека никоѝаш не би му се згодеало да ѝледа* (ЉУБОВ, 79). ♦ [...] *es schien ihm, als würde er nie des Schauens überdrüssig* (LIEBE, 536).

Му се чинеше дека од ѝоа ѝроизлеѝува ѝолема оѝасносѝ за неа, [...] (ЉУБОВ, 68). ♦ *Es schien ihm, ihr könnte daraus eine große Gefahr erwachsen*, [...] (LIEBE, 524).

[...] *а освен ѝоа сеѝа му се чинеше* [...] *дека ова момче ќе може да ѝо заѝрее за себе* [...] (ЉУБОВ, 76). ♦ [...] *außerdem glaubte er jetzt, den Studenten für sich nur zu gewinnen*, [...] (LIEBE, 533).

⁵ Во Лозје се јавува неглаголски предикатив со истиот глагол: [...] *и ѝпрец, шѝо само се ѝравел на будала*, [...] (ЧЕВЛИ, 257).

Не верува Соколе дека во друѓа би се нашла такава сила да ја превезе нејовата душа (ЉУБОВ, 63). ♦ *Sokole glaubte, keine andere hätte die Kraft besessen, seinem Herzen den Frieden zu rauben* (LIEBE, 518).

[...] *му се стори дека во таа несигурливост на противникот се јавува извесен излед за нејовата победа* (ПОТЕЗ, 36). ♦ [...] *kommt ihm der Gedanke, daß in dieser Ungeduld seines Gegners eine gewisse Aussicht für seinen eigenen Sieg liegt* (DER ZUG, 66).

Некои од глаголите наведени во оваа потточка се јавуваат како истозначни (или блискозначни) глаголи со инаква валентност. Сп:

[...] *многу работи што се чинаат важни во животој* [...] (ПОТЕЗ, 33).

Во оваа конструкција, *се чини* се јавува како глагол менлив по број со валентност: субјект и предикатив. Факултативно може да се јави кратката дативна личнозаменска форма (на пример, *работиите ми се чинаат важни*). Значи, валенциската шема на глаголот гласи: *нешто (му) се чини (некому) така*.

Наспроти тоа, во другите потврди од ЛОЗЈЕ станува збор за *се чини* како бесподметен глагол неменлив по број, чија валентност се состои во зависнореченичен објект. И кај него може да се јави факултативна кратка дативна личнозаменска форма (на пример, *ми се чини дека се работиите важни*). Според тоа, валентноста на овој глагол изгледа вака: *(некому му) се чини дека е така*.

Како германски еквиваленти, се јавуваат подреднички зависни реченици (*als würde er nie des Schauens überdrüssig*), зависни главни (бесподреднички) реченици (*ihr könnte daraus eine große Gefahr erwachsen; keine andere hätte die Kraft besessen [...]*), и инфинитивни реченици (*den Studenten für sich nur zu gewinnen*). Синтаксичките функции на зависните реченици во двата јазика главно се совпаѓаат. Меѓутоа, во последниот германски пример, зависната реченица е атрибут на именката *Gedanke* 'мисла' во конструкцијата: [...] *kommt ihm der Gedanke, daß* [...] ('[...] му доаѓа мислата дека [...]').

2.2. Реченичен сегмент: додаток (причинска реченица)

Причинската *дека*-реченица се јавува во следниве примери:

[...] *а долната рилка, збувната и запечена, му се бесееше уште пошешка, дека беше зинаат* (КРЧМИТЕ, 316).

Ранџел [...] *то дојде Коча со рака, дека овој беше замислен и запедан на двор* (КРЧМИТЕ, 325).

Друѓар му *то изведе веднаш в лозје, постојано дека сакаше самиот да го искористи сонцето* (ЛОЗЈЕ, 5). ♦ *Sein Kamerad hatte ihn gleich hinausgeführt zum*

Weingarten wohl mehr, weil er selbst die Sonne ausnutzen wollte (DER WEINGARTEN, 72).

Но и покрај тоа Марко чувствувала тескоба, можеби повеќе **дека** се најде во ова **јадно** лозјенце (ЛОЗЈЕ, 8). ♦ *Aber daneben fühlte Marko eine gewisse Beklommenheit, mag sein mehr deswegen, weil er sich in diesem armen Weingarten befand* (DER WEINGARTEN, 74).

„[...] луѓоси, [...] на која морам да се задржам баш **дека** то сакам, [...]“ (ЛОЗЈЕ, 8). ♦ „[...] nichts [...] an das ich mich halten muß, gerade **weil** ich ihn mag, [...]“ (DER WEINGARTEN, 75).

„[...] ќе койнее убаво и жаловито како ластовица, и не за некој, [...], а така сама од себе **дека** е толку чудно убаво“ (ПЕЧА, 42). ♦ „[...] sie sehnt sich wehmütig-schön wie eine Schwalbe, aber nicht nach einem Bestimmten, [...], sondern sie sehnt sich allein, **da** sie von so merkwürdiger Schönheit ist“ (PETRES LIED, 303).

Победна покорност што то шера да то сјушти мрачниот полег, **дека** тој се ѝлаши за своите очи, [...] (ПЕЧА, 44). ♦ *Siegesfreudige Demut ist es, die ihn treibt, den düsteren Blick zu senken, denn er fürchtet seine Augen, [...]* (PETRES LIED, 305/306).

Како што беше наведено во т. 2, причинската *дека*-реченица му дава разговорен карактер на авторовото раскажување. Во германскиот јазик се јавуваат подредниците *weil* и *da* и приредникот *denn*. Оваа разноликост овозможува нијансирање на причинското значење. Според Енгел (1996: 268 и следн.; 742), *weil* е најчесто употребуваниот причински подредник, кој обично воведува рематски реченици, *da* укажува на „причина разбирлива сама по себе“, т.е. на причина што секој би требало да ја знае и да ја прифати, при што *da*-речениците обично спаѓаат во тематскиот дел, додека *denn* обично кумулира причинска реченица како дополнително објаснување.

Во некои случаи, *дека*-реченицата може да се толкува двојно, при што едното толкување е причинска реченица, а другото е субјект или предлошки објект (в. т. 2.1.1. и 2.1.3.) или атрибут на придавка (в. т. 2.3.2.).

2.3. Атрибут

2.3.1. Дополнение на именка

Ексерпираните *дека*-реченици, кои се јавуваат како атрибути на именката, спаѓаат во неколку класи.

Објектен атрибут на именка

Тој то прирна разбирањето, сè уште недоволно образложено а уште помалку ошто признајто, **дека** шахот е уметност, [...] (ПОТЕЗ, 33). ♦ *Er nahm die*

Deutung an, die noch nicht genügend begründet und noch weniger allgemein anerkannt war, daß Schach eine Kunst ist, [...] (DER ZUG, 64).

Предлошки атрибут на именка

Немаше во ѝласоѝ и во ѝоѝледоѝ неѝов ниѝу фалба ниѝу ѝак некаква нијанса на ѝрезир за ѝоа дека, еѝе, груѝар му заборава на долѝоѝ (КРЧМИТЕ, 308).

Го гржеше надежѝа дека може [...] *ga ò isġagne slučajno nešġo oġ ċanġaġa или oġ ċeġċeġo [...]* (ЉУБОВ, 64). ♦ *Die Hoffnung hielt ihn aufrecht, ihr könnte etwas aus der Schulmappe oder aus der Tasche des Kleides fallen, [...]* (LIEBE, 519).

[...] ја сѝомнува ѝриказнаѝа дека од една самовила се изрогени најубавиѝе девојчиња на свеѝов (ПЕЧА, 44). ♦ *[...] er denkt an das Märchen, da eine Vila [Fee] das schönste Mädchen der Welt gebär, [...]* (PETRES LIED, 305).

Дефинирачки атрибут на именка

за да ѝобуди во мене илузија дека ми се давааѝ како нов велиѝденски ѝодарок (ЧЕВЛИ, 257).

Не може да се оѝме од некое ѝордо чувсѝво дека сам гојге го овој мил ѝрегмеѝ, [...] (ЉУБОВ, 85) ♦ *Einen gewissen Stolz, allein diesen lieben Gegenstand gewonnen zu haben, konnte er sich nicht versagen, [...]* (LIEBE, 542).

Атрибутската *дека*-реченица обично се јавува кај називи за нешто нематеријално. Во функција на објектен атрибут, *дека*-реченицата комутира со *на*-синтагма: *[...] разбирањеѝо [...]* *дека шахоѝ е умеѝносѝ* (ПОТЕЗ, 33), наспрема: *разбирањеѝо на ѝприродаѝа на шахоѝ*.⁶ Тогаш е можна парафразата: *Тој разбира дека е шахоѝ умеѝносѝ*.

Кога е предлошки атрибут, *дека*-реченицата може да се замени со предлошка синтагма (*ѝрезир за*, *надеж за*, *ѝриказна за*) и да се парафразира на следниов начин: *Го ѝрезира за нешѝо*; *Се надева на нешѝо*; *Прикажува за нешѝо*. Во првиот пример од оваа подгрупа се јавува корелат: *[...] ѝрезир за ѝоа дека, еѝе, груѝар му заборава на долѝоѝ* (КРЧМИТЕ, 308).

Кај дефинирачкиот атрибут станува збор за комутација со *на*-синтагма (*илузија / чувсѝво на*), при што е можна парафразата: *Давањеѝо нов велиѝденски ѝодарок е илузија*; *Самосѝојносѝа е ѝордо чувсѝво*.

⁶ Објектниот атрибут може да се изрази и како именска синтагма, на пример: *разбирањеѝо сѝрански јазик*.

Во германскиот јазик се јавуваат: *dass*-реченица (*daß Schach eine Kunst ist*), зависна главна (бесподредничка) реченица (*ihr könnte etwas aus der Schulmappe [...] fallen*), *da*-реченица (*da eine Vila das schönste Mädchen der Welt gebar*) и инфинитивна реченица (*allein diesen lieben Gegenstand gewonnen zu haben*). Во првите два германски примера, синтаксичките функции се совпаѓаат (именката *Deutung* бара објектен атрибут, а именката *Hoffnung* – предлошки атрибут). Во претпоследниот германски пример се јавува подредникот *da* со временско значење како воведувачки елемент во атрибутската реченица на именката *Märchen* (‘сказна’), а во последната германска потврда, инфинитивна реченица е предлошки атрибут на именката *Stolz* и комутира со *auf*-синтагма.

2.3.2. Дополнение на придавка

Станува збор за *дека*-реченици во функција на предлошки атрибут:

Свесен е дека сеѝа ѝовеќе би сакал да беше оѝсѝаѝил во овој еден случај, [...] (ИЗЛОЖБА, 225).

[...] сеѝа се среќни дека изложбаѝа уѝиѝе не е заѝворена. (ИЗЛОЖБА, 221/222).

Како да се сеѝи крив дека не може да даде груѝоѓѝвор на ова важно ѝрашање [...] (КРЧМИТЕ, 307).

Заѝоа е Соколе сиѝурен дека има во неа едно скришно месѝо иѝѝо ја оѝравдува неѝоваѝа ѝубов (ЉУБОВ, 75). ♦ *Deshalb ist Sokole sicher, daß auch Worte darin verborgen waren, die seine Liebe rechtfertigen* (LIEBE, 531).

Како под 2.3.1. така и овде атрибутската *дека*-реченица комутира со синтагми чиј предлог е специфичен за одредени придавки (*свесен / среќен / крив за, сиѝурен во*). Придавката *sicher*, пак, се јавува со генитивен атрибут.

Кај придавките *среќен* и *крив* е можно и толкувањето на *дека*-реченицата како причинска определба: *сеѝа се среќни би дејќи / за ѝоа иѝѝо изложбаѝа уѝиѝе не е заѝворена*; *како да се сеѝи крив би дејќи / за ѝоа иѝѝо не може да даде груѝоѓѝвор* (сп. т. 2.1.1. и т. 2.1.3.).

2.3.3. Дополнение на глаголски прилог

Станува збор за примери во кои *дека*-реченицата врши различни синтаксички функции:

Директен атрибут:

[...] и тој мора малце да ѝ се насмевне, чувствувајќи ѝ нешто **дека** **така треба** (ЉУБОВ, 80). ♦ [...] *und er lächelte ein bißchen zu, denn er spürte, daß es so sein müsse* (LIEBE, 537).

Предлошки атрибут:

Тој дојде на овој турнир [...], надевајќи се потајно **дека** **сејак не е сè уште заљубено, дека сè може да се поправи, и дека нејовата слабост е само прегодна слабост** (ПОТЕЗ, 35). ♦ *Er kam zu diesem Turnier [...], und insgeheim hoffte er, daß doch noch nicht alles verloren sei, daß man alles wiedergutmachen könne, und daß seine Schwäche nur eine vorübergehende sei* (DER ZUG, 66).

Зависнореченичен објект:

Пискулиев, мислејќи си ѝ нешто **дека** **оваа пословица ѝ еден убав начин ѝ одговара на целата ситуација** (ЗАКЛАНО КРУВЧЕ, 299).

Овие *дека*-реченици се сметаат за атрибути на глаголки прилог, со оглед на тоа што нивниот нареден елемент е збор што не се конјугира, макар што што, со исклучок на субјектот, тој обично ја задржува валентноста на соодветниот глагол. Наведените атрибути претставуваат пандани на објектите на соодветните глаголи.

Во германскиот јазик се јавуваат главни реченици како соодветство на глаголкиот прилог: едната има причинско значење (*denn er spürte*; 'затоа што чувствуваше'), а другата – составно (*und insgeheim hoffte er* 'и потајно се надеваше'). На *дека*-речениците им одговараат *dass*-реченици во функција на акузативен објект.⁷

3. Околината на *дека*-речениците

Во ЛОЗЈЕ и во германските преводи постојат случаи во кои отсуствува контактната позиција меѓу наредениот збор и *дека*-реченицата:

[...] **мислата, што на моментите се претвораше скоро во извесност, дека војната ќе ѝ пресече патите** [...] (ЉУБОВ, 69) ♦ [...] *der Gedanke, der sich mitunter in Gewissheit verwandelte, daß der Krieg die Verbindung [...] abschneiden [...] würde* (LIEBE, 534) – в. т. 2.3.1.
[...] **разбирањето, сè уште недоволно образложено а уште помалку отишито признајто, дека шахот е уметност**, [...] (ПОТЕЗ, 33). ♦ [...] *die Deutung [...]*,

⁷ Во врска со објектот на глаголот *hoffen*, сп. Енгел (1996: 244).

die noch nicht genügend begründet und noch weniger allgemein anerkannt war, daß Schach eine Kunst ist, [...] (DER ZUG, 64) – в. т. 2.3.1.

[...] а освен тоа сега му се *чинеше* — можеби со право — *дека ова момче ќе може да го зајде за себе* [...] (ЈУБОВ, 76). ♦ [...] *außerdem glaubte er jetzt, den Studenten für sich nur zu gewinnen, [...]* (LIEBE, 533) – в. т. 2.1.5.

Die Hoffnung hielt ihn aufrecht, ihr könnte etwas aus der Schulmappe oder aus der Tasche des Kleides fallen, [...] (LIEBE, 519).

Во македонските потврди се забележуваат следниве елементи: во првиот пример, меѓу именската синтагма *мислајќи* и *дека*-реченицата се јавува релативна реченица, во вториот пример стои развиен придавски атрибут меѓу именската синтагма *разбирањето* и *дека*-реченицата, а во третиот, меѓу глаголот *се чинеше* и *дека*-реченицата се вметнати модален збор и предлошка синтагма.

Во германскиот јазик, во првите два примера, меѓу надредената именка и зависната реченица стои релативна реченица (која, како што е познато, комутира со придавскиот атрибут), во последниот пример не е пренесена модалната конструкција *можеби со право*, а во последната потврда меѓу надредената именка (*Hoffnung*) и зависната реченица се јавуваат личноглаголската форма и акузативниот објект, додека во оригиналот има контактна позиција меѓу нив.

Карактеристична е и ретката појава на корелат, кој се среќава само во два примера:

[...] но се зборува на пример *за тоа дека титулата на шаховски мајстор не треба да се дава доживотно, [...]* (ПОТЕЗ, 32). ♦ [...] *aber wo man z. B. darüber spricht, daß man die Titel an Schachmeister nicht für lebenslänglich verleihen sollte, [...]* (DER ZUG, 63) – в. т. 2.1.3.

Немаше во тласот и во тојлегот негов ниш фалба ниш пак некаква нијанса на презир *за тоа дека, еште, друтар му заборава на долгот* (КРЧМИТЕ, 308) – в. т. 2.3.1.

И во германските преводи обично отсуствува корелатот. Од друга страна, тој се јавува онаму каде што не е содржан во оригиналот, при што за македонскиот јазик не е карактеристичен корелат на причинските реченици.

Но и покрај тоа Марко чувствуваше тесноба, можеби тоа е дека се најде во ова јадно лозјенце (ЈУЗЕ, 8). ♦ *Aber daneben fühlte Marko eine gewisse Beklommenheit, mag sein mehr deswegen, weil er sich in diesem armen Weingarten befand* (DER WEINGARTEN, 74) – в. т. 2.2.

4. Заклучок

Зависните реченици со подредникот *дека* во збирката раскази Лозје вршат функции на а) реченичен сегмент, и тоа на дополнение (субјект, директен објект, предлошки објект, предикатив, зависнореченичен објект) и на додаток (причинска реченица) и б) атрибутоско дополнение (на именка, придавка и глаголки прилог). Во германските преводи на расказите ЛОЗЈЕ/DER WEINGARTEN, ЛУБОВ/LIEBE, ПЕСНА/PETRES LIED и ПОТЕЗ/DER ZUG најчесто се среќава *dass*-реченицата во споменатите функции. Други еквиваленти се *als*-реченица, главна зависна реченица и инфинитивна конструкција. На причинските *дека*-реченици, во германскиот јазик им одговараат зависни реченици (со подредниците *weil* и *da*) и главни реченици (со приредникот *denn*). Разнообразните синтаксички функции и германски еквиваленти на *дека*-речениците сведочат за нивниот широк спектар на употреба.

Библиографија

- Бојковска 2011а: Бојковска, Емилија. Предлог за класификација на неменливите зборови во македонскиот јазик според дистрибуцискиот критериум. Во: XXXVII научна конференција на XLII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. Охрид 5–6 јули 2010. Скопје. Стр. 75–92.
- Бојковска 2011б: Бојковска, Емилија. Поимна и термиолошка поделба на речениците: независна и зависна, главна и споредна реченица. Во: Македонски јазик LXII. Стр. 104–116.
- Бојковска 2012: Бојковска, Емилија. Поимна и термиолошка поделба на речениците: надреченица, подреченица и надреченичен остаток. Во: Македонски јазик LXIII (во печат).
- Бојковска 2013: Бојковска, Емилија. Предлошката *на*-синтагма како атрибут на придавката во македонскиот јазик. Во: Славистички студии 15-16, стр. 47-62.
- Енгел 1996: Engel, Ulrich. *Deutsche Grammatik*. Heidelberg.
- Конески 1967: Конески, Блаже. Граматика на македонскиот литературен јазик. Дел I и II. Скопје.
- Минова-Ѓуркова 2000: Минова-Ѓуркова, Лилјана. Синтакса на македонскиот стандарден јазик. Скопје.
- Хелбиг/Буша 2001: Helbig, Gerhard; Buscha, Joachim. *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin usw.

Извор на интернет

Корпус Гралис: <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis>. Состојба: 30.4.2012.

Дела од корпусот Гралис-мак

- Конески, Блаже 1967: *Лозје*. Скопје (= Блаже Конески: Избрани дела во седум книги); во еднојазичниот корпус.
- Конески, Блаже 2008: *Лозје*. Во: *Послание*. Битола. Стр. 227–230 (= Македонска книжевност кн. 15); во двојазичниот корпус.
- Koneski, Blaže 1976: Der Weingarten. In: *Moderne Erzähler der Welt: Makedonien*. Aus dem Makedonischen: M. Bronisch. Tübingen/Basel. S. 72–76.
- Koneski, Blaže 1976: Der Zug. In: *Moderne Erzähler der Welt: Makedonien*. Aus dem Makedonischen: M. Bronisch. Tübingen/Basel. S. 62–70.
- Koneski, Blaže 1976: Liebe. In: *Jugoslawische Erzähler von Lazarevic bis Andric*. Aus dem Makedonischen: K. Gutschmidt. Leipzig. S. 517–542.
- Koneski, Blaže 1972: Petres Lied. In: *Petres Lied. Jugoslawische Erzählungen*. Aus dem Makedonischen: A. Philippsen. Leipzig. S. 302–307.

Emilija Bojkovska (Skopje)

**Der Subjunktör *geka* in der Erzählungssammlung LOZJE von Blaže Koneski
und in den deutschen Übersetzungen**

Untersuchungsgegenstand dieser Arbeit sind Distribution und Funktion der *geka*-Sätze. Sie erscheinen als a) Satzglied, und zwar als Satzergänzung (Subjekt, direkte Ergänzung, Präpositional-, Prädikativ- und Verbativergänzung) und als Satzangabe (Kausalangabe) sowie als b) attributive Ergänzung (zu Nomen, Adjektiv und Verbaladverb). In den deutschen Übersetzungen der Erzählungen LOZJE/DER WEINGARTEN, LJUBOV/LIEBE, ПЕЧА/PETRES LIED и ПОТЕЗ/DER ZUG kommen zumeist *dass*-Sätze vor, seltener treten *als*-Sätze, abhängige Hauptsätze und Infinitivsätze auf. Den kausalen *geka*-Sätzen entsprechen im Deutschen Nebesätze (mit den Subjunktoren *weil* und *da*) sowie Hauptsätze (mit dem Konjunktör *denn*). Die Vielfalt der syntaktischen Funktionen und der deutschen Äquivalente der *geka*-Sätze zeugen von ihrem breiten Verwendungsspektrum.

Проф. д-р Емилија Бојковска
Катедра за германски
јазик и книжевност
Филолошки факултет „Блаже Конески“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
пје
Бул. Гоце Делчев 9А
1000 Скопје/Македонија
Електр. адреса: bojkovskae@yahoo.com

Prof. Dr. Emilija Bojkovska
Abteilung für deutsche
Sprache und Literatur
Philologische Fakultät „Blaže Koneski“
Universität „Hll. Kyrill und Method“ Скопје
Bul. Goce Delčev 9A
1000 Skopje/Mazedonien
E-Mail: bojkovskae@yahoo.com

Наталия Боронникова (Пермь), Елена Верижникова (Москва)

**Текстовая функция междометий
в лингвистическом и художественном наследии
Блаже Конеского**

В статье рассматриваются статус и функции междометий в лингвистическом и художественном творчестве Б. Конеского. Авторы анализируют выделенные Конеским разряды междометий в структуре речевого акта и в художественном дискурсе. В качестве материала исследования использованы тексты писателя, в том числе представленные в Гралис-корпусе.

Сигурно, итџом се иравати класификации има некаква иџитреба од нив. Но, секоја класификација итреба да се сфаќа условно и можеби честџо иати во некоја функција итџо се фиксира иривремено, за да се иџоледа на една целостџ од иџределен ракурс. А иџџоа и да се заборава итаа класификација, иа и од групи видни иџочки да се фрли иџоледои. Лошџџо е само итџоа ако се смеиќа дека една класификација иџ дефинира айсолутиџо ирџедметџџи.

(Конески Б. РАЗГОВОРИ)

Лингвистические воззрения Б. Конеского на статус междометий

В грамматических описаниях языков междометиям, как правило, уделяется незначительное внимание. Это обусловлено рядом факторов: во-первых, до сих пор окончательно не решен вопрос о статусе междометия как части речи; во-вторых, не выявлен объем этого класса слов, не определены группы, входящие в него; в-третьих, дискуссионными являются проблемы его семантического наполнения и функций (см. Ameka 1992; Wierzbicka 1992; Wilkins 1992; Шаронов 2008 и др.). В ГРАММАТИКЕ Блаже Конеский четко определяет свою позицию по ряду вопросов, связанных с теорией междометий.

Междометия Конеский относит к особой группе слов (наряду со знаменательными, служебными и модальными словами); они служат для выражения непосредственной эмоциональной или волевой реакции или же представляют собой подражание звукам (Конески 1967: 213–214). Как мы видим из определения, Конеский отмечает разнородность междометий и выделяет внутри этого класса три группы: эмоциональные междометия, выражающие чувственные рефлексy: *Оф, ме изгоре!*; императивные меж-

дометия: *Еј ти, dojdi ваму! Мац, мац!*; звукоподражания: *Чанїр-чанїр кочија!* (Конески 1967: 545).

Автор ГРАММАТИКИ достаточно подробно останавливается на специфических характеристиках междометий: семантике, синтаксических функциях, фонетических особенностях, способах пополнения класса междометий.

По мнению Конеского, хотя в значении междометий нет однородности, между тем, нет и какой-либо строгой границы между их группами:

Часто неся в себе эмоциональную окраску, они насыщаются ею еще больше из-за того, что обычно находятся в начале предложения, интонационно представляя собой своеобразный 'ключ' к его эмоциональному содержанию. Таким образом, некоторые междометия, служащие для обращения, привлечения внимания, могут получить эмоциональную насыщенность (Конески 1967: 545).

В качестве примера автор приводит междометие *море*, которое используется в македонском языке как обращение, для привлечения внимания: *Море! Море Пеїре, dojdi!* Однако в ряде контекстов междометие способно выражать различные эмоциональные оттенки, ср.: *Море леїане!* (удивление); *Море шїо ќе кажел!* (презрит. насмешка); *Море како!* (протест, недовольство). Конеский показывает способы, с помощью которых можно добиться подобного эффекта, — это повтор (*Море, море, їолема рабоїа!*) и интонация, удлинение ударного гласного (*Мо-ре! Шїо сїори!*).

Среди грамматических характеристик междометия Конеский отмечает способность употребляться в качестве отдельного эмоционального высказывания или же находиться в начале высказывания для усиления его эмоциональности. Междометия не вступают в грамматические связи с другими словами в предложении, однако в некоторых случаях они приближаются по своим характеристикам к другим частям речи и могут выступать в качестве членов предложения. Так, некоторые звукоподражания имеют семантику предиката: *Го файїв и їрас одземи! А мачкаїа чай їлувчеїо и їо лайна!* Автор подобные образования трактует как своеобразную разновидность глаголов, в качестве доказательства он приводит их способность образовывать „полноценные“ глагольные формы и указывать на смену действий, движение в тексте: *ја меїна зад себе на коњої и дуфїе коњої — їобеїна* (Д. Матов); *А мрдни се малку налево, надесно, спн, спн, спн*. При субстантивации междометия могут выступать в функции именной части речи и занимать соответствующую синтаксическую позицию: *Секое оф не е од мака*.

В качестве специфической морфологической характеристики междометий Конеский выделяет редупликацию, полную или с частичным изменением фонемного состава повторяющейся части (*їудї-їудї, бре-бре, їай-їай, цаїара-маїара, їандара-бандара, чукара-їукара* и др.). Особое внимание следует обратить на образования типа *цаїара-маїара*. Как известно, повто-

ры часто встречаются в тюркских языках. Конеский говорит, что подобные образования в македонском языке можно объяснить влиянием турецкого.

Кроме того, исследователь отмечает, что имена могут пополнять класс междометий в тех случаях, когда происходит „стирание“ их лексической семантики и они становятся сигналами внутреннего состояния говорящего (*мајче ле! мајчице! дојосџога! боже! џошо!*). Особенно легко усваиваются вторичные междометия иностранного происхождения, так как их первичное значение не прозрачно для говорящих (*марш, сџој, аман, бравос* и др.).

Отдельно Б. Конеский останавливается на фонетических особенностях междометий, отмечает нестандартный фонетический облик первичных междометий с точки зрения звукового состава и артикуляции (*џџџ, ссс, шшш, шшџ, џсџ, џџрр*), способность к интонированию, которая используется для усиления эмоциональности (*бре-е-е-е, мо-о-о-оре*).

Тонкое языковое чутье и широкая лингвистическая эрудиция Конеского позволяют ему так или иначе затронуть практически все актуальные для современной теории междометий вопросы (см. Амека 1992; Шаронов 2008): это проблема частеречной принадлежности, специфика внутренней организации класса междометий (классификация), уровни описания (фонетический, семантический, грамматический), происхождение (знаковый характер междометий) и пути пополнения состава междометий (проблема первичных и вторичных междометий, заимствования). Рефреном через весь грамматический очерк Конеского проходит мысль об особой эмоциональной насыщенности междометий, о способности быть „ключом“ к раскрытию эмоционального содержания высказывания, что натолкнуло нас на мысль обратиться к текстам самого автора и проследить, какова же функция междометий в его художественном творчестве.

Виды междометий в художественном творчестве Б. Конеского (к постановке проблемы классификации)

Как отмечалось выше, до сих пор в лингвистике междометия являются спорным феноменом. Нет единого мнения как относительно языкового статуса этой группы единиц, так и относительно разрядов, включаемых в нее. При выделении и трактовке междометий мы руководствовались теоретическими положениями Конеского.

В корпусе текстов автора категория междометий представлена широко: свыше 130 словоупотреблений в поэзии и более 180 – в прозе. В качестве материала для выборки были использованы тексты Конеского из трехтомного собрания сочинений СОБРАНА ЛИРИКА: ВО ТРИ КНИГИ, в которое входят поэтические тексты автора, сборник рассказов ЛОЗЈЕ и мемуаристическая проза писателя ДНЕВНИК ПО МНОГУ ГОДИНИ. Путем сплошной выборки из текстов трехтомника и поиска в Гралис-корпусе (На 28.07.2012 обнаружено 66

литературно-художественных текстов автора различных жанров на македонском языке: поэзия, рассказ, эссе. Наибольшее количество составляют поэтические тексты.) был установлен репертуар междометий Конеского (не менее 30 лексем в поэзии и около 60 – в прозе).

А важная, для ряда произведений текстообразующая, роль междометий не оставляет сомнений, что эта категория слов является фактом языка и должна быть предметом лингвистического анализа. Широкий репертуар междометий и их семантическое разнообразие дают представление о системе междометий в целом и позволяют сделать некоторые теоретические наблюдения.

Лишенные как номинативного, так и грамматического значения, междометия не относятся ни к знаменательным, ни к служебным частям речи. Представляется, что основанием для объединения указанных в ГРАММАТИКЕ разрядов (эмоциональные и императивные междометия, звукоподражания) является особая природа языкового знака и его коммуникативная нагрузка в речевом сообщении. С точки зрения теории знака, эти единицы не бывают символами, все они являются либо индексами, либо иконами. В процессе интеръективизации происходит „разрушение“, „стирание“ первоначальной символической семантики, в ряде случаев и иконической, и междометия приобретают индексальность, дейктичность (см. Wilkins 1992).

Анализируя междометия в разных языках, Ф. Амека предлагает классифицировать их на основании функций, которые междометия выполняют в сообщении в соответствии с ориентацией на компоненты, из которых состоит любое языковое сообщение:

I assume that one of the ways (but by no means the only one) in which one can classify interjections is to appeal to the functions of language which have been traditionally proposed by people like Bühler (1934) and modified by Jakobson (1960) for instance (see Lyons 1977 for an overview). Three categories that are particularly relevant for this are the expressive, with focus on the speaker's state, the conative, with emphasis on the speaker's wishes, and the phatic which has to do with the establishment of contact (Ameka 1992: 113).

Таким образом, Амека выделяет **экспрессивные** междометия – вокальные жесты, являющиеся симптомами ментального состояния говорящего, которые подразделяются на две группы: эмотивные и когнитивные. Вторую группу составляют **конативные** междометия, к которым относятся единицы, обращенные к слушающему: „They are either aimed at getting someone's attention or they demand an action or response from someone of a speaker's wants“ (Ameka 1992: 113). Для установления и поддержания коммуникативного контакта используются **фатические** междометия. К ним относятся вокализации, выражающие ментальное отношение говорящего к

контакту (в терминах Р. О. Якобсона, у автора *on-going discourse*), в частности, сигналы поддержки обратной связи и т.п.

Предложенный подход кажется нам весьма плодотворным. Представляется, что и остальным элементам речевого события также соответствуют разряды лексем, отнесенные в ГРАММАТИКЕ Конеского к междометиям.

Так, основной целью большинства сообщений является ориентация на контекст, о котором идет речь. Р. Якобсон отмечает: „Контекст должен восприниматься адресатом, и либо быть вербальным, либо допускать вербализацию“ (Якобсон 1975). С контекстом соотносятся звукоподражания и близкие к ним глагольные междометия (в том случае, если они не выполняют конативную функцию). Это вербализация звуков, не включенных в речевой акт, не имеющих коммуникативной направленности. Разумеется, в текстах, по воле автора, и эти знаки могут получать дополнительную нагрузку, но в таком случае имеет место совмещение нескольких функций. С ориентацией на контекст связана **референтивная** функция. С учетом специфики рассматриваемых слов, особого характера знаков, которыми они являются (иконические), не называя, а изображая, имитируя языковыми средствами неязыковые звуки, семиотизируя их, эту функцию следует признать **квареферентивной**.

Единицами, ориентированными на код (**метаязыковая** функция), являются междометия, которые Конески приводит в ГРАММАТИКЕ: *цаџара-маџара*, *џандара-бандара*. Это весьма широко представленный в македонском языке, но мало исследованный разряд, схожий со звукоподражаниями, но имеющий собственную специфику. В словаре, редактором которого был Конеский, *цаџара-маџара* толкуется как междометие „*za označavanje i podražavanje žagora, graje od glasova mnogih ljudi koji govore svi u isto vreme*“ (РМЈСХТ 1966: 554). Единица того же разряда *џинџири-минџири* получает объяснение „*koješta, prazne priče, gluposti*“ (РМЈСХТ 1966: 382). Таким образом, эти междометия имитируют код, человеческую речь, в том случае, если означаемое представляется говорящему неважным, не достойным внимания, непонятным, неразборчивым, т. е. в данном случае, кроме метаязыковой рефлексии, наблюдается и экспрессивная функция.

Наконец, **поэтическая** функция, ориентированная на само сообщение. Разумеется, в художественном тексте все элементы так или иначе выполняют ее. Р. Якобсон указывает:

Различия между сообщениями заключаются не в монопольном проявлении какой-либо одной функции, а в их различной иерархии. Словесная структура сообщения зависит прежде всего от преобладающей функции (Якобсон 1975).

Однако имеются междометия, используемые исключительно или по преимуществу в поэтической функции. Так, в народной поэзии встречаются специальные заполнители для сохранения ритма: „**АЛАЈ** *изв. без значење*,

*a за дойолнување на сѝихой̆; невесто алај тетовке, | дали си млада невеста | или си црна вдовица?“ (РМНП 1983: 21). В рефренах с такой целью используются и регулярные междометия, например, обычно конативное „**аман** <...> 2. (во служба на извик со кој се бара милост, прошка, помош) *аман*, браќа, помагајте *атап*, браќо, ромагајте. 3. (како припев во народни песни) Андон иде од чаршија, *аман*, *аман*, од чаршија“ (РМЈСХТ 1961: 10).*

Междометия в поэтических и прозаических текстах Конеского демонстрируют широкий диапазон выразительных возможностей. В репертуаре автора представлены междометия разных разрядов. Так, по преобладающей текстовой функции выделяются следующие виды междометий (в скобках приведено количество словоупотреблений).

1. Экспрессивная функция (связь с адресантом)

1.1. экспрессивные симптомы

1.1.1. прототипические

поэзия: *о* (59); *ах* (13); *ех* (1); *оф* (1); *ох* (1)

проза: *а* (1); *ах* (7); *еј* (3); *ех* (7); *ја* (1); *леле* (4); *о* (8); *ој* (1); *ох* (1); *ѝа*, *ѝа*, *ѝа* (презрение) (1); *ѝфу* (1); *ѝфуј* (1); *ѝч-ѝч* (неодобрительное цоканье) (1); *ха* (досада) (1)

Экспрессивные симптомы выражают эмоциональное состояние субъекта, делятся на прототипические и вторичные (получившие экспрессивную функцию в контексте). Как правило, эмоциональный симптом возникает на основе первичной физиологической реакции (крики боли, бессилия, возбуждения), он может сопровождаться оценочностью. Особенно ярко многозначность проявляется в „простейших“ прототипических симптомах (*а*, *о*, *е*, *ој*, *оф* и др.).

Наиболее частотным в поэзии Конеского является междометие *о* (59 употреблений, что составляет приблизительно половину всех случаев), оно используется как при восклицаниях (*О чудо! И денеска исѝаѝа ѝѝица на ервоѝ од мојаѝа лиѝа!* (ДОБРА ВЕСТ)), так и при обращениях, и в последнем случае содержит в большей или меньшей степени конативный оттенок: *Ти си гревен, о траде, | но бедна е ѝвојаѝа археолоѝја | без ѝвоиѝе слоеви овде в душа* (ГРАД). К данной группе междометие отнесено по преимущественной функции, поскольку речь идет о риторическом обращении, т. е. имеет место комбинация трех функций (экспрессивной, конативной и поэтической).

Целый ряд междометий, считающихся первичными эмотивами, восходит к звукоподражаниям. При наполненности экспрессивным или конативным содержанием они становятся междометиями, при отсутствии такового остаются звукоподражаниями: подражание звуку плевка, звуку при захватывании еды *ам* (см. раздел конативных сигналов). Мы видим также вариативность письменной формы некоторых междометий, восходящих к

звукоподражанию, что следует иметь в виду при их лексикографической фиксации (например, *йфу*; *йфуј*; *йшй*; *йссй*).

1.1.2. вторичные

поэзия: *боже* (3); *боїдачува* (1); *наїема ме* (1)

проза: *аман* (отнесено сюда по функции у Конеского, обычно употребляется как конатив (см. Боронникова / Верижникова 2011) (2); *ама ге* (1); *ам-бам-бриц* (1); *амин* (1); *блазе* (1); *боже* (7); *види, види* (1); *ілуйосїи* (1); *доїосїода* (1); *жиїи їосїод* (1); *жиїи боїа* (1); *маїку му* (1); *маїка му сїара* (1); *осїај* (1); *їази боже* (1); *срамоїа* (1); *срам да ви биде* (2); *їаксирай* (1); (о) *ужас* (1); *чудно ми чудо* (1); *ура* (1); *шиїинки* (1)

Эта группа может быть поделена на дальнейшие подгруппы по разным критериям: исходя из функции исходной формы (обращение, императив и т. п.), в соответствии с выражаемой эмоцией (очевидно, что особую группу составляют ругательства), по происхождению (заимствованные *аман*, *амин*, *їаксирай*) и т. п. Но для целей статьи – показать разнообразие и роль междометий у Конеского и с помощью Конеского – это не столь важно.

Мы отдаем себе отчет, что отнесение ряда лексем из этой группы к междометиям может быть спорным. Степень стирания семантики и первичной функции (апеллятивной, императивной) может быть различной в разных контекстах. Вторичные междометия у Конеского являются прекрасной иллюстрацией интеръективизации обращений и даже целых выражений. В поэзии мы находим примеры поэтической молитвы, где *Боже* – обращение к Всевышнему. При переходе в междометие стирается не только значение, но и функция (конативная), однако слово „хранит память“ о прежнем смысле, тем более на фоне вокативных употреблений. Большой группой вторичных междометий являются проклятия и божба, широко употреблявшиеся прежде в магической функции и утратившие ее в современном языке, перейдя в разряд эмотивов: *наїема ме*. Возможно, в данном контексте интеръективизация прошла не до конца, но тем важнее, что на этом примере мы можем исследовать языковые механизмы: *Сїараїа рече: Оф, Госїоди! Зошїо сум ушїе, наїема ме? Зошїо ме осїаваш олку да се мачам?* (ПЛАЧ НА СТАРИЦА).

Примером междометия, восходящего к императиву, является двойное *види*, ставшее вполне регулярным знаком для выражения удивления. Герой произносит его во внутренней речи: *Гледал долу – се скришле шишїа со млеко, осїавени їред їродавницаїа, и млекоїо їече їо їроїоарої. Си їомислил и гури се насмевнал на својаїа шеїовиїа мисла: 'Види, види, во социјализмої їече мед и млеко'* (во ЗЕМЈОТРЕСОТ). Можно возразить, что здесь все-таки присутствует визуальный стимул, однако эта единица может употребляться и при отсутствии такового.

1.2. экспрессивно-когнитивные

поэзия: *аа* (1)

проза: *а* (3); *аа* (1); *е* (12); *о* (2); *ха* (1)

Экспрессивно-когнитивные междометия обозначают симптом эмоционального осознания ситуации: *Аа, сеїа ми е јасно шїо кикириїааї сїрасно!* (ПРОЛЕТНА ВЕЧЕР). Единицы из этой группы демонстрируют близость двух подгрупп и условность такого деления, а также то, что эмоция, выражаемая междометием, имеет диффузный характер. Естественно, что осознание ситуации часто сопровождается удивлением, поэтому, например, *о* мы указали в обеих группах, в зависимости от того, является ли оно одновременно с эмоцией сигналом изменения когнитивного статуса говорящего: припоминания, обнаружения чего-либо и т. д.

2. Конативная функция (связь с адресатом)

2.1. конативные сигналы

поэзия: *ајге* (*ај*) (5); *машала* (1); *ујга-га-га* (1)

проза: *ајге* (23); *бравос* (1); *госїа* (3); *еј* (7); *елалелалїе* (6); *како не* (1); *на* (1); *ој* (1); *осїај* (1); *їшїї* (1); *їссїї* (1); *їшаман рабоїа* (1)

Сюда включаются единицы, направленные на регулирование поведения слушающего (приглашение к действию (в том числе совместному), запрет действия, похвала и т. д.). Следует отметить, что не все исследователи единодушны в определении статуса нескольких единиц, отнесенных к этой группе. Так, лексемы *ај*, *ајге*, *ге* одни толковые словари трактуют как междометие, а другие – как частицу. Что же касается междометия *еј*, то в некоторых контекстах оно демонстрирует совмещение функций – фатической и экспрессивной: *Дошол сїрико Петїруш од Дреновци. Кондисал кај Евремовци. Нели їо їраваї Мийїроен. Еј од коїа не е дојден!* (ВИДУВАЊЕ)

Междометия этой группы подтверждают уже отмеченную особенность данного класса слов: способность переходить из одного разряда в другой. В частности, включенное в этот разряд *на* в рассказе Конеского употреблено, скорее, как эмотив: *Дојдоа кај мене, излеїовме вака – ќе лумїуваме, вели, вечерва, бај Ранїеле, їа шїо сакало било! Коїа їокажа, на олкава їачка илїадарки* (КРЧМИТЕ). Такое же употребление (не отмеченное в текстах Конеского) имеется и у *ајге*: неодобрительное удивление. Данное наблюдение необходимо учесть при окончательном определении их частеречного статуса.

2.2. подзывные слова

поэзия: *мат-мат-матице* (1)

3. Фатическая функция (связь с контактом)

3.1. фатические

поэзия: контактоустановление, контактоподдержание: *eĵ* (ср. конативное значение) (8); *бре* (3); *море* (1); *де* (не все словари считают междометием) (1); убеждение собеседника в истинности высказывания: *боїме* (1)

проза: побуждение адресата к реакции *а* (говорящий нуждается в одобрении, поддержании разговора) (5); контактоустановление, контактоподдержание, прерывание контакта: *ај* (5); *бе* (3); *бре* (9); *бреј* (1); *боја ми* (1); *де* (7); *е* (12); *море* (5); *мори* (2); привлечение внимания, маркировка начала контакта, подтверждение: *а* (4); *е* (12)

Связь с конативами у этой группы очевидна, усиление же эмотивной составляющей переводит их в экспрессивы. В частности, междометия *жи ѝи* *Боја*, *жи ѝи Госјог*, обычно употребляющиеся как божба, в прозе Конеского используются как экспрессивные.

3.2. заполнители хезитационных пауз

проза: *мм* (1)

В последнем случае происходит сбой, задержка в естественном контакте между говорящим и слушающим: междометие сигнализирует слушающему, что ведется поиск нужного слова: — *Мм... ѝѝо ќе видиш, ни ѝѝо*, — рече незадоволно Ранїел. — Село како село (КРЧМИТЕ).

4. Квазиреферентивная (связь с контекстом)

4.1. звукоподражания

поэзия: *ау* (вой волка) (1); *си ѝ* (1); *кикириѝу* (2); *ѝи ѝ* (1); *ѝив* (звуки различных птиц) (2); *ѝике-ѝак* (звук капли) (2)

проза: *ам* (3); *ѝака-ѝака-ѝака-ѝака* (неотвязные, повторяющиеся подобно звуку часов, сцены пережитого за день) (1); *кр-кр-кр* (изображение хриплого смеха) (2); *ѝфу* (1); *ѝфуј* (1); *ха-ха-ха* (1)

Звукоподражания ориентированы на контекст, не называют, а имитируют, изображают звуки.

4.2. глагольные междометия

поэзия: *чук-чук* (2)

проза: *ѝим* (1); *раз* (1)

Группа отличается от предыдущей вторичным характером. Единицы обеих групп часто имеют глаголы-корреляты, но характер связи с коррелятом в группах обратный: от звукоподражаний образуются глаголы, обозначающие производство звука, глагольные же междометия часто восходят к полноценному глаголу, однако при полном сохранении концептуального значения глагола отличаются повышенным эмоциональным содержанием и изображают действие, что дает право сближать эти единицы с междометиями: *Чук, чук! Кој чука? Тајаѝа. Влези внаѝре* (ИГРА СО ДЕТЕ). Среди единиц этого разряда есть и не имеющие глагола-коррелята, однако выступа-

ющие в синтаксической функции предиката: *Јас човек сум убивал, око да не ми ѓрејне! Ќе си ѓо земам со арно, ѓолека, ѓолека – јас не брзам! – а седни ми овде, не ѓаму – овде, овде, а ѓака, немој нишѓо да се ѓлашиш... вака ѓлаваѓа, а-а, и... ѓи.м!* (КРЧМИТЕ)

5. Метаязыковая функция (связь с кодом)

5.1. метазвукоподражания

поэзия: *ѓи реков ми рече* (условное обозначение звучащей речи и подчеркивание ее смысловой опустошенности, что позволяет сблизить эту единицу с междометиями типа *ѓаѓара-маѓара*) (1)

проза: Прва сцена: детенце (девојченце – одвај пропаткано) сака да ги фати гулабите. Го знае можеби само зборот: „**па-па-па-па**“ (ГУЛАБИ) (1).

Метазвукоподражания составляют особую группу, так как они ориентированы на имитацию звукового кода естественного языка. Часто сопровождаются экспрессивной оценкой.

6. Поэтическая функция (связь с сообщением)

6.1. возгласы

поэзия: *о* (59); *ој* (16); *и-и-и-и* (1)

6.2. заполнители ритмических пауз, рефрены

поэзия: *ле* (2)

Междометия под этой рубрикой уже указывались в других группах, однако при сохранении экспрессивного содержания их роль в построении поэтического текста проявляется особенно ярко. Так, междометие *ој*, которое имеет стилистический оттенок народно-поэтической речи, выступая как запев, придает стиху фольклорный характер: *Ој ѓа не ми е ѓоле широко, ѓоле широко раззеленеѓо. Ој ѓуку ми е сино езеро, сино езеро разлелеано* (ОХРИД); *Ој девојче сино око, барем ѓебе да ѓе земев!* (ДОЛРАН).

Междометие *и-и-и-и* в ПЕСНА ЗА ЖИВОТОТ маркирует смену настроения, проводит черту (и интонационно, и визуально) между двумя образами: темной, страшной ночи трагического прошлого и мужественного сопротивления в настоящем. Кроме того, оно выполняет и чисто физиологическую функцию – позволяет перевести дыхание перед более энергичной строфой.

Об особой роли междометия *о* в поэзии Конеского подробнее будет сказано ниже.

Деление междометий на разряды весьма условно, потому что границы между ними чрезвычайно подвижны. Так, стирание первичной референтивной и императивной функций приводит к развитию эмотивного компонента значения. На основе прототипической физиологической реакции (непроизвольного выкрика) способна развиться эмоционально-оценочная семантика. Кроме того, в структуре художественного произведения едини-

цы работают на создание определенного эстетического эффекта, и у многих эмотивных и звукоподражательных единиц развивается поэтическая функция, поэтому зачастую сложно выделить ведущую функцию единицы.

Наиболее велика подвижность среди единиц, связанных с участниками коммуникации, находящимися в контакте (контакт – адресат – адресант), здесь широко представлены единицы прототипические и вторичные, приобретшие новые функции в контексте. О появлении „междометности“ свидетельствует преобладание экспрессивного компонента значения в структуре семантики единицы.

Функции междометий в поэзии Б. Конеского

Поэтическая функция языка направлена на характеристику сообщения как такового, а в поэзии она становится доминирующей. По словам Якобсона, „в поэзии любой речевой элемент превращается в фигуру поэтической речи“ (Якобсон 1975). Междометия в ткани поэтического текста часто становятся центральными экспрессивными и текстообразующими элементами.

Своеобразным эмоциональным „ключом“, пользуясь метафорой автора, задающим особый накал, уровень лирического напряжения, является эмотивное междометие, находящееся в начале фразы, конструкции или ее изолированной части: риторического восклицания, вопроса, обращения. (Выше уже говорилось об излюбленном эмотиве *о* в стихотворных произведениях Конеского.) Многие стихотворения автора открываются риторическим восклицанием, задающим тему текста, междометие в этом случае способствуют усилению экспрессии: *О убави жени од средна коа!* (ГРЕШНИ ЖЕНИ); *О висѣрен уме!* (ОДА НА УМОТ); *О ѿешкоѿо!* (ТЕШКОТО), так начинаются 7 из 10 строф этого стихотворения. В середине текста *о* маркирует особенно важную мысль или оценку: *О неѿравда!* (УБАВИТЕ ЖЕНИ); *О убав беше в неизвесносѿ ѿаѿоѿ, а ѿажно беше враќањеѿо назад* (КОЛУМБО).

Часто *о* используется при обращении, усиливая конативную функцию, ставя вопрос об особом характере поэтического текста как сообщения, направленного на адресата, в котором присутствует игра, построенная на многозначности:

Не только сообщение, но и его адресант и адресат становятся неоднозначными. Наряду с автором и читателем в поэзии выступает *я* лирического героя или фиктивного рассказчика, а также *вы* или *ты* предполагаемого адресата драматических монологов, мольбы или посланий (Якобсон 1975).

В круг адресатов попадают одушевленные и неодушевленные предметы (озера, горы, птицы, звери), включенные в личностное дейктическое пространство героя. Лирический герой обращается к предкам и грядущим

поколениям, но основным собеседником автора является предполагаемый читатель. Так, взывая к потомкам и ушедшим, Конеский раздвигает временные рамки, вовлекая в этот разговор читателя и выводя его на орбиту вечности и бесконечности, откуда никто не уходит, где со всеми можно вступить в диалог: *о Жинзифов* (СРЕДБА СО ЖИНЗИФОВ); *О мои їредци! О мои внуци!* (НОВА ГОДИНА 1992); *О їоручниче, о їрофесоре, о сїаврофоре!* (УСПЕНИЕ НА ВЛАДИМИР МОШИН). И именно междометие как маркер адресата позволяет определить „наполнение“ поэтической вселенной Конеского.

В целом большое количество конативов, используемых в стихотворных текстах, свидетельствует о незамкнутости, открытости поэзии Конеского, ее обращенности к миру: *О вие мили! О вие љубени наши! Вие сїе їремноїу важни за нас во живоїтой* (ТЕМЕЛ); *Се урива моїаїа завейна црква, еї луѓе, се рушаїт моїїе їробови* (ЦРКВА).

Еще одна важная функция междометий в поэтическом тексте — текстообразование. По мнению Якобсона, основным конституирующим признаком стиха является повтор (Якобсон 1975). Несколько стихотворений Конеского построено на повторе звукоподражаний. Как известно, идеофоны используются в поэзии как изобразительные средства для усиления впечатления, оживления, создания эффекта звучания. Наиболее частотные звукоподражания у Конеского — это подражания голосам птиц, поэтический мир поэта наполнен щебетаньем и пением. Однако звукоподражания у Конеского не просто семиотицизируют звуки природы, но, выполняя поэтическую функцию, становятся метафорой поэзии. Так, в стихотворении ARS POETICA лирический герой уподобляет себя старому воробью, обучающему песням молодое поколение. Иконический знак, повторяющийся в тексте, в зависимости от контекста и интонационного оформления приобретает разное эмотивное наполнение: в первом случае это радостный щебет юных „певцов“, во втором — мудрое, исполненное печали, пение мастера:

ARS POETICA

Сїарему Цивџану
їолишїарциїе му викаїї:
„Бре,
ние сме їо-їеснарии од їебе!
Чуї нѐ:
џи в! џи в! џи в!“
А сїаришїеїо им се одїовара:
„Деџа,
їоа їреба да биде леко и меко,
силно а милно,
жално ем їално,
со їорчлив оїиї,
со зїруїчена мака:
џи в... џи в... џи в...
Вие ушїе не знаеїе їака“.

Старику воробью
 молодые кричат воробьишки:
 „Чик-чирик! Чик-чирик! Чик-чирик!
 Эй,
 а ты так не можешь
 старик!“
 А старик им в ответ:
 „Эх, детишки,
 в песне должны быть сила и нежность,
 горечь и сладость,
 горе и радость,
 звук печали
 и опыта знак:
 чик-чирик... чик-чирик... чик-чирик...
 Вы пока не умеете так“.

Междометия в прозаических текстах Б. Конеского

Проза Конеского позволяет рассмотреть дейктическую природу исследуемого класса слов, о которой мы говорили выше. Междометия, выполняющие экспрессивную, конативную и фатическую функции, жестко привязаны к речевому акту, или классической коммуникативной ситуации, в которой участвуют говорящий (1 лицо) и слушающий (2 лицо), связанные единством места и времени. Звукоподражания, выполняющие квазиреферентивную функцию, как правило, соотносятся с 3-м лицом, не-участником коммуникации.

Междометия, соотносимые с 1 и 2 лицом, способны употребляться только в речевом режиме, поскольку указывают на эмоции и интенции субъекта и одновременно восприятию стимула эмоции ее субъектом, кроме того, они являются сигналом адресату, на которого может быть направлена эмоция, что событие происходит *здесь* и *сейчас*. Элементы (грамматические категории, слова, конструкции), интерпретируемые в речевом режиме, Е. В. Падучева называет первичными эгоцентриками (Падучева 2003). В качестве примера первичных эгоцентриков она приводит местоимения *я, ты, он (она)*, категории лица, времени и др. Первичные эгоцентрики противопоставляются вторичным, элементам, которые реализуются по преимуществу в нарративном и гипотаксическом режимах (Падучева 2008: 412).

Е. В. Падучева вводит три режима интерпретации эгоцентрических элементов, опираясь на идеи Э. Бенвениста, противопоставляющего план повествования и план речи, и Ю. Д. Апресяна, использующего понятия первичного и вторичного дейксиса: это речевой режим, нарративный и гипотаксический (дейксис пересказа ситуации, несобственно прямой речи). Междометия-эмотивы, на дейктической семантике которых мы остановимся подробнее, являются типичным примером первичного эгоцентрика. Они реализуют свой смысл только в речевой ситуации диалога и ориентируются на полноценного говорящего. Однако в нарративном и гипотаксическом режимах такие элементы тоже способны употребляться, там полностью сохраняется их первичная функция – указание на субъект эмоции. Им может быть сам автор (дневниковые записи), повествователь как заместитель автора и персонаж. В предыдущем разделе мы видели, как это проявляется в поэтическом тексте через особый тип говорящего – лирического героя. Иногда только первичный эгоцентрик позволяет определить, кому именно принадлежит „голос“, звучащий в тексте.

При небольшом объеме прозаическое наследие Конеского дает возможность проследить поведение междометий-эгоцентриков в разных типах текста. В произведениях автора представлены три типа художественного дискурса: классический третьеличный нарратив (субъект речи –

повествователь), перволичный нарратив (от лица героя) и дневниковые записи (повествователь – автор).

1. В подавляющем большинстве случаев, как и следует ожидать, междометия употребляются **в прямой речи**, воспроизводящей речевую ситуацию в координатах – *здесь* и *сейчас* – персонажей. В этом случае употребление междометий работает на речевую характеристику героев, определяет их социальный статус, особенно через конативы и фатические междометия. Интересно, что междометия могут выполнять и функцию эпистемического маркера, как в следующем примере, где междометие *боже* в силу своей спонтанности позволяет выбрать из двух противоречащих друг другу заявлений (*йосшојано* – *йонекотаи*) героини истинное:

*Па мили мои, јас можев да одам во Париз, што беше за мене да јојдам сега во Париз! Но јас идам овде, јас йосшојано мислам за вас, сакам да ве видам, **боже** колку сакам йонекотаи да ве видам!* (ПРЕЧЕК)

2.1. Однако во всех трех указанных типах художественного дискурса Кунеского имеются употребления междометий вне прямой речи, которые нуждаются в интерпретации. В **классическом третьеличном нарративе** повествователь находится за кадром, и употребление междометий либо выдает его „незаконное“ присутствие, либо указывает на несобственно прямую речь персонажа. Второй случай представлен в рассказе ПОТЕЗ, где междометия отсылают к персонажу как субъекту сознания. Читатель по воле автора проникает в мысли героя, слышит его внутренний диалог:

*Мајсторот се налактува со двејте раце на шаховската столче и йоледот почнува да му шарува над фијурите како аероплан во низок лет над зградите. Но, **боже мој**, колку безбројни варијанти се откриваат веќе од првиот поглед со пешачка жртва! Како да се проследат тие сили, како да се подредат, да се изврши правиот избор, за да не испадне простио смешен тој негов јенијален поглед, една обична очајничка нейромисленост. А и времето што го има на располагање е толку кратко!* (ПОТЕЗ)

Автор остается за кадром, не навязывая читателю своих оценок, давая ему возможность увидеть эмоции, мир героя изнутри. Междометия являются симптомом эмоции персонажа, без них нарратив имела бы отстраненно-объективный характер и не достигала бы своей цели:

Белиот не чека сега многу.

– Шах, – вели пак мајсторот.

Ах, на груба ситра му ишшува ќерка му. Таа е веќе јолемка, има четиринеесет години, и мисли на доштурување. Го йошсешува да не ја заборава близата со народен вез што ѝ ја вети (ПОТЕЗ).

В третьеличном повествовании есть пример употребления междометия, выдающего присутствие автора. Это вторичное междометие *йлујоси* в рассказе ПРЕЧЕК, где очевидно, что эмоциональная рефлексия по отношению к

происходящему не может принадлежать участницам встречи в аэропорту, и мы понимаем, что повествователь в этой сцене является наблюдателем, присутствующим в зале ожидания. Отметим, что этот рассказ отличается весьма сложным построением: начинает текст всезнающий повествователь, который затем уступает свое место наблюдателю, чтобы в конце вновь вступить в свои права.

2.2. Как отмечает Е. В. Падучева:

Употребление эгоцентриков в повествовании от 1 лица отличается от третьеличного нарратива незначительно. В нарративе 1 лица употребляются, не выходя за пределы текстового пространства, эгоцентрики (в том числе первичные), ориентированные на субъект речи (Падучева 2009: 236–237).

В этом случае у нарратора есть *я*, но нет собственного *здесь* и *сейчас*, поэтому междометия опять-таки будут указывать на эмоцию героя. Примером перволичного нарратива является рассказ ЧЕВЛИ. Повествователь рассказывает о своем детстве, и эмотивное междометие *о ужас!* указывает на эмоцию *јас*-мальчика, относящуюся к его *сейчас*, одновременную описываемым событиям:

Но еве шаа ја врши лаваша и то пренесува својот пољед и својаша усмевка на мене [...] Најдобро би било и јас да њ се насмевнам, да њ покажам дека ја разбираам, но мешто шаа јас њ сјушшам очите и – о ужас! – ледам дека мешто мене њ се смешка некој друџ, и шаа е мојот десен чевел (ЧЕВЛИ).

2.3. Особым, и самым сложным для интерпретации, является дневниковый жанр (дневник по многу години). В данном случае у автора есть его собственные *здесь* и *сейчас*. Это момент создания текста. Значит, в этом случае междометие может принадлежать и ему:

Во Новосибирск во хошелотџ за нас се прижеше Маша. Ох, каква жена беше шаа! Круйна, убава, енерџична да е шешко некој да ја совлада (КОШУЛА).

События относятся к прошлому, но эмоция (и междометие) – к моменту создания текста.

Однако в следующем примере, именно в силу того, что и у повествователя, и у персонажа „есть право на междометие“, возникает весьма интересный эффект. *Јас* взрослого человека, пишущего дневник, и *јас* мальчика, каким он был когда-то, сливаются. Автор на мгновение переносится в прошлое, снова остро переживая эмоцию, становясь тем, кем был когда-то. Такую трактовку подкрепляет и форма будущего времени:

Ние моравме да признаеме дека надвор од нашиот хоризонтџ се наоѓа традоџ. По саботџите шаму одеа и се враќаа џазарџиите и ни донесуваа шеќерчиња, шеќерни џешлиња на сџаџе и симиди или џевреџи. Што ќе биде, боже, традоџ? (ГРАД)

В следующем примере подобную функцию выполняет комбинация формы презенса с междометием в окружении претеритальных форм. Герой лишь на секунду переносится в прошлое, заново переживая (и давая ощутить это читателю) давнее чувство потрясения:

*Беше добро раздeнeтo коѝа влeтoвмe в тpaд. **Боже**, каквo e oвa чyдo? Toa ми бe-ше пpвѝаѝ да вѝдам тpaд и цeлѝoѝ мe пoлази cтѝpaв oд шoа шѝo ѝo вѝдoв, a шѝo нe мoжeшe да ce ѝoмeстѝи вo кpeвкѝѝтe тpaници нa мoјoѝ дoшѝoтaшeн cвeтѝ* (ПРЕСЕЛБА).

Таким образом, в текстах Б. Конеского представлен довольно широкий репертуар междометий, включающий практически все разряды, выделяемые в классификациях. А художественное творчество автора позволяет проследить весь спектр коммуникативных функций междометий. Особенно ярко художественный текст показывает иерархию функций, выявляя доминирующую в сообщении функцию междометия.

Библиография

- Ameka 1992: Ameka, Felix. Interjections: The universal yet neglected part of speech. In: *Journal of Pragmatics*. North-Holland. 19 (1992). P. 101–118.
- Gralis-Korpus: <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis>. Состояние: 28.07.2012.
- Wierzbicka 1992: Wierzbicka, Anna. The semantics of interjections. In: *Journal of Pragmatics*. North-Holland. 18 (1992). P. 159–192.
- Wilkins 1992: Wilkins, David P. Interjections as deictics. In: *Journal of Pragmatics*. North-Holland. 18 (1992). P. 119–158.
- Разговори 1991: Андреевски Ц. *Разговори со Конески*. Скопје: Култура. 461 с.
- Боронникова, Верижникова 2011: Боронникова Н. В., Верижникова Е. В. О коммуникативном статусе заимствованных междометий в современном македонском языке (на примере турецкого междометия *аман*). In: *Проблемы социо- и психолингвистики*. Пермь: Перм. гос. нац. ун-т. Вып. 15. С. 276–300.
- Конески 1967: Конески, Блаже. *Грамаѝика на македонскиoѝ лиѝѝератѝурeн јазик*. Дел I и II. Скопје: Култура. 552 с.
- Конески 2002₁: Конески, Блаже. Сите мои песни... In: *Собрана лирика: во ѝпpи кнѝѝ*. Кн. 1. Скопје: Табернакул. 376 с.
- Конески 2002₂: Конески, Блаже. Сите мои песни... In: *Собрана лирика: во ѝпpи кнѝѝ*. Кн. 2. Скопје: Табернакул. 340 с.

- Конески 2002з: Конески, Блаже. ... и лирски записи. In: *Собрана лирика: во три книги*. Кн. 3. Скопје: Табернакул. 280 с.
- Падучева 2003: Падучева, Е. В. *Семантические исследования: Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива*. Москва: Языки славянской культуры. 607 с.
- Падучева 2009: Падучева, Е. В. Режим интерпретации как контекст, снимающий неоднозначность. In: *Труды международной конференции „Диалог 2008“*. Москва: Наука. С. 412–418.
- Шаронов 2008: Шаронов, И. А. *Междометия в речи, тексте и словаре*. Москва: РГГУ. 296 с.
- Якобсон 1975: Якобсон, Роман. Лингвистика и поэтика. В: *Структурализм: „за“ и „против“*. Москва: Прогресс. <http://philology.ru/linguistics1/jakobson-75.htm>. Состояние: 17.04.2012.

Словари

- РМНП 1983: *Речник на македонскиот народна поезија*. Под ред. на Т. Димитровски. Скопје. Т. I: А–Г. Скопје. 452 с.
- РМЈСХТ 1961; 1966: *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. Ред. Б. Конески. Составувачи Т. Димитровски, Б. Корубин, Т. Стаматовски. Т. I: А–Н, Скопје, 1961. 510 с.; Т. III: Р–Ш, Скопје, 1966. 606 с.

Natalia Boronnikova (Perm), Elena Verizhnikova (Moscow)

Textual function of the interjection in linguistic and literary heritage of Blaze Koneski

The problem under consideration in the paper is the interjection status and functions in linguistic and literary heritage of B. Koneski. The authors intention is to analyze the grades of interjections in the speech acts and in literary discourse (in poetry and prose), highlighted by Koneski in the Grammar of Macedonian literary language. The research is based on the author's texts and materials provided by the Gralis-corpus.

Наталия Владимировна Боронникова

Пермский государственный национальный исследовательский университет

Букирева, 15

614990, г. Пермь, Россия

Тел.: +7 342 2572334

Электр. почта: natboronnikova@rambler.ru

Елена Владимировна Верижникова

Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова

Ленинские горы, МГУ, д. 1, стр. 51, 1-й учебный корпус, филологический
факультет

119991, Москва, ГСП-1, Россия

Тел.: ++7 495 9392455

Электр. почта: eluska@mail.ru

Александра Ѓуркова (Скопје)

Конјункцијата во уметничколитературната проза на Блаже Конески: лингвостилистички аспекти

Во статијата се земаат предвид конјункциските средства што се користат во расказите од Блаже Конески во корпусот Гралис-мак. Иако претставува индиректен кохезивен елемент, конјункцијата, со оглед на тоа што изразува определен логички однос, го претпоставува присуството на други елементи во текстот. Од тој аспект, конјункциските средства се важни за организацијата на текстот, а нивната употреба е сврзана и со функционалниот стил на кој му припаѓа самиот текст. Во тој контекст се анализираат конјункциите во уметничколитературната проза на Блаже Конески, нивната семантика, нивната функција и фреквентност. Поконкретно се опфатени адитивната, алтернативната и адверсативната конјункција, како и експликативите и континуативите. Целта на анализата е да се опфати текстовната организација на расказот кај Блаже Конески, неговиот однос кон својот текст, односно кон комуникативната ситуација во која е поставен, што е поврзано и со ефектот на прозниот текст.

1. Јазикот на уметничката литература претставува еден особен систем и се поврзува со поетската функција на јазикот, која се однесува на самата порака и на нејзиното проучување (Jakobson 1966: 294), како и со естетското доживување кое (треба да) го овозможува едно дело. Уметничколитературниот стил го подразбира индивидуалниот авторов стил. Гледано од јазичен аспект, оформувањето на едно книжевно дело како основа го има стандардниот јазик, а во зависност од структурата, темата и од самиот автор се јавуваат и различни видови на лексика или карактеристики на разговорниот стил и сл., во што се остварува и креативноста на писателот со користење на јазичниот потенцијал. Според тоа, како општи карактеристики на уметничколитературниот стил може да се посочат: метафоризацијата на јазичниот израз; употреба на лексиката во контекстуално значење; употреба на фразеолошки изрази; индивидуален избор на лексички и синтаксички средства; употреба на хомонимијата, синонимијата и паронимијата на повеќе рамништа; стилски обележена употреба на неутралните јазични средства.

Проучувањето на јазичниот израз на еден автор ги подразбира специфичностите на неговиот јазичен код, како и посебните морфолошки, синтаксички, фонолошки и лексички средства, кои му даваат печат на текстот и според кои, евентуално, авторот станува препознатлив. Ваквата анализа

е појдовната точка при издвојувањето на стилската маркираност на јазичните средства и во обидот да се сознае поетиката на еден автор. Кога станува збор за текстот, треба да се имаат предвид неколку сфаќања во лингвистиката: Цв. Тодоров (Dikro/Todorov 1987: 219) нагласува дека текстот се дефинира со својата автономност и со својата затвореност. Кај Халидеј и Хасан (Halliday/Hasan 1976: 1) текстот се сфаќа како целост на јазикот во дејство; тој не е граматичка целост и не се дефинира според должината. Овие автори укажуваат дека текстот треба да се гледа како семантичка целост и како единство реализирано преку реченици. Во врска со пристапот кон текстовите, Цв. Тодоров (Dikro/Todorov 1987: 220) упатува на три аспекти во нивното проучување: вербален, синтаксички и семантички аспект. Вербалниот пристап се однесува на јазичните елементи на текстот и соодветствува на **реторичката анализа**; семантичкиот аспект се однесува на значенската страна на јазичните единици и претпоставува **тематска анализа**; а, синтаксичкиот аспект ги зема предвид односите меѓу текстовните единици и нему му одговара **наративната анализа**. Во рамките на синтаксичкиот аспект, според Тодоров (Dikro/Todorov 1987: 222), треба да се земат предвид три вида релации кои се карактеристични за исказите и врз основа на кои се дефинираат можните меѓусебни односи на деловите од текстот: логички релации — условување, дисјункција, исклучување, вклучување; временски релации, односно поставување на настаните на временска оска; и просторни релации, во кои спаѓаат односите на: сличност, спротивност, градијација, антитеза и сл. Всушност, авторот го користи терминот *просторни релации* земајќи предвид дека се работи за односи меѓу речениците што можат да се обележат како просторни или геометриски.

2. Во рамките на овој прилог се задржуваме поконкретно на кохезијата на текстот, односно во проучувањето на расказите на Блаже Конески е земена предвид конјункцијата како кохезивно средство во текстот, што е во врска со наративната анализа на текстовите. Понатаму, конјункциските средства ќе бидат опфатени од аспект на нивното стилско значење односно, во која мера се тие подложни на стилски обележена употреба.

Кога станува збор за конјункцијата, треба да се има предвид нејзината основна функција — да го означува односот меѓу настаните и ситуациите во рамките на еден текст. Како основен признак на конјункцијата се посочува поврзувањето или сврзувањето на реченици или делови од текстот во поголемата целина, и тоа во поширока смисла. Втора поважна карактеристика е тоа дека конјункциските средства не се поврзани со граматичката структура на речениците што се поврзуваат и немаат синтаксичка функција во реченицата што ја поврзуваат. Познато е дека овој однос на поврзување го среќаваме, пред сè, во сложената реченица. Истите конјункциски средства можат да се сретнат за поврзување во рамките на текстот, иако, во основа, конјункцијата се однесува на изразувањето на логичките односи меѓу со-

држините во еден текст. Конјункцијата претставува дел од површинските сигнали за односите меѓу настаните и ситуациите во еден текст, покрај времето и видот (аспектот) (Beaugrande/Dressler 1981: 20). Понатаму, редот на зборовите/изразите со кои треба да се даде новата информација упатува на функционалната реченична перспектива, додека во говорни текстови интонацијата е таа што ги сигнализира новите информации.

Во врска со терминологијата треба да се спомене дека Богранд и Дреслер (Beaugrande/Dressler 1981: 20) ги употребуваат термините **јункција** и **јункциски (поврзувачки) изрази** како средства за поврзување на опишаните настани и ситуации во еден текст, наспроти употребата на **конјункција** во „традиционалните граматики“ (cf. Halliday/Hasan 1976; Van Dijk 1977). Во нашата, македонска наука за јазикот почесто се употребуваат термините конјункција и конјункциски/сврзувачки средства (Минова-Ѓуркова 2011, Дучевска 2005), како и терминот **конектори**, којшто е присутен, исто така, и во француската традиција (на пр. A. Herschberg Pierrot 1993, авторка која одбележува дека проучувањето на конекторите ги подразбира аспектите на граматиката на текстот и на прагматиката). Прањковиќ (Pranjković 1993: 148), од своја страна, во рамките на проучувањето на синтаксичките структури го употребува терминот **конектор** за означување на сврзувачки средства во најширока смисла; ги подразбира сврзниците, лексичко-граматичките конектори (прилозите) и лексичките конектори, како и пропозиционалните (реченичните) конектори. Индикативно е дека овој автор во рамките на експлицитните (сврзнички) координирани структури ги вклучува само оние што се сврзуваат со координативските сврзници (составни, спротивни и разделни), додека структурите сврзани со другите конектори се вклучени во асиндетонската координација и се нарекуваат типизирани. Прањковиќ во својата анализа ги зема предвид и **модификаторите** (како што тој ги нарекува), кои се поделени на анафоричко-катафорички (*сијоред ѿоа, најројив, значи, освен ѿоа*), кои функционираат како сигнали на контекстуалната вклученост на речениците, и катафорички, кои се однесуваат само на делот од структурата на кој му претходат (*сијурно, веројатно, за жал*). Прањковиќ (Pranjković 1993: 220) го користи уште и терминот **модификатори-конектори** за конекторите: *најројив, но, меѓу ѿоа, освен ѿоа, значи, во меѓувреме, сейак* итн.

Во рамките на ова истражување ги употребуваме наведените термини како синоними за одбележување на споменатиот вид кохезиско средство. Поделбата што се прави во рамките на конјункцијата најчесто се базира на логичките односи меѓу содржините што се поврзуваат, значи врз семантичка основа, и тоа: составна (адитивна), спротивна (адверсативна), причинска (каузална) и временска (темпорална) (Halliday/Hasan 1976: 239). Кај Велчиќ (Velčić 1987: 55) конекторите се поделени на: адверсативи, експликативни

ви, конклузивни и каузативи, и тоа врз основа на текстови од научната проза. Поделбата може да се направи и врз база на функционалнограматички критериум, според тоа кои видови зборови се употребуваат како конектори: сврзници (**и**, **а**, **но**), прилози и прилошки еквиваленти (*џоџаиш*, *џоџоа*, *во џој моменџи*), комбинации од прилог и сврзник (*и џака*, *а џоџаиш*), изрази со референцијална единица (*и џокрај џоа*, *во однос на џоа*), изрази (како на пр. *од груџа сџрана*), цели дел-реченици: (*како и да е*) итн. (Дучевска 2005: 78). Како трет критериум што може да се употреби во поделбата е прагматичкиот, преку кој се одразува односот на авторот кон организацијата на текстот, што фактички се манифестира со специфичниот начин на поставување на конјункцијата, нејзината стилска обележеност и сл.

Во нашата анализа на прв план ќе бидат земени предвид логичките односи меѓу содржините/настаните што се поврзуваат, а дополнително ќе бидат земени предвид прагматичкиот и функционалнограматичкиот аспект. Според материјалот којшто е достапен преку корпусот Гралис-мак за творештвото на Бл. Конески, може да се види дека во рамките на уметничколитературната проза се употребуваат конјункциски средства што ги опфаќаат семантичките односи меѓу содржините што се поврзуваат, и тоа: адитивна, адверсативна, алтернативна, каузална и темпорална конјункција. Во ова излагање посебно внимание ќе им биде посветено на адитивите, адверсативите, експликативите и континуативите. Во текот на ексцерпцијата се наметна и една напоредност со научните текстови на Бл. Конески, што дава можност за споредба на конјункциските средства во уметничколитературните и научните текстови на авторот. Поради тоа, во деловите посветени на определени конјункции се наведени соодветни примери од некои научни текстови на Конески вклучени во корпусот Гралис-мак.

3. Анализа

3.1. Составна/адитивна конјункција

и

ИЗЛОЖБА: *Касиерката се ојрела на масичеџо, чека да џомине уџџе овој еден час џа да си оди. И на деџскиџе црџеџи како да им доџеџнало веќе да џи џречекувааџ љубоџиџниџе џосеџиџџели, како да им се сџие. Па да, се блиџи времеџо коџа сиџе добри деџа леџнувааџ да сџијаџи.*

ЧЕВЛИ: *Се надевав дека ќе најдам барем и груџи џџо џреба сеџа да џи џоџрава чевлиџе, џа јас да му се џридруџам како џомал браџи, да се јавиме заедно, и џака џокрај неџо, без да излеџувам на џрв џлан, да ја свршам и јас својаџа рабоџа. И нависџина, оваа моја смеџка не ме изневери; јас џо бев избрал џравилниоџи џаџи да дојдам до чевли.*

КРЧМИТЕ: *Пие народот!* Пие, не се шетува. **И** етне очите светлаа, зборот е исклив и заријнаа, дури не изјаснаа очите негде во мрак на враќање по кални патите.

РАЗМИНУВАЊЕ: Тој човек веќе одамна не е млад. Косата му е побелена. **И** чудно, таа мала случка сега сè почесто му се јавува во споменот, иако од неа поминало толку време.

ПОТЕЗ: За друштвото тоа беше борба за рехабилитација, за нешто – нешто подлабоко, рамноста со себе, преченка на својот животен пат. **И** еве то сега над оваа позиција од која му зависи дали ќе го забележи желаниот успех или ќе биде пак изоставен [...]

ни

КРЧМИТЕ: Му бучи во главата на Пискулиева. Каде сега? **Ни** за нешто нема ништо мира.

ЉУБОВ: *Штом не е посилен од срамота, таа не е ни висшнска.* **Ни** безнадежноста не може да ја отклони љубовта од видлива пројава.

а

ТИХИОТ ДОН: Ако не стигнам јас, нека се распраша за тоа некој друг место мене. **А** ако некогаш случајно се најде во Лесново едноименикот на „Тихиот Дон“, ќе се знае која и како стигнал таму.

КРЧМИТЕ: Низ цамлак слабата светлина се излеваше на улица и водата в бразда светкаше. **А** не можеше човек да види дали роси дали не: само некаков здивен шум свечеше в уши, од испиено вино, од исплашената тишина во крчмата.

КРЧМИТЕ: Ниска камена зграда, покриена со слама. **А** сламата поцрнела.

ЛОЗЈЕ: Еднаш Марко, уште од скалите заштрчан, се фрли во една тежаница во аулата, за да го одбрани нешто, и излезе раскрвавен. **А** овој беше то искористил моментот да се зашкрие зад столб, да земе здив.

ПОТЕЗ: Му требаше уште еден мал чекор па да ја искачи задната скала. **А** колку само му беше важна и нужна оваа победа!

ИЗЛОЖБА: Учителиите престо се изненадуваа која земавме некои вакви работи во кои маичките се нацртани по големи од нивните. **А** ние во нив барахме доказ на отпорност, појасвесна побуда на живото чувствено прошир шемата што му се наметнува [...]

ПЕСНА: Песната беше неговото збор, **а** кој ја разбираше?

и на ку, имено

ЧЕВЛИ: Управата своеобразно расположаше со буџетот, за што сведочеа и отворените пијанки во домаќинството... **И на ку**, управата гледаше да го задоволи интернацискиот народ повеќе со својата демократичност отколку со прибивување на земни блага [...]

КРЧМИТЕ: Тој е **и на ку** многу добро момче.

ЉУБОВ: Најарно да молчи овде, да се припиа дури не си излезат, **и на ку** како би можел да ја навреди неа, да ја избрка ли, да ја скара, да ѝ се развика?

меѓу другите реченични членови (почесто по глаголот — *инаку, ипришоа*). Тоа, секако, ги одразува изборот на авторот и неговиот специфичен начин на организација на текстот.

3.2. Како конектори кои се на границата меѓу составната и спротивната конјункција ги земаме предвид: *всушност, впрочем, иако, од друга страна*, како и *заправо* и *поправо* речено, карактеристични за Бл. Конески. Примери:

ИЗЛОЖБА: Така си замислува уметничко и како случајно оди да разгледува на онаа страна каде што се управуваат тие. **Всушност**, нешто то интересира да то чуе нивниот разговор и да види како ќе ја примат изложбата, пошто ако е и девојчето навистина учесник во неа.

ЉУБОВ: Неочекувано му се стори тоа, му се јави како нешто сосем неистинито, **а всушност** сето си дојде најолно подготвено од она негово секидневно следање.

ЉУБОВ: Крсто **всушност** не му беше непознат на Соколето.

ЧЕВЛИ: **Впрочем**, ми се чини дека и Мико сè уште остануваше со желбата да ја среќне еднаш насам својата љубима, и тоа ми даде можност да то преценим колку тежи како противник, зашто веќе се уверував во тоа што си то помислував и порано, дека и неговата љубов е една убава перфективна.

ЧЕВЛИ: Така, во колебање дали да му речам или не, помина можеби цел месец.

Но од друга страна, имаше и оправдание за мојата нерешителност: вистината, професор по филозофија, до која уште не бев стигнал, одеше важно, со крната руменлика глава[...]

иако

КИРИЛ ПЕЈЧИНОВИЌ: И затоа веќе во почетокот на проведбата, **иако**, им споменува на верните: „нафиле си то архите архите“, која то празнуваат сведено со песни и бесување, „не то молиме светецот, штоко то налјугување, и тој не ве измолуејќи пред Бога и не ви помогнува“.

КИРИЛ ПЕЈЧИНОВИЌ: Забележува **иако** дека „и уште други речови“ имало во моливата, освен оние што ти соопштува.

заправо

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: Тој дури сега забележа дека **заправо** за сето време то држел покажалецот од левата рака шокму на тоа место меѓу листовите, за да не си го загуби редот во читањето.

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: **Заправо** погрешно би било да се рече — се крие, зашто тоа толку видливо се покажуваше!

ЧЕВЛИ: Не е чудо, како што е прилежен во учењето, тој и сега да си ги пријомува неправилните француски глаголи, **и заправо** оштетука да се објаснува неговата усредсреденост.

МАЈСКА НОЌ: Цела ноќ ја сонувам. Се будам поворемно колку да седам дека **заправо** ја нема, дека реалноста е безмилосно проста и јасна.

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: Тој беше сега офајтен само од една мисла, **поправо** речено од еден лош справ: некој сака да му ја земе Јана, некој то намислил тоа.

За употребата на споменатите конектори треба да се одбележи дека *всушност* се употребува далеку почесто од *впрочем*, и неретко стои заедно со сврзникот *а* – *а всушност*. Во врска со *впрочем* може да се одбележи дека е далеку поприсутен конектор во научните текстови, што, всушност, и ја покажува неговата употреба во текстови што имаат построг стил. Тоа можеме да го констатираме и за конекторот *ио сушност*, којшто е специфичен за Конески во научната проза. Што се однесува до *зайраво*, како конектор се среќава и во двата типа текстови, и тоа најчесто во рамките на реченицата, а само во еден пример се среќава на почетокот на реченицата. Интересно е, исто така, и тоа дека *зайраво* се среќава и во неговата поезија. Може да се каже дека се работи за особеност на индивидуалниот стил на Бл. Конески во случаите кога е потребно особено да се засили јазичниот израз, односно да се обрне вниманието на читателот кон содржината што се истакнува. Може да се каже дека овие конектори се издвојуваат од другите по тоа што се интонациски обележени во рамките на реченицата. Со оглед на тоа дека тие по своето значење се наоѓаат меѓу адитивната и адверсативната конјункција, каков однос +зависи од контекстот и од содржините што се поврзуваат каков однос ќе воспостават.

3.3. Алтернативна конјункција

или

ПОТЕЗ: *Зар може навистина во една ваква ситуација да се има шанса што само вистинит проблемски конструирање би ја создал? Или то лажаа очите?*

ПЕСНА: *Која е таа сенка од сити наоколу што ја избрала, кој е тој што ја ушитола да ја дели сенката со неа? Или е можеби сама?*

Во врска со употребата на сврзникот *или* во ваква позиција, треба да се нагласи дека како конјункција воведува некоја дополнителна мисла или некоја алтернатива што не била разгледана претходно. Кога е употребен во рамките на една реченица, сврзникот *или* поврзува алтернативи кои се исклучуваат или, пак, дејства што се дел од една логичка сума (или А или Б; или А и Б).

3.4. Противна/адверсативна конјункција

но (сејак)

РАЗМИНУВАЊЕ: *Можеби не е лошо да ти разменаа агресивите, можеби ќе почнаа да се дојдуваат. Но нагло се откажа од таа помисла, и додека рака, и благодарности, и секој отиде на своја страна.*

КРЧМИТЕ: *Тој стисна очи и се мачеше да се занесе, да не мисли на ништо. Но тоа беше залуден напор.*

ПОТЕЗ: *Тој стана веднаш и погледнува во саката. Сејак во неговите очи има еден влажникав отисок што уште не успеала да го избрише примиреноста. Но никој не го забележува тоа: публиката овде ги гледа фигурите а не луѓето.*

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: Таа **сеѝа**к беше шолку ѝаметѝна да ѝрецени дека Пискулиев е истѝи сѝрадалник како неа, да ѝо ѝремери и да ѝо сфайѝи како шѝо ѝој можеби не би знаел да ја сфайѝи неа. **Но** ѝаа се ѝрефрлуваше во едно: ѝи ѝознаваше неѝовиѝе можностѝи, не ѝи ѝознаваше неѝовиѝе желби, а во нив се криеше неѝоваѝа сила.

ИЗЛОЖБА: Уметѝникоѝ се ѝросевна, ѝо ѝоѝледна сааѝоѝ како да се колеба дали и ѝој да си ѝрѝне со нив. **Но сеѝа**к осѝана ѝака, малце расчекорен, на срединаѝа од салаѝа, заѝледан неодредено.

СРЕДБА ВО РАЈОТ: Од ден на ден јас се чувсѝвував сѝ ѝослободно во неѝовоѝо ѝри-сусѝво, **но сеѝа**к ѝосѝојано се ѝтрудев да не ја нарушам со нешѝо, ами да ја ѝрадам наѝа му еднаш создаденаѝа хармонија.

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: Сѝариоѝ мина со круѝни чекори ѝреку бавчаѝа, не ѝледајќи каде ѝази, **но сеѝа**к, ѝихо, како да ѝ се ѝрикравува со зла намера на кукаѝа.

сеѝа

ЧЕВЛИ: Јас не бев ѝриѝоѝвен за вакви моменѝи, ѝорано немав ѝоѝреба од вакво молење.

Сеѝак, да не се разбере криво, личнаѝа ѝордосѝ немаше во ѝоа којзнае каков удел, а ѝрашање е дали и вооѝиѝо имаше.

ЧЕВЛИ: Јас молчев и чувсѝвував некаква кривица дека можеби заради мене, за коѝо се заложѝи, ѝој ѝи ѝуби своиѝе нови чевли. **Сеѝа**к немаше зоѝѝо да бидам незадоволен. Чевлиѝе ќе ми вѝасаа ѝокму за велиѝденскиоѝ расѝусѝ...

СРЕДБА ВО РАЈОТ: Ми се чинеше дека и крајнаѝа цел на еден ѝолем народе да со-здаде ѝолем ѝрад со својсѝвен изѝлед, својсѝвена душа и физиономија. **Сеѝа**к најдов некоја оѝора во себе.

СРЕДБА ВО РАЈОТ: Малку надеж имаше дека ќе ѝо видам ѝосѝодин Буѝчик, којѝѝо за мене осѝана незаборавен, но со коѝо не одржував никакви конѝаќѝи ѝо разделбаѝа. **А** ѝој **сеѝа**к ме ѝречека речиси на влезнаѝа враѝа.

иако

ИЗЛОЖБА: Уметѝникоѝ ѝи ѝледа заинѝтересирано. **Иако** неѝовиоѝ фах не е ѝорѝ-реѝоѝ, ами мрѝваѝа ѝрирода, ѝред неѝовиѝе ѝроникновени очи веднаш се оцрѝувааѝ неколку леки линии на наивнаѝа судбина.

ИЗЛОЖБА: Тоѝа ѝи се реши да ѝо симне и сиѝурен е дека ѝосѝаѝи ѝраво. **Но иако** сосем уверен во ѝоа и сеѝа, нешѝо ѝо ѝѝера ѝак да ѝровери, да види да не ѝреси-лил во моменѝоѝ.

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: Каква сила имаше во онеѝа, шѝо му се ѝреѝрави свѝеѝ, да ѝо ѝрими дома, **иако** се беше зарекол никоѝо да не ѝриѝуѝѝа?

и ѝокрај

ЛОЗЈЕ: **Но и ѝокрај ѝоа** Марко чувсѝвува ѝѝескоба, можеби ѝовеќе дека се најде во ова јадно лозјенце.

МАРКО ЦЕПЕНКОВ: **Па сеѝа**к, **и ѝокрај сеѝо ѝоа**, личностѝа на Марко Цейен-ков е јарко одбележена во она шѝо ѝој ѝо заѝишал [...]

ама

КРЧМИТЕ: Сакаше да се покаже и пред нив, да го поверуваат, еве како овој нејо-
знај човек. **Ама** тие, постојано шукаши, ништо го погледнуваа.

КРЧМИТЕ: Прилегааше на окајен лушеч, а окрвавени од иење очише му светкаа
погледот. Заби тнели и сишени. **Ама** чанџаџа ја држеше особено важно,
сметнаџа цврсто в рака.

КРЧМИТЕ: И навистина смешна беше оваа фалба, изговорена така омрцлавно,
што веднаш се гледаше дека не може да се изврши. **Ама** Франц сега триум-
фуваше.

меѓушоа

ИЗЛОЖБА: Зошто не би ти вратил да ти утешам и изразува? **Меѓушоа**, како што
сметнува често, и ова колебање се заврши со бездејство и се осетна како што си
беше.

РАЗМИНУВАЊЕ: Му беше пријатно нејзиното присуство од десната страна.
Меѓушоа, разговорот осетна сосем скржав.

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: Внатрешно, **меѓушоа**, сево ова му додеше, и тоа чудно: макар
да знаеше дека со нешто оваа ствара мома, сишна и заљубена, не може да го
привлече. **Но** нешто во нејо пак се чувствуваше поласкано.

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: Пискулиев постојно и се јави со неситурен глас: – Добар ден,
– Дал ти бој добро, – рече ствариот иронично и го проследи со поглед в трб.

Меѓушоа сега ова сега само ти олади односите меѓу нив, а немаше само по се-
бе да доведе до непријателска разврска.

напроти в; спроти вно на

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: Погледнувајќи го така стравжарот, Пискулиев можеше да
заклучи дека неговото лице не издава ништо грозно, ништо што би влевало во
човека особено тревога, ами **напроти в**, иако ството, што е во моментот сосем
разбирливо, тоа изразува извесна мерка на правичност, а од тоа постоје на
Пискулиева ништо и не му треба.

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ: **Напроти в**, кој беше создаден за мечтател, во кој мислите
знаеја да закружат високо, и во кој не едно чувство и не една желба се по-
срекаваа, се подгреваа, некои и се судираа, но никога да поминаат во стравот и
во пројава.

џак

ЧЕВЛИ: Дождливите **џак**, немилосрдно, ме постојано дека треба да решам
едно прашање што не е симпатно од дневниот ред и кога немам нужда да ми-
слам за нејо, – а тоа е прашањето за моите чевли.

ТИХИОТ ДОН: **А џак** ако некогаш случајно се најде во Лесново едношомникој на
„Тихиот Дон“, ќе се знае кога и како стигнал таму.

КРЧМИТЕ: **А џак** на друш просито им се сакаше да се пофалат.

само; едностено

КРУША ДИВЈАЧКА: Нема веќе транчина при врвот. Не стругајќи веќе таму сокови
и не се врши чудото на преобразба. **Само** при дното сироташа пошметната
пешушка дава уште знаци на живот.

ЉУБОВ: *Само* тој ќе знае дека сега внатре нешто му тори, му причинува честито сладосни тревоги, но и тој тој на луѓи помисли.

ЉУБОВ: Сè е темно и позасиано, *само* изложој на Сошка илуска на земи преку улица жолта светлина.

ПРОЧКА: Уште е темно, *само* од другата соба слаба светлина ироникува низ додворената врата.

ЉУБОВ: Останува *единствено* да прати некој друг, мора уште рано да го бара Гога, да му ја сврши таа работа како за себе.

Во врска со адверсативната конјункција, забележлива е употребата на сврзниците: *но* (*сејак*), *меѓутоа*, *ама*, *иако*, и *покрај*, како и на конекторите: *напротив*, *спротивно на*, *сејак*, *иако*, *само*. Во рамките на оваа конјункција се поврзуваат настани/факти кои се некомпатибилни, односно се прикажува една причина и еден неочекуван ефект (Beaugrande/Dressler 1981). Може да се види дека се присутни разновидни конектори и тоа навистина создава основа за нијансирање во изразувањето на овој тип конјункција, особено во уметничколитературниот стил. Кога станува збор за адверсативноста, треба да се каже дека сврзникот *но* е еден од најизразните, па според тоа и еден од најупотребуваните сврзници како во рамките на зависносложените реченици така и во рамките на текстот како конјункциско средство. Од тие причини, *но* се среќава и на почетокот на нов пасус со кој се воведува некаков спротивен или неочекуван елемент во текстот. Покрај тоа, како конектор се употребува и *но сејак*, при што *сејак* претставува лексички конкретизатор за потсилување на сврзникот, со што доаѓаат до израз и авторовиот став и намера да се стави нагласка на конкретната содржина. Мошне често во расказите конекторот *но сејак* се среќава во рамките на реченицата одделен со запирка од првата дел-реченица. Во врска со *сејак*, треба да се одбележи дека се употребува за почеток на нов пасус во текстот, како надоврзувачки елемент што воведува различни или спротивни факти наспрема претходно изнесените. Исто така, *сејак* се среќава и на второ место во реченицата или, пак, заедно со други сврзници – *а* и *и*. За *меѓутоа* е карактеристично тоа што е присутно многу почесто во текстови од научниот и публицистичкиот стил, за разлика од уметничколитературниот, што е забележливо и кај Бл. Конески. Во неговите раскази е, сепак, присутен, и тоа најчесто на почетокот на реченицата, на второ место во реченицата или на почетокот на пасусот како партикула со која се воведува содржина спротивна на претходната или кога се даваат нови факти (Минова-Ѓуркова 2011: 245). Сврзникот *ама* како конјункциско средство се среќава далеку поретко отколку *но*; сврзникот *ама* е, секако, покарактеристичен за разговорниот стил, па поради тоа овде се употребува во дијалози; овој сврзник како поекспресивен во однос на *но* дава поголема колоритност на јазичниот израз. Во врска со конекторите *напротив* и *спротивно на* може да се оцени дека се семантички најизразни како адверсативи. За допусните сврзници

иако и *и* *покрај* треба да се напомене дека се семантички блиски со сферата на адверсативноста и затоа се разгледуваат во рамките на адверсативната конјункција. Од примерите што ни се на располагање може да се види дека *иако* ретко стои на почетокот на реченицата, а исто така стои и покрај сврзникот *но*. Понатаму, конекторот *и* *покрај* *штоа* се јавува само во еден пример од расказите на Бл. Конески, и тоа покрај сврзникот *но*. Според ова, може да се заклучи дека со заедничката употреба на споменатите сврзници се постигнува извесна изнијансираност во изразувањето на адверсативноста. Конекторот *иак* се користи ретко или најчесто заедно со сврзник: *а* *иак*. За конекторот *само* е карактеристично тоа што има исклучно значење, односно изразува исклучување на сè друго освен она што се соопштува со реченицата која ја надоврзува, па според тоа се вклучува во рамките на адверсативната конјункција. Може да се види дека *само* се употребува и на почетокот на реченицата, но и во рамките на втората реченица, која е одделена од претходната со запирка. Овој конектор е, инаку, најнеутрален меѓу исклучните конектори и, генерално, се среќава во сите функционални стилови.

3.5. Континуативи

се разбира

КРЧМИТЕ: А *јас* *ти* *прашам* – со *што* *им* се *спроштивстав* на овие луѓе денеска?
Се разбира, со *ни* *што*.

ЧЕВЛИ: Порано *ми* ја *доделуваа* *понекогаш* *чест*а да *бијам* *пенали*, со кои *наши* *ти* *ри* *обилуваа*, а *бидејќи* *ти* *изведував* *дост*а *веш* *што*, *можев* да *по* *спит* *нам* и *јас* *тол* и *штоа* *ми* *причинуваше*, **се разбира**, *посебно* *задовол*ство.

ЧЕВЛИ: [...] *пред* *интерната* *ска* *у* *права* *сп* *ои* за *решавање* *еден* *ком* *лексен* *проблем* на *преоблекување* и *преобување*, во кој *мои* *ти* *чевли* се *вклучуваат* *само* *како* *сп* *и* *на* *по* *дробност*, а *штоа*, **се разбира**, *како* и *секогаш* во *такви* *случаи*, ја *усложнуваше* *работ*а.

иа

ИЗЛОЖБА: **Па** и на *сами* *ти* *сликари* *дей* *ски* *ти* *изложби* *им* ја *от* *криваат* *осо* *бено* *чист* *по* *требат*а да и се *прис* *та* *ју* *ва* на *умет* *ност*а *пр* *ост* *и* и *искрено*.

ИЗЛОЖБА: **Па** и не *можел* да *з* *пре* *ши* *сп* *роведувајќи* во *изборот* *доследно* *еден* *правилен* *принцип*, *трижејќи* се за *не* *това* *та* *што* *по* *чист*а *проја* *ва*.

значи; меѓу групошо

ЧЕВЛИ: *Наст* *а* *ти* *и*, **значи**, *време* *ко* *а* *ти* *ребаше* да *сп* *ра* *да* *м* *зара* *ди* *својот* *сосем* *невин* *обичај*.

КРЧМИТЕ: На *Коча* *му* е *јасно*: *два* *та* *иа* *та*, **значи**, се *ста* *вуваа*, *ти* *е* *биле* *за* *пра* *во* *еден* *иа* *т*.

ЉУБОВ: *Таа* *на* *мера* *то* *ти* *раше* да *с* *мислу* *ва* *нај* *различни* *начини* *како* да ја *ос* *т* *вари*, но на *сп* *и* *ти* *иа* *ти* *и* *и* *та* *иа* *иак* *му* се *јаву* *ваше* *по* *требат*а од *по* *средник*. **Меѓу групошо** *му* се *ја* *ви* *мисла* *та* *дали* *не* *би* *можело*, *барем* *засе* *а*, *фото* *гра* *фи* *ја* *та* да се *за* *мени* со *не* *каков* *цр* *теж*.

Во врска со другите конектори што се земени предвид во оваа анализа, може да се види дека се употребуваат следниве: *ѝа*, *значи*, *се разбира*, *меѓу групо̣ѝо*. Инаку, тие се нарекуваат уште и **континуативи** зашто служат како еден вид пополнување на паузата меѓу две мисли, односно реченици (Halliday/Hasan 1976: 268). Карактеристично за нив е и тоа што, како што потенцира Дучевска (Dučevska 2005: 88), *значи* и *ѝа* во говорениот јазик имаат редуцирана вокална и акцентска вредност, со што сигнализираат упатување на нешто од претходниот контекст. Конекторот *значи* се употребува за сумирање на претходните содржини или за дообјаснување. Во ексерпираните примери се јавува во рамките на реченицата, а не во иницијална позиција. Конекторот *ѝа* се употребува најчесто на почетокот на реченицата, и тоа во пренесување директен говор. Во примерите од расказите на Бл. Конески може да се види дека се користи како еден вид потврдување на мислата што следува, потоа како еден вид пауза и во рамки на дијалозите. Во врска со конекторот *се разбира*, се забележува во рамките на реченицата во примерите од расказите, додека во примерите од научните текстови се среќава на почетокот на реченицата. Вообичаено се користи како средство за потврдување или за засилување на изнесената мисла или факт. Тоа што се среќава далеку поретко во расказите на Бл. Конески претставува индикатор на неговата фреквенција во рамките на уметничколитературниот стил наспрема текстовите од научниот стил.

Во врска со конјункциските средства и нивната употреба, кај Богранд и Дреслер (Beaugrande/Dressler 1981: 74) е изразено мислењето дека употребата на (кон)јункцијата ретко се јавува како задолжителна (освен дисјункцијата), затоа што адресатите можат да ги реконструираат релациите како што се: адитивност, некомпатибилност, каузалност итн. преку примена на општото познавање на светот. Значи, присуството на определени конјункциски средства може да го упати адресатот кон определено значење или интерпретација во рамките на еден контекст. Овој постулат нè води кон употребата на конјункцијата од страна на авторот за да се направи ефикасно восприемањето на текстот и може да помогне во организацијата и презентацијата на текстот, што покажува дека и комуникативната интеракција може да биде пресудна при изборот на конјункциските средства. Од аспект на ова размислување, конекторите што се употребуваат во рамките на адитивната конјункција, главно, се користат за надоврзување, за дополнување на содржините во текстот, па во таа смисла може да се каже дека тие не се секогаш задолжителни за да се сфати релацијата. Во тие рамки, конекторите *инаку* и *имено* како експликативи може да се издвојат како акцентирани во контекстот, со намера да се сврти вниманието кон содржините што се поврзуваат. Патем, интересно е тоа што преку материјалот од корпусот Гралис-мак што ги опфаќа текстовите на Бл. Конески може да се забележи многу почеста употреба на *имено* во научните тексто-

ви, наспрема расказите, и тоа во рамките на реченицата покрај зборот или зборовите на кои упатува и токму поради тоа е важно што *имено* носи особена интонација во контекстот. Како примери ги наведуваме следниве:

ГРИГОР ПРИЛИЧЕВ: *Нејовата ѝоема „Сердарот“ е имено такава ѝаѝеѝично славење на човечкоѝо досѝоинсѝиво, на храбросѝа и јуначкатаѝа саможртѝва за ѝаѝкови наѝа.*

Забележливо е дека *имено* се користи и со нијанса на значење на 'токму' многу често во научните текстови на Бл. Конески и тогаш стои непосредно пред зборот што се потенцира.

ИДНИНАТА НА ПОЕЗИЈАТА: *Бидејќи ние имаеме намера да ѝо ѝравиме имено ѝоа, можеме слободно да ѝи исклучиме наѝаму од нашеѝо видно ѝоле ваквиѝе ѝоѝални ѝесимисѝички дијаѝнози.*

За конекторите кои ги одбележавме како средства што стојат меѓу адитивната и адверсативната конјункција, се издвојува *заѝраво* (како заемка од српскиот) како израз на авторовиот стил. Во рамките на адверсативната конјункција како најчести може да се одбележат *но (сеѝак)* и *сеѝак* во рамките на текстот, што е очекувано. За конекторот *меѓуѝоа* е карактеристично тоа дека најчесто се користи за воведување нови елементи и содржини во текстот, кои можат да бидат и спротивни на очекуваното. Како семантички најизразни меѓу средствата на адверсативната конјункција може да се посочат конекторите *наѝроѝив* и *сѝроѝивно на*. Според изборот на конекторите што го прави Бл. Конески, треба да се одбележи дека како конјункциски средства што поизразно се користат за нијансирање во текстот се *заѝраво*, *но (сеѝак)* и *меѓуѝоа*. Секако, треба да се нагласи дека конекторите *но (сеѝак)* и *меѓуѝоа* најчесто служат за означување некаков контраст или, пак, со нив започнува нов пасус во текстот (почесто со *меѓуѝоа*), поради што се тие често носители на интонацијата.

4. Анализирајќи ги адитивната, алтернативната и адверсативната конјункција, треба да се земе предвид и дистинкцијата на две нивоа — ***на дворешна*** и ***внаѝрешна релација***, како што ги разликуваат Халидеј и Хасан (Halliday/Hasan 1976: 241), кои упатуваат на соодветноста на овие термини поради тоа што оваа дистинкција е генерална во однос на сите видови конјункција. Значи, надворешната релација се врзува со односи што се карактеристични за темите, содржините (феномените) за кои се зборува (кои се поврзуваат), додека внатрешната релација ги подразбира односите карактеристични за комуникацискиот процес, што значи дека ја има предвид интеракцијата меѓу говорителот и адресатот. Соодветно на ова, во рамките на споменатите видови конјункција, би можело да се направи извесна дистинкција во генерални црти: оние конектори што се карактеризирани како преодни меѓу адитивната и адверсативната конјункција се издвојуваат како конектори што изразуваат внатрешна релација, какви што се: *всушностѝ*, *вѝрочем*, *заѝраво* и *ѝо сушностѝ*. Овие ко-

нектори може да се сместат во некој вид конјункција во зависност од содржините што се поврзуваат, како и од интенцијата на авторот и неговата замисла за интерпретацијата на текстот. Инаку, во врска со *впрочем*, во истражувањата на францускиот јазик Ершберг Пјеро (Herschberg Pierrot 1993: 254) наведува дека овој конектор, *d' ailleurs*, според О. Дикро, е интересен по тоа што воведува дополнителен аргумент и служи за потврдување на претходните аргументи, додека воведениот аргумент/факт не е подложен на дискусија. Значи, споменатите конектори кај Бл. Конески најчесто се користат за обликување на (кон)текстот и за внесување своевидување/коментар во текстот. Веројатно и поради тоа овие конектори се доведуваат во врска со модалноста. Кон ова размислување упатува и фактот што овие конектори се среќаваат во текстови од различни функционални стилови – проза, поезија и научни текстови. Кај адитивната конјункција сврзниците *и*, *а* и *ни* изразуваат надворешна и внатрешна релација, додека конекторите *имено*, *инаку*, *иришоа*, *(и) ишака* почесто се однесуваат на внатрешна релација.

Во рамките на адверсативите, за *но* треба да се каже дека го содржи елементот односно значењето на *и*, наспрема *сејак*, што може да се види и од тоа што покрај *сејак* може да стои *и*, *а* или *но*, додека покрај *но* не се среќаваат други сврзници, освен, се разбира, *сејак* како лексички конкретизатор, и изрази какви што се: *и љокрај (шоа)*, *од груја сѝрана*, коишто се интонациски нагласени и можат да изразуваат надворешна и внатрешна релација. Конекторите *но (сејак)* и *сејак* исто така, се употребуваат за изразување надворешна и внатрешна релација, при што *сејак* е интонациски нагласен и почесто стои на почетокот на реченицата; конекторите *најрошув* и *сѝрошувно на* со поголема фреквенција изразуваат внатрешна релација. Во врска со конекторот *меѓушоа*, треба да се одбележи дека стои на почетокот на реченицата; тој е интонациски нагласен и може да изразува надворешна и внатрешна релација. Сврзникот *иако* како конектор во рамките на адверсативната конјункција се зема предвид поради семантичкото доближување на концесивната сфера со адверсативноста. Во рамките на ексцерпираниот материјал е очигледно дека поретко се употребува *иако* како конектор, но сепак треба да се одбележи дека соодветно се користи во рамките на изразувањето на адверсативноста. Карактеристично за употребата на *иако* е тоа што во примерите што ги имаме предвид најчесто стои на почетокот на реченицата одделен со запирка од реченицата на која се надоврзува и семантички може да се замени со сврзникот *а* или со *и љокрај* (се разбира), а во разгледаните примери претежно се употребува за изразување внатрешна релација. Секако, една поопфатна анализа на употребата на *иако* како конектор во научните текстови на Бл. Конески ќе придонесе кон специфичноста на овој сврзник и неговото значење за поврзувањето во текстот. Што се однесува на стилските аспекти во рамките на употребата на

конјункцијата кај Бл. Конески, како посспецифична се јавува употребата на конекторот *заправо*, којшто е карактеристичен за авторовиот разговорен јазик, а се употребува и во неговата поезија.

5. Како сумирање на резултатите од истражувањето на конјункцијата во расказите на Бл. Конески, поточно на адитивите, адверсативите и континуативите, евидентно е дека се употребуваат во рамките на соодветните семантички поврзувања во текстот и даваат можност за изразување надворешна и внатрешна релација. Како претставување на семантичките полиња во чии рамки се користат споменатите конјункциски средства го оформуваме следниов приказ:

Адитивна конјункција

Поврзување – внатрешна и надворешна релација: *и, а, ни*

Експликација – внатрешна релација: *имено, инаку, при тоа*

Егземплификација – внатрешна релација: *на пример*

Ефект/последица – внатрешна релација: *и така, така*

Компарација, дисимилација – внатрешна релација: *од група страна*

Последователна мисла – внатрешна релација: *иаџе*

Афирмација/изјава – внатрешна релација: *всушност, впрочем, заправо, по сушност, поправо речено*

Алтернативна конјункција – надворешна и внатрешна релација: *или*

Адверсативна конјункција

Адверсативност – надворешна и внатрешна релација: *но (сејак), сејак, меѓу тоа, (а) пак, само, иако, и покрај*

Корекција (на значење / во однос на претходно изнесени аргументи) – внатрешна релација: *напротив, спротивно на*

Континуативи

Потврдување, дополнување во контекстот – надворешна и внатрешна релација: *значи, се разбира, иа, меѓу групите*

Литература

- Beaugrande/Dressler 1981: Beaugrande, Robert; Dressler, Wolfgang. *Introduction to Text Linguistics*. London and New York: Longman. http://www.beaugrande.com/introduction_to_text_linguistics.htm. 26.11.2012.
- Dijk 1977: Dijk, Teun Van. Connectives in text grammar. In: *Grammars and Descriptions*. van Dijk & Petöfi (eds.). Berlin: De Gruyter.

- Dikro/Todorov 1987: Dikro, Osvald; Todorov, Cvetan. *Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Дучевска 2005: Дучевска, Анета. *Анализа на текстови и дискурси во македонскиот јазик*, докторска дисертација. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Gralis-Korpus:<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projektarium/Mak-Korpus>. Состојба: 30. 07. 2012
- Halliday/Hasan 1976: Halliday, M. A. K.; Hasan, Ruquaya. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Herschberg Pierrot 2003: Herschberg Pierrot, Anne. *Stylistique de la prose*. Paris: Belin SUP.
- Jakobson 1966: Jakobson, Roman. *Lingvistika i poetika*, Beograd: Nolit.
- Koneski 1981: Конески, Блаже. *Лозје*. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга.
- Koneski 1988: Конески, Блаже. *Дневник по многу години*. Скопје: Македонска книга.
- Минова-Ѓуркова 2011: Минова-Ѓуркова, Лилјана. *Синтакса на македонскиот сџангарден јазик*. Скопје: 2 Август С.
- Pranjković 1993: Pranjković, Ivo. *Hrvatska skladnja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Velčić 1987: Velčić, Mirna. *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Školska knjiga.

Aleksandra Gjurkova (Skopje)

Conjunction in literary prose by Blaže Koneski: Linguo-stylistic aspects

The usage of conjunction as a cohesive feature in emotive prose by Koneski is the main subject of analysis in this paper. The data base for the analysis consists of the corpus Gralis-mak comprised by the Institute of Slavistic studies in Graz. Of special interest are conjunctions expressing additive and adversative relations regarding all the nuance meanings, as well as continuatives. These conjunctions are used to express the logical and semantical relations in the emotive prose by Koneski and may express internal as well as external relations within the texts. The continuatives are frequently used by Koneski to express a comment or opinion regarding a certain context. In some cases, a contrastive study of conjunctions in prose and scientific prose texts by

Blaže Koneski is imposing as a means of conducting a complete analysis of conjunction as a cohesive element.

Александра Ѓуркова

Институт за македонски јазик „Крсте
Мисирков“

Григор Прличев 5

1000 Скопје

Тел. ++389 2 3114733

Факс ++389 2 3222 225

Електр. пошта:

aleksandra.gjurkova@imj.ukim.edu.mk

www.imj.ukim.edu.mk

Aleksandra Gjrkova

Institute of Macedonian Language

Grigor Prličev 5

1000 Skopje

Miloš Jevtić (Beograd)

Sa Blažom Koneskim

U tekstu se autor podseća na razgovore koje je vodio sa Blažom Koneskim u Beogradu 1979. godine.

Pesnik, profesor, akademik Blaže Koneski bio je – u duhovnim prostorima Jugoslavije, one ranije, velike – izuzetno poštovano i pouzdano ime. Njegovo delovanje je bilo, sumnje nema, u temeljima i makedonskog i jugoslovenskog univerzitetskog, književnog, lingvističkog i intelektualnog života.

Upoznala nas je u Beogradu, na jednom jugoslovenskom književnom susretu, Desanka Maksimović. Kasnije smo se redovno viđali na slavističkim i književnim skupovima.

Početkom sedamdesetih godina, našli smo se i u Skoplju, gde smo se dogovarali o rukopisu njegovih pesama za biblioteku „Pesnikovom rukom pisano“, koju je objavljivao u to vreme poznati izdavač Valjevska štamparija. Odmah je prihvatio da s v o j o m r u k o m ispiše s v o j pesnički izbor. I obećao je da će doći u Valjevo kada se bude predstavljala ta knjiga...

I doista, obećanje je ispunio. Došao je u Valjevo, zajedno sa Desankom, koja je prisko i prijateljski, ali i ubedljivo i autoritativno predstavila njegovu poeziju.

I onda, bilo je potpuno prirodno što sam mu početkom 1979. godine predložio da govori za Radio Beograd, za moju emisiju Gost Drugog programa.

I nisam sumnjao da će prihvatiti da govori... Odmah se složio!

I kao što sam uvek činio, uputio sam mu pitanja. Čim ih je primio, javio se da bismo se dogovorili da li ćemo razgovor snimiti u Skoplju ili u Beogradu... Dogovorili smo da to bude početkom februara, pošto je tada već dolazio u Beograd na sastanak predsednika akademija nauka tadašnje Jugoslavije...

I razgovor smo snimili u Beogradu, 6. februara 1979. godine.

*

Blaže Koneski je prvo govorio o svojim najvažnijim datumima, životnim i profesionalnim. Kaže da se rodio 1921. godine u selu Nebregovu kraj Prilepa. Gimnaziju, tada osmorazrednu, učio je u Prilepu i Kragujevcu. Po velikoj maturi, godine 1939. upisao se u Beogradu na Medicinski fakultet. Međutim, ubrzo je prešao na Filozofski fakultet, na slavistiku.

U toku okupacije je studirao u Sofiji.

Po završetku rata, Koneski se prvo, kraće, bavio novinarstvom, onda pozorištem, kao prvi lektor za makedonski jezik u Makedonskom narodnom teatru.

Medjutim, ubrzo se, još 1946. godine, posvetio nastavnom radu na Skopskom univerzitetu, na Filozofskom fakultetu. Predavao je makedonski jezik. Bio je i dekan Filozofskog fakulteta i rektor Skopskog univerziteta.

Koneski priča, potom, o stvaranju makedonskog književnog jezika. Bio je najagilniji, samim tim i najuticajniji član komisije koja je, još 1945. godine, pripremila prvi makedonski pravopis. Autor je i kapitalnog dela GRAMATIKA KNJIŽEVNOG JEZIKA, koja se smatra osnovom i temeljem makedonskog književnog jezika.

Pisao je i pesme, i to još od studentskih dana, ali je i prevodio, najviše poeziju, posebno sa srpskog na makedonski, ali i obratno.

Naročito je bio cenjen javni angažman Blaža Koneskog. Prvi je i dugogodišnji predsednik Makedonske akademije nauka i umetnosti, ali i član svih akademija u tadašnjoj Jugoslaviji, znači i Srpske akademije nauka i umetnosti. Bio je i predsednik Saveza književnika Jugoslavije.

Akademik Blaže Koneski je bio nosilac svih najvažnijih umetničko-naučnih i društvenih priznanja, počevši od Nagrade AVNOJ, preko Njegoševe, do Herderove nagrade.

Premينو je u Skoplju krajem 1993. godine.

*

Pitam Blaža Koneskog o školovanju.

U Prilepu sam završio osnovu školu i započeo gimnaziju...

Na jednom od prvih časova srpskohrvatskog jezika profesor nam je objasnio da u pesmama svaki redak ima podjednak broj slogova. Kada sam se – čitajući kod kuće zbirku Stevana Beševića, u izdanju Srpske književne zadruge – u to i sam uverio, rešio sam se da i ja sastavim pesmu. I sećam se i prvog stiha koji sam tada napisao. On glasi – *Petlovi pevaju u ranu zoru...*

Zašto ste iz Prilepa prešli u Kragujevac, gde ste i maturirali?, pitam.

Posle zavodjenja Šestojanuarske diktature, u Makedoniji su bile ukinute neke škole, među ostalima i Viša gimnazija u Prilepu. Dakle, trebalo je nastaviti školovanje u nekom drugom gradu.

Nisam otišao u Bitolj, kao većina mojih drugova, već u Kragujevac. Srećna okolnost je bila da sam dobio i stipendiju. U Kragujevcu sam živio u internatu za đake iz Makedonije, koji su postojali u više srpskih gradova.

I tako je, pored Prilepa, Kragujevac za mene postao drugi rodni grad. Kragujevčani, i profesori, i đaci i narod, primali su nas kao svoje, a ne kao došljake.

Učio sam vredno.

Uključio sam se i u, mogao bih tako reći, javni život. Bio sam aktivan u literarnoj družini, a ubrzo sam postao i član redakcije srednjoškolskog časopisa MLADI ŠUMA-

DINAC, kasnije PODMLADAK. U tom časopisu sam štampao više svojih pesama, napisanih na srpskohrvatskom jeziku. Sve pesme su imale i srpsku i makedonsku verziju. I prvu pesmu na makedonskom jeziku objavio sam tih godina u jagodinskom listu DJAČKA UZDANICA.

Hteo bih još da dodam da je kragujevački PODMLADAK, na moju inicijativu, uspostavio saradnju i sa gimnazijalcima iz Bitolja. Tako smo mi u Kragujevcu objavili prvu priču Vlade Maleskog...

*

Zašto ste, iako već oprobani poeta, odabrali da, posle velike mature, studirate medicinu?, pitam Koneskog.

Na medicinu sam se upisao zato što sam smatrao da će mi taj poziv obezbediti veću ličnu nezavisnost, pa i sigurnost.

Međutim, na poziv svog kragujevačkog druga Milorada Najdanovića, danas istaknutog srpskog književnog istoričara, otišao sam na Filozofski fakultet. I u slavnoj sobi 10 u Kapetan-Mišinom zdanju slušao sam predavanje tada docenta Dragoljuba Pavlovića. Govorio je o Marinu Držiću. Gutao sam svaku njegovu reč. I danas pamtim priču kako je slavni pisac noću bacao kamenčiće na prozor neke dubrovačke gospođe.

I sa medicinom je bilo gotovo, na veliku žalost mojih roditelja, koji su već bili sašili beli doktorski mantil.

U to vreme sam bio uključen, iako sam vredno učio i polagao ispite, i u književni studentski život. I iz tih godina poznajem i drugujem sa Mihailom Lalićem, Dušanom Kostićem, Čedom Vukovićem i Miodragom Popovićem.

Drago mi je što sam tada počeo da se srećem i sa Brankom Ćopićem, koji je već bio poznat pisac...

*

A okupacija?, dodajem.

U godinama rata sam bio u Sofiji.

Međutim, najviše sam se bavio pitanjima makedonskog književnog jezika. Upravo sam u to vreme i pripremio nacrt makedonske gramatike...

Taj posao, ustanovljenje makedonskog književnog jezika, nastavili ste i posle rata..., dodajem.

Makedonija je zemlja sa dugom tradicijom slovenske pismenosti. Makedonski narodni jezik, na kome su između održavana i predavanja u osnovnim školama u kompaktnim nacionalnim sredinama, bio je osnov za kodifikaciju makedonskog književnog jezika.

Jedna komisija, čiji sam i ja bio član, već 1945. godine je prišla tom odgovornom, ozbiljnom i velikom poslu. Zauzeo sam se da se koristi postojeća tradicija, kao i jezičko iskustvo ostalih slovenskih, pre svega balkanskih naroda.

Malo je poznato da smo u toj komisiji nastojali da potpuno samostalno rešimo pitanje kodifikacije makedonskog književnog jezika. Otuda, odlučno smo se suprotstavili mišljenju nekih ljudi, uticajnih, ljudi iz politike pre svega, da treba da se

obratimo za pomoć ruskim lingvistima i da ono što nam nedostaje prosto preuzmemo iz ruskog jezika. U toj odlučnosti smo izdržali!...

I tako ste došli i na Filozofski fakultet u Skoplju?

Da, kaže Koneski, bio sam u komisija za osnivanje Filozofskog fakulteta, i prihvatio sam, moram reći bez neke veće strepnje, da na Grupi za makedonski jezik predajem više predmeta...

*

Pitam, potom, Koneskog o poeziji, i da li ga je svestrana uključenost u naučno-pedagoški rad odvajala od stihova.

U meni se pesnik nije predavao. Već 1945. godine objavio sam i prvu zbirku – MOST. I kasnije sam pisao stihove. I prevodio...

Preveli ste na makedonski jezik i GORSKI VIJENAC...

Od najranijih dana sam voleo da prevodim poeziju. Njegaš je bio najveći izazov. I ja nisam samo preveo, već sam, budući i pesnik, prepevao GORSKI VIJENAC. I ponosan sam na taj prepev, kao i na svoju poeziju, koja je, eto, dobila i Njegaševu priznanje!...

*

I na kraju, i pitanje o budućnosti, odnosno o nadama i strepnjama koje očekuju čoveka i čovečanstvo...

Koneski me moli da, *za čas*, kako kaže, prekinemo snimanje.

Razume se, tu molbu prihvatamo snimatelj i ja.

I u dugoj tišini, osećam da se Koneski premišlja šta treba reći...

I posle te duže pauze, ipak kaže, i to relativno spokojno:

Jedino politika može da dovede do opasne nesrazmere u razvitku čovečanstva.

Čuju se glasovi, izrečeni ne bez razloga, o raznim opasnostima, recimo od zagađivanja prirode... Međutim, dodao bih da mene jednako plaši i zagađivanje duhovne sredine, što je naročito važno za našu višenacionalnu zajednicu, za Jugoslaviju.

Međutim, zaključuje Koneski, ukoliko svako društvo, pa i čovečanstvo u celini, bude respektovalo naučno i kulturno stvaralaštvo, utoliko će budućnost biti izvesnija! ...

Miloš Jevtić

Mit Blaže Koneski

In diesem Text erinnert sich der Autor an Gespräche mit Blaže Koneski, die im Jahre 1979 in Belgrad durchgeführt wurden.

Miloš Jevtić

Beograd

Elekt. pošta: mjevtic@eunet.rs

Максим Каранфиловски (Скопје)

Формите на императивот во текстовите на Б. Конески

Во рефератот се разгледуваат специфичните значења на императивот во современиот македонски јазик преку ставовите на Блаже Конески во неговата Граматика и во друга литература. Од текстовите на Блаже Конески внесени во корпусот Гралис се извлечени примерите со императивните форми и е направена мини-анализа на нивното функционирање. Основна цел на текстот е проверка на можностите на корпусот Гралис за користење македонски јазичен материјал за лингвистички потреби.

Се истакнува значењето на корпусот Гралис како предвесник на идниот македонски национален корпус.

Во македонскиот јазик мошне често се користи императивот за изразување значења што не совпаѓаат делумно или целосно со неговите основни функции. Според Б. Конески (1967: 417), има неколку такви можности:

1. Заповедното значење е сосема избледено: *Чекај си, ако немаш работа* (Конески 1967: 417). Во ваквите случаи се искажува рамнодушност на говорителот кон дејството.

2. Исказот добива повеќе значење на идност отколку на заповед: *Оди кај одиш, дома врайи се* (Конески 1967: 418). Исказот лесно може да се замени со: *кај и да одиш, дома врайи се* т. е. *дома ќе се врайиш*.

3. Изразување повторливост на дејствата во минатото: *Терај, шерај, найнај, найнај – не бидува и не бидува – остана колаша в кал* (Конески, 1967: 418).

4. Изразување значење на современост: *Сшарише наведуј се, младитише расш, така врви веков* (Конески 1967: 418). Исказот со императив е многу повпечатлив отколку ако истата смисла се искаже со исказ во сегашно време.

5. Вообичаено дејство со глаголот *чини*: *Тој чини: дојди, најади се, наџолни ја шорбаџа леб и џак кинисај в овци* (Конески 1967: 419).

6. Дополнување на две дејства: *Јас речи, шџој сшори* (Конески 1967: 419).

7. Изразување некаков услов: *Дај му само малку џари и шџој веднаш ќе џобеџне* (Бојковска и др. 2008: 195).

8. Изразување личен став, чудење, негодување и др.: *Види ја ти нејо, знае и да навредува* (Бојковска и др., 2008).

Проучувајќи го функционирањето на императивот во словенските јазици, италијанската славистка Росана Бенакио (Бенакио 2005: 111) ги изделува нијансите на учтивост/неучтивост, грубост, дозволување, забрана, пожелување, збогување, еднократност, многукратност, почеток, средина или крај на дејството, обновување на дејството, предупредување итн.

Неутралноста и учтивноста се изразуваат со свршениот глаголски вид, највообичаено како учтиво обраќање со неутрален тон на „Вие“ кон едно лице, како и при обраќање кон повеќе лица. Со промена на интонацијата од неутрална во некоја друга, може да се постигне цел дијапазон на обраќања со изразување различен степен на замолување, од една страна, до различен степен на грубост и заповедност, од друга страна. Императивните изрази можат да се употребат со различна интонација и со различно значење, од замолување до грубо искажана заповед. Со додавање на зборовите: *Belvel! Ѓе молам!* се засилува учтивноста и се неутрализира заповедноста.

Во случаите кога императивните форми се употребуваат за повеќекратни дејства, во македонскиот јазик, по правило, се користат формите на несвршениот глаголски вид, како и во повеќето други словенски јазици.

Императивните форми можат да се употребуваат и во ситуации кога тежиштето на исказот е на средишната фаза на дејството, на начинот како се врши дејството и колку долго трае. Тоа овозможува, барем на прв поглед, речиси рамноправна употреба на двата вида во македонскиот јазик, иако предноста е сепак на страната на несвршениот вид.

Императивот во македонскиот јазик, покрај споменатите императивни значења, може да изразува и други „субјективно-модални значења, при кое се иде до полна неутрализација на императивното значење“ (Конески [Кирил] 1973: 131). Самите императивни значења, од своја страна, можат да се нијансираат на различни начини, меѓу кои е посебно интересна можноста со таква цел да се користи изборот на глаголскиот вид. Така, Кирил Конески вели:

„Видското значење на глаголот служи и за постигање експресивни нијанси во употребата на императивот. Со употребата на императивот од несвршени глаголи, тогаш кога логично би се употребиле свршени или кога се прави слободен избор, се постига посилна експресивност на исказот – *Еј, шефе, сѝанувај!... Ошворај веќе еднаш!*“ (Конески [Кирил] 1973: 146) итн.

Негативна форма на императивот или негиран императив во македонскиот јазик се прави со негацијата **не**, која вообичаено се јавува пред глаголите од несвршен вид и во посебни случаи се употребува и со глаголи од свршен вид. Другата можност за образување негиран императив е со синтаксичката конструкција *немој – немојќе + да + глагол* од несвршен или од

свршен вид. Притоа основното значење на негираниот императив во македонскиот јазик, како и во другите словенски јазици, е искажувањето забрана, т.е. прохибитив. Употребата на свршен вид со негиран императив ја претвора забраната во застрашување, заканување или предупредување на неповолни реакции или последици за оној кому му е упатена таквата порака. – *Не ѝојди, ако смееш! Ај, не ѝојди, ѝа ќе видиш штио ќе ти снајде!*

За состојбите со негираниот императив во современиот македонски јазик пишуваат Б. Конески и К. Конески. Според нив, бројот на свршените глаголи што се употребуваат со негиран императив е доста ограничен и се сведува главно на неколку глаголи што се јавуваат во ваков контекст: *гаде, убие, биде, рече, умре, сѝаѝи, изѝори се, набодни, сѝори* итн. Некои од овие глаголи можат и речиси целосно да се лексикализираат, како на пр. *Не гај божје / не дај божје / не дај божје* со значење 'желба да не се случи нешто лошо, несакано, непожелно': Не дај божје да се разболиш, тешко тебе! Некои од овие глаголи влегуваат во состави на фразеолошки изрази или пословици: не речи двапати, не умри магаре до зелена трева. Во сите случаи не се работи за чист императив, туку за нијансирано предупредување или искажување желба да не дојде до несакано дејство. Некои вакви пословици имаат и чисто прохибитивно значење, како на пр. пословицата: *Не сѝори, да не најдеш* или *Во здрава ноѝа ѝрн не набодни си*.

Во својата Граматика на македонскиот литературен јазик Блаже Конески дава примери за употреба на свршени глаголи во негиран императив со кои, всушност, се добива ефект или значење на застрашување на соговорникот: *Ајде не земи ѝо, ѝа ќе видиш штио ќе ти најравам!- Не дојди, ѝа ќе видиш штио ти чека!* (Б. Конески, 416). Стилската мотивираност на ваквите изрази е мошне силна и со нив се искажува зголемен ефект на застрашувањето во однос на истото значење искажано само со услов: *Ако не ѝо земеш, ќе видиш штио ќе ти најравам! – Ако не дојдеш, ќе видиш штио ти чека!* И во овие случаи сметам дека стилистичката вредност на ваквите реченици е поголема од онаа на обичните условни реченици и дека поради тоа тие се потенцијално мошне интересни за сите оние што сакаат со својот исказ да постигнат посилен ефект од оној што им го нуди обичната условна реченица.

Слична е ситуацијата и со примерите од типот: *Цело леѝо ти работи, ѝа ти не ѝлаѝи му (ако можеш)* – Конески 1972: 129. И во ваквите случаи значењето на пораката е дека, всушност, мора да се регистрира позитивно, т.е. на работникот мора да му се плати, не може да не му се плати.

Интересна е можноста со негиран императив да се изразува последица како резултат на причина соопштена во друга реченица, но која редоследно се јавува како претходна на реченицата со негираниот императив, иако редоследот не мора секогаш да биде таков, т. е. може да биде и обратен.

Според К. Конески (1972: 130), причината искажана во едната реченица означува еден вид непослушност, неизвршување на дејство кое говорителот го смета за природно, потребно, т.е. има позитивен став кон него и оттука произлегува последицата која како мерка и заклучок се содржи во реченицата со негиран императив: *Го учиш да биде човек, штоа нејќе да ти чуе. А сега не измавај го!* Или во примерот со обратен редослед: *Ајде не удри го ако можеш, која штоа ти да му речеи не ти послушува!* (К. Конески 1972: 131). Јасно е дека и во ваквите ситуации значењето на негираниот императив, во суштина, е позитивно и означува неминовност на извршувањето на наведеното дејство. Ваквата обратна поставеност на значењата искажани со императивните форми не е необична појава во македонскиот јазик и е мошне ефектна за стилски нијансирања во текстовите: *ела помини* (со значење на ‘не поминувај’ или ‘не можеш да поминеш’) и *ела не пушти* (со значење дека не е реално, не е можно да не се пушти) – К. Конески 1972: 131. Јасно е дека во ваквите случаи голема улога игра и контекстот за да може правилно да се сфати играта на и со зборовите и на граматичките форми.

Формите на негираниот императив се употребуваат и во искази со кои се искажува некакво предупредување или опомена, потсетување на соговорникот. К. Конески (1972: 131) смета дека ваквата употреба на негираниот императив од свршени глаголи не е обична во македонскиот јазик, иако наведува примери од делата на К. Чапуле: *Не заборавете, ако дозволите – јас бев испракан на два пати на највисоки политички училишта? – Сокријте го нејзиниот труп и не дозволете никој да разбере дека си ги пресекала вени* (К. Конески 1972: 131).

* * *

Врз основа на Договорот за соработка меѓу Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје и Институтот за славистика на Универзитетот „Карл Франц“ во Грац, последниве две години поинтензивно се работеше врз полнење на договорениот корпус со македонски текстови, посебно на Блаже Конески. Се работи, главно, за уметнички текстови на Блаже Конески и токму тие беа основа за симпозиумот „Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во корпусот Гралис“. Пребарувајќи го корпусот во однос на императивните форми во текстовите на Блаже Конески внесени во корпусот, го добивме следниов попис според императивните наставки:

Форми на

-и

Ајде, **оди** ми си надвор.
 Ајде, **речи**, ѝа да ѝправиме свадба.
 Ој, **разбуди се**, росо девојче.
 Госѝоди, **одложи** ја до уѝре [...]
Иди, **и ди**, **и ѝрај**.
 Сѝаси ме Боже!
 Сѝокоен **би ди**!
Би ди срекен и ѝи!
Ви ди кај Валвазор на исѝоѝо месѝо.
Ви ди!
Ка жи ми [...]
Ка жи кои беа [...]
 Сѝа **ни**, – и рече ѝој [...]
 Сѝа **ни** си науѝро рано [...]
Крени ја ѝлаваѝа [...]
Крени се, сину, народе [...]**н**
Почи ни в сурова земја.
 Сѝушѝи ѝи нозеѝе [...]
 Пушѝи ја славинаѝа
Ми жи!
Покри се!
За ѝвори!
Оди на далечно нивче!
 Поарно **молчи** [...]
Земи ѝи за уѝеха [...]
 Сфаѝи ја со сеѝа сериозносѝ оваа обврска.
Пока жи ѝочиѝ.
Издр жи сеѝа ушѝе малку.
Ски ни си!
Молчи!
Сеѝи се!
Почи ни си малце!

-ни

Сѝеѝни срце!
Леѝни!
За колни ми се!
Наслушни!
Седни ми овде!
хаѝни си, ѝијни си
седни кај нас
седни де
седни човече
Мирисни ѝрева [...]

Присѣаѣи му!

Просѣи ми.

Свири ми!

-ете

Елаѣе, душички мои [...]

Помислеѣе само [...]

Осѣавѣѣе ме [...]

Бидѣѣе блаѣословени [...]

Охладеѣе жедна ваша душица (натпис на чешмата во Јован Бигорски).

Полѣѣнеѣе си [...]

Сеѣѣѣе се за ѣпримериѣе!

Водеѣе ѣи!

-ај, -ајте

Збирајѣе!

Зачувај ѣи!

Исѣај ѣо кебеѣо!

Чувај се, чувај ѣи!

Ковајѣе ми коња наоѣаку, клајѣе барабани на веѣар да бијаѣи.

Сѣоминајѣе монаха Неофиѣа.

Дај, Госѣоде [...]

Прашајѣе ѣаѣѣалец, а не ѣаѣѣалец.

Чи ѣѣај!

Слушај сеѣа!

Гле дај овде, – *ѣле дај* шѣѣо ѣишѣва!

Имај ѣи како дарови од небоѣо!

Ти ѣоѣле дај [...]

Ти наслушај [...]

Разликувај [...]

Знајѣе [...]

Ајде ѣо ѣправај ѣи сеѣа [...]

Иѣрај!

-ој, -ојте

Сѣѣој ѣодалеку!

Сѣѣѣѣе кајшѣѣо сѣѣе се нашле!

-иј, -ијте

Пијѝе слаѝка и сѝудена водица!

Сѝијѝе надвор!

-уј, -ујте

Госѝоди ѝомилиуј!

О ѝаѝко, зборуј, за нас се свети ѝвоиѝе зборови ѝажни.

Не изневеруј ѝи нашиѝе ѝоследни надежи!

Но зборуј, зборуј, зборуј ѝаѝко!

Ка жуј, ка жуј, еј улава ѝлаво.!

Лекуј ме, лекуј земјо.!

Чуј не!

Чујѝе, ѝочујѝе!

Не

Не заборавај ме!

Не бој се!

Не изневеруј ѝи нашиѝе ѝоследни надежи!

Не ѝомјани всуе имја боѝа ѝвоеѝо!

Не да им сѝанеѝе робови!

Не давајѝе се!

Не барај ја!

Не мисли!

Немој, немојѝе

Немој да си ѝо зѝазил.

Немој да си зѝазил.

Немојѝе да им веруваѝе.

Немој ниѝѝо да се ѝлашиш.

Немој да кобиш.

Немој и ѝова да речеш.

Немој, браѝе, не осѝавај [...]

Нека

*Секоја мисла во ѝебе **нека** ѝивне.*

***Нека** ѝи сѝраши уѝѝе мојоѝ ѝризрак.*

***Нека** враѝоѝ сѝрав ѝо здрави, **нека** ѝадне в маѝни крви ѝроноѝ неѝов*
(НА ГРАНИЦА).

***Нека** кажаѝ како се мучим ја вамо.*

Нека дојдаѝ при тебе [...]

Ваша должностѝ нека остигне.

Да

Блајословени да сѝе!

Да не бидам веќе роб!

Да не те фаѝи од нив, недај Боже.

Госѝод да чува и брани од ѝрев!

Да не ја видаѝ мојѝа смрѝ.

Да ни е ѝролеѝ ѝролеѝѝа, да ни е наше ѝолеѝо, да ни се мили селѝа, да ни е радостѝ челаѝа!

Да сунам и да ѝреѝеѝам.

Да ѝи најдеме ѝрво ѝвоѝѝе ѝрѝеѝи.

Коваѝѝе ми коња наоѝаку, клаѝѝе барабани на ветѝар да биѝаѝ, – нека ѝи сѝраши уѝѝе мојѝѝ ѝризрак, да не ја видаѝ мојѝа смрѝ! (ПЕСЈО БРДЦЕ).

Како што се гледа од прегледот на императивните форми употребени во текстовите на Б. Конески во рамките на корпусот Гралис, сите тие функционираат во анализираните текстови во согласност со правилата изнесени во ГРАМАТИКАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК од Б. Конески. Присутни се, практично, сите типови на императиви својствени на македонските глаголи употребени самостојно, во повратна форма или со кратка заменска форма, придружени со *ајде*, *ој*, *боже*, *ѝосѝоди*, со некоја вокативна форма, употребени како самостојна реченица во императив (*заѝвори!*), потоа со удвојување на императивот со ист или со друг глагол, како и со повеќекратен императив во рамките на една реченица.

Тоа се однесува и на начинот на кој се образуваат императивните форми. Впечатлива е релативната многубројност на примерите во кои императивот е образуван со наставките *-уј*, *-ујте*. Може да се каже дека ваквите форми на извесен начин му се омилен на Конески. Тие се особено чести во неговата поезија, па на некој начин претставуваат и некаква карактеристика на јазикот на Конески. Најголем број од тие императивни форми во современиот литературен јазик вообичаено се проширени со *-ва*, т.е. гласат *-увај*, *-увајте*. Нивната скратена варијанта, покрај своевидна употребата во дијалектниот јазик, останува стилски обоена и се употребува, главно, во јазикот на поезијата. Очекувањата од овој реферат беа да се проверат можностите на корпусот Гралис за различни јазични анализи врз база на внесените текстови. Во практиката се покажа дека тоа е можно во голема мера. Корпусот овозможува полесно наоѓање на бараните форми, иако во некои случаи морфолошката диференцијација не е еднозначна, па корисникот треба да примени дополнителна селекција.

Во секој случај, корпусот овозможува активен однос меѓу корисникот и текстот со можност за усовршување и на двете страни. За македонскиот јазик ова е еден голем чекор напред во поглед на доближувањето на македонските јазични ресурси до заинтересираните во целиот свет, како и огромна шанса македонскиот јазичен материјал да биде достапен насекаде, па дури и таму каде што нема ниту една македонска книга. Оттука, и значењето на овој корпус станува големо и историско, како зародиш и предвесник на идниот македонски национален јазичен корпус.

Библиографија

- Benacchio 2005: Benacchio, Rosanna. *Употреба на глаголниот вид во уверителните форми императива во славянските јазици: соопствителен анализ*. Padova. С. 111.
- Бојковска/Минова-Ѓуркова/Пандев/Цветковски 2008: Бојковска, Стојка; Минова-Ѓуркова, Лилјана; Пандев, Димитар; Цветковски, Живко. *Општа граматика на македонскиот јазик*. Скопје: Просветно дело АД.
- Каранфиловски 2008: Каранфиловски, Максим. *Глаголниот вид во императивот во македонскиот и во групите словенски јазици*. Скопје: МАНУ. С. 155–164.
- Конески 1967: Конески, Блаже. *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура. С. 552.
- Конески [Кирил] 1972: Конески, Кирил. Употребата на негиран императив од перфективни глаголи во македонскиот јазик. In: *Македонски јазик*. Скопје. Бр. XXIII. С. 117–132.
- Конески [Кирил] 1973: Конески, Кирил. Значењата на императивот во македонскиот јазик. In: *Македонски јазик*. Скопје. Бр. XXIV. С. 131–156.

Maksim Karanfilovski (Skopje)

Imperative Forms in the Texts by Blaze Koneski

This paper examines the specific meanings of the imperative in the contemporary Macedonian language through the views of Blaže Koneski expressed in his *Gramatika* and in other literature. From the texts by Blaže Koneski included in the Gralis corpus the examples containing imperative forms have been pulled out and a mini-analysis of their functioning has been conducted.

The main aim of the text is testing the potential of the Gralis corpus for using Macedonian language material for linguistic needs. The significance of the Gralis corpus is emphasized as a precursor of the future Macedonian national language corpus.

Максим Каранфиловски
Филолошки факултет Блаже Конески – Скопје
Универзитет Св. Кирил и Методиј
булевар „Гоце Делчев“ 9А
1000 Скопје
Р. Македонија
Тел.: ++389 23 240 401, ++389 70 276 641
mkaranfilovski@ukim.edu.mk
mkaranfilovski@yahoo.com
www.flf.ukim.edu.mk

Бобан Карапејовски (Скопје)

Јазикот на препевите на Конески

Како резултат на проектот Критичко издание на целокупните дела на Конески, кој се реализира во рамките на Македонската академија на науките и уметностите, во подготовка е третиот том – ПРЕПЕВИ од Конески. Работејќи на овој том, ги имаме предвид сите препеви на Конески – од тие во неговата оставнина во Архивот на МАНУ, преку повоената периодика, па сè до неговата смрт. Подложени на минуциозна текстолошка анализа, можеме да ја следиме еволуцијата на јазикот на Конески воопшто, а во таа смисла и на македонскиот стандард, преточен не само во јазичните и во стилските решенија на Конески туку и во измените што ги направи со текот на годините и во другите изданија. Акцентот го ставаме на препевите што излегуваат непосредно по војната и што имаат најмногу измени во натамошните изданија – ЛИРСКИ ИНТЕРМЕЦО од Хајне и ГОРСКИ ВЕНЕЦ од Његош.

Кога се зборува за Конески, се чини, не треба да се зборува само и строго научно, со таква лексика и терминологија, и да се издвојува книжевноста од јазикот. Всушност, таквата постапка би била сосема спротивна на духот на Конески, кој е поет во лингвистиката и лингвист во книжевноста. И покрај нашата стилистичка обоеност во различен манир, сосема погодно ни се чинеше, двапати во еден краток период¹ од неколку месеци, да осветлиме теми што се рабни во творештвото на Конески, имено што чекорат по граничната линија што ја одвојува науката за јазикот од уметничката литература и теоријата на литературата. Всушност, така и да пристапиме во погледот врз неговите препеви.

Веќе неколку години, под редакција на академик Милан Ѓурчинов, МАНУ го спроведува макропроектот Критичко издание на целокупните дела на Блаже Конески во 12 тома. Досега излегоа првите два, имено поезијата на Конески, а во подготовка е третата книга – препевите. Имајќи ја честа да работиме токму на „поетските преводи“ на Конески, темата што решивме да ја претставиме е директен производ на истражувањата поврзани со овој проект и на новите сознанија што произлегоа од тоа. Или, можеби и

¹ Тука мислиме на меѓународниот научен симпозиум одржан по повод 90-годишнината од раѓањето на Конески – „Блаже Конески и македонскиот јазик, литература и култура“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, декември, 2011 и на меѓународниот научен симпозиум „Поетиката, стилистиката и лингвистиката на Блаже Конески во корпусот Гралис“, Институтот за славистиката на Универзитетот „Карл Франц“, Грац, март, 2012.

познати (за неког), но досега непрезентирани на стручната и на научната јавност.

На симпозиумот по повод 90-годишнината од раѓањето на Конески решивме да фрлиме поглед врз последната фаза од неговата препејувачка активност, односно врз циклусот ПОРАКИ ОД ИСТОК, кој ни донесува нови сознанија во смисла на тоа што во корпусот јазици од кои преведува/препејува Конески за првпат рамноправно се појавува и англискиот, но ни ја наметнува и потребата од расветлување на прашањето: дали се работи за препеви во вистинската смисла на зборот или, пак, за пресоздавање преку користење предлошка на друг уметнички текст. Поточно, дали тврдењето на Конески за „несакросантноста“ на оригиналот за него дава дополнителен стимул во транспонирањето на уметничката творба или, пак, премногу се оддалечува од неа. Прашањата поврзани со тоа беа предмет на претходното излагање.

Тука се решивме да го подведеме корпусот од поетските преводи (термин што го користи Конески за препевите) на анализа, пред сè, но не само, од јазичен аспект. Велиме „пред сè, но не само“, зашто тука ни е важен и стилистичкиот аспект, кој, иако примарно е во доменот на лингвистиката, не само што се допира туку често преминува и на другата страна, односно во литературата. Тука се и метриката и организацијата на стихот, кои се особено важни, а често и пресудни за изборот на едни наспрема други јазични решенија.

Во годините по војните, годините кога македонскиот јазик е тукушто стандардизиран, потребата од фиксирање на некои решенија се задоволува во од, практично, преку создавањето. Само 3–4 години по стандардизацијата, Конески самиот констатира дека оригиналната наспрема преведената литература е во соодносот неколку стотини – илјадници страници. Оттука и заклучокот дека „нашиот јазик се кове најмногу во ковачницата на преведувањето“.

Апстрахирајќи се од тврдењето на Хумболт за јазикот како израз на народниот дух, нешто што и Конески (1993: 23) потоа го цитира, а што имплицира дека преводот (поетски или прозен, сеедно), не постои, соодветно ни се гледа тврдењето на Валтер Бенјамин за формалните одлики на преводот, зашто јазичните белези прво се забележуваат на формален план, т.е. на површинското рамниште, особено ако ги набљудуваме изолирано во рамките на еден јазик, а не контрастивно, каде што семантиката, веројатно, ќе ја победи формата. Бенјамин пишува:

Преводот е форма. За да се разбере како форма мора да се вратиме на оригиналот, зашто овој го содржи законот што го раководи преводот: неговата преводливост. Прашањето дали делото е преводливо има двојно значење. Дали воопшто ќе биде најден соодветен преведувач меѓу сите негови читатели? Или, посоодветно:

Дали неговата природа е податлива за превод и затоа, во поглед на значајноста на формата, дали вришти по него?²

За ова излагање решивме да издвоиме неколку избрани примери преку кои ќе се видат и некои иманентни одлики на јазикот на Конески воопшто, како и текстолошкиот пристап, во смисла на споредба на изданијата, кои треба да ни дадат слика за развивањето на нормата и измените што се внесувале, особено на повоените текстови. Изборот на стилот и на лексиката ќе ни дадат увид во, традиционално, петтата и шестата фаза од стандардизацијата и јазичното планирање, односно „подборот“ (со речникот на Конески) е резултат на фазите на акцептуација и на имплементација (Radovanović 2003: 190). Примерите со кои ќе го илустрираме ова се од Горски венец и веднаш сакаме да нагласиме дека тие се и продукт на желбата на Конески за внесување „патина“ во јазикот, односно за отстапување од актуемиот (несомнено скром) поетски израз.

Дијапазонот на Конески е широк, како на пример со употребата на зборови од „туѓ произлез“:

[...] *Селим-џашу одвеш на џисмоџо.*

[...] *Селим-џашу на џисмоџо одвеш.*

Користењето нестандартна лексика, а тука во фокусот ни се дијалектизмите, во овој контекст треба да се сфатат како „изразно богатство“, со оглед на тоа што македонскиот јазик ги има сочувано дијалектните разлики, па мошне погодна употребата на таквата лексика како јазик на некој лик во уметничките текстови или во поетскиот израз – поради ритмички, функционални или чисто уметнички причини (сп. Минова-Ѓуркова 2003: 142).

Шџо би било да ва џа џи џрски не [...]

Шџо би било џрски не да ва џа џи [...]

Формите од типот на *одвеш*, *ва џа џи*, употребата на падежни остатоци (*Селим-џашу*) покажуваат една исклучително силна народна предлошка, фолклорот како погоден начин за транспонирање на оригиналниот јазичен израз, но и мајсторство во употребата на книшки зборови (*одвеш* – русизам/бугаризам³), народни реликвии од словенски исход (*Папу* – датив), но и чисто руралната замена на **џ** со **в** во примерите од типот на *ва џа џи*, наспрема подражавањето на визинтискиот изговор со **џ** во градските средини – *џилушка*. Често линеаризацијата и во рамките на именската група

² Преводот е според Михајловски 2007: 224–225.

³ Бугаризмите во јазикот, кои се одраз на историските услови: образованието, црквата, неколкугодишната администрација, престануваат да надрѓаат во средината на 20 век, откога, практично, не можеме да зборуваме за каков било контакт со бугарскиот јазик (Минова-Ѓуркова 2003: 140).

*Дај лице да ти видам само
и весел ќе сум како крал.*

Во следните изданија:

*Што м лице ќе ти видам само,
Сум весел како некој крал*

Во праобјавите на препевите од првите години, особено на некои песни од ЛИРСКИ ИНТЕРМЕЦО, засилена е употребата на формата *што ѝај*, која потоа се заменува со синоними, синонимни конструкции или со формата *што ѝа ш*, која, веројатно, станува обична за македонскиот лексички стандард.

Како патемна забелешка, вреди да се одбележи, стилистички, дека песната бр. 33 од ЛИРСКИ ИНТЕРМЕЦО е преобјавувана без измени. Освен првиот, сите други стихови на оваа песна почнуваат со сврзникот *и* во улога на конектор во текстот, т. е. полисиндетон од аспект на поетскиот дискурс. Само за момент, можеби и малку надвор од темата, сакаме да повлечеме паралела со стиховите на Тешкото, каде што има употреба на истата постапка и тука да го цитираме Конески, иако можеби паралелата е полушпекулативна, за да поентираме за некои други негови дела и за нивното влијание врз неговиот поетски сензибилитет, но и врз неговиот јазик:

Оној опит, што го стекнува човек при совладувањето на текстови на некои големи поети, тој останува како еден капитал, што тој може секогаш да го активира и при создавањето на свои оригинални текстови. Може да се најдат, очевидно, дури и поблиски паралели (Андреевски 1991: 398).

Анализирајќи натаму, издвојуваме уште неколку избрани примери, сакајќи да дадеме светло на различни јазични рамништа во овој реферат, пред да ги дадеме финалнитевидувања.

ЛИРСКИ ИНТЕРМЕЦО:

Песната со број 31 во четвртиот и во петтиот стих од втората строфа од првичниот текст:

[...] во пролетно *цвећење* сладост што шочи!

И така ја заљубив, така се сљетоов...

во подоцнежните објави го има ликот:

[...] Во пролетен *цвеќеж* сладост што шочи,

И така ја заљубив, така се смејов [...]

Првично имаме употреба на глаголската именка *цвећење*, а во подоцнежните објави се појавува формата на одглаголската именка *цвеќеж*.

На некои места изговорот, ритмиката, устројот на стихот влијаат на ортографското решение: Песната бр. 40 е идентично препечатена во ЛИРСКИ ИНТЕРМЕЦО, како и во собраните препеви на Конески. Единствено во ОДБА-

ни ПЕСНИ, стих 1, строфа 3, *на две*, наместо слеано, како во другите издание, напишано разделено – *на две*.

Како една тривијалност, на многу места не се бележи едначењето по звучност, постапка што може да укаже на сè уште несраспространетоста на нормата, па на тој начин и недоследноста и во печатарството. На пр. ПРОЛОГ НА ЛИРСКИ ИНТЕРМЕЦО, строфа 6, стих 7:

[...] во *џемноџо џоеџско собче*.

Општиот преглед би го завршиле со забелешката за измените во овие стихови во НЕПОЗНАТАТА од Блок⁴:

Стих 4, строфа 12 има праобјава:

[...] на *еден бреј си џвеџа џи* *дален*.

Во овој стих измената е кај зборот *џвеџа џи*. Тој во збирката ПОЕЗИЈА гласи *џуџа џи*:

[...] на *еден бреј си џуџа џи* *дален*.

Првичниот стих ја бележи формата *џвеџа* карактеристична за македонскиот запад, наспрема една иновациска појава во источните дијалекти – појава на секундардниот вокал во групите **џв-**, **св-**⁵.

Во рамките на декларативните реченици, се забележува (во ГОРСКИ ВЕНЕЦ) првична употреба на сврзникот *га* и подоцнежна негова земена со *ге-ка*, како уште една појава на постепена култивација на нормата:

*Па сум дочул за вашиџе ридје;
на џророкоџи свеџаџа обџиџел
јунасџвоџо џраведно џо цени.
Лажаџи мноџу џиџе шџо велаџи
га се сџрашел од џлушеџ арсланоџи.
Па сум дочул за вашиџе ридје;
на џророкоџи свеџаџа обџиџел
јунасџвоџо џраведно џо цени.*

⁴ За препевот на оваа песна, Конески се искажува: „Ако сакате, дури и во насловот За НЕПОЗНАТАТА, имам еден циклус За НЕПОЗНАТАТА, јас го користам Блок. Тој има песна За НЕПОЗНАТАТА. Славна песна. Па дури и мото земам пред тој циклус. Очевидно дека тука има ако не, да речеме, некое подиректно опирање врз таа поезија, што сум ја преведувал, сепак има некои подалечни реминисценции. И нешто што може, ако не како угледување, да се карактеризира сепак како некакво зрачење емоционално од тие текстови, што јас на тој начин преку преведувањето сум ги опсебувал. Таа радијација се чувствува после и во моите текстови“ (Андреевски 1991: 398–399).

⁵ Сп. за појавата на секундарниот вокал: Видоески 1998: 20.

Лажай многу оние што велат

дека арслан од Ѓлушец се ситрашел.

Не само *га*: *дека*, со кои може да се направи дистинкцијата фактивност наспрема нефактивност, туку и линеаризацијата сугерира на култивациска постапка со оглед на тоа дека првично е употребен маркиран збороред, несвојствен на македонскиот јазик, а во вториот случај е маркиран од стилски причини. Во таа смисла и тврдењето на Ивиќ (Ivić 2002: 27), која зборувајќи за редот на зборовите прави поширока паралела со граматичките структури воопшто и го истакнува ставот дека тие се производ на концептуалните структури.

Се забележуваат и поситни отстапки од типот на употребата на формата *двајта*, наместо повообичаената *двајцајта*, исто карактеристика на говорот на Прилеп и Прилепско. Тоа може да се забележи во Блоквата НА ПОЛЕТО КУЛИКОВО:

Ние в сѐјта засѐјанавме двајта [...]

Во овој препев е може да издвоиме уште една стилизација: првичната употреба на формата со народен предзнак *нијде*, наместо обичното стандардно *никаде* и нивната подоцнежна замена со *нема*:

И нијде крај! Пајшокази се нижај [...]

Во подоцнежните изданија:

И нема крај! Пајшокази се нижај [...]

Како уште една илустрација на изборот во изборот на лексиката, може да го издвоиме и примерот на употребата на *сѝрошил*, наместо *скришил*, но и употребата на маркиран наспрема неутрален збороред во примерот од ГОРСКИ ВЕНЕЦ:

[...] *ѝи ѝо кришиш, ѝој ѝи заби сѝрошил!*

[...] *ѝи ѝо кришиш, ѝој заби ѝи сѝрошил!*

Врз сите овие аспекти може и инаку да се пристапи. Имајќи ја предвид компаративната книжевност (на пр. Ѓурчинов, Урошевиќ, Ќулавкова и др. во своите дела), но и од аспект на играта и, особено, на синонимијата, погледната од семантички ракурс (Спасов 2006).

Во врска со второто, а во контекст на Хајне, ќе издвоиме неколку забелешки на Спасов (2006: 76–84), кои се вклопуваат во пошироката анализа на изборот на јазичните средства на Конески, особено на лексички план.

Имено, имајќи ги предвид Витгенштајн и Гилсон, Спасов го поставува преведувањето/препејувањето во контекстот на играта, сфатена како систем од знаци, нема принципиелни разлики меѓу шахот, игрите со карти и јазичните игри, па меѓу текстот-оригинал и текстот-превод нема ограничен

број потези, но пререјувачот има неограничен простор за избор на стратегии за транспонирање на едниот текст во друг.

Во таа смисла, Спасов анализира неколку лексеми, ставени во контекстот на лексичката синонимија, од типот на: *шџуџка*, *се*; *за дигно*; *вилно*; *џрама џик*; *у*; *ли чока*. Ние не ги издвоивме овие примери, со оглед на тоа што се претходно анализирани, освено оние со *у*, но кај Спасов во еквиваленција со *во*, а кај нас во посесивна употреба.

Подоцнежното творештво на Конески, вклучително и препевите, врз кои тука го ставивме акцентот, се случува во период во кој стандарднојазичната норма поминува низ седмата и низ осмата фаза, односите низ фазите на експанзија и култувација, па се намалува варијантноста *per se*, односно таа се сведува на свесни стилски варирања во желбата да се предизвика ефект. Всушност, со зреењето на нормата сосема е нормално да се толерираат само оние отстапки што се функционални.

Од аспект на уметноста, Конески речиси редовно успева да го пренесе, *in ultima linea*, токму јадрото за кое Бенјамин вели дека останува во сферата на неподатливото за превод.

На јазичен план, варијантноста ни покажува дијалектизми, архаизми, решенија низ кои се калел и се обликувал јазичниот израз од аспект на творештвото и стандардот. Стилот му е ежедневен, народски, обичен. Лексиката е општопозната, го има западниот центар како основа, но опфаќа широк ареал и овозможува општа прифатеност на текстот како целина.

Мајсторијата со перото и со јазикот како алат и материјал за создавање на уметничките дела, Конески ја потврдува и во овој сегмент од своето творештво.

Користена литература

а) на кирилица

- Андреевски 1991: Андреевски, Цане. *Разјовори со Конески*. Скопје: Култура.
- Ѓурчинов 2001: Ѓурчинов, Милан. Светската поезија во преводите и во поетиката на Блаже Конески, Гане Тодоровски и Матеја Матевски. In: *XXVII научна дискусија на XXXIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*: 2000, 7–16. Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура.
- Видоески 1998: Видоески, Божидар. *Дијалектиите на македонскиот јазик*, том 1. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

- Конески 1993: Конески, Блаже. *Светиот на ѝеснаѝа и леѝендаѝа*. Скопје: Гоце Делчев.
- Минова-Ѓуркова 2003: Минова-Ѓуркова, Лилјана. *Сѝилисѝѝика на современиот македонски јазик*. Скопје: Магор.
- Михајловски 2007: Михајловски, Драги. *Под Вавилон: задачаѝа на ѝреведувачоѝ*. Скопје: Каприкорнус.
- Спасов 2006: Спасов, Људмил. Препевите на поезијата на Хајнрих Хајне од Блаже Конески во контекстот на оригиналната поезија на Блаже Конески. In: *Избрани ѝоѝлаваѝа од исѝоријаѝа на македонскиот ѝисмен јазик. Бојаѝа на јазикоѝ*. (Втор дел.) Скопје: Култура.
- Урошевиќ 2002: Урошевиќ, Влада. Избор по сродност (За еден вид препјувачка активност на Блаже Конески. In: *Делоѝо на Блаже Конески – осѝварувања и ѝерсѝекѝѝиви*, 131–138. Скопје: МАНУ.

б) на латиница

- Benjamin 2000 [1923]: Benjamin, Walter. The Task of the Translator. In: *The Translation Studies Reader*. Ed. Lawrence Venuti. London: Routledge.
- Radovanović 2003: Radovanović, Milorad. *Sociolinguistika*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Ivić 2002: Ivić, Milka. *Red reči*. Beograd: Biblioteka XX vek – Čigoja štampa.

Boban Karapejovski (Skopje)

The Language of Koneski's Poetic Translations

Koneski is, undoubtedly, one of the key figures of the Macedonian 20th century. His language is significant not only as the language of a writer and a poet, but also of a distinguished linguist who played a vital part in the field of the standardisation of the Macedonian language, as well as in the development of its normative aspect through the years. His poetic translations may be viewed both as new works in the budding Macedonian poetry and as a presentation of the greatest and most essential European authors in a language that was standardised just a few years ago. This is why we put emphasis on his translations of Njegoš's GORSKI VENEC and Haine's LIRSKI INTERMECO (and also on some examples of Blok's poems), because they were published in the years after the Second World War (1948, 1952). These years marked the publishing of

works, writings, poems, and especially of translations, which were dominant, that drew the contours of the language.

In the following editions of the poetic translations, the changes made by the translator cast light not only on the poetic manoeuvres, but also on the manner in which the Macedonian standard evolved. Our analysis does focus on linguistics, but also places great stress on stylistics and literary theory.

Бобан Карапејовски

Филолошки факултет „Блаже Конески“ / Македонска академија на науките и уметностите

булевар „Гоце Делчев“ 9А

1000 Скопје

Тел.: +389 78 444 337

karapeyovski@gmail.com

Boban Karapejovski

Faculty of Philology „Blazhe Koneski“ / Macedonian Academy of Sciences and ArtsSt. Krste Misirkov St. Bb

1000 Skopje

Tel.: +389 78 444 337

karapeyovski@gmail.com

Веселинка Лаброска (Скопје)

**За лексичките маркери за евиденцијалност во текстовите на
Блаже Конески
(според материјалите достапни во корпусот Гралис)**

Во овој текст се анализираат лексичките маркери за евиденцијалност во текстовите од Блаже Конески достапни во корпусот Гралис. Притоа, според поделбата од Бјорн Вимер, одделно се анализираат маркерите за прекажана евиденцијалност и за инференцијална евиденцијалност. Анализираните податоци претставуваат надоврзување на досегашните анализи на македонски јазичен материјал од страна на Елена Петроска, Станислава-Сташа Тофовска, Убавка Гајдова и Веселинка Лаброска.

Евиденцијалноста како семантичка категорија е во моментов актуелна лингвистичка проблематика на која се работи во светски рамки. Во македонскиот лингвистички центар, истражувањата за евиденцијалност беа поттикнати од колегата Бјорн Вимер од Мајнц, Германија, кој иницира еден проект на кој веќе се работи, а тоа е база на лексички маркери за евиденцијалност во европските јазици. Од македонската страна, врз оваа база активно работи колешката Елена Петроска, но трудови за оваа проблематика имаат и Убавка Гајдова, Веселинка Лаброска, Станислава-Сташа Тофовска и Зоран Радичевски.

Што е евиденцијалност? Повикувајќи се на ставовите на Плунгјан (2001), Де Хаан (1999) и Вимер (2007), евиденцијалноста се дефинира како постоење на извор на информацијата (дознаеното) формулирано во дадениот исказ. Тој, изворот на информацијата, може да биде посредник – говорител, и тоа е т.н. прекажаност, или може да биде извлекување заклучок од страна на говорителот врз база на симултани или на ретроспективни докази и тоа е, всушност, инферецијалноста.

Бидејќи се работи за семантичка категорија чии показатели во рамките на исказот можат да бидат и граматички и лексички, самото истражување врз македонскиот јазик е посебен предизвик, зашто македонскиот јазик поседува и граматички форми за изразување на еден аспект на евиденцијалноста, а тоа е прекажаноста вградена, главно, во македонскиот *с у м - п е р ф е к т*¹. Прекажаноста, самата по себе е повеќе пати истра-

¹ Адмиративот како еден специфичен поттип прекажаност во македонскиот јазик може да се изразува и со сегашниот субјунктив од свршени глаголи, специфика

жувана, но која е нејзината поврзаност со лексичките маркери на евиденцијалноста и кој од овие лексички маркери може да се комбинира со граматичките форми на прекажаност, е интересен лингвистички проблем, кој треба да се истражи. Инаку, под лексички маркери, според теоријата на Вимер (Wiemer 2007: 175), се опфаќаат партикули, прилози, предлози и сврзници чија семантика има опфат врз целата реченица, т.е. влијае на целата реченица.

Делото на Блаже Конески како врвен мајстор на зборот, кој и во пишуваниот и во говорениот израз знаеше со едноставни зборови да каже многу, да биде разбран од сите, но и уметнички да ги спакува своите внатрешни пориви и дилеми во своето литературно творештво, е голем предизвик за вакво истражување. Употребата на лексичките маркери за евиденцијалност во текстовите на Конески е, всушност, одличен показател за умешноста на користењето на јазичните средства што ги нуди мајчиниот јазик за изразување на сите нијанси на прекажување, неверување, чудење и претставување на скриениот свет на јунаците преку донесувањето заклучоци врз база на некаков вид перцепција, главно визуелна, но и интелектуална. Вакви различни модални нијанси на изразување имаме во изобилство во текстовите на Конески и нивната анализа ќе донесе битни заклучоци за функционирањето на овие маркери во македонскиот јазик.

Според погоре истакната дефиниција на евиденцијалноста, евиденцијалните маркери можеме да ги поделиме на показатели за прекажана евиденцијалност и показатели за инференцијална евиденцијалност. Во оваа пригода ќе бидат анализирани и двата вида маркери, се разбира само оние што се достапни во текстовите на Блаже Конески.

Во прекажаната евиденцијалност спаѓаат *наводно* и *божем*. Маркерот *наводно* не го регистриравме во текстовите од Б. Конески, а *божем* го регистриравме дури во 12 примери. Оваа диспропорција го потврдува заклучокот на Петроска и Тофоска (2011: 524–526) дека *наводно* е неутралниот маркер за прекажување, без многу неувереност во него, згоден за употреба во новинарски текстови, но не и во убавата литература. Тука Конески, воден од својата длабока емотивност, разбирливо го користи зборот *божем*, за да ја каже неувереноста во она што се пренесува, затскриеноста на ситуациите кои се често во основата на некое литературно дело. Сега ќе се задржиме на анализата на *божем*. Примерите следуваат:

Божем

- 1) Дон Кихот *Во светов, на бескрајниот фронт, | му дале и нему сектор, | да крейи, да брани: | едно меситиште проклешто, йоле йоделено на нейомирливи сџирани, | од еднаш – тој жалосен Хектор. | Не зовре во тие шревишта и ти-*

која токму Конески прв ја регистрирал во својата граматика (сп. Б. Конески 1981: 413; Лаброска 2008: 69–76).

њи | љукоџ на биџка. | Свињи | со ситџи љо смачкаа којџиџа, | љо сџолчиџа како лук, со џолчџиџи; | биџки | мав љо сџориџа – | за груџи, на груџи биџиџа, **боџем** со слава | да љраваџи исџориџа. [233]

2) Крџмитџе Кочо зеде **боџем** да се обидџе, ама Ранџел љо љоледна соџаливо:

3) Лажни пророџи Ке доџде време на лажни љророџи | шџо **боџем** во мое име | ке ве збџирааџи љо љлошџадиџе, | ке кревааџи врева до небеси, | ке се буџџааџи во љрадиџе. | Неџоџџе да им веруваџе! | Тие мислаџи само на себеси. | Шџо дека љроџласувааџи | дека ве сџасувааџи! | Бес љи расџина внаџре | дуџиџе да ви љи заџре. | Тие варосани љробови! | Не да им сџанџеџе робови! [227]

4) Мостот | И љосле закоџ низ љрадоџ мина, | одџе народ, љеџе хор: | Нека се слави шџо јунак зџина | за своџоџ народ, изџиџен бор... | И џоџаџи неџиџо ме фџаџи, крена, | се наџна силно моџаџа љрад, | и **боџем** свеџов груџи свеџи љо сме-на, – | и кайна солза за љрви љаџи. | Не болка, џудо ми оџкри љаџа, | за оџџо којнел јунакоџ моџ, | џоа шџо секи бореџ љо знае | коџа во смрџиџа љрџнува џоџ, | џоа шџо секи човек љо џаџи | длабоко в срџе – наџбав дар, | но месџо љо-жар да вивне сџаен, | шџо џлее честџо – заџреџан жар. | Слобода – џолку шџо сум се мачел, | шџо значи разбрав џоџ џуден збор.

5) Песџо брџџе Излеџувам рано на ова љесџо брџџе, – | љневен на булуџи љо љо-нам џаволскиоџ коџ, | замавнувам лево и удирам десно, | и мавам | и љмечам | и сџам | како шџо сџаџи честџа љора коџа љраваџи љаџи. | Но навечер, коџа се враџам љосџанаџи | љак се сосџавува се' љо мене | како шџо било, | **бо-џем** сум орал љнасна вода, | и само се умноџило злоџо | како бурџан љо љле-вење. [327]

6) Прџчек Миџи, да си се сџџела да му донесџи неџиџо, – вели џаа **боџем** блаџо љрекорно, но исџаџа џвердо и смислувано. [229]

7) Прџчка Тоа се шанџџра **боџем** недовџџно љокраџ сиџоџи, а љосле одџеднаџи се фџрла како мачка љо нив и џиџе со љискоџџџиџи се расџрџнувааџи кој каде ке вџа-са. [213]

8) Свети Спириџоне нови Но навечер, во некое соџџе, | шџоџм | ке се ке се сџџру-жџе на роџуџина | малоџџо љоџџе, | љолека се љубеа љред неџо во мракоџи | околџиџе очерџџаниџа, | и љред мислџџџиџи му взор, | **боџем** до небо доџреле, | се јавуваа џудесни зданиџа: | Свеџи Јовану џоа се конаџиџе | сосе леџа црков, | сосе камбанариџа, | сосе љозлаџџџџиџе иџони од Зоџраф Дџџа, | меџу нив, нај-личнаџа, Дева Мариџа. | Прџд џоа видџџџе се џуди и уми, | и како Радика всо-не да му џуџи. [301]

9) Теџџкото И **боџем** се врасло киџнаџџоџо оро | со исконска сила за земџава наџа | и во неџо џуџи на рекиџе зборџи, | и во неџо рика див веџџер и сџџраџен | и во неџо шеџнаџи узреани жиџџа | и вечерен мирис се разлева џџиџи, | и земџа-џа гиџе во љролеџџна сиџџџџи | со заџален зџив. [32]

10) Заклаџо круџџџе Пискуџџев, коџа зборува со неџо, и на несакана си љо љосџи-жува љласоџи, љо љрави уџџџе љослаџок, љи избира зборџџџџе како неџе-сџа, **боџем** се љлаџи да не со некоџ збор или со неџредџидџен изџив на љласоџи – да љо возбуди сџџариоџи, ља да блесне џоџ како оџџра саџџа. [293]

11) ЗАКЛАНО КРУВЧЕ *Фатија ѓролејни дождови и комѝириѝе ѝоникнуваа бојни како бозе, ќе речеш **божем** ѝреку ноќ се накренаде од земи како космаѝи бо-рачи и сеѝа ѝука се бораѝи во бавчаѝа.* [301]

12) ЗАКЛАНО КРУВЧЕ *Сѝариоѝ ѝо ѝриѝуѝѝи на неколку чекори, ѝравејќи се како вооѝѝѝо да не ѝо сеѝил, ами како да ѝо ѝледа сеѝа крувчеѝо, и рече **божем** за себе, но доволно ѝласно да ѝо чуе Пискулиев:*

Од бројот на посочените примери може да се констатира дека најупотребуван лексички маркер за евиденцијалност е *божем*. Овој маркер спаѓа во оние што внатрешно укажуваат на метазборувањето, со други зборови е од сферата на прекажаноста. Ако се мери степенот на сомневање во прекажаниот исказ, *божем* означува помала увереност на говорителот во вистинитоста за разлика од партикулата *наводно*, како што веќе истакнав погоре (Петроска, Тофоска 2011: 524). Таа помала увереност, како што гледаме и од примерите (4, 5, 6, 8, 9, 11, 12), Конески мајсторски ја комбинира и со употребата на *с у м - п е р ф е к т о т* кој во една од контекстуалните варијанти ја изразува токму прекажаноста (Фридман 1986: 185).

За оваа лексема во толкувањето во ТРМЈ (2003: 160) се вели дека е честица што се употребува за воведување сомневање во тоа што се тврди, односно со значење 'како да било, како да е така', а толкувањето на изразот *како да е ѝака* е 'лича како, изгледа како', што значи упатува на визуелна перцепција што самата по себе значи евиденцијалност, но и епистемична модалност. Вимер евиденцијалноста ја сфаќа првенствено како категорија која упатува на изворот на знаење. Сепак, логично е дека евиденцијалноста и епистемичната модалност се сечат меѓусебно, барем кога станува збор за инференцијалната евиденцијалност, за којашто ќе зборувам сега.

Инференцијалноста во текстовите на Б. Конески е изразена со неколку маркери: *очевидно*, *изгледа*, *навидум* и *небаре*.

Лексичкиот маркер *очевидно* е основниот показател на инференцијална евиденцијалност затоа што самото негово образување од елементите *очи + види*, значи дека се работи за визуелна перцепција². Притоа, во донесувањето на заклучокот за дејствителноста за која говорителот сака да информира, заклучокот може да биде донесен врз база на симултани докази („очевидно си се исплашил“ гледаме пред себе некој блед во лицето и го кажуваме овој исказ) или врз база на ретроспективни докази („очевидно овде имало некој“ — констатираме врз база на преместени работи во собата). (Wiemer, 3).

Со други зборови, лексичките маркери на евиденцијалност од типот на *очевидно* (*// очиледно*) искажуваат увереност на говорителот дека искажаниот настан е вистинит, т.е. дека има голема веројатност искажаниот

² Од материјалот достапен во корпусот Гралис-мак може да се заклучи дека лексичкиот маркер *очиледно* не е својствен за идиолектот на Блаже Конески.

настан да се оцени како вистинит. Значи, со ваков тип на реченични партикули се модификува значењето на целата реченица. Ова се примерите што ни ги нудат текстовите на Конески.

очевидно

- 1) КРЧМИТЕ *Женаџа* **очевидно** сакаше да ѝозборува. [318]
- 2) МАРКО К. ЦЕПЕНКОВ *Тоа е нешто* **очевидно**, но зашто, иако ионаку и ѝоскришно, дејствува врз оформувањето на книжевните стилови во сегашните моменти, и во нашата проза, тој начин на народно кажување – што го добива својот полн ритам во приказната. [86]
- 3) КИРИЛ ПЕЈЧИЛОВИЌ *Му лежела нему* **очевидно** реч, што е **очевидно**, знаел за себе дека се појдева на некаков внатрешен жар неговото кажување. [23]
- 4) ТИХИОТ ДОН *Дончо* **очевидно** продолжува една стара локална традиција.
- 5) ЗАКЛАНО КРУВЧЕ *Таа ѝ* **очевидно** послужи ракија, а *Пискулиев оти* **очевидно** само половина чаша, што **очевидно** остави добар впечаток на стариот. [284]

Од посочените примери може да се заклучи дека *очевидно* му е својствен збор на Конески, регистриран е во пет примери, а *очигледно* воопшто не е регистриран. Како и да е, се работи за маркер со висок степен на увереност во она што се гледа. Од препрочитувањата на Граматиката на Конески (Конески 1981) може да се заклучи дека Конески навистина насекаде ја користи само партикулата *очевидно*, токму со значењето на лексички маркер за инференцијалност, па дури и во делот за модални зборови ја наведува само формата *очевидно* (Конески 1981: 544), иако во сите правописни речници функционираат двете партикули како синоними. Тоа е уште еден доказ дека Конески, со своето префинето чувство за негување на мајчиниот јазик, избира свесно, ги мери со голема прецизност тежината на зборовите и нивната функционална вредност и притоа гради прецизен и едноставен јазичен израз, потпирајќи се, главно, на јазичните средства кои му ги нуди јазикот што му го оставиле во наследство предците.

Маркерот *изгледа* го регистриравме со еден пример. Овој маркер спаѓа во сферата на инференцијалните показатели чија етимологија се базира на глаголи што означуваат визуелна перцепција, а за кои Вимер прифаќа дека се базираат врз силогистичка структура (Wiemer 2006: 43). Притоа, за разлика од маркерот *очевидно*, овој лексички маркер е со помала увереност на говорителот дека она што го донесува како заклучок соодветствува на реалноста, иако таа увереност е поголема отколку кај *божем*.

изгледа

- 1) КРЧМИТЕ *Тој* **изгледа** немаше намера да ја напушти оваа позиција [312]

Како што се забележува, во материјалот најдовме само една употреба на *изгледа* како модална партикула. Факт е дека тука произлезе и еден технички проблем, а тоа е фактот дека Гралис-мак ги дава и позициите во текстовите на Конески каде што се појавува *изгледа* со друго значење, а бидејќи се работи за глагол со повеќе значења, не сме убедени дека ова е ви-

стинската слика на употребата на оваа форма кај Конески. Инаку, што се однесува до самата форма *изгледа*, таа, кога врши функција на лексички маркер, се употребува безлично, во 3 л. едн. и во голема мера претставува петрифицирана форма, на граница меѓу финитна глаголска форма и партикула за модалност. Лексемата *изгледа* најчесто се појавува вметнато во реченицата, која без овој модален елемент ќе биде модално немаркирана (вака има доза на сомнеж), но може да се јави и во иницијална позиција. Лексема *изгледа* се однесува на содржината на целата реченица и, главно, означува инференцијалност базирана на „интелектуално гледање“, коешто може да произлегува и од директна визуелна перцепција, но може да биде и „споредба со друг сличен настан на оној што се искажува, дедукција базирана на аудитивна перцепција, на нешто што е чуено од друг, присеќавање, и сл. Притоа каков вид на евиденцијалност ќе биде изразена, најмногу зависи од контекстот (прагматските околности)“ (Лаброска, Гајдова 2011: 537). Во регистрираниов пример сметам дека се работи за дедукција врз визуелна перцепција.

Како показател од сферата на инференцијалната евиденцијалност ќе го наведеме и маркерот *навидум*. Овој маркер, исто така, ја има во основата визуелната перцепција.

Лексичките маркери *навидум* и *небаре* ги ставивме на крајот од листата на инференцијални маркери затоа што сметаме дека во нив доминира епистемичката компонента, а не евиденцијалноста, иако, како што претходно истакнав, овие две семантички компоненти се преплетуваат меѓусебно.

Во маркерот *навидум* доминантната компонента е 'тоа што се гледа не е вистина', што значи дека заклучокот што го изведува говорителот е со голема доза на неувереност во она што на прв поглед се гледа. Токму таа неувереност, самиот Конески потоа ја изразува во речениците што следуваат по употребениот маркер, како што се гледа од пронајдените примери:

навидум

1) БРАЧЕН ПАР *Тие одаџ сеџариџо, | без џрешка во чекорџ, | сџамено. | Тие се решиле | џоради исџоџо чувсџво за симџрија | да не џи фарбааџ | своиџе сосем џобелени коси. | Тие одаџ сеџа | оџкако малку џивнала џорешџинаџа | да џо џосеџаџ својџи џриџодишен внук. | Тие се **навидум** бодри, | одушевени од џаа неџосредна цел, | и заџоа чекораџ | без да си џречаџ. | А дали надвор од џоа | џие секавааџ некаква смисла | на џреосџанаџиџи живоџи? | Дали е вооџиџо важно џоа џрашање?* [105]

2) СУВО ДРВО *Дрвоџо џи шири џранкиџе | како раџе | за џреџраб. | Но џоа е само **навидум** | џречекливо. | Нема веќе сок во неџо, | живоџоџи џасне | и се џолабава е врсаџа | меѓу кораџа и сџеблоџо. | Само зимаџа се' уџиџе џрикрива | дека џоа нема да џуџиџи лисџи.* [129]

3) ВРАПЦИ ВО МАГЛА [...] а маџлаџа е само **навидум** неџодвижна [94]

4) ЗАКЛАНО КРУВЧЕ *Му се сѝори дека и сѝиражароѝ ѝо забележа неѝо и дека на секој ѝовраѝ со коњоѝ, **на виду**м намерно и како случајно, неѝовиоѝ ѝоѝлед ѝак се заѝира ѝокму на неѝо.* [285]

Лексичкиот маркер *небаре*, всушност, е од истата сфера на употреба како составот *како да*, со кој се прави споредба, а споредбата на една ситуација со друга, всушност, е таа силогистичка структура којашто Вимер ја констатира кај маркерите од типот на *изгледа*. За разлика од маркерот *навиду*м, каде што неувереноста доминира, овде имаме ситуација каде што една ситуација не упатува на друга, односно се изведува посреден заклучок во афирмативна смисла. Бројноста на примерите со овој лексички маркер, т. е. со правење споредба, ни укажува повторно на богатството на изразните елементи на Конески, но и на сложеноста на неговиот мисловен процес преточен во неговите литературни остварувања, каде што споредбите, поврзаноста на едни ситуации со други го збогатуваат имагинарниот свет кој ни се открива пред нас кога ги читаме неговите дела како чудесен опис на убавината на животот, но и на неговата минливост и несовршеност.

небаре

1) КРЧМИТЕ *Јас сум водач на едно движение ѝука, – рече ѝаинсѝивно ѝој и ѝоѝледа Коча малку ѝреку рамо, **небаре** сакаше да ѝо ѝредуѝреди: ама ѝи молчи си...* [311]

2) КРЧМИТЕ *Оеднаш, **небаре** дури сеѝа ѝи разбра ѝоследниѝе зборови од кметѝскиоѝ, ѝој се надиѝна и срже:*

3) КРЧМИТЕ *И дури зборуваше, ѝој ѝокажуваше со колку деликатни движења ја вршел сеѝа рабоѝта, а црнкиѝе во зелениѝе очи ѝонекоѝаш ќе му се збереа, **небаре** силна свешѝлина ѝо заслеѝуваше од ѝие сцени ѝѝо му се будеа во свесѝа.* [326]

4) КРЧМИТЕ *Но ленѝаѝа се кине и ѝак наѝира, ѝоследувана, **небаре** од музика, од сѝ ѝојасноѝо ѝрчење на бабаѝа.* [331]

5) Мостот... | Но одеднаш | заѝре... | Болно ѝи сви мускулиѝе, | ѝисна, | **небаре** коњ | во ѝрк | над ѝројасѝ | на две нозе | обвиснаѝ! [21]

6) Мостот Сѝанува веќе | **небаре** болник од болничен одар.

7) КИРИЛ ПЕЈЧИЛОВИЌ *И коѝа и' е човек ѝоѝребен на една средина, коѝа ѝаа ѝо родува и ѝо создава ѝаков заѝѝо ѝокму ѝаков и ѝреба, заѝѝо ѝреба да одѝовори на една задача на времето, – ѝак ѝаа не му се ѝредава сѝонѝано, му ѝосѝавува ѝречки, ѝо јаде, **небаре** со ѝоа намерно му ѝи мери силиѝе, да види до која ѝочка ќе се исцрѝи неѝовиоѝ наѝор, да знае колку е достоен избраник.* [23]

При внимателно читање на расказот КРЧМИТЕ од ЛОЗЈЕ (Конески 1966: 140), најдов уште еден пример со *небаре*, кој не го добив со пребарувањето во Гралис-мак. Еве го примерот: *Небаре сѝ ѝаков сив небосклон се ѝочкаше ѝука вечно од ѝланиње на ѝланиње.*

И понатаму продолжува раскажувањето со следнава реченица: *И овие луѓе како да не виделе сонце!*

Комбинацијата на *небаре* и *како да и сум* - перфектот во следната реченица ја засилуваат евиденцијалноста и вршат функција на силна епистемична обоеност на кажаното.

Ова е само кус осврт на употребата на лексичките евиденцијални маркери употребени во текстовите од Конески достапни во Гралис-мак. Проширувањето на базата на негови текстови ќе овозможи уште попрецизна анализа на функциите на одделни зборови, но и на стилот на Конески во целина.

На крајот, своето излагање ќе го завршам со една мисла од Милан Ѓурчинов искажана во првиот том од критичкото издание на Блаже Конески: „Како неоспорна и трајна вредност книжевното и научното наследство на Конески се оцртува и денес како клучен аргумент во дефинирањето на македонскиот национален, јазичен и културен идентитет, а со своите универзални пораки и достоинства како неодлачен дел на европското и културното наследство“ (Конески 2011: 7). Јас само ќе додадам дека тие универзални пораки на Конески, благодарение на Гралис-корпусот, станаа достапни и во електронска форма, со што можноста за нивна анализа од страна на научната фела е поедноставена, а самите пораки на Конески можат да бидат инспирација за повеќе вакви идни конференции.

Библиографија

- De Haan 1999: De Haan, Ferdinand. Evidentiality and Epistemic Modality: Setting Boundaries. In: *Southwest Journal of Linguistics* 18, 83–101.
- Friedman 1986: Friedman, Viktor. Evidentiality in the Balkans: Bulgarian, Macedonian and Albanian In: *Evidentiality: the linguistic coding of epistemology*. Norwood: W. Chafe, J. Nichols (eds.). P. 168–187.
- Kehayov 2008: Kehayov, Petar. *An Areal-Typological Perspective to Evidentiality: the Cases of the Balkan and Baltic Linguistic Areas*, Tartu: University Press.
- Koneski 2011: Конески, Блаже, Поезија, книга прва, том I, критичко издание во редакција на Милан Ѓурчинов, Скопје: МАНУ.
- Koneski 1981: Конески, Блаже, *Грамајтика на македонскиот литературен јазик*, Скопје: Култура, Македонска книга.
- Labroska 2008: Лаброска, Веселинка, Од морфосинтаксичките особености на западното македонско наречје. In: *Македонско-северноамериканска конференција за македонистика, Охрид, 11–13 VIII 2006*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, С. 69–76.
- Labroska, Gajdova 2010: Лаброска, Веселинка, Гајдова, Убавка, За евиденцијалноста во македонскиот јазик. In: *Македонски јазик*, Скопје, LXI. С. 53–58.

- Labroska, Gajdova 2011: Лаброска, Веселинка, Гајдова, Убавка, За некои лексички маркери што искажуваат инференцијална евиденцијалност во македонскиот и во полскиот јазик. In: *Folia philologica, macedono-polonica*. Скопје, том 8. С. 533–541.
- Petroska, Tofoska 2011: Петроска, Елена, Тофоска, Станислава-Сташа. Лексички показатели за прекажана евиденцијалност во македонскиот и во полскиот јазик, In: *Folia philologica, macedono-polonica*. Скопје, том 8. С. 521–531.
- Plungian 2001: Plungian, Vladimir A. The place of evidentiality within the universal grammatical space, In: *Journal of pragmatics* 33, P. 349–357.
- TRMJ 2003: *Толковен речник на македонскиот јазик I*, под редакција на Велковска Снежана, Конески Кирил, Цветковски Живко, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Wiemer 2006: Wiemer, Björn. *Particles, parentheticals, conjunctions and prepositions as evidentiality markers in contemporary Polish*. manuscript.
- Wiemer 2007: Wiemer, Björn. Lexical markers of evidentiality in Lithuanian, *Rivista di Linguistica* 19.1. P. 173–208.

Veselinka Labroska (Skopje)

**About the lexical markers of evidentiality in Blaze Koneski's texts
(according to materials available in Grails-corpus)**

This article presents lexical markers of evidentiality in Blaze Koneski's texts from Grails – Mak electronic corpora. Two groups of markers are analysed from the perspective of their function as reportive and inferential markers. The most frequent marker in the texts from Blazhe Koneski is *bozhem*, which has a meaning of a high degree of disagreement. This marker is for reported evidence (=non-firsthand). Another frequent marker is *nebare*, one of the few inferential operators, with a meaning of comparing (*nebare*: 'kako da').

Веселинка Лаброска
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Григор Прличев, бр. 5
1000 Скопје
Тел. ++389 2 3114 733,
факс ++389 2 3222 225
labroska@imj.ukim.edu.mk

Весна Мојсова-Чепишевска (Скопје)

Поетскиот манифест на Конески

Кусата синтагма „проста и строга македонска песна“ од прочуената ВЕЗИЛКА, која стана „своевиден ‘амблем’ на творечкиот гениј Конески, т. е. негов поетски манифест“ (Капушевска-Дракулевска 2001: 158), го потенцира и Атанас Вангелов, заклучувајќи: „Тој критериум – проста и строга песна се рашири потоа на целокупната поезија на БК, постигнувајќи степен на општа и непосредна одредба“ (Вангелов 1981: 12).

Дали во оваа тиха и строга реч на Конески не треба да ја препознаваме авангардната поетика на нуловата точка, која е светотворна и културотворна со верба кон вистинскиот свет – кон оригиналот. Што се однесува до нуловата точката на кодот таа означува рушење или барем непризнавање на јазичните и жанровско-медиумските правила. Во поширока или дури и во и најширока смисла, авангардниот модел на уметничката комуникација, истакнува Дубравка Ораиќ-Толиќ, „може да се сфати како голем културен палиндром, како едно обратно читање на европската цивилизација, како снижување/симнување до темелот, до нуловата точката на културата, заради нов почеток и заради формирање нов културен код, нов круг референти, а со тоа и нов свет“ (Oraić-Tolić 2005: 165). И токму во оваа смисла, најшироката, синтагмата *јростѝа и сѝроѝа ѝесна*, може и треба да се земе како *нуловата ѝа ѝочка на македонската кулѝура*.

„Изучуваме едно исклучително дело не за да можеме да го репродуцираме ами да научиме како да се искажеме себеси“, вели Атанас Вангелов во обемната студија ПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ, сместена како предговор кон изборот под наслов МЕСТА И МИГОВИ (Скопје: Мисла, 1981), во која акцентот е ставен на едноставноста на оваа поезија.

Имено, кусата синтагма „проста и строга македонска песна“ од прочуената ВЕЗИЛКА стана „своевиден ‘амблем’ на творечкиот гениј Конески, т.е. негов поетски манифест“ (Капушевска-Дракулевска 2001: 158). „Тој критериум – проста и строга песна се рашири потоа на целокупната поезија на БК, постигнувајќи степен на општа и непосредна одредба“ (Вангелов 1981: 12). Првиот дел алудира на едноставноста на поетскиот исказ, но тоа е „онаа необична обичност карактеристична за чеховската поетика, или, онаа едноставност која, како би рекол Јуриј Лотман, е последица на совладана сложеност, бидејќи не ѝ претходи, туку се појавува врз нејзиниот фон“ (Гурчинов 1991: 111). Комплементарен на симболистичките принципи е вториот дел од синтагмата – строгоста на песната, која ги сугерира рационалната контрола и самокритичноста на поетот во чинот на творењето.

Така двете опции кои се доживуваат и како две крајности, т.е. спротивставености, се преплетуваат и го градат единствениот, уникатен стих на Конески. Но, речиси секогаш кога самата песна се јавува како предмет на песната, Конески се обидува да му даде нова смисла на концептот за „поезијата како своевидна загатка“ (Капушевска-Дракулевска 2001: 159). Кога се говори за поетскиот манифест на Конески, тогаш најчесто се мисли на неговите програмски песни, во кои доминира „идејата за нејасноста, темноста, матноста на песната“, која за првпат се среќава во насловната песна од збирката ПЕСНИ од 1953 година (Капушевска-Дракулевска 2001: 159).

На појавата на ВЕЗИЛКА во никој случај не смее да се гледа како на изолиран феномен бидејќи таа се појавува по низа успешни експерименти што авторот ги изведува на планот на формата и содржината во своите претходни песни како што се ТЕШКОТО, АНГЕЛОТ ОД СВЕТА СОФИЈА, РАКУВАЊЕ, ИГРА СО ДЕТЕ и други. Но оваа песна била и сè уште е една од најпривлечните за критиката, па затоа за неа постои прилично голем корпус искажувања од различни критичари и проследувачи на делото на поетот. Како по правило, овие искажувања редовно поаѓаат од интерпретацијата на ударната синтагма во песната: „како да се роди проста и строга македонска песна“ (Анчевски 2007: 235).

Овој стих, најкоментиран од страна на македонската критика, има особено место и во целокупниот критички опус на Атанас Вангелов, особено во делот посветен на Конески во неговата книга МАКЕДОНСКИ ПИСАТЕЛИ (I) – Вангелов 2004: 121–192. Две идеи изнесени во првиот текст пишуван како проптална беседа за Конески се подлога за тезата дека споменуваната синтагма треба да се (про)чита и како теорија на македонската култура. Всушност, ова го истакнува и самиот Вангелов, велејќи: „[...] во нашето време, во живото и моќно струење на нашата култура трајно е втиснат исполинскиот потфат и величествениот подвиг на нашиот учител по поезија и поетика; по граматика и општа лингвистика; по историја на јазикот, по историја и теорија на нашата култура [...]“ (Вангелов 2004: 123, означеното е мое). Сето ова го засилува и мислата: „Онака, како што ги издигна лингвистиката и македонистиката на светско рамниште; како што и нашата поезија, преку својата тиха и строга реч, ја вклучи во сферата на европскиот и светскиот актуалитет, така тој го даде модернитетот и пиететот на Македонија; така во сите нас го всади чувството за самодоверба и полет“ (Вангелов 2004: 124, означеното е мое).

Во овие мисли на Вангелов го препознаваме Бахтиновото семиотичкото начело „секогаш веќе“ или принципот на циклизмот, кој ги приклучува и димензијата на хронотопичната, исторична неповторливост и иновативност на актуелното толкување. Како кај Бахтин така и кај Вангелов, традицијата настапува во содејство со современоста, содејство кое исклучително темелно е прикажано/истражено во докторската дисертација на Ана Мартиновска КОНЕСКИ И ФОЛКЛОРОТ.

Поетскиот манифест на Конески – поглед наназад

За ова семиотичко начело веќе се имам произнесено во текстот што се однесува на *ѝросѝаѝа и сѝроѝа македонска ѝесна* како на еден патувачки проблем во македонската научна рецепција на литературата. Имено, се работи за проблем кој се лоцира уште кај Константин Миладинов во неговиот предговорен текст кон ЗБОРНИКОТ од 1861 година, а тоа е значењето на македонскиот фолклор, а со тоа и на македонското народно творештво како единствено нешто кое ја пополнува вештачки создадената празнина во традицијата на македонската пишувана (авторизирана) литература. Во оваа ситуација името или насловот на зборникот, вели Златко Крамариќ (2009), произведува низа недоразбирања, зашто она што произлегува од тоа име не одговара на неговата реална содржина, па така се соочуваме: „со парадоксот: некој ставил потпис на нешто што, во најголема мера, не кореспондира со она што навистина се потпишува (тоа се самите автори на ЗБОРНИКОТ, или тогашните меѓународни политички односи, или можеби токму тоа 'туѓо' име се вклопило во 'постилирската' / јужнословенската политичко-културна визија на бискупот Ј. Ј. Штросмаер, па авторите по негов наговор се согласиле ЗБОРНИКОТ да го именуваат со 'туѓо' име)“ (Kramarić 2009: 11). Аналогно на тоа „туѓо“ име, простата и строга македонска песна ќе се подведе под одредницата бугарска песна, а самиот чин на потпишување „ќе го стави под знак прашање, ни помалку ни повеќе, туку самиот македонски идентитет“ (Kramarić 2009: 12)¹. Така што ова „фалш“ именување, според Крамариќ (2009), некако постојано се обидува да го стави во втор план фактот дека ЗБОРНИКОТ е своевидна „книга во книга, зборник во зборник, средба на една традиција со друга традиција [...]“ (Kramarić 2009: 15) и дека простата и строга македонска песна како своја, самостојна, автентична стои наспрема онаа, другата – бугарската. Овие ставови најотворено се промовирани од страна на Крсте П. Мисирков во книгата ЗА МАКЕДОНЦИТЕ РАБОТИ, објавена 1903 година, и во рефератот на Никола Ј. Вапца-

¹ Меѓутоа, „тоа привидно откажување од сопствениот идентитет“, појаснува Крамариќ, „поточно тоа (некритичко) прифаќање на туѓиот идентитет никако не значи дека дошло до доброволно укинување на македонскиот идентитет: и покрај обидите за 'бришење', самото име остава секогаш зад себе трага. Едно име не е можно едноставно туку така да се 'избрише'“, заклучува тој (Kramarić 2009: 12). Но како што сопственото име не може да се избрише, така и она „туѓото“ станува реално проблематично место за дефинирање на македонскиот идентитет и како такво се претвора „во историска и колективна стигма на Македонците кои мораат да ги споделуваат своите еминентни книжевни дела и дејци со други народи, што имплицирно сугерира дека македонското не е чисто македонско“ (Кулавова 2009: 46, означеното е мое).

ров прочитан на обновувачкото основачко собрание на Македонскиот литературен кружок во Софија во 1938 година. И Кочо Рацин во својата статија *РАЗВИТОКОТ И ЗНАЧЕЊЕТО НА ЕДНА НОВА НАША КНИЖЕВНОСТ* ја истакнува свртеноста на тогашната нова култура кон традицијата, при што под таа нова култура во рамките на тогашното Кралство Југославија тој ја подразбира македонската култура. Неговата стихозбирка *Бели мугри*, остварена низ средбата на традицијата и модерниот сензибилитет, се остварува како потврда на тие ставови. Од денешен аспект *нејовата ѝпростја и стирија ѝесна* е веќе традиција врз која се создаде новата, модерната поезија на стандарден македонски јазик. Во тој контекст особено се провокативни зборовите од неговиот есеј посветен на македонската народна песна:

Песната на Македонија е нејзина молитва, огледало на нејзината душа. Македонија не создала сложени инструменти. Не измислила инструменти како што е клавирот, така сложен и богат. Таа нема сонати и симфонии. Песната ѝ е проста, проткаена со неискажано многу тага, со едно трогливо спокојство во кое има и плач и мака, но и надеж. Нема потрогливи моменти, моменти што се граничат со екстаза како кога набраната мака, длабока и интензивна, ќе се одухотвори од раката на свирачот на проста тамбура или кавал. На клавир, на тој толку богат и така прекрасен инструмент, преживувањето станува уметнички обогатено од боите на многу тонови. Виртуозот ќе му даде од своето мајсторство, ќе го препушти низ призмата на својот внатрешен живот. Народниот поет, меѓутоа, ќе го испее просто, далеку непосредно, со нерасипана и исконска чистота (Рацин 1987: 181, означеното е мое).

Овие размислувања на Кочо Рацин кореспондираат со мислите на Константин Миладинов изнесени во неговиот предговор кон *ЗБОРНИКОТ*. Имено соочувајќи се со фактот дека богатството на песните е неисцрпно, браќата Миладиновци вршат избор на информаторите, а потоа и избор меѓу самите песни, при што од повеќе песни со ист мотив ја одбираат најдобрата, иако, како што вели и самиот Константин во предговорот, „еднакви песни се кладени едни пати две или три, кога обете или трите по поднаредниот или содржанието им се љубопитни“ (К. Миладинов 1980: 55). Но, како и да е, „сиве песни, освем неколку малобројни, имаат печат од народното просто, јасно и силно творечество, кое така живо трогат срцата ни“ (К. Миладинов 1980: 55). Синтагмата „*народнојто ѝпростјо, јасно и силно ѝтворечествјо*“ Константин Миладинов ја доведува во релација со изразот „*божевајта умѝвена гарба*“ со што укажува на спојот на едноставното (простото) и божественото (возвишеното/строгото) во македонската народна песна. Ова секако алудира и на синтагмата на Конески „*ѝпростја и стирија македонска ѝесна*“ (од ВЕЗИЛКА) и особено на неговата *ars poetica* изнесена во истоимената песна, во која инсистира пеењето да биде: „леко и меко, силно а милно,

жално ем пално, со горчлив опит, со згрутчена мака“, зашто, како што вели во својот есеј ЕДЕН ОПИТ: [...] „песната повеќе ја откриваме отколку што ја пишуваме“.

Секако, треба да се нагласи и дека: „Своите творечки ставови Конески, на најубав можен начин, ги овозможува низ стиховите, што е и разбирливо со оглед на неговата примарна вокација како поет“ (Капушевска-Дракулевска 2011: 156). Затоа и самиот Конески во својот есеј ЕДЕН ОПИТ поентира:

Повеќе ѝа ти сум ѝоворел за оѝкривањеѝо на ѝеснаѝа, за ѝоа дека ѝеснаѝа ѝовеќе ја оѝкриваме оѝколку ѝѝо ја ѝишуваме. Имам вѝечаѝок дека на оваа ѝема никоѝаш не сум бил разбран како ѝѝо ѝреба. Веројатно изразоѝ „оѝкривање на ѝеснаѝа“ се сфаќал како ни ѝѝо ѝовеќе од уѝѝе еден ѝриме на емфаѝичен ѝовор. [...] за мене лично сеѝо ѝочна од едно реално доживување, од еден вид чувѝѝвена сензација [...] (Конески 1981: 211).

Поетскиот манифест на Конески – поглед на напред

Дали во оваа тиха и строга реч на Конески не треба да ја препознаваме авангардната поетика на нулта точката која е светотворна и културотворна со верба кон вистинскиот свет – кон оригиналот. Во потесна смисла, поетиката на нулта точка се однесува на некој трансментален јазик, т.е. на зборовите и речениците кои не постојат во ниеден природен јазик, кои не може да ги разбере ниеден соговорник, ниту, пак, можат да се преведат на некој природен јазик. Во ова спаѓаат заумот на рускиот футурист Алексеј Кручених и „свездениот јазик“ на Велимир Хлебников, како и некои слични зборови или вербални серии неразбирливи за обичниот јазик и нормалниот ум. Што се однесува до нулта точката на кодот, таа означува рушење или барем непризнавање на јазичните и жанровско-медиумските правила. Во поширока или дури и во најширока смисла, авангардниот модел на уметничката комуникација „може да се сфати како голем културен палиндром, како едно обратно читање на европската цивилизација, како снижување/симнување до темелот, до нулта точката на културата, заради нов почеток и заради формирање нов културен код, нов круг референти, а со тоа и нов свет“ (Oraić-Tolić 2005: 165). И токму во оваа смисла, најшироката, синтагмата *ѝросѝа и сѝроѝа ѝесна* како поестки манифест на Конески може и треба да се зема како *нулта ѝочка на македонската кулѝура*.

Впрочем, многумина македонски културни дејци стануваат сè повеќе свесни дека авангардната светотворна и културотворна поетика на нулта точката ги насочува токму кон оригиналот, кој во нашиов случај се вика *ѝросѝа и сѝроѝа македонска ѝесна*, „ослободена од виталистичката и уто-

писката верба во тој оригинал“ (Oraić-Tolić 2005: 167)². Во денешната, сè уште постмодерна уметност и култура, кога особено се чувствува „колку е развишана вербата во оригиналот или, едноставно, воопшто ја нема, се преплетуваат повеќе парадигми: носталгија за оригиналот, игра со пукнатините во оригиналот, мистификација на светот и создавање симулирани натсветови“ (Oraić-Tolić 2005: 167). Од друга страна, „нема опстанок во иднината без меморијата“ (Kramarić 2009: 12). „Културната меморија е основа за културниот опстанок“ (Кулавакова 2009: 56). Како функционира тоа во македонската култура? Во оваа пригода ќе споменеме неколку музички проекти. Можеби и овој потег е со цел да се покаже како може некои одделни постапки и творби кои имаат големо влијание во целокупното културно живеење секогаш да се толкуваат со помош на урбаниот дух на времето, на некоја интелектуална атмосфера и клима.

Првиот кој ја манифестира и носталгијата за оригиналот, но и играта со пукнатините во/од него, но и кој се гради токму врз една културна меморија за простата и строга македонска песна како поетски манифест на Конески е петтото издание на една од нашите најпопуларни современи македонски формации Фолтин³, кое го носи насловот ОВАА ТРАНСПЛАНТИРАНА МАШИНА ЗА ЧУКАЊЕ НИКОГАШ НЕ ТИПКАЛА ЛЌУБОВНО ПИСМО, во траење од само 22 минути, а излезе во 2008 година. Овој албум во традицијата на битолскиот бенд Фолтин се разликува од сите негови досегашни албуми. Фолтин првпат реализира албум целосно на македонски јазик⁴, а во една од песните се искористени стихови од ВЕЗИЛКА на Блаже

² „Некогаш оригиналот се наоѓа закопан во архајското минато на јазикот и културата, па преку постапките на очудување треба да го откриеме, повторно да го видиме и така да го оживееме. И во тоа препознаваме еден семиотички витализам. Друг пат авангардната уметност треба да ги создаде вистинската смисла и вистинскиот свет и во тоа препознаваме еден семиотички утопизам“ (Oraić-Tolić 2005: 166).

³ И едно мало потсетување: Фолтин е лик од последниот, недовршениот роман на Карел Чапек (Композиторот Фолтин), кој, инаку, не е преведен на македонски јазик, а пресудни моменти за да се одбере ова име се, веројатно, еуфонискиот ефект и прецизното реферирање на една книжевна предлошка. Впрочем, тоа поигрување со книжевното наследство станува нивен препознатлив белег, па за своите албуми ги позајмуваат: ЛОЛИТА на Набоков или ДОН КИХОТ на Сервантес или двете антологиски песни на македонската литература и култура или, пак, во оној најновиот музички проект со нови осум теми, Пенелопа на Одисеј.

⁴ Нивниот јазик е имагинарен микс или фонетска имитација на јазици како што се: шпански, француски, португалски, романски итн. таканаречен *сѝонѝан ес-ѝеранѝо*. Тие нивни музички јазици како да ја промовираат поетиката на заумот блиска на онаа на веќе споменатиот руски футурист Кручених или како да формираат некој свој „свезден јазик“, кој алудира на оној јазик на Хлебников. Додека ги слушаш имаш чувство дека толку лесно ги разбираш, и покрај тоа што си свесен

Конески⁵ и од Ленка на Кочо Рацин, и на тој начин поетскиот текст на големите македонски поети станува „пресоблечен“ во тонови, исто како што тоа пред нив го направи групата МИЗАР со стихови од Константин Миладинов.

Второто искуство го врзуваме со це-дето на музичката група ЛЉУБОЈНА, кое го носи насловот ПЕСНА ЗА МОЈАТА ПЕСНА. Тоа е целосно поставено врз стиховите на Петре М. Андреевски и содржи материјал кој трае педесетина минути конципиран во осум песни. Имено, сите песни од ова CD: ПЕСНА ЗА МОЈАТА ПЕСНА, ТИ РЕКОВ И МИ РЕЧЕ, КАЈ МЕ СРЕТНА, ПОПЛАКА ЗА СЕБЕСИ, МРТВА САБОТА, ОТАДЕ И ОДАДЕ, како и последната СТАНИ МИЛКЕ МАМИНО, која е македонска традиционална егејска песна, настанаа за потребите на театарската претстава СИТЕ ЛИЦА НА ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ, на режисерот Владо Цветановски, а потоа се осамостоија и заживеаја како сериозен музички производ.

Трето е она на делчевската хеви-метал група ВЕРКА и нивниот це-де-албум наречен МОТОРНИ ПЕСНИ. Маздрак, вокалистот и басист на групата, вели дека:

Името на албумот е исто со името на книгата поезија на Никола Вапцаров, ко-го го сакам и чија поезија, потполно несвесно, ме инспирира за текстот на првата песна што ја снимавме, Огин. Подоцна, покрај мојот текст, испеав негови стихови во уште две нумери, Ѓерданот и Песни и без да сакаме името на албумот се насмевнуваше. Така и обвивката на албумот е корицата од оригиналното издание на стихозбирката. И тоа е. Вапцаров е директен и ние сме [...],

потенцира Зоран Андоновски-Маздрак.

И последното во ова проследување е новиот проект наречен СТАРОВСКИ, кој го сочинуваат неколку музичари со долгогодишна кариера, кои го претставија своето прво издание ПРАШИНКА ЛЉУБОВ преку концертното промовирање во ГЕМ (Менада) во Старата скопска чаршија на 28. 10. 2011 година. Станува збор за 50-минутен музички материјал што е направен на текстовите на големите македонски поети: Гане Тодоровски, Блаже Конески, Ацо Шопов, Петре М. Андреевски и Константин Миладинов.

дека тие нивни слични зборови или вербални серии се неразбирливи за обичниот јазик и нормалниот ум.

⁵ Во ова ја препознаваме онаа идеја-аманет на Ана Мартиновска изложена во нејзината веќе спомената докторска дисертација, која се однесува на релацијата Конески и фолклорот: „[...] исто онака како што Конески се однесуваше кон творештвото на своите претходници, на својот народ, со почит, уважение, но и со изневера и креативна иновација, на сличен начин и секоја наредна генерација треба да се однесува кон делото на Блаже Конески“ (Мартиновска 2010: 244).

Нашата цел со овој проект е да ѝ ја пренесеме преубавата македонска поезија на помладата генерација. Ако барем мал дел од луѓето, откако ќе го преслушаат албумот, посегнат по книгите од овие автори, тогаш значи дека нашата мисија успеала. Ние не сакаме да ја силуваме музиката, туку да ја доловиме поезијата на еден поинаков начин,

вели Верица Андреевска-Спасовиќ. На ова ќе-де се наоѓаат вкупно 11 песни, меѓу кои ВРАЌАЊЕ од Тодоровски, ПОРАКА од Конески, УМИЛКУВАЊЕ од Андреевски, КОН ГАЛЕБОТ ШТО КРУЖИ НАД МОЈАТА ГЛАВА од Шопов и НЕ, НЕПИЈАН од Миладинов, како и ВЛАВ ОД МАРКО, БАЦЕВО ОРО и детската ПАТОР, ПАТОР НОЖИЊА. Музичкиот албум ПРАШИНКА ЉУБОВ, всушност, претставува еден вид истражување меѓу поезијата и музиката. Според нив, овој проект е прва македонска музичка поетска читанка или музичка антологија на македонската поезија.

И за крај. Во македонската поезија владее една специфична атмосфера која може да се подведе под одредницата блага меланхолија/елегичност и таа провејува многу повеќе отколку самата радост. Тоа е токму она што и Конески го уочи, а потоа и го вткаја во својот поетски манифест, дефинирајќи го преку синтагмата *ѝросѝа и сѝроѝа ѝесна*.

Литература

- Анчевски 2007: Анчевски, Зоран. *За ѝтрадицијата*. Скопје: Магор.
- Ѓурчинов 1991: Ѓурчинов, Милан. *Пред ѝрајот на иднината*. Скопје: Македонска книга.
- Капушевска-Дракулевска 2001: Капушевска-Дракулевска, Лидија. *Поетика на несознајноѝо*. Скопје: Магор.
- Конески 1981: Конески, Блаже. Еден опит. In: *За лиѝтературата и кулѝураѝа*. – Скопје. С. 209–223.
- Kramarić 2009: Kramarić, Zlatko. *Identitet, tekst, nacija. Interpretacija crnila makedonske povijesti*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Мартиновска 2010: Мартиновска, Ана. *Конески и фолклорот*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Миладинов 1980: Миладинов, Константин. Предговор. In: *Избор*. Скопје.
- Мојсова-Чепишевска 2007: Мојсова-Чепишевска, Весна. За семиотичкото начело *секоѝаш веќе* во македонската научна рецепција на литературата (К. Миладинов – К. П. Мисирков – Н. Ј. Вапцаров – К. Рацин – Б. Конески). In: *Мал книжевен ѝесѝа.менѝ*. Скопје: Македонска реч. С. 21–26.
- Oraić-Tolić 2005: Oraić-Tolić, Dubravka. Poetika nulte tocke. In: *Muška moderna i ženska postmoderna*. Zagreb: Naklada Ljevak. С. 162–179.

- Рацин 1987: Рацин, Кочо Солев. „Македонската народна песна“ In: *Проза и јубилистичка од шестомникот Рацин*. Скопје: 1987. С. 180–181.
- Ќулавкова 2009: Ќулавкова, Катица. *Задоволство на толкувањето*. Скопје: Макавеј.
- Вангелов 2004: Вангелов, Атанас. „Пропштевање од Конески“. In: *Македонски јисајели* (I). Скопје: Култура. С. 121–192.
- Вангелов 1981: Вангелов, Атанас. Поезијата на Блаже Конески. In: Блаже Конески. *Месџа и мијови*. Скопје: Мисла.

Vesna Mojsova-Chepisevska (Skopje)

The Poetic Manifesto of Koneski

The short phrase simple and compact Macedonian poetry from the well-known VEZILKA has become a symbol of itself by the creative genius Blaze Koneski, i.e. his poetic manifesto. This most frequently commented verse in Macedonian literary reviews, also holds a central role in Atanas Vangelov's critical works. Two of his ideas are the basis for the thesis that the afore-mentioned phrase should also be taken as a theory of Macedonian culture.

This text makes an attempt to answer the question: „Should we recognize in this silent and firm form word of Koneski the avant-garde poetics of the nulta point which is world-making and culture-making with faith in the real world – in the original?“

Весна Мојсова-Чепишевска
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Филолошки факултет „Блаже Конески“
булевар „Гоце Делчев“ 9А
1000 Скопје,
Р. Македонија
Мобилен телефон: tel.: + 389 70 306 063
Електр. адреса: e-mail: vesnamojsova@hotmail.com

Vesna Mojsova-Čepiševska
Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“
Filološki fakultet „Blaže Koneski“
bul. „Goce Delčev“ 9A
1000 Skopje
R. Makedonija

Зорица Николовска (Скопје)

Транслаторско-културолошките аспекти на расказот ПЕСНА од Блаже Конески во преводот на германски јазик

Предмет на истражување е германскиот превод на расказот ПЕСНА/PETRES LIED од Блаже Конески, пред сè, од аспект на преводливоста на културите. Анализата методолошки се потпира на транслаторолошките импликации кои произлегуваат од теоријата на комуникација и теоријата на рецепцијата. Во воведниот дел на трудот накусо се разгледуваат одредени транслаторолошки стојалишта поврзани на интер-културниот трансфер во книжевните преводи, потоа се истражуваат културолошките специфики на анализираниот германски превод, а завршниот дел ги резимира резултатите од спроведената анализа.

1. Вовед

На ова критичко исчитување на германскиот превод на расказот ПЕСНА/PETRES LIED од Блаже Конески, кое се темели врз електронскиот превод содржан во корпусот „Гралис-мак“¹, како еден вид теза-водилка, иманентен му е поимот на „гласот на нараторот во преводот“ („the voice of the narrator of the translation“), кој во транслаторологијата го воведува О Саливан (O'Sullivan: 2006). Гласот на преведувачот во преведеното книжевно дело се манифестира најмалку на две рамништа: во паратекстуалните информации (предговор или поговор на преведувачот, во фусотите итн.), како и на самото рамниште на текстот, односно во самата нарација.

Следејќи го гласот на преведувачот на едно книжевно дело, пред сè треба да се земе предвид потребата од реализација на основниот, естетско-комуникативен дијалогски трансфер, бидејќи книжевноста во прв ред претставува дијалог помеѓу авторот и читателот. Оттаму, преводот на едно книжевно дело би бил двојазичен, прекинат, односно посредуван процес на комуникација. Во него преведувачот е едновременно и примач и испраќач, односно тој е посредник во испраќањето на пораката (текстот), бидејќи неговиот превод се однесува на нови приматели – нови имплицитни читатели и на еден поинаков социокултурен контекст. Со други зборови, би можело да се каже дека преведувачите во прв ред се посредници во процесот на комуникацијата. Отворено за промислување останува прашањето во кол-

¹ Корпусот Гралис-мак е преземен од линкот: <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projektarium/Mak-Korpus/index.html>.

кава мера е преведувачкиот процес креативен, а колку е репродуктивен, со други зборови, во колкава мера е преведувачката рецепција репродуктивна. Меѓутоа, бездруго, можеме да констатираме дека како секој процес на комуникација така и преведувачкиот подлежи на одредено отстапување од оригиналот, тој добива своја „редундантност“, значи во никој случај не може да ја задржи првобитната форма на оригиналот.

Од начинот на посредување преку говорот на преведувачот и степенот на дивергенција меѓу културите на изворниот и на текстот-цел произлегуваат предизвиците, пречките и можностите за реализација на интеркултурната комуникација. Притоа се можни повеќе форми на преведувачкото посредување. Во транслатологијата постојат различни стојалишта во врска со ова прашање, кои се движат во дијапазонот меѓу двата спротивставени стојалишта, познати уште од Хорациј и Кикерон за т.н. верен и слободен превод. Според стојалиштето кое е застапувано во поновата транслатолошка теорија (Ј. Леви, Џ. Штајнер, П. Тороп), преведувачкото посредување може да оди и дотаму што книжевниот превод може да се сфати и како еден вид нова интерпретација или ново креирање текст, та дури како имплицитна критика на преведеното дело. Меѓутоа, во современата теорија на книжевниот превод се надминува оваа строга дихотомија, па се говори за т.н. „функционалност“ или „функционална еквивалентност“ на преводот (Ѓурчинова 2002: 47).

Интегрирајќи ги теориите на комуникација и рецепцијата, можеме да го дефинираме процесот на преведувањето на делата од Блаже Конески на германски јазик како средба на интертемпорално рамниште (средба меѓу авторот и преведувачот во различно време), на интерлингвистичко рамниште (два јазика: македонскиот и германскиот), како и на интеркултурно рамниште. Трансферот на сите три рамништа преведувачот треба еднакво успешно да го реализира за да може да стане збор за „функционална еквивалентност“ меѓу оригиналот и преводот.

2. Расказот ПЕСНА и германскиот превод PETRES LIED во корпусот Гралис-Мак

За илустрација на кажаното, се осврнуваме на преводот на германски јазик на расказот ПЕСНА/PETRES LIED според гореприкажаните параметри. Овој расказ Блаже Конески го напишал во 1967 година, а преводот на германски јазик е изработен од А. Филипс во 1972 година и е содржан во корпусот Гралис-мак.

Во јукстапозицијата меѓу книжениот оригинал и неговиот германски превод во прв план се фокусираме на културните специфики или на т.н. culture-specific items (Aixelá: 1996), т.е. аспектот на реализираната интер-

културна комуникација во преведеното дело. Накусо ќе се осврнеме на остварениот баланс меѓу туѓата култура и нејзините карактеристики и создавањето можности за идентификација со културата на читателот на јазикот-цел.

2. 1. Аспектот на туѓата култура во преведувачкиот процес
2. 2. Расказот ПЕСНА како метафизика на душевниот простор

Преку преводот на расказот ПЕСНА германската читателска публика се соочува со еден понаков, би се рекло, во извесна смисла, и многу различен културен контекст од оној карактеристичен за германскојазичниот културен круг. И во овој кус расказ се читува метафизиката на тесниот простор на Блаже Конески (Кулавакова: 2001), што, впрочем, претставува и одлика на раскажувачката проза на Конески воопшто. Во расказот ПЕСНА тој метафизички и тесен и длабок простор е интимниот простор на душата, со која човекот е во постојан дијалог, тоа е просторот каде што чувствата промислуваат без судот на критичкиот ум, просторот од каде што како од некое длабоко езеро се одразува Јас.

Самата рамката на прикажаниот фикционален свет во расказот ПЕСНА за германскиот читател на прв поглед изгледа „очудувачки“ (да го употребиме мошне познатиот термин на Брехт). Имено, станува збор за сликата на манастрискиот простор, панаѓурската толпа и врева и фолклорот на македонската гајда и оро сред летната жега и оморина, кои уште повеќе ја нагласуваат душевната тескоба и тоа што е неискажливо со збор, ами само преку песната на гајдата на главниот лик Петре. Сиот овој амбиент изгледа непознато и туѓо за германскиот читател, но едновременно, би можело да се каже и дека токму поради тоа, тој простор изгледа и егзотично, бајколично и привлечно. Впрочем, еросот на топлиот југ на германскиот читател му познат уште од Гете, кој го опева копнежот по туѓиот јужен топол простор, по земјата каде што цутат лимоните (како што гласи и истоимента песна на Гете KENNST DU DAS LAND, WO DIE ZITRONEN BLÜHEN?). Можеби и затоа гласот на преведувачот решава да ја следи таа слика на „туѓото“, па говори прифаќајќи го својот оригинален облик, на пр., кај Конески често користениот збор *оро*, и не нудејќи некој друг германски еквивалент освен *der Kolo*, исто како што е задржан и зборот *ракија* во германскиот превод без какви било паратекстуални интервенции.

Неискажливото со збор, туку само со копнежливата свирка на гајдата е, всушност, песната за забранетата љубов на средовечниот Петре кон Богдановата ќерка. Табуто за љубовта на мажот во зрели години кон многу помладата жена, која е, впрочем, врсничка на неговата сопствена ќерка, е посочен и со изборот на името на овој женски лик, тој е детерминиран на

семантичкото рамниште татко-ќерка, таа останува докрај да биде именувана само со *Бојдановиќа ќерка* или како бајколиката *самовилска ќерка*. Сред кризата на средните години и соочувањето со самотијата на *просијорот на душата*, Петре е опиен од еросот кон младоста и убавината, која се преточува во интимна љубовна исповед на песната на неговата гајда.

За илустрација на необичноста на интимниот душевен простор, кој е искажлив само преку песната на Петре, а не преку збор, ќе ни послужи следнава одломка, содржана во корпусот „Гралис-мак“:

Еве ја, се искачува то смирношо патице од кај реката, сејќа бела. Го жегнува нешто врело и торко Петрејќа в срце, како веќе да то погледнала со оние две црни очи, иако е уште далеку. Дали да оди да ја пречека, да ѝ зборне? Но Петре се потпресува од обичноста на зборови што треба да ѝ искаже и кој како сè да разбива и притиснува. Што да прави Петре која не може со обични зборови да ја домами необичноста? Песнајќа беше неговото збор, а кој ја разбираше?

[...] Во срединајќа на својот живот Петре заживеа, како со своја сушност, со една бела недостигнава лика. Колку срамотно е тоа да то знае некој! Никојаш на неј не паднал зол укор, то потпишав, беше добар човек и добар патице, имаше ќерка врница со Бојдановиќа девојче, а ова му дојде како болест. Да знаеја само што мислеше тој, умниот, што носеше тој во душата, што си шепотеше која беше сам и која до усмев висштинито му се чинеше дека една бела, крошката и претепната рака му то допира рамото.²

3. Транслатолошки стратегии при трансфер на културите

Културните специфики во еден книжевен текст најмногу доаѓаат до израз во следниве области: наслов и имиња, поими од природата, митологија и фолклор, историски референции, книжевни референции, традиција и обичаи, хумор и др. Во транслатологијата постојат различни стратегии при преведување на културните специфики кои повеќе или помалку значат адаптација на текстот, а тоа се:

1. додавање објаснение (во самиот текст);
2. преформулирање или опис;
3. пренесување на функцијата наместо прифаќање на културната специфика;
4. користење паратекстуални елементи (фуснота, предговор/поговор на преведувачот);
5. употреба на еквивалентен поим во јазикот-цел;
6. генерализација или поедноставување;

² Сите цитати се преземени од корпусот Гралис-мак.

7. скусување;
8. испуштање;
9. локализација, приспособување итн.

Ќе наведеме само неколку примери за да ја илустрираме примената на некои од посочените транслаторски стратегии во германскиот превод на ПЕСНА од Конески. Најпрво ќе го споменеме многу често користениот збор *коло* во македонскиот оригинал, кој не е преведен со германскиот збор *Reigen*, туку е пренесен со македонизмот *der Kolo*, а понекогаш за македонскиот збор *оро* се користи германскиот збор *Spiel* (игра, танц).

Методот на испуштање е употребен во следнава реченица:

До нејо на клупата лежи тајгата, не како да заспала, ами како да смислува нови свирби и ѝсоци, сладосни извиви за ѝоладневношо оро.

Во германскиот превод таа гласи:

Neben ihm auf der Bank liegt der Dudelsack, aber nicht, als wäre er eingeschlafen, sondern als erinnere er neue Töne und süße Melodien für den Kolo am Nachmittag.

Синтагмата *род и роднина* во реченицата: „[...] ќе ѝ треба можеби да бе-
таат заедно далеку од род и роднина, [...]“, во германскиот превод е пренесена со еден збор *Heimat*, со значењето ‘татковина / роден крај’ и таа во преводот гласи вака: „[...] denn sie müßten vielleicht gemeinsam fliehen, weit fort aus der Heimat“.

Името на главниот лик преведувачот се одлучил да не го натурализира. Имено, *Петре* (изведена од личното име *Петар*) за германскојазичниот културен круг во таа форма е невообичаен. Пренесувајќи го личното име *Петре* со *Petre*, уште на самиот почеток, преку насловот, читателот се сензибилизира за допир со туѓата култура.

3.1. Метафизиката на македонскиот душевен простор

Околноста што расказот ПЕСНА навистина може да се чита како метафизика на просторот на душата се потврдува, меѓу другото, и со тоа што зборот *гуша* се среќава многу пати и со најразлични нијанси на значење. Овој збор, во зависност од контекстот, има широк дијапазон на значења, а во германскиот превод тој напати се испушта или се заменува со германскиот збор *Herz*, со значењето ‘срце’. Следните одломки ја потврдуваат оваа констатација:

Тоа Петре ѝ измислува, нејовата гуша не спиуе. ♦ Petre ist es, der sie entsinnt, denn er schläft nicht.

[...] која гушата ѝочнува ѝоживо да се чувствувача сама себе. ♦ [...] wenn man beginnt sich selber lebhafter zu empfinden.

Бој да ја бие мајка ти, зошто ти роди убава, – ѝочнува длабок звук да ја препревожи Петревата гуша, научена да се обраќа со ѝесна. ♦ *Gott erschlage deine Mutter, flucht Petre, daß sie solche Schönheit geboren hat -, ein tiefer Ton beunruigt seine Seele, die gewohnt ist, sich in einem Lied zu äußern.*

Не, бој да ја благослови твоя мајка, што ти родила толку необична и убава, за да ѝори и да сѝрага од тебе мојава гуша, зашто е слајка твоя болка и ѝусѝ би бил без неа мојов живоѝ. ♦ *Nein, Gott segne deine Mutter, die dich so ungewöhnlich und schön gemacht, daß ich darum lodere und leide, denn er ist süß, dieser Schmerz, und ohne ihn wäre mein Leben leer.*

[...] што ѝој носеше во гушата. ♦ [...] *was er im Herzen trägt.*

[...] узнавајќи се од гуша твакви ♦ [...] *ihre Seelen würden sich erkennen, da sie ähnlich sind [...].*

Овие примери ја илустрираат многузначноста на зборот *гуша*. Тој, за разлика од германскојазичниот културен круг, во македонскиот јазик и фолклор е присутен многу почесто и со голем дијапазон на изнијансирани значења, кои би можеле да бидат предмет и на други етнолошко-антрополошки истражувања.

Преведувачот на расказот ПЕСНА на моменти, сепак, не изнаоѓа најсоодветен еквивалент во германскиот превод, посебно кога станува збор за турцизмите во македонскиот јазик, како што, на пр., за зборот *чардак* во германскиот превод не се нуди соодветен еквивалент, па *чардаци* е преведен со *Maisscheunen* (амбари за ѝченка).

4. Заклучок

Во електронскиот превод на расказот ПЕСНА / PETRES LIED од Блаже Конески содржан во корпусот Гралис-мак во неговиот статус во моментот на настанување на овој труд не најдовме на паратекст од преведувачот. Општо земено, станува збор за читлив и комуникативен превод на германски јазик без некакви обиди за послободна адаптација на оригиналниот расказ од Конески. Во однос на културните специфики, преведувачот делумно преземал македонизми, а делумно вршел натурализирање.

Во целина земено, гласот на германскиот преведувач на овој расказ успешно комуницира со македонскиот оригинал и нуди можност за негова соодветна рецепција кај пошироката германскојазична читателска публика. Токму поради културолошките разлики, но и поради културолошките преплетувања за преведувачот најголем предивик било токму да го избере вистинскиот начин и вистинската мера при пренесување на културниот контекст и духот на метафизиката на душевниот простор, како бележитата нишка на македонскиот дух и препознатлива карактеристика во поетиката на прозното творештво на Конески.

Библиографија

На латиница

- Aixelá 1996: Aixelá, Javier Franco. *Culture-Specific Items in Translation*. In: Álvarez, Román/Vidal, M. Carmen-África (eds.) *Translation, Power, Subversion*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd (Topics in Translation 8). S. 52–78.
- Ewers/Lehnert/O'Sullivan 1994: Ewers, Hans-Heino; Lehnert, Gertrud; O'Sullivan, Emer. *Kinderliteratur im interkulturellen Prozess. Studien zur Allgemeinen und Vergleichenden Literaturwissenschaft*. Stuttgart und Weimar.
- Nida 1964: Nida, Eugene. *Toward a Science of Translating*. Leiden. S. 165–166.
- Kurultay 1994: Kurultay, Turgay. *Probleme und Strategien bei der kinderliterarischen Übersetzung im Rahmen der interkulturellen Kommunikation*. In: Ewers, Hans-Heino; Lehnert, Gertrud, O'Sullivan, Emer. *Kinderliteratur im interkulturellen Prozess. Studien zur Allgemeinen und Vergleichenden Literaturwissenschaft*. Stuttgart – Weimar. S. 119–201.
- Nord 1993: Nord, Christiane. Alice im Niemandsland. Die Bedeutung von Kultursignalen für die Wirkung von literarischen Übersetzungen. In: Holz-Mänttari, Justa; Nord, Christiane [Hgg.] *Traducere Navem. Festschrift für Katharina Reiß zum 70. Geburtstag*. Tampere. S. 395–416.
- O'Sullivan 2000: O'Sullivan, Emer. *Kinderliterarische Komparistik*. Heidelberg.

На кирилица

- Ѓурчинова 2002: Ѓурчинова, Анастасија. *Прличев и Аписџо: за смеаџа и меланхолијаџа*, Скопје.
- Ќулавкова 2001: Ќулавкова, Катица. *Царски рез: македонски раскази*. Скопје.

Извор на интернет

- Корпус Гралис: <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis>. Состојба: 30 април 2012.

Zorica Nikolovska (Skopje)

**Translatologisch-kulturologische Aspekte der Erzählung
PETRES LIED von Blaže Koneski in der deutschen Übersetzung**

Die vorliegende Arbeit analysiert die deutsche Übersetzung der Erzählung ПЕЧНА / PETRES LIED von Koneski, was in erster Linie unter dem Aspekt der Übersetzbarkeit von Kulturen geschieht. Sie untersucht die „Stimme des Translators“ in PETRES LIED, die translatologischen Strategien bei der Übersetzung der Kulturcodes sowie die Mehrdeutigkeit der Metaphysik des seelischen Raumes in der Poetik von Blaže Koneski und seine funktionellen Äquivalenzen in der deutschen Übersetzung.

Проф. д-р Зорица Николовска
Катедра за германски
јазик и книжевност
Филолошки факултет „Блаже Конески“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Скопје
булевар „Гоце Делчев“ 9А
1000 Скопје/Македонија 1000
Електр. пошта:
zorica.nikolovska@hotmail.com

Prof. Dr. Zorica Nikolovska
Abteilung für deutsche
Sprache und Literatur
Philologische Fakultät „Blaže Koneski“
Universität „Hll. Kyrill und Method“
Skopje
Boul. „Goce Delčev“ 9A
Skopje/Mazedonien
E-Mail:
zorica.nikolovska@hotmail.com

Димитар Пандев (Скопје)

Функционалноста на партикулите во ЛОЗЈЕ од Блаже Конески

Во рефератот од функционален аспект се разгледува застапеноста на партикулите што се користат за истакнување или изделување зборови и искази во ЛОЗЈЕ од Блаже Конески, при што интересот се насочува кон нивната стилска вредност.

Блаже Конески им посветува соодветно место на партикулите во ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК, втор дел, Скопје 1953 година, при што тргнува од функционалната определба на партикулите: „служат за истакнување на други зборови или на значењето на целата реченица, како и за определувања од различен вид: посочување, негирање, прашање итн.“ (Конески: 1968, с. 341–342) и ја наведува нивната хомоморфност со други зборови: „Во поголемиот дел тоа се зборови што се јавуваат и како прилози и сврзници, но нивната функција е, кога идат како партикули, подруга“ (Конески: 1968).

Во согласност со оваа определба, Конески особено ја нагласува истакнувачката (усилувачката) функција на зборовите што се јавуваат како партикули, ги наведува другите нивни функции и ги групира во 11 подгрупи:

1. И с т а к н у в а њ е: *и, ѝаќ, меѓуѝа, ѝросѝа, дури, барем, само, сѐ*
2. И з д е л у в а њ е: *само, единсѝвено, исклучиво, ушѝе.*
3. П р и с о е д и н у в а њ е: *исѝа, ѝакуѓере, ѝриѝа, ушѝе, сѐ.*
4. К о л и ч е с т в е н о: *речиси, скоро, ѝрибер, ѝокму, рамно, ѝаман, одвај.*
5. О п р е д е л е н о: *баш, имено, ѝокму.*
6. Н е о п р е д е л е н о: *-годе, -било, -да е.*
7. П о к а з н о: *еве, ене, еѝе, на, ја, јале.*
8. П о т в р д н о: *га.*
9. О д р е ч н о: *не, ни (ниѝи, ниѝу).*
10. П р а ш а л н о: *ли, дали, али, зар.*
11. М о д а л н о: *нека, да, би, ќе* (според Конески 1968).

На прашањето за партикулите во македонската лингвистика особено внимание му посветува и Зузана Тополинска, прво во статијата ПАУЗАТА КА-

КО СИНТАКСИЧКА ЕДИНИЦА, реферат претставен на XV Научна конференција на Семинарот за македонски јазик, литература и култура, Охрид 15–18. 08. 1988 (Тополињска, З. ПАУЗАТА КАКО СИНТАКСИЧКА ЕДИНИЦА, XV *Научна дискусија*, УКИМ, Скопје 1989, с.111–118). На темата за партикулите Тополињска повторно и' се навраќа и на Научната конференција во Охрид во 2010 година, при што во својот реферат истакнува: „Посебна, семантички многу сложена група неменливи зборови претставуваат партикулите, како *само*, *дури*, *ушће*, *веќе* и сл. Тие се вистинските партикули; како што образложив порано, не ги сметам за партикули ни „едноаргументските“ сврзници, ниту модалните глаголски форманти, не зборувајќи за енклитични постпозитивни елементи („честички“) базирани врз заменските корени *с-*, *т-*, *н-*, *к-*, *ј-*...

Партикулите претставуваат своевидни експресивни мета-предикати, базирани врз негација, способни да се надградуваат врз секоја автосемантичка компонента на реченичната конструкција за да истакнат некои релевантни во дадениот контекст особини на нејзиниот конотат (настан..., материјален предмет...), на пр. Уникатност, темпорален и/или спацијален приоритет, и др. (Тополињска: 2010, с. 7–12).

Партикулите што Тополињска ги наведува како „вистински“ биле предмет на интерес и на Лидија Аризанковска Од СЕМАНТИКАТА И СИНТАКСАТА НА ДЕЛ ОД СЛОВЕНЕЧКИТЕ И МАКЕДОНСКИТЕ ПАРТИКУЛИ, УКИМ, ФлФ „Блаже Конески“, Скопје 2007 (Претходно, истите зборови биле предмет на студентски работи објавени под менторство на З. Тополињска во „Македонско-полска конференција“ Скопје 1988).

Партикулите делумно се претставени во Речникот на МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК (1961–1965) и речиси целосно во Толковниот Речник на МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК (том 1, Скопје 2003, том 5, Скопје 2011). Во ТРМЈ како партикули со одделна речничка статија има и зборови што не се претставени со таква функција во ГРАМАТИКАТА на Конески, сп.: *макар*.

Во ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК (1953) Конески наведува примери за повеќето зборови-партикули, при што, бездруго, се потпира на разговорниот стил (*Не можам ѝпросѝо да се начудам, Барем ти да дојдеш*) или на влијанието на другите стилови врз разговорниот (*Овие циѝари се исклучиво за екѝорѝи*), што може да претставуваат интерес од аспект на социолингвистичките теории во етнографијата на комуникацијата, како и од аспект на текстлингвистиката и особено на анализата на дискурсот. Во тој контекст, претпоставуваме дека овие примери се ексцерпција на Конески од разговорниот стил или, пак, негова уметничколитературна креација.

Употребата, пак, на партикулите претставува и стилска особеност на уметничколитературниот стил. Од тој аспект, за поетиката на Б. Конески особено е значајна истакнувачката (усилувачката) функција на партикули-

те во неговите поетски и прозни текстови, но и во неговите говори. Напоменуваме дека Конески е врвен говорник (Д. Пандев, ГОВОРЕЊЕ И ПИШУВАЊЕ, Скопје 2004, с. 10), Д. Пандев, ПРИСТАП ВО МАКЕДОНСКАТА ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЈА, Скопје 2007, с. 52) а партикулите се јавуваат и како врзивно ткиво на текстовите во создавање.

Така, во текстот ИДНИНАТА НА ПОЕЗИЈАТА, кој сум го слушал на делови и во целост во различни варијанти лично од Блаже Конески на неколку манифестации (пред сè на Струшките вечери на поезијата, на Рациновите средби), но и на часови, а може и денес да се прочита во Годишниот зборник на Филолошкиот факултет од 1978 година, Конески, всушност, одлично ги маневрирал погледите од науката во поезијата и обратно. Но не без помош на пак! (Д. Пандев, ПОГЛЕД ВРЗ УПРАВУВАЊЕТО НА ПОГЛЕДОТ ВО НАСТАНИТЕ И ВО ЛИКОВИТЕ, Зборник Меѓународен македонистички собир 30 август – 1 септември 2008, г., Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје 2009). Функционалноста на партикулите, сметаме, доаѓа до израз, и при преточувањето на дискурсот од еден во друг стил, од една во друга форма.

Корпусот Гралис овозможува беспрекорна анализа на партикулите во делото на Конески. Имено, тие се лесни за пребарување, а резултатите од пребарувањето се особено значајни за поетиката на Конески.

Во нашата анализа потпирајќи се врз корпусот Гралис, предвид ги имавме партикулите наведени во ГРАМАТИКАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК на Конески и во двата речника на македонскиот јазик.

Во тој поглед, ја имаме предвид и мислата на Виноградов дека некои зборови и понатаму преминуваат во партикули (пред сè, модалните зборови), но и основната порака од споредбената граматика на словенските јазици и, во тој контекст, на историјата на македонскиот (писмен) јазик за конкурентноста меѓу партикулите (Конески 1986: 121).

Во согласност со тоа, сметаме дека партикуларизацијата е особено значајна при оформувањето на текстовите, односно при преминот од дискурс во текст. Расказите на Конески упатуваат дека партикулите се најфреквентни во оние текстови во кои се чувствува дискурсот.

При претставувањето на партикулите во збирката раскази ЛОЗЈЕ, имаме предвид дека станува збор за ограничен корпус текстови (во кои подоцна не е вршена никаква интервенција). Затвореноста на корпусот ни овозможува и статистичка анализа. Притоа, од аспект на функционалноста на зборовите, вниманието го насочуваме најпрво кон зборовите што се само партикули (имајќи ја предвид, притоа, класификацијата на Б. Конески), потоа кон вистинските партикули (според Тополињска), како и кон другите партикули хомоморфни со зборови од други зборовни групи (навраќајќи му се, имено, на Конески).

Притоа, имаме предвид дека на партикулите им се посветува соодветно место и во Толковниот речник на македонскиот јазик, па повеќето од нив се обработени и како одделни речнички статии. Некои, пак, се вклопени во статиите на нивните хомоморфници.

Во согласност со класификацијата на Конески и со ситуацијата претставена во ТМРЈ, прво ги издвојуваме зборовите што се само партикули: *ба-рем, би, еве, ене, еше, ли, дали, нека, зарем*.

Хомоморфноста ја следиме во следниве случаи:

1. Партикула, придавка, прилог, сврзник: *само, единствено*.
2. Партикула, придавка, прилог: *баш, ѝротио, истио, ѝочно*.
3. Партикула, прилог: *ѝак, ѝриѝоа, сè, ѝакуѓере, уѝише, речиси, скоро, ѝрибер, ѝокму, ѝамам, одвај*,
4. Партикула, сврзник: *меѓуѝоа, ѝуку, ѝа, макар*.
5. Партикула, сврзник: *гури, да, зар*.
6. Партикула, сврзник, извик: *а, ге*.
7. Партикула, модален збор: *имено*.
8. Партикула и извик: *ма*.

Некои од партикулите се јавуваат со две значења, како на пример *да*, која се јавува и со модално и со истакнувачко значење.

Анализа и интерпретација на ексцерпираните примери од корпусот на ЛОЗЈЕ

Предмет на наш интерес во овој реферат се само партикулите со истакнувачко значење, значи не и со модално, ниту, пак, со потврдно, одречно и прашално.

Притоа, од релативно богатиот инвентар на истакнувачки партикули во ЛОЗЈЕ, во согласност со можностите на нивно пребарување во Гралис-корпусот, нашиот интерес го насочуваме првенствено кон зборовите што се само партикули, како и кон четворката „вистински“ партикули, кои како зборови се хомоморфни и со други форми. Кон нив приклучуваме уште неколку партикули што се хомоморфници со други форми. Од анализата, пак, исто така, исклучуваме одделни хомоморфни форми, какви што се, на пример, *и, а, ѝа*, кои се јавуваат со изразита честота во расказите. Сепак, во анализата на ексцерпираните примери, предвид ги имаме сите партикули, се разбира, ако се во функција на засилување на исказите во кои се јавуваат посочените партикули, па дури и во случаите кога во функција на партикули се јавуваат и други зборови, на пример, *сеѝа*.

Во согласност со стилските вредности на одделни партикули, кај некои од нив интересот го насочуваме претежно кон нивните семантички особености, а кај некои - кон синтаксичките.

Зборови што се само партикули

б а р е м

Од зборовите што се само партикули, особен интерес претставува партикулата *барем*, која се јавува во најголем број примери во КРМЧИТЕ, вкупно 11. Во еден пример се јавува во состав и со партикулата *и*: *Се надевав дека ќе најдам **барем и** друштво што треба сега да ти поправа чевлиите, па јас да му се придружам како помал брати, да се јавиме заедно, и така покрај него, без да излегувам на прв план, да ја свршам и јас својата работа.* (КРМЧИТЕ, 249). Истакнувањето на јас-раскажувачот во овој пример се остварува, всушност, преку неистакнување (отсуство на хиерархизација во истакнување, засновано врз негација: *без да излегувам на прв план*).

Функционалноста на *барем* како своевиден експресивен мета-предикат, заснован врз двојно маркирање на негацијата во текстот, со значење 'истакнување на неизгубливото', идентификуваме во примерот: *Ги сврзуваше пријателството уште од гимназиските дни, такво што никога не го губи **барем** споменот на една свежа искреност.* Наведеното значење се надоврзува со значењето 'истакнување на постојаното од дадена временска одредница', кое се содржи во партикулата *уште* (КРМЧИТЕ, 308).

Поврзаноста на партикулите *барем* и *не* ја следиме и во други примери: *Нека ти е, ама **барем** да не разлава,* (КРМЧИТЕ, 312), при што следиме ограничување на причинско-последичните односи вградени во сложената семантика на глаголот 'пие'; како и во друг пример на именката 'мисла' *Тој сака сега да ја запре мислата **барем** на жени, но не му успева* (КРМЧИТЕ, 332). Во други раскази: *Зошто не останеш **барем** еден ден?* (ПРЕЧЕК, 228).

е в е

е н е

е ш е

(*еве* – 18 примери: КРМЧИТЕ – 6, ЧЕВЛИ – 3, ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ – 3, ПОТЕЗ – 2, ПРОЧКА – 2, ИЗЛОЖБА – 1, ПРЕЧЕК -1; *ене* – 2 примера: ИЗЛОЖБА – 1, КРМЧИТЕ – 1 пример; *еше* – 3 примери: КРМЧИТЕ – 2, ЧЕВЛИ – 1)

Партикулите *еве* и *ене* служат за истакнување предмети, појави и настани во непосредна близина. Обично се јавуваат на почетокот на реченицата или исказот, па имаат функција на привлекување или на насочување на вниманието на соговорникот или на учествувачите во комуникацијата. Имено, такви се и примерите наведени и во ТРМЈ. Спореди и од поезијата на Конески: **Еве** на врвој се искачив сам (ВРВ), **Ене** ѝо крајој во возбуда сина (Од возот). Во Лозје има еден пример во кој партикулата *еве* се јавува на самиот почеток на реченицата, при што во истата реченица има повторно истакнување со *еве* на друг ист предмет: – **Еве**, љледаш, ова ремче ова ремче овде е од друја боја, од жолта кожа, **еве** и ова овде (ЧЕВЛИ, 256).

Најблиску до оваа определба за нивното почетно место во исказот, може да се следи нивната употреба во примерите: *Сџијше на двор – ене* ви клути. (КРМЧИТЕ, 309), каде што со вториот исказ се дополнува значенски првиот; *Тој можеби чекаше да чуе одзив однавдор, од темница, – еве* идеме! – ама никој не се одзвее (КРМЧИТЕ, 323), при што партикулата се јавува на почетокот на вметнат исказ во реченицата, спореди исто: *Тејка му Досџа седи на друиој крај од ѓрадој, еџе* ја, џаа ја мете џорџаџа (ПРОЧКА, 215).

Партикулата *еве* се јавува и како единствен член во вметнат исказ: *Немаше во џласој џласој и во џољедој неџов ниџу фалба ниџу џак некаква нијанса на џрезир за џоа дека, еџе*, друџар му заборава на дољој (КРМЧИТЕ 308).

Една од особеностите на прозата на Конески, според нас, е синтаксичката подвижност на партикулите со показно значење, имено да се јавуваат во други позиции, зад сврзник: **Но еве** џаа ја врџи џаваџа и џо џренесува својој џољед и својаџа усмевка на мене, ме оџфака сџој да не знам џросџо иџо да џравам дури се слиџа џој џољед џо мојаџа скромна џојава. (ЧЕВЛИ 253) *Тој* имаше желба да се џокара малку џовеке, **а еве** сеиџо се сврџи одеднаш и без ефекџи (КРМЧИТЕ 310); **Ама еве** се чу оџро и сџраџно: „Псст!“ (КРМЧИТЕ, 332), *Во еден моменџи сџражарој дури џо заџира коњој, сврџен накај неџ, и на Пискулиева му се чини дека еве сеџа* ќе џо викне. (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 286), *Заџоа Пискулиев џовеке џо следеше сџражарој на коњој, иџо беше неџосредно џридаген кон нив, џрв исџурен џреџсџавник на власџа која еве* најде за сходно да џо џривлече и неџ џод своја џрисмоџра. (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 285)), во позиција меѓу сврзник и прилог, во други примери зад прилог: **Сеџа еве** џо во ова селишџе на македонскаџа џраница (КРМЧИТЕ 309), при што отсуствува личноглаголска форма.

За партикулата *еџе* се врзува и значењето на нешто што е веќе забележано (видено и слично), па се повторува. Ова значење го идентификуваме и во примерот во кој партикулата иде по прилог: *Чесџо џледаш во џџе џролеџни дни – излеџува мала колона од инџернаџскаџа враџа, свива џокрај*

градскиѝе пробивѝа и за малку еѝе ја слободниотѝ просѝор на ѝолеѝо (Чевли 246).

Според употребата на партикулите со показно значење во прозата на Конески, заклучуваме дека не мора да се врзуваат само за почетната позиција на зборот и исказот и дека не мора да стојат секогаш самостојно, ами дека може да имаат соодветна подвижност во реченичната низа.

„Вистински партикули“

При разгледувањето на „вистинските партикули“, предвид го имаме веќе истакнатото од Тополинска, имено дека

„посебна, семантички многу сложена група неменливи зборови претставуваат партикулите, како само, дури, уште, веќе и сл. Тие се вистинските партикули“.

Од друга страна, пак, ако ја споредиме оваа посочена „четворка“ (со отворена можност за нејзино наголемување) треба да имаме предвид дека четвртата партикула *веќе* ја нема во инвентарот на Конески, ниту, пак, така е претставен овој збор во РМЈ и во ТМРЈ. Во врска со тоа, првите три партикули ги разгледуваме од аспект на нивната синтаксичка мобилност, издвојувајќи ја притоа и нивната семантичка функција. Во однос на четвртата, интересот го насочуваме кон нејзината сложена семантика.

у и ѝ е

(*уиѝе* – 14 примери: Чевли – 10 примери, Изложба – 4 примери)

Партикулата *уиѝе* се среќава само во расказите Чевли и Изложба.

П о з и ц и ј а п р е д п р е д и к а т с к и и з р а з :

Но од друѝа сѝрана, имаше и оѝправдание за мојаѝа нерешѝтелностѝ: восѝиѝа-чоѝи, ѝрофесороѝи ѝо филозофија, до која уиѝе не бев сѝиѝнал, одеше важно, со кренаѝа руменолика ѝлава, и јас – на коѝо досеѝа одвај да ѝоѝледал – ѝребаше одеднаш да му ѝрисѝаѝам, да ѝрчкам да ѝо ѝривѝасам во ходникоѝи, да ѝо ѝречекувам како случајно на скали или, о божје мој!, да му одам нарочно за ѝоа в канцеларија (Чевли, 245).; Месѝо мене се јави Бане: „Госѝодине, ѝој уиѝе не добил нови чевли“ (Чевли, 250).; Ми ѝроизведуваше ѝоа вѝечаѝок на неѝиѝо длабоко, сериозно, до смислаѝа на кое мојоѝи ум уиѝе не можеше да ѝронишне (Чевли, 251).; „Госѝодине, уиѝе не дојде мајѝороѝи за чевлиѝе“ (Чевли, 251).; Но ѝој идеше со онаа кренаѝа ѝлава, а јас уиѝе ѝред да зборна-м ја чувѝѝував сеѝа несиѝурностѝ на својоѝи ѝлас, како веќе да си ѝо слуша-м [...] (Чевли, 248).; Целиоѝи клас се смее, и јас се ѝоѝсмевнувам, заѝиѝо е ѝоа сеѝа најѝамешно, а и заѝиѝо уиѝе не сум заѝраво ни свесен колку ѝешки душевни самокамиѝкувања ми ѝреѝѝојаѝи заради исѝириоѝи сѝомен на овој миѝ (Чевли, 253); Уѝироѝо на Велиѝден ѝребаше да се уверам дека моиѝе чевли сѝ уиѝе не

се симнаѝи од дневниот ред (Чевли, 254); *Нивниот забрзан изглед покажуваше дека и даѝ нарочно за овде и дека веќе се ѝлашеле дали ќе сѝиѝнаѝи на време и сеѝа се среќни дека изложбаѝа ушѝе не е за ѝворена* (Изложба 221/222); *Ушѝе е млада*, но бледнилоѝо на нејзиноѝо лице одава нешѝо вдовичко, ѝоа е она бледнило на каѝолички монахиѝи, милосрдни сесѝри (Изложба, 222).

Позиција пред именска синтагма во функција на аргументски израз:

Носев ушѝе куски ѝанѝалони, донесени од дома, иако ми следуваѝе инѝернаѝка униформа (Чевли, 245).; толкување: 'не би требало да ги носам, но ги носам' – истакнувачката улога на партикулата се засилува и со зависната дел-реченица.

Позиција пред просторна определба (која може да биде и именска синтагма):

Ушѝе од враѝаѝа на инѝернаѝот водот се ѝосѝројуваше во колона ѝо еден и ѝрѝаше ѝржесѝвено на ѝред (Чевли, 246).

Позиција пред временска определба:

Касиеркаѝа се оѝрела на масичеѝо, чека да ѝоми не ушѝе овој час ѝа да си оди (Изложба, 219).

Позиција пред начинска определба:

Оѝѝука до селоѝо имаше да одиме ушѝе досѝа ѝеишки. (Чевли, 254), *Гица и двеѝе браѝучеди на Мико ѝо ѝосмаѝраа сѝоејќи ѝонасѝрана ѝризорот ѝѝо се ѝовѝоруваше, на мое ликување, ушѝе неколкуѝаѝи со исѝиот крај* (Чевли, 255/256).

гури

Партикулата *гури* се јавува само во расказот Чевли (9 примери) и само со еден пример во расказот Изложба.

Позиција пред предикатски израз:

Мико веќе вриеше, ѝој сѝана од земи, ѝоѝскокнуваше на еднаѝа ноѝа, а груѝаѝа ја влечеше осркајќи и, луѝ, се сѝреми гури да на мавне на мене, но сеѝак се здржа и се задоволи само со карање (Чевли, 256).; *Не, ѝој гури сакаше да ми ѝомоѝне* и јас не можам да му ѝо заборавам ѝоа (Чевли, 257).; *Сѝараѝа гури се луѝи* на оние ѝѝо ми земале мера (Чевли, 255).

Позиција пред именска синтагма:

Се ѝраваѝ ѝрво закачки и ѝоѝфрлаѝа, некои гури и за сметка на самиот водник, некои досѝа усѝели, ѝака ѝѝо и Грнеѝот се ѝоѝсмева; (Чевли, 247

Позиција пред временска определба:

По ручекоѝ за час ќе се изделеа две ѝроѝивнички сѝрани и иѝраѝа ѝочнуваше, за да заврши чесѝо гури ѝредвечер (Чевли, 248).; Во примерот *Јас гури сеѝа ѝоч-*

нував да ја признавам за себе правата цена на неговата личност (Чевли, 248) во функција на партикула се јавува и прилогот *сеа*.

Позиција пред прилог за начин, но исто така и по прилог за начин (партикулата е вметната меѓу два прилога за начин):

Песната беше неочекувано добро, дури восторжено примена од критичките во литературната дружина (Чевли, 251); Се смешка тој сосем поинаку ошколку што би сакал јас, сосем неизвесно од мојот чувствителен живот, и се смешка за своја смешка, шеришки, дури и безобразно (Чевли, 253).

Од синтаксички аспект, функционалноста на партикулата особено доаѓа до израз во реченицата: *Но веќе е доцна и дури неумесно (Чевли, 253).*

Од семантичко-синтаксички аспект, според наше мислење, особено може да е интересен примерот *Јас дури сеа почнував да ја признавам за себе правата цена на неговата личност (Чевли 249/250).*, во кој несогласувањето по време меѓу прилогот *сеа* и глаголската форма, од една страна, го определува *дури* како партикула, а од друга, и формата *сеа* добива особености на партикула.

с а м о

Партикулата *само* се јавува само во расказот Чевли во 19 примери.

Стилската вредност на синтаксичката мобилност на *само* ја следиме во примерите во кој партикулата е вклопена во композиција:

Тој беше само како убаво премачкана фасада на несреќно здание, тојово секој час да се распадне (Чевли, 246); На некој му расцветал лактош, на некој панталонише, некој е целиот засален, а оштетиот наш паршалав изглед покажуваше дека пред интернационалната управа стои за решавање еден комплексен проблем на преоблекување и преобување, во кој моите чевли се вклучуваат само како сијна погробност, а тоа, се разбира, како и секојаш во такви случаи ја усложнуваше работата (Чевли, 246).

Двата примера, секој на свој начин, се согласуваат со определбата на Тополинска за партикулите само како „своевидни експресивни мета-предикати, базирани врз негација, способни да се надградуваат врз секоја автосемантичка компонента на реченичната конструкција за да истакнат некои релевантни во дадениот контекст особини на нејзиниот конотат (настан..., материјален предмет...), на пр. уникатност, темпорален и/или спацијален приоритет, и др.“. Впрочем, Конески дава суптилен пример за експресивен метапредикат базиран врз негација дополнета со перифраза: *несреќно здание, тојово секој час да се распадне* во првиот пример, а истак-

нува уникатност преку своевиден плеоназам: *сиѝна ѝодробносиѝ* во вториот пример.

Истакнувачката, како и izdelувачката функција на оваа партикула, особено доаѓа до израз во примерите со прво лице како субјект:

Така сиѝана и со мене, а кривицаѝа за ѝоа ја носам само јас, заѝио цел месец од ден на ден се ломев дали да се ѝријавам за ѝије чевли (ЧЕВЛИ, 252).; Криев само јас, но заѝоа во себе одлемував едно убаво, сладосноѝорко чувсѝво, ѝиѝо се ѝоѝсилуваше од нејзината ѝојава (ЧЕВЛИ, 252).; Да, ѝој ме удираше смислено во мојата Ахилова ѝеѝа, во моѝије чевли, и јас можев само виновно да се усмевнувам, како да велаам, осѝавеѝе ѝо, а самиѝи нависѝина ѝочнував да чувсѝвувам дека чевлиѝе ми ѝежаѝи (ЧЕВЛИ, 256). и како објект: Но мера за нови чевли ми зеде само мене, а на Банеѝа му кажа дека неѝовиѝе чевли ќе одаѝи на ѝоѝравка (ЧЕВЛИ, 251).

В о к о н с т р у к ц и ј а н а и м е н с к и д е л о д п р и р о к о т :

Солидниѝе ѝемили на нашата кулѝурна заедница се само ѝозиѝивниѝе ѝринѝиѝи на Христѝоваѝа еѝика, а неразоримаѝа ѝлаѝина на врвоѝи на нејзиниѝи ѝромобран е само јакиѝи морален каракѝер на нејзиниѝе слободни синови (ЧЕВЛИ, 250/251).

П о з и ц и ј а п р е д п р и л о ш к а о п р е д е л б а :

И ѝака јас ѝо ѝроѝуѝиѝав ѝосѝодиѝи само со неодреген, заѝубен ѝоѝлед (ЧЕВЛИ, 249);

П о з и ц и ј а п р е д п р о с т о р н а о п р е д е л б а :

Како ѝиѝо честѝо ѝареаѝа во зимскиѝи воз доѝира само до ѝрвиѝи ваѝон, ѝака и оној волев флуид на нашиѝи ѝредводник ѝо оѝфаќа само ѝрвиѝи скауѝи до неѝо (ЧЕВЛИ, 247).

в е ќ е

За зборот *веќе* како партикула, пред сè, предвид го имаме ставот на Тополинска. Имено, овој збор го нема во прегледот на партикулите кај Конески. Како партикула не е претставен ни во РМЈ ниту пак во ТРМЈ. Сепак, во ТРМЈ, во кој *веќе* е претставен како прилог, ги издвојуваме значењата под „3. За потсилување. а) Го истакнува траењето на дејството. б) Во разни контексти 4. Укажува на промена на определена состојба 5. Повеќе, пона-таму од даден момент. 6. За омаловажување“, кои упатуваат на неговата функција како партикула. Така, во согласност со речничката статија за зборот *веќе*, ги издвојуваме следниве значења.

П о т с и л у в а њ е

а) Г о и с т а к н у в а т р а е њ е т о н а д е ј с т в о т о : (експресивни метапредикати засновани врз негација): *Најарно да не зборнаѝи нико-*

иаш **веќе** за *шоа* (ЛОЗЈЕ, 8). Во примерот: *Тој беше зајазил веќе во вшораџа деценија од своите астрономски сџудии што почнаа уште пред шестојануарската диктаџура, а сега навлегоа во бурното време* (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 281) траењето на дејството е истакнато дури со три зборови во функција на партикули: **веќе, уште, сега**.

Како да е некој нов Исус, што веќе многу години влече невидлив крст по бескрајна Голгота и од шоа му се повиени рамениците (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 282); *Таа разбра веќе дека, како шолку џаџи, и оваа ноќ нема да заспи* (КРМЧИТЕ, 331).

Д р у г и з н а ч е њ а

У к а ж у в а н а п р о м е н а н а о п р е д е л е н а с о с т о ј б а :

Возот беше **веќе** преполнет и тие тројцата се сместија на кофери во ходникот (ЛОЗЈЕ, 7); *Малото шаховско поприште му откриваше широк џаџ во живошот, то одведе еднаш и во странство, и веќе ошпиливи му се чинеа мечтаењата за светски џурнири и џурнеи* (ПОТЕЗ, 34); *Се прости веќе од сниташата на младоста* (ПОТЕЗ, 35); *Дури шоташ се покажа женското суштество, што покрај дедо Иван ја обитаваше оваа кука, единствената нејова ќерка, веќе сџара мома од близу четирисет години, мала и сечена, со добродушно и виновно усмевнато лице, малку џури* (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 291); *и сега не може веќе ни да се врати, макар за едно видување, нема како и нема зошто* (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 291) *Сџариот то раширил веќе весникот* (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 293); *Така кроеја џланови двајцата пријатели, зашто веќе можеме да ти наречеме така, но кој да знае што им носеше иднината, и шоа најблиската иднина* (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 297); *Ова беше веќе тврда увереност дека ти возбужда мислите на една жена, џа која и да била таа* (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 298) *и сега веќе двајцата остареле во оваа кука* (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 299); *а то окривува само Пискулева, која прештана да то вика кај себе и веќе досџа сџудено то џоздравува*. (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 301); *Орце веќе леѓнал и заспа* (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 304); *Надвор беше веќе арно смрачено* (КРМЧИТЕ, 323); *Тој рече веќе џошвко – иди ош!* (КРМЧИТЕ, 325); *Ни џраџа немаше веќе кај неџо од прегешната жалба* (КРМЧИТЕ, 326); *Не можеше веќе да издржи* (КРМЧИТЕ, 328); *Беа веќе уморни и нерасположени за разговор* (КРМЧИТЕ, 330); *Се џомисли одделен веќе од сеишџо, сам со себе џо еден измешан ден* (КРМЧИТЕ, 330); *Бабаџа беше веќе заспана, џодрчуваше* (КРМЧИТЕ, 331); *Наслушува да не се разбуди бабаџа, но таа веќе длабоко џрчи* (КРМЧИТЕ, 332).

П о в е ќе , п о н а т а м у о д д а д е н м о м е н т :

[...] *а билешите се свржуваат џокму која џој му џрисџаџува веќе на шалшериот. Навечер веќе пред џоршите на џерифериските улици излеџуваат жени и си ти чешаат џазиците* (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 298); *Во џакви касели џорано невестите ја џокмеле својата руба, џи има во секоја наша кука, но сега веќе се излезени од модата*. (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 299); *Беше веќе џошов да џрџне, која се зачуја зад неџо лесни чекори*. (КРМЧИТЕ, 329).

Други хомоморфни партикули

и о к м у

Партикулата *шокму* се среќава во повеќе примери во расказите ПОТЕЗ, ЧЕВЛИ и ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ (како и во единечен пример во ИЗЛОЖБА). Нивната употреба е во тесна врска со содржината на наведените раскази, како и со основните поенти во нив. Со други зборови, беспрекорната поврзаност на формата и содржината во овие раскази доаѓа до израз и преку употребата на зборот *шокму* во функција на партикула.

Партикулата *шокму* обично се вклучува во временски и во просторен параметар, како и примерите со разгранета метафора и/или компарација, кои ја засилуваат врската меѓу формата и содржината.

Во состав меѓу временски параметри:

Мажшторой, заинтересиран и психолошки да го следи партинерој, го забележува веднаш ова и во првиот момент, токму кога ја одби понудата, му се стори дека во таа неспријливост на противникот се јавува извесен изглед за неговата победа (ПОТЕЗ, 36).

Пред временски параметри:

Мајсторој, веќе покорен на судбинаша, ја испукува раката да ја направи тој пошез, но шокму во моментној, која треба да ја фати фигураша, погледот му се слизнува на друаша половина од таблаша и тој нагло си ја прибира раката (ПОТЕЗ, 36).; Чевлиште ќе ми вшасаа шокму за велиденскиот распус, а јас веќе бев канет да јоснувам шоаиш кај Мико на село (ЧЕВЛИ, 252).; Работаша се сврши шокму на време (ЧЕВЛИ, 252).

Пред просторен параметар:

На демонстрационата табла натајсош „Прниот предава“ го обесуваат **шоку** **му** на **враќош** на **нејова** **та** **кралица** (ПОТЕЗ, 39/40).; Прстиот на сликарош го посочува **шоку** **правец** на **таа** **пашека**, ликовно предадена во вид на скала од јаже, какви што има на **лаѓи** **ште** (ИЗЛОЖБА, 220).; Му се стори дека ситражарош го забележа и нејо и дека на секој повраш со коњош, навидум намерно и случајно, нејовиот поглед пак се зазира **шоку** **на** **нејо** (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 285).; Тој дури сега забележа дека заправо за сејо **шоа** **време** го држел **показалец** од левата рака **шоку** **на** **шоа** **место** **меѓу** **лист** **ови** **ште**, за да не си го загуби редош во читањето (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 286).; Само Орде беше сведок на генералната рејтениција за **шоа** **калемење**, зашто **таа** се вршеше меѓу четири стага, во сојчето, каде на масата лежеше книга отворена **шоку** **на** **онаа** **ситраница** што го илустрира **калемењето** на **засек** (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 300).

Пред прилог за начин (што вклучува метафора):

Неговите скријани и знања коишто со коиштошто, како свесно да знаеше дека
штому така треба да се држи спрема него, да му се пошмее презриво за сета

мака што повеќе од едно десетилетие то превива над смислата на овие извалкани и побледени шабази (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 287).

Во состав на разгранета метафора и/или компарација во која е вклучена и друга партикула, при што изразот се однесува на збор истакнат со друга партикула:

И еве то сега над оваа позиција од која му зависи дали ќе го забележи желаниот устех или ќе биде пак изоставен, сега пред самиот праг, како човек што чекал доцна во редот пред театарската каса, а билетите се свршуваат шокму којшто пристижува веќе на шалтерот (ПОТЕЗ, 35); Собата, осветлена од едно кандило, искажуваше сега шокму како загнана, и шолку природно му се стори на Коча да го заклучат со девет катанци (КРМЧИТЕ, 330).

Спореди исто, во пример со перифраза:

Не поминаа ни неколку дена, а со Пискулиев стана една сосем неупредлива случка, што заглашуваше да создаде за неа претстава шокму на онаков човек, каков што дедо Иван нејќеше да има во своја кука (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 284).

Партикулата шокму се јавува во ЛОЗЈЕ само со определено подзначење. (Не се среќаваат примери со количествено подзначење.)

ш о ч н о

Зборот шочно во функција на партикула се јавува обично со потврдно значење:

– *Точно* – му одговара некој – само што тоа чувство ти требаше на самиот тебе. (ЛОЗЈЕ, 9), но и како експресивен метапредикат, базиран врз негација: *Каква точно, не знаев ни самиот, но секако нешто што ќе ја оправда мерката на мојата љубов (ЧЕВЛИ, 252); Со задоволство тој устанува дека дијагнозата на компрот правилно ја извршил, но она што му го советуваше на стариот за јустината на садењето не е сосем точно (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 295).*

б а ш

Партикулата баш се јавува со определено подзначење, па е синонимна со шокму. Во збирката се среќава во 11 примери, најмногу во ЧЕВЛИ (5 примери), во ЛОЗЈЕ (3 примери), во КРМЧИТЕ (2 примера) и во ИЗЛОЖБА (1 пример).

Пред просторен параметар:

Но ако моите алишта ме служеа така година досега добро, чевлите ме изневерија, баш во првата пролет, која се погоди врнежлива (ЧЕВЛИ, 245)

Пред временски параметар:

*И така, **баш** во тие денови, решителни за моите чевли, јас испитав пред литерарната дружина со една песна, ноќна по настроение, во која секоја од четирите строфи завршуваше со рефренов: „Оздола идат сејмени“ (Чевли, 251).*

Основното, истакнувачкото значење на оваа партикула особено доаѓа до израз во примери на истакнување на особеност на првото лице: **Сеј** ми идеше по малце криво и незгодно поради сити оние злобни шетни за сметка на водничот, што **баш** јас честито си ти позовував, која се шочкаше водој во колони (Чевли, 250). Во функција на партикула во нарацијата се јавува и прилогот **сеј** на почетокот на исказот.

с к о р о

Зборот **скоро** во функција на партикула се јавува со количествено подзаначење. Притоа, можат да се изделат следниве нијанси во значењето:

– Дел од нешто (целина): *Но **сеј**, во врнежливиите дни, тие линии на шротарот се полнеа со вода, а баш мојата десна нога беше обесена шолку, што скоро целиот преден дел од гоноот отпадна* (Чевли, 247).

– Опфатеност од нешто: *Неговиот друтар е од **скоро** вљубен – му дојде шог некако заедно со болеста*. (ЛОЗЈЕ, 6); *Но Верка е **скоро** засијана, јајцето само и свекнува од зайчињата* (ПРОЧКА, 218).

– Особеност на нешто искажана преку количествен однос: *Тајко му уште не го завораше, се врткаше таму, но дуканој беше скоро празен* (ПРОЧКА, 214).

– Вклученост во предикат базиран врз негација: *Мојата колебливост се поттикнуваше и од шог што сејак имаше денови која **не чувствуваше скоро никаква** потреба од чевли* (Чевли, 245).

Инвентивната употреба на партикулата **скоро** ја доаѓа до израз при поврзување на две нијанси подзаначења, спореди: двојно негиран објект дополнет (со дел од) целина, но и со подзасилување во текстот на партикулата **скоро** и со партикулата и: *Во конкуренцијата **скоро и не среќава никој од оние** со кои ја почнуваше својата шаховска кариера* (ПОТЕЗ, 31) наспроти (дел од) целина: *Оние со кои сеј се среќава се сити **млади луѓе, некои скоро гечиста**, гимназисти, безбрижни и наметливи, иронични спрема неј дека не може да ја совлада слабоста да се прави важен, а тие го оставаат назад во шаховската шрка, претставници на една нова генерација* (ПОТЕЗ, 31). Спореди исто: *Други книги тој скоро и не читаше, во однос на убавата литература се задоволуваше со неколку рецитации, научени во*

имназијата, на кои уште за чудо добро ѝ ја метнеш (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 284). Подзасилувањето на значењето на *скоро* во текстот се врши и со партикулата *веќе*: Тој се сили да ѝ остигне најполна концентрација, да ѝ искористи до најолема степен **веќе скоро** исцрпеното време (ПОТЕЗ, 37).

р е ч и с и

И партикулата *речиси* се јавува со количествено значење, при што преку негација искажува или отсуство или минимум количество, но на рамниште на исказот партикулата го подзасилува временското значење:

*По ѝашо, и првите два-три дена во Софија, дури бараа кај да се сместат, Орце Годицев, со кој Пискулев како човек од ѝосшарата генерација **нема** никакво дојде речиси од оној ден на крштењето, се покажа мирно и зржано момче и ѝ освои симпатии на својот кум (ЗАКЛАНТО КРУВЧЕ, 282).*

ѝ а к

Зборот *ѝак* како партикула го среќаваме само во ЧЕВЛИ, и тоа во три примери, и во само еден пример во КРМЧИТЕ.

Функцијата на партикула на зборот *ѝак* особено доаѓа до израз во позиција по одредени сврзници, какви што се а: **А ѝак** на друѓи *ѝпросио* им се сакаше да се ѝофалат (КРМЧИТЕ, 307).; било: **Имено**, јас не се снебивав да ѝ навраќувам меѓу друѓариѝе ѝочесто зборови на моите чевли, било да се жалев, **било ѝак** – *што ѝорадо ѝ чинев* – да ѝравев смејка за своја смејка (ЧЕВЛИ, 249).

Употребата на *ѝак* за засилување исказ идентификуваме и во пример со удвоен објект, при што во збороредот прво е позициониран сврзникот а, а партикулата се јавува меѓу долгата и кратката заменска форма: „А мене **ѝак** ми рече вака“, одговори мајсторот (ЧЕВЛИ, 251), како и во примерот:

*Дождливиѝе ѝак, немилосрдно, ме ѝошсеќуваа дека ѝ треба да решам **само** едно прашање што не е симнало од дневниот ред и кога немам нужда да мислам за нешто, – а тоа е прашањето за моите чевли (ЧЕВЛИ, 257).*

Истакнуваме дека при употребата на партикулата *ѝак* во претставените примери се јавуваат и други зборови во функција на партикули (*ѝпросио*, *имено*, *само*). Исто така, граматички истакната посоченост преку конструкција со удвојување на објектот имаме во првите два примери, а во последниот пример издвоеноста е засилена и со повторување на истакнатиот дел од реченицата (само едно прашање – а тоа е прашањето).

ѝ р о с ѝ о

Зборот *ѝпросѝо* во функција на партикула во Граматиката на Конески е наведен само со значење на истакнување, но во ТРМЈ кај оваа партикула се наведуваат две значења, од кои ние го идентификуваме само второто, за ограничување, т. е. како синоним на партикулата *само*.

Во оваа функција го среќаваме само во расказите ПОТЕЗ, ИЗЛОЖБА, ЧЕВЛИ и КРМЧИТЕ, и тоа во следниве примери:

*Тој не ја ѝприми ѝонудатѝа не дека ѝледаше во изедначенатѝа ѝпозициѝа некакво скриѝто ѝпредимствѝо за себе, ами ѝпросѝо заѝоа шѝо со ѝоловина ѝоен нишѝо не ѝостѝиѝаше: оваа ѝарѝиѝа му е ѝоследна во ѝолуфункционалниѝи ѝтурнир, и **само** ако ја добие, **само** ако реализира вечерва цел ѝоен, ѝој можеше да влезе во финалетѝо за државно ѝрвенствѝо (ПОТЕЗ, 31); Како да се ѝроследатѝи ѝие сѝие, како да се ѝопредатѝи, да се изврши ѝравиѝи избор, за да не испадне ѝпросѝо смешен ѝој неѝов ѝенијален ѝоѝез, една очајничка неѝромисленостѝи (ПОТЕЗ, 37); Вие ѝпросѝо чувствѝуватѝе како режатѝи, ѝо слушаѝе ѝој звук, **нели**? (ИЗЛОЖБА, 220).; **Па** не, ѝпросѝо деѝеѝо одело кон сушностѝа и **еѝе** ја — изразена е живоѝнатѝа висѝиѝиѝостѝи, неѝзинатѝа душевна мерка. (ИЗЛОЖБА, 220).; Таа отѝкрива физиономиѝа на жалосно жайѝе и ѝака ѝокажува дека ова не е никакво тврдо сѝиановиѝиѝе, а ѝпросѝо ѝосочување на една можностѝи (ИЗЛОЖБА, 229).; Постѝаратѝа сестѝра сеѝа ѝпросѝо лиѝа, конвулзивно и' се ѝпресатѝи мршавиѝи рамениѝи (ИЗЛОЖБА, 230); Сеѝо ова ѝпросѝо ме ѝераше да ѝоворам **ѝеѝе** еднаш со востѝиѝувачѝи, зашѝо одлатѝаѝеѝо сѝиануваше невозможно и беше неразбрано (ЧЕВЛИ, 248); Младатѝа наѝѝавничка ѝонекѝаѝи ѝе се заѝледаше ѝреку ѝрозореѝѝи, од каде шѝо назираа ѝранки и низ нив сино небо, и како да се заѝубуваше сеѝа отѝсуѝѝна за миѝ, — на усниѝе ѝе и' се јави една ѝолку лека и ѝолку занесна усмевка, шѝо мене ѝпросѝо ме ѝпринудува да ја следам и внатѝреѝно да учестѝувам во неа (ЧЕВЛИ, 253); Зар не можеле да ми ѝи дадатѝи ѝпросѝо сѝѝаритѝе Баневи чевли, отѝворено, без никаква измама, и јас ѝе ѝи ѝримев, зашѝо морав да ѝи ѝримам, и ѝе ѝи носев како шѝо ѝи носам сеѝа, но немаше да ја носам и оваа безмилосна навреда. (ЧЕВЛИ 257/258), А на друѝи ѝпросѝо им се сакаше **само** да се ѝофалатѝи (КРМЧИТЕ, 307).*

Заклучок

Врз основа на пребарувањето на партикулите во ЛОЗЈЕ доаѓаме до заклучок дека:

— Партикулите претежно се јавуваат во состави во кои има и други зборови што се јавуваат во функција на партикули (и/или на други неменливи зборови: сврзници, прилози...), независно од тоа дали и тие имаат функција на партикула или друга функција. Притоа, истакнувањето се јавува како составен дел од определени стилски постапки, изразни средства и фигури, каква што е, на пример, градацијата. (Зборовите во функција на партику-

ли, просто, не се јавуваат сами, туку во состав и со други полифункционални зборови!)

– Одделни партикули доминираат и/или се среќаваат само во одделни раскази. Тоа упатува дека нивната употреба е резултат на воспоставена врска меѓу формата и содржината, па партикулите се во тесна врска со содржината на текстот, односно процесот на премин на дискурсот во текст.

Истакнувачкото значење на партикулите доаѓа до израз и во другите прозни текстови на Блаже Конески, особено во текстовите што им припаѓаат на научниот и на публицистичкиот стил, што може да биде предмет и на посебни истражувања. Имено, во овие текстови во функција на партикула се јавуваат и некои зборови кои во таа функција речиси и не се јавуваат во уметничколитературните текстови, каква што е на пример, партикулата *имено*.

Литература

- Аризанковска 2007: Аризанковска Лидија. *Од семантиката и синтаксата на дел од словенечките и македонските партикули*, УКИМ, ФлФ „Блаже Конески“, Скопје.
- Конески 1968: Конески, Блаже. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело.
- Тополињска 2011: Тополињска, Зузана. Неменливи лексеми како експоненти на предикати; други семантички и граматички функции на неменливите лексеми. In: *XXXVII научна конференција на XLIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Лингвистика, Охрид, 15–16 јули 2010*. Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје. С. 7–12.

Dimitar Pandev (Skopje)

Die Funktionalität von Textpartikeln in LOZJE von Blaže Koneski

Im diesem Aufsatz wird die Verwendung von expressiven Partikeln in der Erzählung LOZJE von Blaže Koneski analysiert. Es sind dies: *барем, еве, ене, еџе, ушџе, гури, само, веќе, џокму, џочно, баш, скоро, речиси, џак, џросто*.

Димитар Пандев
Филолошки факултет Блаже Конески – Скопје
Универзитет Св. Кирил и Методиј
булевар „Гоце Делчев“ 9А
1000 Скопје
Р. Македонија
Тел.: ++389 23 240 401, ++389 70 276 641

Бојан Петревски (Скопје)

Како негира Конески?

Во овој текст се анализираат најкарактеристичните случаи на негацијата во опусот на Блаже Конески. На проблемот му пристапуваме на синтаксички план. Тргувајќи од разликата меѓу реченичната и членската негација, ги посочуваме најкомплексните пројави на првата и најексплицитните форми на втората. Примерите се ексерпирани од македонскиот корпус Гралис-мак.

1. Воведни забелешки

На проблемот на негацијата во опусот на Блаже Конески му пристапуваме на синтаксички план, при што имаме предвид дека од суштинска важност во тој поглед е разграничувањето меѓу реченичната и конституентската (во македонската терминологија: *членска*, в. натаму) негација. Според дефиницијата на Јесперсен (Jespersen 1917: 42–55), чиј пристап кон оваа опозиција, со оглед на нејзината традиција¹, Хорн (Horn 2001: 541; сп. Horn 2001: 479–518) го сугерира како најприфатлив, реченичната негација (во терминологијата на Јесперсен: *верижна*) ја засега комбинацијата меѓу реченичните поими. Таа е покомплексна од членската (во неговата терминологија: *сйецијална*), која се однесува само на еден поим (полнозначен, акцентоген елемент). Според тоа, имаме предвид дека е развиеноста на реченичната структура обратнопропорционална со веројатноста за реченична негација затоа што е пропорционална со нејзината комплексност.

За разлика од реченичната негација, која секогаш функционира со врзаност на партикулата за јадрото на комбинацијата меѓу реченичните поими (предикатот), членската пројавува варијантност. Од една страна, и таа се среќава со врзаност на партикулата за предикатот, при што доаѓа до израз преку поставеноста на интонацискиот центар врз елементот во функција на рема (во говорениот јазик) или, евентуално, преку адверсативното дополнување². Што се однесува на пишуваниот јазик, во случаите каде што

¹ За традицијата на разликата меѓу реченичната и конституентската (членската) негација в. Horn 2001: 186–192.

² Станува збор за конструкции од типот на *Минајтајта година не беше во Париз, шуку во Лондон*, каде што адверсативното дополнување, воведувајќи ја алтернативата, сугерира кој елемент е засегнат од негацијата (за „алтернативното“ негирање в. Тополинска 2009: 25–28).

партикулата е врзана за предикатот, а конструкцијата не е развиена алтернативно, карактерот на негацијата е имлициран од реченичниот контекст или, во отсуство на реченични услови погодни за категорична интерпретација — од поширокиот. Од друга страна, во случаите со врзаност на партикулата за засегнатиот елемент, членската негација функционира во својата најексплицитна форма³.

Според тоа, кога е во прашање опусот на кој и да е автор, релевантно е да се утврдат најкомплексните пројави на реченичната негација, од една страна, и најексплицитните форми на членската, од друга. Имаме предвид дека првите треба да се очекуваат на планот на сложената реченица, каде што, во согласност со посоченото, интересот треба да се сосредоточи на негираноста на предикатот во главната дел-реченица. Вторите се среќаваат и во простата и во сложената, т.е. на планот на речениците конституирани од предикатите од прв, втор и трет ред⁴. Со оглед на тоа, примерите за негација од опусот на Конески ги класификуваме, главно, на случаи со реченична негација, од една страна, и со членска, од друга.

2. Реченичната негација кај Конески

Што се однесува на реченичната негација, како најрепрезентативни изделивме четири примери. Првите два, во кои е негиран предикатот во главната дел-реченица во причинска конструкција, се најкомплексните пројави на реченичната негација воопшто. Станува збор за отсуство на последицата во присуство на причината, што е во согласност со дефиницијата на концесијата — „негација надградена врз причинската врска“ (Тополинска 1997: 77). Впрочем, овие конструкции не само што може да се парафразира-

³ Според изнесеното, термините *реченична* и *членска негација* (Минова-Ѓуркова 2000: 168–169) ги сообразуваме со определбите *верижна* и *специјална* (Jespersen *ibid.*) и ги доведуваме во врска со информациската структура. Во согласност со тоа, реченичната негација се однесува на предикатот, а членската — на кој било друг елемент, но тоа не значи дека врзувањето на партикулата за предикатот се третира нужно како реченична негација, зашто во таква форма може да функционира и членската. Во тој поглед, Цекендоф (според Horn 2001: 515) ја карактеризира конструкцијата *Максвел не го уби судијата со метален чекан* како повеќесмислена. Според Хорн (*ibid.*), во неа негативниот елемент има семантички опсег на целата предикација, но се фокусира на еден член во зависност од контекстот, што се сигнализира со интонацискиот центар, кој се поставува на ремата во реченицата (сп. Firbas 1992: 102–103).

⁴ За негацијата во речениците конституирани од предикатите од прв, втор и трет ред в. Тополинска 2009: 14–118.

ат како концесивни туку многу почесто и функционираат во таква, а не во причинска форма – (1a), (2a).

(1) *И високиџе џоими и високиџе зборови не се бунаџи дека им е врзана селска шамија на џава, џие се џокорувааџи, си знааџи дека е џоа добро и дека џака џреба да биде.* [34]

(2) *На сџарциџе шџо џокрај Боџеџа се збираа во берберницаџа џој им беше најблизок меџу младежџа шџо се врџка џука, џи имаше џој нив како за друџари, на кои не им е крив дека џи нашла несреќаџа да џобелаџи.* [262]

(1a) *И високиџе џоими и високиџе зборови не се бунаџи, **иако** им е врзана селска шамија на џава, џие се џокорувааџи, си знааџи дека е џоа добро и дека џака џреба да биде.*

(2a) *На сџарциџе шџо џокрај Боџеџа се збираа во берберницаџа џој им беше најблизок меџу младежџа шџо се врџка џука, џи имаше џој нив како за друџари, на кои не им е крив, **иако** џи нашла несреќаџа да џобелаџи.*

Од сличен карактер се (3) и (4), кои се разликуваат од (1) и (2) по нефактивноста на настанот-причина. Во прашање е реченична негација во целни конструкции. Тие се, исто така, подложни на концесивна парафраза, каде што нефактивност на настанот во зависната дел-реченица може да се одрази со глаголот **сака** – (3a), (4a).

(3) *Моја кривица беше шџо не се јавив веднаш кај восџиџачоџи, да барам да ми се џоџраваџи чевлиџе* [245].

(4) *Џеџенков не брза да џо џредаде моџивоџи: џоа би било досџа за фолклорисџиџе но не и за неџо* [82].

(3a) *Моја кривица беше шџо не се јавив веднаш кај восџиџачоџи, **иако** сакав да барам да ми се џоџраваџи чевлиџе.*

(4a) *Џеџенков не брза, **иако** сака да џо џредаде моџивоџи.*

Општо земено, значењето на причинската реченична негација се формализира концесивно почесто одопшто целната. Со други зборови, при реченична негација, во споредба со причинските контрукции, целните се поприемливи во првичната форма, т.е., во принцип, ја задржуваат својата формализација. На пример, парафразата на (3) и (4) со трансформација на целната во причинска дел-реченица со глаголот **сака** е проблематична. Во тој поглед, (3б) и (4б) се понеџриемливи и од (3) и (4), од една страна, и од (3a) и (4a), од друга⁵.

⁵ Лед (според Horn 2001: 230) ја разгледува конструкцијата *Џон не џие заџоа шџо е несреќен* и забележува дека опаѓачко-издигнувачката контура на фокусираниот елемент сигнализира хипонимиска релација: фокусираниот елемент претставува подгрупа или член на контекстуално достапна група (‘причината за пиенеџо не е тоа што е несреќен’), при што, како што посочува тој, станува збор за делумно одрекување. Од друга страна, директно опаѓачката контура сигнализира целосно, просто одрекување (‘причината за непиенеџо е тоа што е несреќен’). Како што се со-

(36) ***Не** се јавив веднаш кај востигачот **за штоа штоо** сакав да барам да ми се поправаат чевлите.

(46) *Цејенков **не** брза **за штоа штоо** сака да го предаде моите вој.

3. Членската негација кај Конески

Случаите со членска негација во кои Конески прибегнува кон врзување на партикулата за засегнатиот елемент, а не за предикатот, т.е. конструкциите во кои е најексплицитна, се многу фреквентни (5–12). Во повеќето од нив (5–10), негацијата се пројавува во простата реченица.

(5) Да ти добиев вчера, да ти добиев макар денеска пред штрпање на школо, јас ќе го предварев овој удар **што не** лесно се залечува, немаше печат на кападневна пошмешливост да се одбележи на оној убав лик **што** го носев во себе [253].

(6) Но **штоа** го изговорив **не** со револт, не како оштужба, го изговорив со еден тон на ишрец, **што** само се правел на будала, се претправал дека не гледа како сакаат да го насамарат друштвото, ги остава да чинат **што** намислиле, а в душа надмошно им се пошмева, и еве со презир го погледнува предметот за кој се плетеле замки – новите чевли на нозете на Банета [257].

(7) Една **што** толку бујна теча, **што** му беше особено драга на романтизмот, дека висшинското познание го носи **не** личното разлагање на научникот, ами интуицијата на **штоа** која проникнува до најдлабоките основи на светот [346].

(8) Нејзе и остана ввечашокот дека касиерката **не** многу љубезно ги погледа и сега и се чини дека треба да брзаш **што** се може повеќе, па **штоа** веднаш да го види главното **што** ти довело овде [223].

(9) Печатот на личността е **не** помалку изразен во неа, од **што** во пофатите на Кирила за кои стана збор [32].

(10) И **штоа не** случајно ги среќнуваме тука оние изрази со кои се предава стравот на колегите во нашиот народен говор и во народната песна: „да не пожали ни малото ни толемото, ни мушко ни женско“ – е токму една таква **шта** од народната поезија, **што** како **што** она „все под сабла да постане“

гледува, за првата интерпретација го резервиравме терминот *членска*. Во случаите посочени од второто толкување, засегнатиот елемент не функционира како рема, зашто негацијата е усвоена во претходниот контекст, т.е. не е актуелна на планот на информациската структура. Јеспersen (Jespersen 1917: 47) ја разгледува двосмисленоста на која укажува Лед врз примерот на *Не ошидов за штоа штоо бев исплашен*, при што ја истакнува интонациската предност на говорениот јазик. Како и да е, со оглед на тоа, ако се разгледуваат (36) и (46) изолирано од каков било контекст, негацијата е многу поприемлива како членска или како „неактуелна“ одошто како реченична.

лиш“ нè пошсешува на стихот од ѝснаѝа за Кузмана Кайидан, наѝанатѝа во Кирилово време, – „Дебарон да ѝо поѝтелиш“ [39].

Како примери за членска негација во сложена реченица отстапуваат (11), каде што се негира причината, и (12), каде што е засегната целта⁶. Според тоа, во прашање е негација во реченици конституирани од предикати од трет ред.

(11) Тој не ја приими понудатѝа **не** дека ѝледаше во изедначенатѝа ѝозиција некакво скриѝто ѝредимѝтво за себе, ами ѝпросѝто заѝоа ѝѝо само со ѝоловина ѝоен ниѝѝо не ѝосѝѝнуваше [...] ⁷

(12) Својот ѝредѝовор нависѝина ѝо изосѝава, но **не** за да се соѝласи дека во црковна книѝа не е обичај да ѝо има, ѝѝој си обезбедува ѝредѝовор најѝиѝан од друѝ човек, од самиот Синаѝѝски. [27]

Сите примери од (5) до (12) може да се окарактеризираат како сообразување на формата со семантиката, макар што во повеќето случаи врзувањето на партикулата за предикатот нема да предизвика хомографски конфликт⁸, зашто членскиот карактер на негацијата е подразбирлив, а често се сугерира и алтернативно (адверсативно). Сепак, неоспорно е дека посочените конструкции се поекспресивни од варијантите со врзаност на партикулата за предикатот, што укажува дека е проблемот и стилски условен.

4. Заклучни согледувања

Во опусот на Блаже Конески забележавме случаи со реченична негација во причински и во целни конструкции. За разлика од вторите, кои не се невообичаени, првите се исклучително ретки – нивното значење почесто се изразува концесивно. Од друга страна, што се однесува на случаите со членска негација, Конески многукратно го потврдува својот афинитет кон врзување на партикулата за засегнатиот елемент, со што не само што ја сообразува формата со семантиката туку и постигнува експресивност.

⁶ Во (11) предикатот во главната дел-реченица е зафатен од друга негација, а во (12) главната дел-реченица е во елипса. Според тоа, во двата случаја можноста за врзување на партикулата за предикатот во главната дел-реченица не доаѓа предвид ни технички.

⁷ Овој пример е ексерпиран од Конески, Блаже 1967: ЛОЗЈЕ. Скопје: Култура, стр. 31.

⁸ Како што посочивме, можност за двојна (тројна) интерпретација може да се отвори само во пишуваниот јазик, кој не располага со интонацијата.

Библиографија

а) на кирилица

- Минова-Ѓуркова 2000: Минова-Ѓуркова, Лилјана. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор.
- Тополињска 1997: Тополињска, Зузана. *Македонските дијалекти во Егејска Македонија. книга 1, Синтакса. дел 2*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Тополињска 2009: Тополињска, Зузана. *Полски ~ Македонски, Граматичка конфронтиација 9. Нејација*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

б) на латиница

- Firbas 1992: Firbas, Jan. *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horn 2011: Horn, Laurence. *A natural history of negation*. Stanford. Center for the Study of Language and Information – The David Hume Series.
- Jespersen 1917: Jespersen, Otto. *Negation in English and Other Languages*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lawrence 2001: Lawrence, Horn. *A natural history of negation*. Center for the Study of Language and Information.

Bojan Petrevski (Skopje)

How Does Koneski Negate?

According to Jespersen's approach to syntactic negation, the negative notion may belong either to one definite idea or to the combination of sentence ideas. The first, or special, negation focuses on one sentence element, while the second, or nexal, affects the verbal predicate, which is the bearer of the combination of sentence ideas. We focus the interest on the most explicit cases of special negation, in which the position of the particle is determined by the element that is negated, and on the most complex negated combinations of sentence ideas (nexal negations). In Koneski's opus there are examples for both type of cases, especially for the first one.

Бојан Петревски
Филолошки факултет „Блаже
Конески“
ул. Крсте Мисирков бб
1000 Скопје
тел.: +389 70 739 568
bojan_petrovski@yahoo.com

Bojan Petrovski
Faculty of Philology „Blazhe Koneski“
St. Krste Misirkov Bb
1000 Skopje
Tel.: +38970739568
bojan_petrovski@yahoo.com

Елена Попова (Грац)

Перспективата на детето во расказот Прочка од Блаже Конески

Расказот *Прочка* од Блаже Конески покажува посебна форма на раскажување: перспектива на детето. Протагонистот на расказот не го раскажува, туку е фокализатор. Со таа посебна форма Конески покажува еден посебен момент во животот на малото момче, кое прв пат во животот се среќава со страсното искуство на смртта.

Излишно е да се прави долг вовед во животот и делото на Блаже Конески, едно од најважните имиња на македонската култура, литература и јазик, великан во науката и поезијата, со повеќе од импозантен творечки опус и безбројни научни работи за него и неговата литеатура. Сепак, „Делото на Блаже Конески, еднакво научното, како и литературното, е дотаму богато, разнострано и поливалентно, што допушта постојано нови осветлувања и нови вреднувања [...]“ (Ѓурчинов, 2002: 11).

Кога се избираат неговите литературни дела, пред сè, се споменува неговата поезија, бидејќи во развојот на македонската литература, прозата на Блаже Конески не врши толкаво влијание. Сепак, неговите раскази, макар што не се многубројни, имаат свое место и многу интересни моменти во канонот на современата македонска литература. Ката Кулавакова ќе напомене дека:

Обично се смета дека Блаже Конески има објавено една единствена книга раскази *Лозје* (1955). Тоа е само делумно точно, бидејќи треба да се земе во предвид и неговиот подоцнежн интерес пројавен во создавањето на поетизирани раскази, песни во проза или записи, како што тој самиот ги нарекува, како и на другите прозни текстови што тој ги објавува во своите избрани дела во томот посветен на неговата Проза (дневнички цртички, лиризирани записи-есеи). На тој начин опусот на прозни текстови се зголемува (Кулавакова 2002).

Ана Евстратова во својот текст за Конески пишува:

Истакнатиот македонски поет Блаже Конески се јавува и како признат мајстор на кусата проза. Неговата збирка раскази *Лозје* (1955 год.) е еден од бисерите на македонската литература (Евстратова 2007: 75).

Понатаму Евстратова ќе напомене дека прозата на Конески и во националната и во светската наука, за жал, нема добиено силно ехо (Евстратова 2007: 75–78) и ќе истакне дека:

[...] во наследството на великиот македонски културен деец сè е поврзано – дупри и неговите научни трудови не можат да се одделат од уметничките. Уште

помалку можат да се разделуваат поезијата и прозата [...] (Евстратова 2007: 77).

Во својата книга од 1988 година, Ѓурчинов пишува дека „според оригиналноста на мотивите, стилот и типологијата збирката ЛОЗЈЕ несомнено се јавува како комплементарен дел на богатиот поетски опус на Конески“ (Ѓурчинов 1988: 112). Сите овие, а и многи други работи за Конески покажуваат дека расказите на авторот нудат богато поле за едно поголемо, детално и внимателно литературно истражување. Во центарот на оваа анализа ќе биде токму книгата раскази ЛОЗЈЕ од 1955 година, поточно само расказот ПРОЧКА од еден посебно интересен агол: перспективата на детето.

Целата збирката има десет раскази со различни теми, пишувани во традицијата на реалистичната литература со убав, јасен и едноставен јазик. Сите протагонисти се едноставни луѓе со своите не секогаш едноставни судбини, заробени во секојдневниот живот во македонските градови и села. Конески го употребува методот на реалистична нарација во обликувањето на ликовите, настаните и обичаите, така што расказите може да се протолкуваат дури и како извесни етнографски и антрополошки записи за народниот бит и фолклор. Во ЛОЗЈЕ Блаже Конески „не прекинува со традицијата, но и не подлегнува на нејзините слабости: ја избегнува идеализацијата, а ја нагласува драматиката на опстојувањето, ја нагласува сувереноста во познавањето и откривањето на внатрешните субјекти на јунакот“ (Георгиевски 1990: 315). Во збирката, слично како и во поезијата на Конески, нема нагласени стремежи кон современоста и модерноста, ниту какви-годе јазично-стилски експерименти, но затоа таа се одликува со строга и дисциплинирана форма, со психолошко-аналитичка постапка, со ненаметлива рефлексивност, карактеристична и за неговиот богат поетски опус.

Иако сите раскази имаат интересни моменти и многу потенцијал за потемелна анализа од различни агли, расказот ПРОЧКА носи некои специјални моменти. Сиџето на расказот брзо се прераскажува. Во едно македонско гратче од скоро време живее детето Трајче, кого сите го викаат Корилче. Неговото семејство е дојдено од село, заедно со родителите и бабата, како и неговите сестри Ленче и Верче. Ленче, сестрата која Корилче повеќе ја сака, по долга болест починува ноќта пред празникот ПРОЧКА. На самиот ден семејството го закопува девојчето, но и го прославува празникот со сите адепти.

Расказот ПРОЧКА е посебен од точката на раскажувачот, т.е. од перспективата на детето, кое ја доживува смртта на сестра си. Како и во некои други раскази на Конески, и во овој имаме еден централен настан, кој ги минува границите на обичното, секојдневното. Просторната конструкција е едноставна, семејството се има преселено од село во град. Во кој град и од кое село е нејасно (иако некои моменти сугерираат дека протагонистот е во Прилеп), но на некој начин е и неважно. Поважен е контрастот меѓу селото

и градот глобално, кој го гледаме со очите на главниот јунак Корилче. Иако семејството веќе една година живее во градот, во текстот е јасно дека сите, а посебно детето, на некој начин се различни, сè уште туги на народот во градот. Така нараторот го опишува малиот протагонист:

Ова дете го викаа Корилче, зашто само пред една година е дојдено в град и уште не ги износило кошулите со везен корил. Таквите деца уште за долго време, па и кога ќе се облачат сосем во градско, не можат да се ослободат од некаква селанска џронџавост, неизвештеност, и им служат за шега на граѓанчињата (Конески 1966: 10)

Посебен момент на расказот претставува временската структура, првенствено моментот на почетокот на расказот: вечерта пред празникот. Но, истата вечер не се празнува само христијанскиот празник Прочка туку и муслиманскиот празник Бајрам. На тој начин денот се покажува како уште поважен и позначаен за градот и за неговите жители од сите вери. Градот, сè уште нов простор за детскиот јунак, се изградува како простор на напрегнатост, во исчекувањето на празниците, со радост и прославување. Тоа сето го очекува малиот, наивен јунак.

Корилче ја чека нестърливо Прочка. Тој уште не видел како ја празнуваат во градот, но досега беше што го слушаше од другите деца да си ја замислува во сета нејзина радосна необичајност. Касатите се правеле мечки, со долги стајови, со клојотарици на џојас, имало претрвани на камила, имало зет и невеста, ама невестата пак машко. Последниве неколку дена децата на училиште само за што расправаа, се натрваруваа во пријомнувањето на лански случки од Прочка, а што слушаше оцаторено и реши да учествува во празнички како сите (Конески 1966: 11).

Но, просторот на новото, на интересното и непознатото за јунакот симболизира и други, потешки моменти. Градот, некогаш надеж за подобар живот, посебно на таткото на Корилче, ќе биде простор на загуба. Дуќанот на таткото ќе банкротира уште пред да започне расказот и ќе го деконструира со тоа градот како симбол за подобрување и напредок на семејството. Другата, многу потешка загуба за сите, а посебно за детскиот јунак, ќе биде смртта на помалата сестричка. Со тоа просторот се дели на два дела, кои се апсолутно спротивни: просторот на радоста, исчекувањето, смеата и забавата наспроти просторот на тагата, солзите, жалоста, несреќата и сиромаштијата.

Посебна карактеристика на овој расказ е перспективата на детето, кое не е директниот раскажувач, туку фокализаторот на приказната. Оваа форма на нарација често се среќава во литературата кога се раскажува за посебно тешки моменти, кога детето-фокализатор во својот недостиг од разбирање на возрасниот читател ќе покаже моменти за кои тешко се зборува и пишува. Тешки историски моменти на војни, промени и неопишани ситуации добиваат една посебна дистанција преку детето-фокализатор. Конески

ски го користи својот млад лик така и со очите на детето го гледаме светот и случувањето околу него. Лајт-мотивот на протагонистот е загубата во секој поглед: загуба на познатиот простор, на селото, на домот, на работното место на таткото се првите моменти на загуба за детето. Првиот допир со смртта ги потресува јунакот и неговото сознание уште посилено. Празникот околу него е спротивен на тоа што го чувствува детето, но и на тоа што детето може и не може да го чувствува во олку тежок момент. Таа трагична двојственост на чувството, за што воопшто не е свесно детето, е предадена во расказов суптилно, со придушени тонови, со свесно одбегнување точно да се покажат сите последици од настанот. Првиот пресврт, низ кој ќе дојде детето до сознанието, е средбата со маските што ќе го засмеат:

Тој се беше сосем заборавил, му дојде шаа смеа шака слободна и шака ненадејно, што не можеше да ја зајре. Гревот е, си помисли веднаш пошто и пред поледот му се јави неговата мала сестричка, но шаа беше жива, со отворени очи, и шаа му се смекаше, како да му вели: бајо, бајо (Конески 1966: 14).

Вториот прелом ќе биде вечерта по погребот, кога детето ќе ги види лицата на домашните. Тие моменти ќе влијаат врз свеста на детето и тоа ќе ја премине границата на наивноста и невиноста. Забележувањата, чувствувања и размислувањата на детето го носат читателот преку границите на свеста на детето, кое за време на расказот нема да порасне целосно, туку со големи чекори ќе се приближи кон зрелоста.

Дејто сега за првпат чувствува дека со душата може да настане една студена празнина, од допирањето на нешто непознато, страшно и бесмислено, и дека треба да му се помогне на човекот да ја преболти својата болка (Конески 1966: 16).

Конески со својот расказ Прочка, како и со другите од збирката Лозе, конструира една специфична атмосфера. Тивките моменти од животот на протагонистите, понекогаш трагични, а и сосема обични, ги покажуваат новите сознанија на фигурите без многу немир и драматика. Авторот пишува со богат јазик, со строга и дисциплинирана форма, реалистично и интензивно. Детето во овој расказ го прима новиот, тажен и трагичен живот смилено, дури и зрело. Иако Конески го прикажува македонскиот живот со некои специфични моменти, празници и обичаи, текстот опишува на посебен начин (со очите на детето) моменти на загуба, тага, радост, љубов, живот и смрт, теми без граница и нација – универзални теми на секој живот.

Литература

- a) Естратова 2007: Естратова, Ана: Жанровската оригиналност на расказот Чевли од Блаже Конески. In: *Македонскиот расказ*. Скопје. S. 75–81.
- b) Георгиевски 1990: Георгиевски, Христо. 1990. Раскин со мелодраматичноста и романтичарското чувствување на светот. In: *Македонскиот расказ (Прилози за историјата на македонската книжевност)*. Приредил Веле Смилевски. С. 37–54.
- c) Ѓурчинов 2002: Ѓурчинов, Милан. 2002. Блаже Конески. стожерна личност-белег на епохата. In: *Делото на Блаже Конески (Остварувања и перспективи)*. Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески. Скопје: МАНУ
- d) Конески 1966: Блаже Конески: ЛОЗЈЕ. Скопје.
- e) Ќулавкова 2002: Ќулавкова, Ката: *Поетика на шесниот простор*. In: <http://www.e-books.com.mk/02prose/2002/rez/mk/predgovor.htm>. Состојба 15.07.2012.
- f) Мартиноска 2010: Ана Мартиноска: Конески и фолклорот. In: <http://philologicalstudies.org/dokumenti/2010/vol2/1/R%20%D0%90%D0%BD%D0%B0%20%D0%A4%D0%A1%20%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BD%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>. Stand 15.07.2012.

Elena Popovska (Graz)

Die Kinderperspektive in der Erzählung PROČKA von Blaže Koneski

Im Aufsatz beschäftigt sich die Autorin mit dem Prosawerk von Koneski, konkreter mit seinen Erzählungen aus dem Band LOZJE aus dem Jahre 1955. Der mazedonische Schriftsteller, Linguist, Literaturwissenschaftler und Gelehrter ist zwar in erster Linie für seine Dichtung bekannt, seine Erzählungen zeigen jedoch ebenfalls spannende Momente, auch wenn sie von der Literaturwissenschaft immer etwas vernachlässigt werden. Im Zentrum der Analyse liegt hier die Erzählung PROČKA, welche die Besonderheit aufweist, dass sie aus der narrativen Perspektive eines Kinders erzählt wird, welches zum ersten Mal mit dem Tod konfrontiert wird und dadurch einen großen Schritt in Richtung des Erwachsenwerdens macht.

Elena Popovska
Institut für Slawistik
Universtität Graz
8010 Graz
Tel: ++43 316 380 2531
Fax: ++43 316 380 9773
elena.popovska@uni-graz.at

Димитар Попоски (Скопје)

Корпусот Гралис-мак и творештвото на Блаже Конески како модели за отворени образовни ресурси

Текстот има цел да го претстави дигитализираното творештво на Блаже Конески, кое е вметнато во корпусот Гралис-мак, и да го образложи како модел за отворени образовни ресурси. Материјалот претставува богата ризница за научните истражувачи на македонскиот јазик, без разлика на тоа дали станува збор за негова анализа во лингвистичка, литературна или транслатолошка перспектива. Достапноста на творештвото на Блаже Конески преку отворањето на содржините на Гралис-мак и неговата интеграција во наставниот процес е главната цел на самиот процес на создавањето на лингвистичките корпуси од овој тип. Ако се има тоа предвид, Гралис-мак во еден поширок образовен контекст би претставувал стожер за студентите/магистрантите/докторантите и за истражувачите-македонисти/слависти заинтересирани за македонскиот јазик и за делото на Блаже Конески.

Развитокот на информациско-комуникациските технологии при крајот на 20 и во почетокот на 21 век и појавата на интернетот претставуваат еден вид револуција во начинот на кој се восприема информацијата, пред сè нејзината образовна компонента. Заземајќи глобални рамки и влијаејќи врз развитокот на општества базирани на информираност и знаење, високото образование доживува глобални промени благодарение на новите технологии и на примената на модели за електронско образование (во понатамошниот текст е-образование) преку системи за онлајн-учење, дигитални библиотеки, научни портали и складишта, електронски весници кои содржат рецензирани научни статии. Предизвиците со кои се среќава високото образование се предмет на истражување на OECD¹, која преку своите многубројни студии ги потенцира важноста и неминовноста на имплементацијата од е-образованието и отвореноста на образовните ресурси. Еден од најсилните аргументи кои се промотори на електронското учење е потенцијалот да се подобри, па во крајна мера, дури и да се унапредат учењето и предавањето, што е, всушност, покажано преку позитивниот педагошки импакт кој произлегува од неговата употреба (OECD 2005). Самите истражувања на OECD покажуваат дека вложувањето во информациско-комуникациските мрежи кои го поддржуваат учењето на далечина е во

¹ Организацијата за економска соработка и развој.

пораст, исто како и употребата на софтвер со отворен код, кој веќе претставува тренд во областа на е-образованието. Интересен е фактот дека голем дел од факултетите/универзитетите се сè повеќе заинтересирани за институционалната автономија во самиот процес на креирањето на е-содржини, поради фактот што самиот материјал претставува исклучително вредна интелектуална сопственост (OECD 2005). Во поглед на поттикнувањето на употребата на информациско-комуникациските технологии (ИКТ) во рамките на Република Македонија, со посебен осврт на е-образованието, Комисијата за информатичка технологија ја изготви Националната политика за информатичко општество, која како една од своите основни насоки ја потенцира „зголемената присутност на ИКТ образованието на сите нивоа“ (Влада 2005a). Еден од главните проблеми при искористувањето на ИКТ технологијата во е-образованието е достапноста на содржини на македонски јазик. За таа цел, развојот за е-содржини во наставата „со кои би се поттикнала употребата на ИКТ и искористување на можностите што ги нуди таа при изведување во образованието“ (Влада 2005b) е една од клучните компоненти во Националната стратегија за развој на информатичкото општество и акцискиот план, кој е изготвен уште во 2005 година. Исто така, посочени се активности кои би ги промовирале отворените форми на образование, вклучувајќи ја тука дигитализацијата на недвижното и движното културно наследство и јавно достапните ресурси во бази на податоци.

Творештвото на Блаже Конески претставува одличен пример за недвижно културно наследство во контекст на македонскиот јазик. Преку една наменска дигитализација и презентација на интернет би се овозможила можноста за претставување на неговото дело, кое би било достапно за целокупната светска јавност и би претставувало одличен пример за дигитално зачувување на јазикот. Во тој поглед, почитувањето на авторските права во рамките на постојните законски норми е еден од проблемите со кои би се сретнале на самиот почеток, имајќи ја во предвид леснотијата на копирањето на дигиталните содржини на интернет и нивната понатамошна употреба. Сепак, благодарение на договорот за изработка на „Монолингвален и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик“ (наречен накратко Гралис-мак), потпишан на 18 декември во 2008 година помеѓу Институтот за Славистика, Центарот за моделирање на информации при Карл Франц Универзитетот во Грац и Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, се воспостави софтверска инфраструктура преку која е возможна презентација на текстуални содржини во контекст кој би имал цел да понуди (отворен) пристап за научноистражувачка работа врз (јавно) достапни текстови на македонски јазик. Гралис-мак, всушност, претставува „информациски и аналитички комплекс за собирање, обработка и евалуација на пишувани текстови на македонски јазик, на говорени текстови и на визуелни инфор-

мации за систематско истражување на тој јазик, меѓу другото, и во споредба со сите словенски јазици и со германскиот јазик“ (Бранко Тошовиќ, Емилија Бојковска, Димитар Попоски, Арно Вониш, 2012: 372). Софтверската инфраструктура на Гралис-корпусот (Grazer linguistische Slawistik) е, всушност, Fedora (Flexible Extensible Digital Object Repository Architecture)², платформа која претставува софтвер со отворен код кој може да интегрира и содржи различни дигитални формати, без разлика на тоа дали станува збор за текст, слика, звук или видео. Во случајот со Гралис-мак станува збор за текстови кои го дополнуваат првиот дел од уметничко-литературниот стил, кој, покрај другите четири (научен, новинарскопублицистички, административни и разговорен), прави целина за еден репрезентативен корпус.

Дигитализацијата на творештвото на Блаже Конески претставуваше прв таков тип на конвертирање македонски автор, кое подоцна би било употребено за лингвистичка/транслатолошка анализа. Листата книги кои ги одбра проектниот тим за дигитализација, главно, се фокусираат на неговите собрани дела, кои за првпат се публикувани во 1967 година, а подоцна, во 1981 година, се објавени како второ, дополнето јубилејно издание. Во прилог е листата со насловите, податоците за издавачот и годината на издавање на дигитализираните изданија, вклучувајќи ги тука и преводите на германски и англиски јазик на прозата и поезијата на Конески:

1. Koneski, Blazhe. *Lied der Weinstocke* (Herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Manfred Jähnichen Nachgedichtet aus dem Mazedonischen von Waltraud und Manfred Jähnichen 1. Auflage (c) Berlin: Verlag Volk und Welt, 1988 (deutschsprachige Ausgabe) L. N. 302, 410/41/88 Die Gedichte wurden folgenden Ausgaben entnommen: *Poezija*: erschienen bei Kultura, Makedonska kniga, Mislа, Nasa kniga, Skopje 1981. *Cesmite*, erschienen bei Skopje: Makedonska kniga, 1984. *Poslanie*, erschienen bei Kultura, Skopje 1987 (дигитализирани вкупно 148 страници).
2. Конески, Блаже. *Собрана лирика во три книги*. Скопје: Табернакул, 2002 (дигитализирани вкупно 329 страници).
3. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книги*. Второ дополнето јубилејно издание. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга, 1981. Книга прва: Поезија (дигитализирани вкупно 120 страници).

² Федора (Флексибилно–екстензибилна дигитално објект–ризнична архитектура) е софтвер со отворен код кој е употребен за основата на Гралис-мак. Од друга страна, клиент-софтверот на Гралис е CWB (Corpus Workbench) развиен од страна на Институтот за природно процесирање на јазикот во Штудгарт.

4. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Второ дополнето јубилејно издание). Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга, 1981. Книга втора: Препеви (дигитализирани вкупно 202 страници).
5. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Второ дополнето јубилејно издание). Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга, 1981. Книга четврта: За литературата и културата (дигитализирани вкупно 378 страници).
6. Koneski, Blazhe. *Poetry* – Poetry/Blazhe Koneski; edited by Georgi Stardelov; [translated from the Macedonian by Adrew Harvey and Anne Peenington]. [Skopje]: Macedonian P.E.N. Centre, 1983. 112 стр.; 24 CM – The Poetry of Blazhe Koneski / Mateia Matevski; (translated by Patricia Marsh-Stefanovska): стр. 5–12. My Experience / Blazhe Koneski (translated by Patricia Marsh-Stefanovska): стр. 13–22. – Blazhe Koneski: (some biographical and bibliographical notes): стр. 111–112. Edited by Georgi Stardelov. – Published by Macedonian P.E.N. Centre (дигитализирани вкупно 115 страници).
7. *Moderne makedonische Lyrik*. Herausgegeben von Matthias Bronisch Mit einer Einführung von Miodrag Drugovac. Stuttgart: Horst Erdmann Verlag Tübingen und Basel Literarisch-künstlerische Reihe des Instituts für Auslandsbeziehungen, Band 22, ISBN 3–7711–0309–6 © 1978 by Horst Erdmann Verlag für Internationalen Kulturaustausch, Tübingen und Basel Umschlag und Einband: Hilda und Manfred Salemke Satz und Druck: Becht-Druck, Ammerbuch- fäffingen Bindearbeiten: Buchbinderei F. W. Held, Rottenburg (дигитализирани вкупно 10 страници).
8. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга прва: ПОЕЗИЈА (дигитализирани вкупно 235 страници).
9. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга втора: Препеви (дигитализирани вкупно 173 страници).
10. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга трета: ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК. Дел I и II (дигитализирани вкупно 552 страници).
11. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга четврта: ЗА МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА (дигитализирани вкупно 205 страници).
12. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга петта: ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК (дигитализирани вкупно 139 страници).

13. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книги*. Скопје: Култура, 1967. Книга седма: ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК (дигитализирани вкупно 242 страници).
14. Конески, Блаже. *Проза* (Дневник по многу години). Скопје: Култура, 1990 (дигитализирани вкупно 192 страници).
15. Koneski, Blazhe. *Poetry: The Complete Works of Koneski, Blazhe. A Critical Edition* edited by Milan Gjurginov. Volume II. Skopje: Macedonian Academy of Sciences and Arts, 2011 (дигитализирани вкупно 70 страници).
16. Конески, Блаже. *Научни сџајши објавени во зборникот на Филолошкиот факултет* (според библиографија на трудовите на Академикот Блаже Конески. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите), 1994, (дигитализирани вкупно 153 страници).
 - a. #17. Загубата и интервокалното в во западномакедонските говори. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1948, 1, стр. 111–128.
 - b. #22. Два прилога кон историјата на македонскиот јазик. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1949, 2, стр. 305–312.
 - c. #25. Прилепскиот говор. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1949, 2, стр. 245–301.
 - d. #27. Една одломка од XIII век – споменик од Охридската школа. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1950, 3, стр. 1–15.
 - e. #119. Научната дејност на проф. д-р Васо Томановиќ. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1966, 17–18, стр. 5–13.
 - f. #153. Стихови на глас трпезечки. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1970, 22, стр. 373–376.
 - g. #158. Името на градот Битола. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1971, 23, стр. 441–445.
 - h. #167. За Јоаким Крчовски и неговите книги. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1972–1973, 24–25, стр. 221–227.
 - i. #228. Што дава Добромировото евангелие за историјата на македонскиот јазик. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1976, 2, стр. 13–22.
 - j. #233. Крвава кошула. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1977, 3, стр. 269–273.

- k. #250. Иднината на поезијата. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1978, 4, стр. 171–175.
 - l. #307. Суфиксот **-(j)yx** во македонската топонимија. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1980, 6, стр. 95–97.
 - m. #322. Македонската дијалектологија и историјата. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1981, 7, стр. 77–80.
 - n. #344. Еден русизам во Трлиското и Кулакиското евангелие. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1982–1983, 8–9, стр. 5–6.
 - o. #456. Мојата соработка со проф. Крум Тошев. In: *Зборник во чест на Крум Тошев: научен собир по повод 10 години од смртта на професорот Крум Тошев: (4 и 5 декември 1986 г.)*. Скопје: Филолошки факултет, 1988, стр. 13–15.
17. Конески, Блаже. *Песни и Поеми*. Избор. Скопје: Македонска книга, Мисла, 1980 (дигитализирани вкупно 120 страници).
 18. Heine, Heinrich. *Ausgewählte Werke in Goldmanns Gelben Taschenbüchern*: Band I: BUCH DER LIEDER (367) München: Wilhelm Goldmann Verlag (дигитализирани вкупно 32 страници).

Комплетниот број на дигитализираните дела изнесува 3415 страници и претставува само мал дел од творештвото на Конески. Листата би требало да им послужи на истражувачите како еден вид патоказ кои дела се наоѓаат во Гралис-мак. За жал, немавме можност да ја дигитализираме и преписката на Конески, како и голем дел од неговите научни статии објавувани низ светот, кои детално се наведени во Споменица посветена на Блаже Конески, која ја издаде Македонската академија на науките и уметностите по повод неговата смрт во 1994 година.

Податоците или информацијата која е создадена во дигитална средина или, пак, е дигитализирана и со тоа претворена во дигитален формат имаат сосем поинакви карактеристики од онаа содржина која е на хартија. Со таа цел, структурата на Гралис-мак „овозможува лесно пребарување на зададен елемент, при што корисникот ја добива околината од бараниот елемент во најголем обем од тековната реченица, со што не се повредуваат авторските права“ (Tošović/Bojkovska/Poposki/Wonisch 2012: 385). Ако се има тоа предвид, не постојат никакви законски и административни препреки Гралис-мак да биде отворен за светската јавност и со тоа да стане дел од глобалната заедница на отворени образовни ресурси.

Концептот за отворен образовен ресурс (во понатамошниот текст ООР) „го објаснува секој образовен ресурс (вклучувајќи тука мапа за курикулум, материјали за курс, учебници, видеа, мултимедијални апликации, потка-

ти и какви било други материјали кои се создадени да се користат во предавањата и учењето) кој е отворено достапен за користење на наставниците и учениците, без дополнителна потреба да се плати авторски или хонорар по договор“ (Neil Butcher 2011: 5). ООР наједноставно може да се дефинираат како дигитализирани (дигитални) материјали кои се отворени и бесплатно достапни за наставниците и студентите да ги користат за предавање, учење и истражување. Употребата на ваквиот тип на дигитални ресурси и отворено е-образование, достапно за сите, е веќе утврдена практика во големите универзитети во САД и сè повеќе станува светски тренд. Институтот за технологија во Масачусетс (Massachusetts Institute of Technology) е еден од предводниците на ООР преку неговиот слободно достапен образовен портал MITOpenCourseware, кој содржи 2150 предмети и има 146 милиони посети од целиот свет.

Информатичко-комуникациските технологии и е-образованието претставуваат дополнителна основа за формално и неформално учење на Гугл-генерацијата на сегашни и идни студенти/истражувачи, кои, пред сè, се стремат кон споделување, партиципативно учење и достапност на електронски ресурси кои се составен дел од денешното (дигитално) образование. Слободниот пристап и ООР претставуваат брзо растечки заедници во информациските науки, кои овозможуваат слободен пристап до научната информација. За земјите кои не се дел од Европската Унија, во кои спаѓа и Република Македонија, слободниот пристап и отворените образовни ресурси претставуваат одличен начин да се забрза развитокот на локалната економија преку општеството базирано на знаење. Како резултат на тоа, подобрувањето на дигиталната писменост во општеството преку овозможување пристап кон научни ризници, дигитални библиотеки и електронски корпуси базирани на софтвер со отворен код, кои најчесто се користат во високото образование, претставува одличен начин да се промовираат научните истражувања, притоа овозможувајќи општествени и образовни придобивки за сите. Гралис-мак и отворената достапност на творештвото на Блаже Конески би претставувале одличен пример за воспоставување на првиот ООР, кој има цел не само да ги промовира македонскиот литературен јазик и славистиката туку пред сè да овозможи една поширока дисеминација на интердисциплинарни истражувања во корпусната лингвистика, транслатологијата и автоматската обработка на јазикот.

Библиографија

- a) Neil Butcher 2011: Kanwar, A.; Uvalic-Trumbic, S.; Butcher, N. *A basic guide to open educational resources (OER)*, UNESCO, Commonwealth of Learning. In: <http://libros.metabiblioteca.org:8080/handle/001/290> [Состојба: 24.01.2013].
- b) OECD 2005: E-learning in tertiary education: where do we stand? In: *E-learning*, pp. 219–226. Available at: <http://www.oecdbookshop.org/oecd/display.asp?LANG=EN&SF1=DI&ST1=5LH0B6J7B3F4> [Состојба: 23. 02. 2013].
- c) Тошовиќ/Bojkovska/Poposki/Wonisch 2012: Тошовиќ, Бранко; Бојковска, Емилија; Попоски, Димитар; Вонич, Арно. Македонски Гралис-корпус (Гралис-мак). In: *XXXVIII Научна Конференција на меѓународниот семинар на македонски јазик, литература и култура (Охрид, 14–15 Јули 2011)*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, pp. 371–381.
- d) Влада 2005a: Влада на Република Македонија. Национална политика за информатичко општество. In: www.kit.gov.mk. Состојба: 03.04.2013
- e) Влада 2005b: Влада на Република Македонија. *Национална стратегија за развој на информатичко општество – Акционен план*, Скопје. In: http://mioa.gov.mk/files/pdf/dokumenti/Strategija_i_Akcionen_Plan.pdf. Состојба: 03. 04. 2013.
- f) Bojkovska/Тошовиќ/Poposki/Wonisch 2012: Бојковска, Емилија; Тошовиќ, Бранко; Вонич, Арно; Попоски, Димитар. Значењето и предизвиците на македонско јазичнот поткорпус „Гралис-мак“ во рамките на Корпусот „Гралис“. In: *XXXVIII Научна Конференција на меѓународниот семинар на македонски јазик, литература и култура (Охрид, 14–15 Јули 2011)*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, pp. 382–390.
- g) Fedora: <http://fedora-commons.org/>. Состојба: 03.04.2013
- h) Corpus Workbench: <http://www.ims.uni-stuttgart.de/projekte/Corpus-Workbench>. Состојба: 03. 04. 2013.
- i) MITOpenCourseware: <http://ocw.mit.edu/index.htm>. Состојба: 03. 04. 2013
- j) Georgievski 1994: Георгиевски, Ташко (ур). *Споменица посветена на Блаже Конески, редовен член на Македонската академија на науките и уметностите*. Скопје: МАНУ.

Dimitar Poposki (Skopje)

**Gralis-mak Linguistic Corpora and the Works of Blazhe Koneski as
Open Educational Resource Models**

The main goal of the article is to present the digitized works of Blazhe Koneski implemented into the Gralis-mak corpora and to explain its model as open educational resource. The material is a rich source for the researchers interested in Macedonian language no matter if the analysis is from linguistically, literary or translation approach. The availability of the works of Blazhe Koneski through the opening of the content of Gralis-mak and its integration into the educational process is the main goal of the creation of this kind of linguistic corpora. Having that in mind, Gralis-mak in a broader educational context would represent a pillar for the students, master/doctoral candidates and the researchers of the Slavic/Macedonian language interested in the oeuvre of Blazhe Koneski.

Димитар Попоски
Филолошки факултет „Блаже Конески“
1000 Скопје
poposkidimitar@gmail.com
+389 71 500059
<http://www.linkedin.com/in/poposkidimitar>
<http://independent.academia.edu/DimitarPoposki>
Skype: dimitar.poposki
Twitter: @poposkidimitar

Јан Соколовски (Вроцлав)

Зборообразувањето во граматиката на Блаже Конески врз фонот на други граматички на словенските јазици

Во рефератот се обработува карактеристика на зборообразувачкиот опис содржан во ГРАМАТИКАТА на Блаже Конески, а во поширокиот контекст на словенската граматичка мисла. Во првиот дел давам концизна карактеристика на некои поранешни зборообразувачки описи на словенските јазици, пред сè на полскиот и на рускиот. Вториот дел претставува опис на начинот како ја вклучува Блаже Конески зборообразувачката проблематика во граматичкиот опис на македонскиот јазик.

Целта на мојот реферат е да ја разгледам општата карактеристика на зборообразувачкиот опис во ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК од Блаже Конески врз поширокиот фон на сличните описи во граматиките на другите словенски јазици.

Пред сè, би сакал да го претставам начинот како му пристапува Конески во својата граматика на зборообразувањето врз фонот на некои поранешни пристапи, како и врз фонот на трудови објавени во исто време како и ГРАМАТИКАТА на Конески. Пред сè, сакам да се задржам на некои работи од полските и од руските автори.

Во 1952–1954 год., кога се појави фундаменталното дело од областа на македонскиот јазик – ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК на Блаже Конески, којашто содржи прв толку опширен опис на зборообразувачкиот систем на македонскиот јазик во предметната литература, постоеја веќе помалку или повеќе опширни граматички описи од дијахрониски и – поретко од синхрониски тип – на одделните словенски јазици, пред сè на полскиот, рускиот, чешкиот и српско-хрватскиот, коишто опфаќаа и зборообразувачки сегменти.

Зборообразувачките системи на јужнословенските јазици беа претставувани во трудовите на А. Белиќ (Белић 1949), Р. Бошковиќ (Бошковић 1936), Т. Маретиќ (Maretić 1899), А. Бајец (Бајес 1950), Л. Андрејчин (Андрейчин 1944). Руското зборообразување го претставуваа Г. О. Винокур (Винокур 1946) и В. В. Виноградов (Виноградов 1947), чешкото – Ф. Травничек (Trávníček 1948) и В. Шмилауер, а украинското пред сè И. Ковалик.

Значајни беа постигнувањата на полското зборообразување, чии еминентни претставници во првата половина на 20 век беа: Ј. Розвадовски

(Rozwadowski 1904), Х. Улашин (Gramatyka 1923), Х. Гертнер (Gaertner 1934; Gaertner 1938), Ј. Лош (Łoś 1925), С. Шобер (Szober 1923), В. Дорошевски (Doroszewski 1928; Doroszewski 1929; Doroszewski 1931a; Doroszewski 1931b; Doroszewski 1932; Doroszewski 1946), а подоцна Р. Гжегорчикова (Grzegorzczkova 1979), Ј. Пузинина (Puzynina 1969), Р. Гжегорчикова и Ј. Пузинина (Grzegorzczkova/Puzynina 1979) М. Хоновска (Brodowska-Honowska 1967), Р. Ласковски (Laskowski: 1966; Laskowski 1971), Б. Креја (Kreja 1969) и други.

За полското зборообразување големо значење има книгата на Јан Розвадовски WORTBILDUNG UND WORTBEDEUTUNG, објавена во 1904 год. во Хајделберг (Rozwadowski 1904). Во неа Розвадовски го формулирал своето начело за дводелноста на јазичните структури, кое подоцна го прифатиле и го развиле, веќе во друга форма, В. Дорошевски и групата истражувачи на полскиот и на другите словенски јазици околу него (В. Помјановска, Х. Курковска, Р. Гжегорчикова, А. Шечковски и др.).

Во 1923 год. во издание на Полската академија на уметностите излезе ГРАМАТЫКА JEZYKA POLSKIEGO обработена од петмина водечки полски лингвисти (Gramatyka 1923). Структурата на целата ГРАМАТИКА е следнава: 1) Титус Бени, *Ојсна фонетика*; 2) Јан Розвадовски, *Историска фонетика*; 3) Хенрик Улашин, *Зборообразување*; 4) Јан Лош, *Флексија*; Јан Лош, *Синтакса*; 5) Кажимјеж Нич, *Дијалектиите на полскиот јазик*. Како што може да се забележи, ГРАМАТИКАТА од петмина автори содржи посебен дел под наслов *Зборообразување*, чијшто автор е Хенрик Улашин (Gramatyka 1923: 207–245).

Во делот *Зборообразување* постојат краток општ дел (207 стр.) и детален дел, во кој авторот ја претставил деривацијата на три зборовни групи: именките, придавките и глаголите, при што најголемо внимание им обрнал на именките. Во описот на деривацијата на именките најважен критериум е нивното значење, па така Улашин изделува: I Лични именки, II Неживи именки, III Материјални именки, IV Збирни именки и V Апстрактни именки. Во делот на личните именки опишува сукцесивно одглаголски *nomina agentis*, отпридавски *nomina attributiva*, одименски називи на вршители на дејност, називи на жители. Основа за натамошната класификација на именките коишто влегуваат во состав на секоја од тие групи се зборообразувачките форманти. На пример, меѓу називите на материјални предмети, Улашин набројува називи на инструменти и одглаголски и отпридавски *nomina loci*. Како посебна класа на материјалните именки, Улашин ги разгледува називите од типот на *baranina*, *cielęcina*, т.е. атрибутивните називи.

За местото на зборообразувањето во граматиката на Гертнер (Gaertner 1934; Gaertner 1938) се изјасни накратко Тополињска во статијата ВЛОГ НА СЛОВЕНСКАТА МИСЛА ВО ТЕОРИЈАТА НА ДЕСКРИПТИВНАТА ГРАМАТИКА. Како што за-

бележува авторката „Над половина од опширната граматика на Гертнер зафаќа зборообразувањето, т.е. преглед на 500 формации средени според афиксалните експоненти со оглед и на семантичкиот аспект“ (Тополинска 1980: 96). Тука вреди да се додаде дека во ГРАМАТИКАТА на Гертнер многу е интересен описот на полските деминутивни заменки (Gaertner 1938:382–383).

Во Русија, во периодот непосредно пред објавувањето на *Грамматиката* на Конески, како и паралелно со нејзиното објавување, се појавија неколку работи важни од гледна точка на методологијата на зборообразувачките истражувања. Тука посебно треба да се наведе статијата од Г. Винокур ЗАМЕТКИ ПО РУССКОМУ СЛОВООБРАЗОВАНИЮ (Винокур 1946), опширниот прирачник СОВРЕМЕННЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫК. Морфология под редакција на В. В. Виноградов (Морфология 1952) и академската ГРАММАТИКА РУССКОГО ЯЗЫКА. Т. 1, Фонетика и морфология (Грамматика 1952).

Посебно треба да се одбележи книгата на В. В. Виноградов РУССКИЙ ЯЗЫК. ГРАММАТИЧЕСКОЕ УЧЕНИЕ О СЛОВЕ, за која Конески во Предговорот кон II том на својата ГРАМАТИКА пишува:

Тоа што во овој дел претставува поинакво третирање на составот на зборовните групи отколку што било кај нас вообичаено – иде всушност како примена, пренесување на оние заклучоци до кои доаѓа во ново време словенската граматика (сп. На пример В. В. Виноградов, РУССКИЙ ЯЗЫК. ГРАММАТИЧЕСКОЕ УЧЕНИЕ О СЛОВЕ (1947). Впрочем тоа е сторено, со извесни варијанти, во однос на нашиот јазик и пред излегување на оваа граматика, во убавата и прегледна ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК (Скопје 1952, на англиски јазик) од Х. Г. Лант (Конески 1954: 3).

Таа белешка сведочи за тоа дека Конески, одејќи по сопствен, оригинален пат, внимателно ги следел и добро ги знаел најновите постигнувања на словенската граматичка мисла, што по војната, во услови на ограничен пристап кон научната литература, не било едноставно.

Во секоја од тие три публикации, зборообразувачкиот опис ѝ е подреден на поделбата на зборовите на функционални класи (зборовни групи), во врска со тоа, на пример, описот на именските, придавските и глаголските деривати се најде во главите посветени соодветно на именките, придавки и глаголите, иако деталниот опис во секоја од тие публикации изгледа нешто поинаку.

На пример, во книгата на Виноградов, описот на деривацијата на именките им е подреден, пред сè, на типовите промени издвоени од авторот и делумно на класификацијата на именките според граматичкиот род. Од друга страна, описот на зборообразувањето на придавките во трудот на Виноградов е поврзан со нивната поделба на квалитативни, релативски и посесивни. Зборообразувачката карактеристика на руските глаголи е претставена во тесна врска со поделбата на морфолошките класи.

Во академскиот прирачник *СОВРЕМЕННЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫК. Морфология*, под редакција на Виноградов (во којшто *nota bene* се нашла и глава под наслов „Орфография и графика русского письма“), има и посебна глава со општ карактер под насловот „Вопросы современного русского словообразования в свете трудов И. В. Сталина по языкознанию“ (што беше во согласност со тогашната конвенција на научните публикации во Советскиот Сојуз), меѓутоа зборообразувачкиот опис на одделните зборовни групи е вклучен во главите посветени на конкретни класи лексеми. Надреден критериум на класификацијата на именските деривати е значењето. Сукцесивно се издвоени суфиксалните именки кои значат личности со натамошна поделба на именките од машки и женски род и називите на животните. Натаму следуваат материјалните именки со конкретно предметно значење, а по нив доаѓа карактеристиката на суфиксалните именки „кои изразуваат субјективна оценка“ (деминутиви и хипокористици). Релативно опширниот опис на деривацијата на придавките има малку еклектичен карактер, бидејќи опишаните класи на деривати се издвоени врз основа на различни критериуми (Морфология 1952).

И во академската ГРАМАТИКА од 1952 год. (Грамматика 1952) зборообразувачкиот опис ѝ е подреден на поделбата на зборовни групи. Задржувајќи се на именките, можеме да констатираме дека главен критериум на класификацијата на мотивираните именки во овој труд е начинот на деривација. Во рамките на суфиксалните именки сукцесивно се опишуваат именките што значат личности, животни, предмети и апстрактните поими. Слично како и во гореспоменатиот универзитетски прирачник, содржан е описот на деминутиви и аугментативи. Посебно се обработени сложенките и скратениците.

Што се однесува до деривацијата на придавките, надреден критериум на описот е поделбата на семантичките класи, при што во ГРАМАТИКАТА прво се опишуваат посесивните придавки и посесивно-релациските, а потоа квалитативните и релациските. Во рамките на секоја од тие две групи, нееднакви по големина, надредени критериуми на класификација се начинот на деривација и зборообразувачките форманти.

Кога пристапувал кон пишување на својата ГРАМАТИКА, Конески бил исправен пред задача многу потешка отколку на авторите на граматиките на другите словенски јазици. Трудите објавувани, на пример, во Полска, Русија, Чешка, Србија и Хрватска имаа зад себе подолга или пократка традиција на зборообразувачки истражувања. На македонска почва сè уште немаше многу задолжителни материјални анализи потребни за зборообразувачкиот дел на граматиката. Малубројни беа деталните трудови кои опишувале одделни класи на деривати, на пример како статиите на Б. Видоески (Видоески1951; Видоески 1953). ГРАМАТИКАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК вклучува кохерентен синхрониски опис на зборообразувачкиот

систем на тој јазик. Пред да го претставиме, вреди да се присетиме дека зборообразувачките појави во граматичките описи на словенските јазици се претставуваат на различен начин.

Според М. Докулил, појдовна точка на зборообразувачкиот опис може да биде: 1) начинот на деривацијата; 2) зборовната група на мотивирачкиот збор; 3) предметната категорија на дериватот (на пример, категорија на живите суштества); 4) зборовната група на дериватот; 5) ономазиолошката струкура на дериватот; 6) зборообразувачкиот формант (Dokulil 1962:185).

Како што видовме погоре, во некои трудови зборообразувањето претставува посебен дел. На пример, во ГРАМАТИКА НА ПОЛСКИОТ ЈАЗИК од 1923 г. и во ГРАМАТИКАТА НА ГЕРТНЕР од 1934 г. и во најновите академски граматики на словенските јазици, на пример, во академските граматики на рускиот (РГ 1980), полскиот (Gramatyka 1984) и чешкиот (Mluvnice 1986). Во некои граматики на словенските јазици зборообразувањето е вклучено во морфологијата.

Во ГРАМАТИКАТА НА Блаже Конески зборообразувачката проблематика се разгледува на разни места во подглавите: РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК; ЗА ГЛАСОВИТЕ; ЗА АКЦЕНТОТ (Конески 1952). Описите на деривацијата на одделните зборовни групи се сместени во вториот дел, насловен ЗА ФОРМИТЕ И НИВНАТА УПОТРЕБА во главите посветени на тие зборовни групи (Конески 1954). На описите на деривацијата на именките, придавките и глаголите им претходат параграфи кои содржат општа деривациска карактеристика на тие зборовни групи и некои правила на нивната зборообразувачка класификација. На пример, моделот на именската деривација, на којшто Конески му посвети најмногу место, вклучува основни информации за зборообразувачките особини на таа зборовна група [...] Појдовна точка на класификацијата е зборовна група на дериватот. Во случајот со именката натамошен критериум е зборовната група на мотивирачкиот збор (граматичкиот карактер на зборообразувачката база). Во согласност со овој критериум, се опишуваат редум девербалните, деадјективните, денумеративните и деноминалните именки. Посебно се разгледуваат сложенките. На пониското ниво на анализата е материјалот, во основа, среден според суфиксите. Натаму Б. Конески издвојува функции на одделни суфикси, ги определува според продуктивноста, а во случајот со полифункционалните суфикси, зборува за поголема или за помала продуктивност во дадена функција, приведува неологизми, по потреба укажува на зоната на нивната употреба (на пример, во случајот со термините). Во центарот на вниманието на авторот на ГРАМАТИКАТА се наоѓаат продуктивните деривациски класи. Следуваат кратките прегледи на малобројните и ретки деривати (Сколовски 2003: 68–69).

Од претставените општи правила на описот има и отстапувања. На пример, девербативите на **-ње** се сместени во главата *Глајол*. Конески го сигнализира овој факт и го образложува. Во посебна класа се издвоени и експресивните именки, меѓу кои има одименски и одглаголски деривати. Како што напишав порано:

Нешто поинаква структура има главата посветена на деривацијата на придавките. Тие се опишуваат во рамките на поделбата на релациските и квалитативните придавки. Значи слично како, на пример, и во споменатитот труд на В. В. Виноградов (1947) [...] Иако предмет на описот во ГРАМАТИКАТА е зборообразувачкиот систем на македонскиот јазик, постојано е присутен авторовиот коментар во врска со меѓусебните релации меѓу стандардните форми и формите со потекло од народните говори, како и за улогата на последните во формирањето на зборообразувачката норма [...] За многу слависти беа корисни не само описите на одделните зборообразувачки класи содржани во ГРАМАТИКАТА и прецизната оценка на многубројните деривати од гледна точка на нивната припадност кон општата и често употребуваната лексика наспрема ретките или дијалектните лексеми (Соколовски 2003:70).

Објавувањето на ГРАМАТИКАТА на Конески, која содржи зборообразувачки опис на македонскиот јазик, беше значаен настан не само за македонистиката туку и од гледна точка на потребите на словенското зборообразување. Во последно време се појавиле посебни трудови посветени на зборообразувачкиот систем на македонскиот јазик, меѓу кои најважни се: книгата на К. Конески ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК и книгата на С. Велева ТЕНДЕНЦИИ ВО ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК, во кои широко се искористуваат постигнувањата на современото словенско синхрониско зборообразување, посебно на полскотп, руското и чешкото. Гледајќи денес од перспектива на многуте децении на развитокот на македонската лингвистика во Македонија и во светот, со одушевување ја оценуваме визијата на Конески, кој, како еден од најкреативните кодификатори на македонскиот јазик, со група свои соработници се зафати да ги изгради темелите на македонистичката лингвистика. Кон тие темели припаѓа ГРАМАТИКАТА.

Користена литература

Кирилица

- Андрейчин 1944: Андрейчин, Любомир. *Основна бџларска ѓрамаџика*. Софија: Хемус.
- Белић 1949: Белић, Александар. *Савремени срѓскохрваџски књижевни језик*. II део. *Наука о ѓрађењу речи*. Београд.
- Бошковић 1936: Бошковић, Радосав. *Развиџак суфикса у јужнословенској заједници*. Библиотека Јужнословенског филолога 6. Београд.
- Велева 2006: Велева, Славица. *Тенденции во зборообразувањеџо во македонскиоџ јазик*. Скопје: Велева.
- Видоески 1951: Видоески, Божидар. За сложенките. In: *Македонски јазик*. Бр. II/6. 131–140. Скопје.

- Видоески 1953: Видоески, Божидар. За образувањата на **-иво** и **-ло**. In: *Македонски јазик*. Бр. IV/1. С. 1–8. Скопје.
- Виноградов 1947: Виноградов, Виктор В. *Русский язык (грамматическое учение о слове)*. Учпедгиз: Москва – Ленинград.
- Винокур 1946: Винокур, Григорий О.: Заметки по русскому словообразованию. In: *Известия Академии наук СССР. Отделение литературы и языка*. Москва. Т. V. Вып. 4. С. 315–332.
- Конески Б., 1954: Конески, Блаже. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Дел II. *За формиите и нивната употреба*. Скопје: Издавачко претпријатие Просветно дело.
- Конески К. 1995: Конески, Кирил. *Зборообразувањето во современото македонски јазик*. Скопје: Бона.
- Морфологија 1952: *Современный русский язык. Морфология (Курс лекций)*. Ред. В. В. Виноградов. Издательство Московского университета: Москва.
- РГ 1980: *Русская грамматика. Т. 1. Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология*. Москва: Издательство Наука.
- Соколовски 2003: Соколовски, Јан. Зборообразување во Граматиката на Блаже Конески. In: *XXIX научна конференција на XXXV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (Охрид, 19–20 август 2002). Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“. С. 65–72.

Латиница

- Bajec 1950: Bajec, Anton. *Besedotvorje slovenskega jezika. I. Izpeljava slovenskih samostalnikov*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Rozwadowski 1904: Rozwadowski, Jan. *Wortbildung und Wortbedeutung. Ein Untersuchung ihrer Grundgesetze*. Heidelberg: Carl Winter.
- Dokulil 1962: Dokulil, Miloš. *Tvoření slov v češtině. 1. Teorie odvozování slov*. Nakladatelství Československé akademie věd: Praha.
- Doroszewski 1928: Doroszewski, Witold. Monografie słotwórcze. I. Formacje z podstawowym **-k-** w części sufiksanej. In: *Prace Filologiczne*. XIII. С. 1–261. Warszawa.
- Doroszewski 1929: Doroszewski, Witold. Monografie słotwórcze. II. Formacje z podstawowym **-l-** w części sufiksanej. In: *Prace Filologiczne*. XIV. С. 34–85. Warszawa.

- Doroszewski 1931a: Doroszewski, Witold. Monografie słowotwórcze. III. Formacje z elementem **-r-** w części sufiksalnej. In: *Prace Filologiczne*. XV. Cz. 2. Warszawa. C. 275–300.
- Doroszewski 1931b: Doroszewski, Witold. Monografie słowotwórcze. IV. Formacje z podstawowym **-n-** w części sufiksalnej. In: *Prace Filologiczne*. XV. Cz. 2. Warszawa. C. 423–436.
- Doroszewski 1932: Doroszewski, Witold. Zarys ogólnej klasyfikacji znaczeniowej sufiksów w językach słowiańskich. In: *Sborník prací I sjezdu slovanských filologů v Praze 1929*, t. II, Praha. C. 505–513.
- Doroszewski 1946: Doroszewski, Witold. Kategorie słowotwórcze. In: *Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa naukowego Warszawskiego*, Wydział I, Warszawa, S. 20–42.
- Gaertner 1934: Gaertner, Henryk. *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Część III, 1. Słowotwórstwo. Lwów – Warszawa: Książnica – Atlas.
- Gaertner 1938: Gaertner, Henryk. *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Część III. 2. Słowotwórstwo. Lwów – Warszawa: Książnica – Atlas.
- Gramatyka 1923: Ułaszyn, Henryk. *Słowotwórstwo*. In: T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, H. Ułaszyn: *Gramatyka języka polskiego*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności. S. 207–246.
- Gramatyka 1984: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Grzegorzczkova R. 1979: Grzegorzczkova, Renata: *Zarys słowotworstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*. Wydanie III poprawione. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Grzegorzczkova/Puzynina 1979: Grzegorzczkova, Renata; Puzynina, Jadwiga. *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe: Warszawa.
- Kreja 1969: Kreja, Bogusław. *Słowotwórstwo rzeczowników ekspresywnych w języku polskim. Formacje na -ik, -k-, -isko i -ina*. Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe.
- Laskowski 1966: Laskowski, Roman. *Derywacja rzeczowników w dialektach łaskich. Część I. Abstracta, collectiva, deminutiva, augmentativa*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Laskowski 1971: Laskowski, Roman. *Derywacja rzeczowników w dialektach łaskich. Część II. Rzeczowniki z formantem w funkcji przedmiotowej*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

- Łoś 1925: Łoś, Jan. *Gramatyka polska. Część II. Słowotwórstwo*. Lwów-Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich.
- Maretić 1899: Maretić, Tomo. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb.
- Mluvnice 1986: *Mluvnice češtiny. Fonetika. Fonologie. Morfonologie a morfemika. Tvoření slov*. Red. J. Petr, Praha.
- Puzynina 1969: Puzynina, Jadwiga. *Nazwy czynności we współczesnym języku polskim (Słowotwórstwo, semantyka, składnia)*. Warszawa.
- Szober 1923: Szober, Stanisław. *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa.
- Topolińska 1980: Topolińska, Zuzanna. Wkład myśli słowiańskiej w teorię gramatyki opisowej. In: *Słowianoznawstwo w okresie międzywojennym (1918–1939)*. Część pierwsza. Red. M. Basaj i S. Urbańczyk. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.C. 79–97.

Jan Sokołowski (Wrocław)

Die Wortbildung in der GRAMMATIK von Blaže Koneski im Vergleich mit anderen Grammatiken der slawischen Sprachen

Das Referat enthält eine Charakteristik der Wortbildungsbeschreibung in der GRAMMATIK von B. Koneski im breiteren Kontext der slawischen Grammatikbeschreibung. Im ersten Teil stelle ich eine kurzgefasste Charakteristik mancher früheren Wortbildungsbeschreibungen der slawischen Sprachen dar, vor allem des Polnischen und des Russischen. Der Zweite Teil des Referats ist der Art und Weise gewidmet, auf welche B. Koneski die Wortbildungsproblematik in die Grammatikbeschreibung der mazedonischen Sprache einschließt.

Jan Sokołowski
Instytut Filologii Słowiańskiej
Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Pocztowa 9
53–313 Wrocław
jansokol44@gmail.com
++48 71 375 45 66

Лидија Тантуровска (Скопје)

За удвојувањето на директниот објект кај Блаже Конески како нормативно и како стилско обележје

Во овој текст ќе се задржиме на примерите со именски групи со *еден* во функција на директен објект и нивното (не)удвојување на релација меѓу нормата и стилската употреба во јазичниот израз на Блаже Конески преку неговите дела (како оние што се внесени во корпусот Гралис, така и од оние се надвор од овој корпус).

Истражувањата за објектите (за директниот и за индиректниот објект) во македонскиот јазик и особено истражувањата за нивното удвојување е тема за која не стивнува интересот веќе шест децении во македонистиката и во лингвистиката воопшто, како на синхрониски така и на дијахрониски план. Иако сме се навраќале и ние, чувствувавме дека секогаш одново може да се зборува на оваа тема и особено сега, со можноста да се користи внесениот материјал од делата на Блаже Конески во корпусот Гралис¹.

Според научните истражувања, дефинирањата за директниот и за индиректниот објект и за нивното удвојување, како една од најважните карактеристики на македонскиот јазик, ги наоѓаме низ страниците на граматиките на македонскиот јазик, а и низ голем број трудови од еминентни автори, објавени како во земјава, така и во странство. Меѓутоа, секогаш и одново поаѓаме токму од дефинициите на Блаже Конески. Неговиот научен приод кон истражувањата на директниот и на индиректниот објект, како и на нивното удвојување, го наоѓаме во ГРАМАТИКАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК, во ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК, во големиот број негови научни прилози посветени на јазичните прашања во XIX век или, пак, на старите ракописи со македонска редакција. Во таа насока, ќе се потсетиме на неговото образложение во врска со удвојувањето на објектот од граматичкиот дел од ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК, поточно кога пишува за простата реченица (Конески, 1982 б: 119):

Удвојувањето на објектот е суштествено обележје на реченицата во нашиот современ јазик. Таков строеж на простата реченица нашиот стар јазик не познавал [...] Удвојувањето на објектот, со кое се отстапило од традиционалниот строеж на словенската реченица, е појава што се развила во контакт со несловенските балкански јазици.

¹ Gralis-Korpus-www.

Непобитен е фактот дека Блаже Конески му дава централно место на удвојувањето на објектот кога зборува за реченицата во нејзиниот историски развој, а причина за тоа, секако, е контактот на македонскиот јазик со несловенските балкански јазици, при што истакнува (Конески, 1982б: 119):

Еден процес настанат по побуда од некој туѓ јазик може да се реализира со пошироки размери во јазикот што се усвојува, [...] што секако се гледа од ограничениот степен на удвојување во споменатите јазици (грчкиот, романскиот, албанскиот) во споредба со македонскиот.

Во врска со стандардниот македонски јазик, Конески пишува дека индиректниот објект се удвојува редовно, независно од определеноста на именката/именската група, а директниот објект се удвојува (Блаже Конески, 1982: 119):

... ако е определен, т.е. ако го сочинува заменска форма, членувана именска форма или сопствено име... Ако не е определен, директниот објект не се удвојува [...], поткрепувајќи ја својата констатација со примерот: *видов еден човек*.

Акцентот на нашата анализа ќе го ставиме токму на примерите од овој вид, односно со именската група во чиј состав ја има определбата *еден*², во функција на директен објект. Од експерпираниот материјал на прозниот и на поетскиот израз на Блаже Конески³ може да се констатира дека во уметничкиот јазичен израз на Конески неопрделените именски групи со *еден*, главно, се недовени.

Од текстови што се вклучени во уметничколитературниот стил⁴ издвоивме определен број примери. Од текстот Изложба ќе ги наведеме примерите:

Пред самиот излез шаа се зазира подолго како да посматра еден црџеж, а всушност ја задржува чувствително на бојазан да не се рече дека избежала ако излезе веднаш. (223); Дали дека на неј се обраќа случајно поледот на жената што бараше објаснение, а сега тој појсилува штоа усмеот на онаа падната мазилка што, сигурно поради посилната свештина во салата, и самиот сѐтанува поизрази пред нејовите очи, се пренесува преку црџежити на сидот, како да му е шука месити, како да не е ова изложбена сала ами кујничето во кое сега жената и децето нажалени ќе се враќаат, да забораваат уште една ситна болка. (225)

² Се разбира и со формите за женски (*една*) и за среден род (*едно*).

³ Го користиме материјалот внесен во Грелис-корпусот на Блаже Конески (<http://www.gewi.unigraz.at/cocoon/gralis/login?tid=6FA72B417919BD2DA13C37E26A-79F3BB>), а за поткрпа ги користиме и печатените дела од Блаже Конески што не се внесени.

⁴ Во Грелис-корпусот овие текстови се вклучени во Literary style (в. <http://www.gewi.unigraz.at/cocoon/gralis/login?tid=6FA72B417919BD2DA13C37E26A-79F3BB>).

Од текстот КРЧМИТЕ ги издвоивме следниве примери:

Сетак во неговите очи има еден влажника во џај што уште не успеала да го избрише примиреноста. (40); Ако сакаш, нарачајте едно шишенце за мене. (310); Друтарју, нарачај ми уште едно шишенце. (311); Ти водам едно момче од Скопје на смене. (314); Кочо забележа кај неј еден чуден шрејет што му пробетуваше го трло, која да дојдеш како од некоја сладина. (326); Сакам да те честам една ракија. (317); Дајте ми една сурија, дајте ми народна маса, ја да видиш!... (323); Тој бурична во внатрешниот џеб од џајот и меѓу некои штиткани книжиња извади едно сликче и му го покажа на Коча, а в рака не му го даваше. (323)

Три примери со именска група со еден во функција на неудоен директен објект има во ТИХИОТ ДОН:

Дончо очевидно продолжува една сјава локална традиција; Сум чул една верзија, но тоа не е за верување, дека дури и страшниот Нешор Махно, во дакот на анархистичките банди во Украина, го окончал овојот живот под мошкото име во некој манастир во Црна Гора; Тој се шетавеш малку, но се соласи, отколку му велеш дека за замена ќе му испратим една јолема и инспиресна книја на руски јазик.

Во текстот ЧЕВЛИ сретнавме два примери:

Крив само јас, но затоа во себе одгледував едно убаво, сладостнојорко чувство, што се појсилуваше од нејзината јојава. (252); Дождливите пак, немилосрдно, ме појсешуваа дека треба да решам едно прашање што не е симнало од дневниот ред и која немам нужда да мислам за неј, – а тоа е прашањето за моите чевли. (247)

По еден пример има во ПРЕЧЕК:

И очите ѝ се сиви, како на Мими, но придобиваат една нијанса на јасноребска острина. (228),

во ЗАКЛАНО КРУВЧЕ:

Оваа пролет ќе направам една џаква проба, – заклучува дедо Иван. (295),

и во СРЕДБА ВО РАЈОТ:

„Не ми се верува дека ние уште еднаш ќе се среќнеме во животој и затоа сакам да Ви пренесам една многу важна јорак.“

Низ стиховите на Блаже Конески се среќаваат неудоени именските групи со еден во функција на директен објект. Од нив ги издвоивме:

УСПЕНИЕ НА ВЛАДИМИР МОШИН

Сун | ситната камбана | на Свети Димитрија. | Нејризнатата црква | ојева еден нејризнат светител | на радост на самето Бота. (141)

ЖИТИЕ НА ТАСА БОЈАНОСКА

Прибрав да изледам и јас, сирота, еден сирак – | да живеам џава. | Сум што чувала, | од мајка јовише, | како јоник од снава. (294)

ЕПИТАФ ЗА ВОЈНИКОТ ВО СПЛИТ

Тие мислеа дека ќе зацрнат **една омразна мајка**, | инаку можеби не би сѐ-
тале толку цврсто | нивните раце околу враќањето. | О татковци на народот, |
водејте ги само напред своите баби-бабуи | кон слава на татковината. |
Свети и светиот е пред вас татот! (273)

КАЛЕ

Оддалеку го слушав веќе | неминовниот пристан на лошотијата, | не-
предвидливи и безбројни се нејзините татки, | нејзините ботани, | и бразди-
те што ја водаат, – | ниту ќе ја задржи моето бело кале неа, | не ќе ја задржи
| а ќе ја принуди само | да урне ушите **една јорда замисла**. (322)

ЗА ЖИВОТОТ

Знам, **една такава чаша** | претолна ќе се скрши, – | и пак е живоот прет-
полн, | и ниту да се сврши! (281)

ДОН КИХОТ

Во светов, на бескрајниот фронт, | му дале и нему сектор, | да креи, да бра-
ни: | **едно месинхите проклејо**, толе поделено на неомисливи страни, | од
едната – тој жалосен Хектор. | Не зовре во тие претврати и тини | лукој
на бишка. | Свињи | со ситни то смачкаа копитица, | то столчија како лук, со
толчник; | бишки | мав то сторија – | за друти, на друти боишта, божем со
слава | да прават историја. (233)

СААТ

Го утисиле беше радиоот преку | и, во необична тишина, | то чув саатот на ви-
трината. | Идеше како рамномерно шипкање | на шивачка машина. | Раз-
брав – како за сето време | тој да обработувал **едно онакво чевре** | со какво по-
рано | ерение то тавреало малото цече. | Разбрав заправо од каде ми идеа |
оваа проза по коските. (220)

ВРАПЦИ

Неколку врајчиња цивкаат во мајката | како затворени | во непротиснат ка-
фез. | Не ги следам, | туку само ситните гласови им ги слушам | како сунаа,
| но од оти знам: | тие се наредени на неколку транчни од лијата | тие се
нишаат на нив, | тие се наежени од стидот до самиот клун, | тие то пресаат
ту лево то ту десно то крилице | ту ојавчејо, | тие ги менуваат одвреме на-
време месата | дури разговараат лице в лице, – | и тоа е истата стара и-
ра | што добро ја знам, иако сега ми е невидлива. | **Само едно** не знам: | дали
тие следаат некаков излез. | Тие се, сосема сигурно, заприжени, |...

За разлика од досегашните презентирани примери на именски групи со *еден* во функција на неударен директен објект, сретнавме и примери во кои именските групи со *еден* во функција на директен објект се удвојуваат. Овде ќе ги истакнеме токму тие примери, кои ги сретнавме во јазичниот израз на Блаже Коевски, особено во расказите:

ПОТЕЗ

Да, еве го **еден** и на овој турнир, но само како судија. (31)

ЗАКЛАНО КРУВЧЕ

*Пред библиотекаџа кордон од полицајски сџражари беше ја заградил до су-
дој една труја од три – четирисет души. (284)*

ПРОЧКА

Едно мало сушесџво им јо нема да бара прочка оваа вечер. (217)

Од досегашната анализа може да се заклучи дека во уметничколитературниот јазичен израз на Блаже Конески, главно, ваквите именски групи во функција на директен објект се неодвоени иако сретнавме и такви што беа удвоени со соодветните кратки заменски форми. Се наметнува мислењето дали станува збор за стилско обележје на авторот, со оглед на фактот што текстовите му припаѓаат на уметничколитературниот стил. Ваквата појава, удвојување на неопределените именски групи (со *еден*), се среќава кај ред автори од една постара генерација македонски писатели (меѓу кои е вклучен и самиот Блаже Конески) и укажува, евентуално, на спонтаната постапка на авторите.⁵

За нас беше предизвик да се види, по однос на ова прашање, каков е јазичниот израз на Конески во научниот функционален стил. Токму затоа беа анализирани неговите текстови што се вклучени во групата *есеи*⁶. Како што и очекувавме, главно, сретнавме именски групи со *еден* во функција на директен објект, кои беа неодвоени. Може да се забележи дека најмногу такви примери има во есејот за Кирил Пејчиновиќ, па затоа и најпрвин наведуваме дел од нив:

КИРИЛ ПЕЈЧИНОВИЌ

*Нам пак ни останува само пак да засејнеме **еден пример** за релативноста на поимите: скоро во истиите тие години, далеку оштјука, невоздржаниот Хајрих Хајне не ја оставаше на мира ученоста на теиниеникиите професори, и со тоа, меѓу друто, како да одмаздуваше малку и за овој свој тажен, заубен собрат јо перо од шариланинскиот манастир. (19); Во предговорот кон неа Кирил соопштува од што бил побуден да ја состави, со кои извори се послужил, и приведува **еден список** од помозици, од оние луѓе што му велеле: „да ги тају книжицу да се шатамјоса и мие ќе ти поможемо и харџи, која ќе ни трајати јо една книга, и ми ќе земемо од тиа книги за раздавање јо книжовници, нека се кажуваат слово божие јо христијани.“ (26); Има и кај нејо во тој поглед **еден свој мал пронајдок**. (32); Сџ до ова амин не не остава сџака вџечитокој од она подвикување во почитокој на молиџаџа, давајќи џ **еден посебен шон**, за да се знае дека таа пошекнува од селско срџе. (35); Кнезоваџа печатница нема да му ја печати книџаџа – тој се зафаќа сам да создаде **една печатница** што ќе му ја објави без никаква цензура. (27); Додека Цејенков беше човек јообразован, со јоширок поглед, и оџаде кај нејо се чувџува **една***

⁵ Л. Тантуровска, Директниот и индиректниот објект во македонскиот стандарден јазик, 2005: 334.

⁶ Од материјалот внесен во Гралис-корпусот на Блаже Конески (<http://www-ge-wi.unigraz.at/cocoon/gralis/login?tid=6FA72B417919BD2DA13C37E26A79F3BB>).

фина нојка на хумористично стилизирање на народниот начин на творење, – Кирил е скоро потполно во тој начин, самиот сиров селанец, одвај нешто изделен од нејо со она уторно зајледување во црковнословенските писанија. (32); Имаме во овој поглед **една посебност** на Кириловиот јазик во склопот на оној процес на проникнување со црковнословенската стихија што го поинаков начин и со поинаков резултат се вршеше кај други наши пишувачи во минатиот век. (38); Во нашата книжевност тие страници ќе останат забележени по тоа што за првпат даваат **една слика** за нашето секидневје. (42); Во уводот на проповедта Кирил се зафаќа претходно да отклони **една битна забелешка** искажувана од „бедни сиромаси слепи“: „кој бил на тој век, да видел там и дали је ка што кажува!“ (48); Затоа тој брза да отклони **една такава помисла**: „Јем ако речеш: пошто ќе дадем нешто Богу, што ми требајќи поја да викнем, што е појот, Бој ќе го приимат и без поја!“ – немој и тоа да речеш, зашто го једен јесам, го човечеству, и појот јет како нас чоек, великим лјуди, и Бој го отпреди да биде ходатај межу Бојом и човеком“. (51); Заедно со тоа, и токму поради тоа, кај нејо забележуваме за првпат **една необично важна појава** во јазично-културниот развој на една заостаната средина: се забележува по сушност творечки означен контакт со друјојазична материја, културно попрефинетта. (56); „Да се знае, да се знаеш“ – тој стар повик издава овде душевна наситеност што отстојува од долгот на безвесността, што бара да остави колку се може повеќе трајат за да не зајне сосем **едно име**. (21); А сепак, ако се вслушаме добро, и ако судиме право, не звучат овие зборови лошо, напротив – тие чинаат **едно кројко поетично единство**. (33). Подбирањето на појаностите при тоа открива не само жива речитост ами и **едно несомнено поетично чувство**, што може да предизвика во нас одзвук на лирска засетаност: „Ако мије не исполниме закон Христов, не смо ни христијани. Пошто не смо христијани, а зашто сме?...“ (42); На тоа средело хрисимите монахињи, сакале нејќеле, се повлечени да играат **едно оро** со селски чути и невести, на кои им тројкаат наланиите и им свечкаат нанизите. (44); Но да не забораваме дека во она време не само кај Кирила имаме **едно вакво вкрстување** на простонародните претстави, на простонародната духовна изнаодливост – со претставите што ги всадуваше црквата. (44); На местата добиваме просто виечашок дека имаме **едно селско борење**, надигрување, во кое напротив Кирила се засукал некој со размавтано доламче. (46); Во тој најор тој и самиот издава **едно такаво бојчувување** што не е многу различно од она кај луѓето што ги поучува. (48); Само творечки обдарена личност може да постојат **едно илодно асимилување** на усвојуваното од јазично-културно поразвишот медиум и со тоа решително да придонесе за побрзото културно издигање на својата заостаната средина, која слушајќи го новото од една таква личност го усвојува како нешто што и било својствено иако уште за сите не откриено. (56)

По бројност, следуваат примерите од есејот посветен на МАРКО К. ЦЕПЕНКОВ:

Би било појрешно, и кога говориме само за нас, да го сфатиме стилот на народната приказна како нешто строго определено, што претполага само **една варијанта**, на двор од која настајува рушење на тој стил. (80); Ако се обрнеме

одовде кон Цејенкова, треба да ја забележиме оваа надворешна околност што придонесла да се најде **една особена мерка** на кажувањето кај нејо. (80); Тоа што е дејствително сврзано со одредени места во Прилејско, со обични луѓе од натамошното село, на кои им било тешко и тоа чудо да проживеат во еден фантастичен свет, за да се вратат пак во коњарската реалност, – му дава на Цејенкова можност да ја слика имено таа селска стварност, та да ја сетиме маката над лебевот, жетвата на врџидбата, мирсот на оранта, и онаа практична филозофија на селанецот, за која страдањата на Силјана треба да даат уште **една потврда**. (85); Покрај способноста да комбинира, Цејенков овде покажува особено јасно и **едно друго својство**: чувство за нијансирање на стилот спрема дадената ситуација, овде каде што има ред епизоди кои бараат во таа смисла посебно интонирање. (85)

Во другите есеи има помалку примери со именска група со еден во функција на неудоен директен објект.

КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ

Веќе во она што се случи во Моравија на кнезот Ростилав, и што даде повод за мисијата на солунските браќа, се јави таа свест, која обележуваше **еден ситејен** на културно-политичкиот подем на Словениите. (9); Кирил и Методиј како да открија во својата дејност во словенската средина **една смисла** што со посебно признание го надгледуваше нивниот сопствен живот. (13); Климент и неговата школа земаа во тој случај **една крајна позиција**, иттијќи го наследството на Кирила и Методија. (15)

ГОРЃИ ПУЛЕВСКИ

Самиот Пулевски подоцна се обиде да даде **една своја крајна верзија** на такава трагедија (Софија 1880). (91)

ЗА ОТКРИВАЊЕТО НА ПЕСНАТА

Јас сум самиот свесен дека денеска не можам да најдам **еден текст** како „Тешко“ иако сега ја владеем тојската вештина секако повеќе отколку во 1946 година. (343)

ГРИГОР ПРЛИЧЕВ

Треба да гледаме во неа само **една нужна, преодна појава**. (63)

Од приведениот експериран материјал⁷ може да се види дека има голем број именски групи со еден во функција на неудоен директен објект. Меѓутоа, и во овој вид текстови најдовме два примери со именската група со еден во функција на удвоен директен објект, и тоа првиот пример што го наведуваме е од есејот за Кирил Пејчиновиќ, а вториот е од есејот за Марко Цепенков:

Го обележи тој **едно време**, па со тоа и во однос на Кириловиите писанија живоста нејова ќе остане секако и потрајна и позначајна. (45)

⁷ Во корпусот Гралис овие текстови се вклучени во групата Scientific style.

*Сетшо тоа што е во приказната за Силјана најјолно изразено, но што се среќава и во другите најдобри записи на Џејенкова, ни дава право да говориме за нешто не како за обичен записувач на народното творештво, ами како за прозаист, сиров можеби, но такав што то фиксира изразито **еден стил**, давајќи му и свој дах, внесувајќи ја во раскажувањето и својата личност.* (86)

Според досегашната анализа, статистички, можеме да заклучиме дека од деведесетината примери, во кои има именска група со определба *еден*, во функција на директен објект, во пет примери објектот е удвоен.

Меѓутоа, овде можеме да се запрашаме каква е ситуацијата во ГРАМАТИКАТА, каде што авторот го носи *шварош* при своето јазично изразување, кое е дел од научниот функционален стил. Кога станува збор за граматиките, ќе наведеме дека сосема се согласуваме со констатацијата на Минова-Ѓуркова (Л. Минова-Ѓуркова 1999: 202):

[...] авторите на граматиките се во специфична положба зашто тие ги изнесуваат формите и нивната употреба, прават инвентар на единиците и на односите, ги изнасуваат правилата и искусоците, па треба да внимаваат (и) на тоа како ги реазилираат и ги спроведуваат сите нив во својот авторски текст.

Во продолжение ќе ги извлечеме следниве примери од ГРАМАТИКАТА на Конески, со именските групи во кои определбата е *еден*:

Еден обиг за македонската граматика направи и самиот Пулевски [...] (35); [...] имаме **само еден мал шекс** (19); [...] соопштува дека имал на рака **една такава книга** (28); [...] а одбележија секако една важна ешта во развојот на литературниот јазик (50); Ќе дадеме **еден пример** на зборовите и формите во кои се јавуваат гласовите *к, ѓ*, [...] (107); [...] ни откриваат **еден необично важен момент** [...] (148); И ова илустрира **еден случај** [...] (249); Но во јазикот имаме [...] и **една група зборови** [...] (543) итн.

Наспрема ГРАМАТИКАТА, стои уште едно капитално дело од Блаже Конески, а тоа е ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК, чиј јазичен израз е во рамките на научниот функционален стил, од каде што ги цитираме следниве примери:

Во материјалите на Долна Преспа собрани во почетокот на овој век од С. Томиќ среќаваме **една такава форма**: имам елати за ранати „имам деца за ранење“ (1); Ако фрлиме **еден оштр поглед** врз приемиите... (31); Развојот на нашиот вокален систем не следи, сепак, **една неотстајна линија** на редување на вокалите (31); Разликувањето на рефлексите на еровите дава уште **една можност** да се потврди мислењето дека тие се развиле во текот на самиот процес што постепено довел до вокализација односно до губење на еровите (40); Така откривме уште **еден фактор** во оној комплекс од јави што, неоправдано, кумулативно го име „мешање на носовките“ (55); Имаме значи **едно јасно обележано оштр** во кое се добил крајниот резултат од процесот на затврднување на мекиот л (68); Во случајов турскиот јазик извршил **едно важно влијание** врз консонантскиот систем (68); [...] имаме **еден период** кога не било забележано од консонантскиот систем (71); Гласот в претрпел уште **една важна промена** [...] (82); [...] и во тоа имаме **една манифестација** во кон-

шаќиоти со српскиите јовори [...] (97); Во приведените повторувања имаме уште **едно добро указание** за засилување на употреба на предлозиите во животи јазик (159); Ова осветлува **еден важен момен**т во процесот на измештување на синтетичката декларација: се задржува еден знак таму каде што порано повеќе знаци го обележувале дагивниот падежен однос (166); Тоа претходно **една состојба** на билингвизам во Албанија во постаро време (словенските топоними сведочат за бројноста на словенското население во Албанија во минатото) (217); Оформувањето на македонскиот литературен јазик обележи уште **една фаза** во ограничувањето на употребата на шурцизмите (219).

Секако дека и голем број научни трудови на Конески можат да се анализираат, кои му припаѓаат на научниот функционален стил. Од нив ги извлековме следниве примери со неопределени именски групи, во чиј состав се наоѓа **еден**:

ОД ИСТОРИЈАТА НА ЈАЗИКОТ...:

Средновековната словенска писменост во Македонија има **еден свој израз** и **подем** во самиот почеток на нејзиното создавање, кон крајот на IX век и во првите децении на X век (9); Во почетокот на XIV век во Скопско работи по Никола Браќа којшто преиштал **еден паремејник** [...] (15); **Еден значаен пресврт** во однос на постоењето на ова прашање донесува познатата ситуација на Николај Дурново [...] (22); Меѓутоа, во 1342 година тој преишува по порачка на десет Оливер **еден минеј** [...] (28); Сепак, **една важна специфичност** забележуваме во тоа што не во сите македонски краишта во почетокот на XIX век црковнословенскиот јазик ја има таа предоминантна улога (83); Меѓутоа, за самиот македонски народ таа литературна активност меѓу двесте војни, колку и ограничена да беше по своите размери, имаше **едно сосем друго значење** (96).

МАКЕДОНСКИОТ XIX ВЕК:

Сето ова открива **една интересна ситуација** во развојот на нови писмени јазици, [...] (9); Значи, имаме **еден навистина критичен однос** кон наследството од XIX век (21); Издавањето на „Утешение трешним“ има **една интересна предисторија** (36); Треба посебно да се спомене тоа, зашто се чини дека тука имаме **еден многу древен начин** на зафаќање на јесна кај балканските народи (48); Во 1933 г. објави Кирил Мирчев **еден краток македонски тек** од средината на минатиот век и го проследи со коненитар. (79)

ЈАЗИКОТ НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА:

Еден вид јазична игра, што станува при нејето, имаме тогаш кога се изговара само првиот слој од крајниот збор на стихот или во рефренот (7); Според тоа, имаме пред себе **една интересна појава** при вокално исполнување на јесна кај балканските народи (7); **Еден посебно интересен случај** ни предлага во неговите Зборник... (8); **Еден такав компримис** ледаме и во употребата на членот во народните јесни. (23); Во збирката на С. Томиќ среќаваме и **еден пример** со збор пренесен во ијекавска варијанта [...] (34); **Еден такав случај** обележува Г. Вајанс во влашката колегарска јесна во Бишопла и Крушево [...] (36).

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО РАЗВОЈОТ НА СЛОВЕНСКИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ ЈАЗИЦИ:

Покрај оваа радијација што офаќа една поширока културна сфера, имаме и влијанија [...] (12); Имаме во ова само еден пример на структурирање на лексиката на литературниот јазик спрема обрасците што ги налага јазикот со претшж (13).

УПОТРЕБАТА НА РЕЛАТИВНИТЕ ЗАМЕНКИ [...]:

Овдека ќе дадам само еден пример, земен од зборникот на Шайкарев (13).

ПРЕДЛОГОТ В, ВО:

Треба да се подвлече дека акцентот не ира овдека некоја улога за диференцирање на значењето, бидејќи самиот името одредуваат една единствена средина (54).

Покрај поголемиот број примери, во кои именските групи со *еден* во функција на директен објект се неудоени, сретнавме и неколку примери со споменатите именски групи во функција на удвоен директен објект. Од ГРАМАТИКАТА се примерите:

[...] ишчувањето од неколку луѓе кои совршено го владеат еден ист правост се разликува [...] само по нивниот индивидуален ракот (86); [...] само по формалните признаци на множината ние не би сме можеле да ја одредиме една именка во машкиот и женскиот род (218); [...] па да имаме пространствено одредување по тоа како висински ја доживуваме една ситуација [...] (231); [...] можеме еден латол како стројува да го срамнуваме со стројува [...] (373).

По еден пример најдовме во ИСТОРИЈАТА и во ОД ИСТОРИЈАТА НА ЈАЗИКОТ:

Омонимијата на извесни форми од аорист и имперфект кај споменатите латолски ишчови го ишттакнала, меѓутоа, еден груп процес — истражување на наставките кај овие времиња (195).

[...] овде имаме пример за парцијално блокирање, кое го засега само еден дел на зборот. (126)

Појавата на удвојувањето на неопределените именски групи со *еден*⁸, наведува на фактот дека станува збор за напреднат процес на граматикализација на удвојувањето на објектот во нашиот јазик⁹. Меѓутоа, оваа појава ја наоѓаме во ограничен број и во определен период, што зборува за извесен застој во процесот на граматикализацијата денес. Уште еднаш се потврдува фактот дека не можеме да бидеме сосем сигурни и да предвиемо до кој степен ќе оди развојот на некоја јазична црта. Како и да е, анализата на

⁸ Покрај ситуацијата со именските групи со *еден*, слична е ситуацијата и со именските групи со *некој*, за што ќе се навратиме по друг повод.

⁹ Л. Минова-Гуркова, Кон јазикот на Бл. Конески во неговата *Граматика*, 1999: 204.

Л. Тантуровска, Директниот и индиректниот објект во македонскиот стандарден јазик, 2005: 333–334.

овој јазичен сегмент може да биде придонес за согледување на состојбите и на промените што се случувале во македонскиот стандарден јазик во втората половина на дваесеттиот век, како од нормативен така и од стилски аспект.

Да се вратиме назад кон јазичниот израз на Блаже Конески: Веќе констатиравме дека појавата на удвојувањето на именските групи со *еден* во неговиот уметничколитературен стил е стилско обележје на авторот. Меѓутоа, треба да се потенцира дека и во јазичниот израз во текстовите од научниот функционален стил можеме да зборуваме за препознатливи црти на авторско изразување, што, секако, нè наведува на заклучокот дека кај секој автор може да се бара индивидуалноста, без разлика на кој стил му припаѓаат неговите текстови. Сметаме дека со индивидуализацијата се определува рамката на авторството и тогаш можеме да зборуваме за стилско обележје/окраска на авторот, односно (искажано со именска фраза позајмена од Блаже Конески) да зборуваме за *стилска окраска* на авторот, која им ја оставаме на преведувачите да ја доловат при преведувањето на делата од Блаже Конески.

Во однос на корпусот на Блаже Конески (во истражувачкиот проект Моно- и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик), од досегашната анализа можат да се наведат следниве заклучоци:

1. Несомнен е придонесот на корпусот Гралис за правење целосна анализа на (една) јазична појава, што е многу потребно и е многу значајно за научни истражувања од јазичен аспект.

2. Јазичната анализа оди многу побрѓу со корпусот Гралис кога станува збор за пребарување форми низ текстовите, што му дава единствено значење.

3. Слабости на корпусот можат да бидат друг вид пребарувања од јазичен аспект (каде што можат да прават проблем, на пр.: хомонимните форми).

4. При пребарувањето можат да се согледаат и некои т.н. технички пропусти, за кои сметаме дека треба да се наведат со цел да се создаде беспрекорен материјал за користење.

а) При пребарување (по реченица) се јавуваат примери на две места во корпусот Гралис (односно има појава на двојна ексерпција), што треба некако да се обележи.

б) При пребарувањето (по реченица), во корпусот на Блаже Конески, се јавуваат примери напишани по два пати (едноподруго).

в. Има и несоодветни графемски обележувања на одделни графеми, специфични за македонската азбука, како, на пример: *ѝ, нѝ, сѝ* итн., како и определен број коректорски грешки.

Како сугестии, при понатамошното дополнување на корпусот Гралис за Блаже Конески, ги предлагаме следните работи:

а) Сите текстови на Блаже Конески што се внесени и што ќе се внесуваат да бидат прецизно поделени по функционални стилови, како што е започнато веќе;

б) Во оние текстови што спаѓаат во научниот функционален стил, а се однесуваат на други автори, за кои пишува Конески (на пример, за Пејчиновиќ, за Прличев итн.), е потребно да биде обележена авторовата реч, макар и визуелно (на пр., со поинаков фонт, поинаква боја и сл.);

в) Потребно е да се направи попрецизно набројување на сите збирки поезија и проза, имено на сите едicii на делата на Бл. Конески;

г. Со информатичка програма да се направи препознавање на граматичките форми итн.

На крајот, посакуваме што побрзо збогатување на овој корпус, пред сè, со целиот опус на Блаже Конески, а секако дека може да се направи и корпус во кој ќе биде вклучено сето она што е напишано за Конески и за неговото творештво. Со тоа ќе се отворат можности за различни научни истражувања на полесен начин на делото на единствениот Блаже Конески.

Литература

- Gralis-Korpus-www: http://www-gewi.uni-graz.at/gralis/korpusarium/gralis_korpus.html. Состојба 28. 3. 2012.
- Конески 1950: Конески, Блаже. Предлогот *в, во*. In: *Македонски јазик* год. 1., бр. 3: 54.
- Конески 1950: Конески, Блаже. Употребата на релативните заменки. In: *Македонски јазик*, год. 1м, бр. 1: 13.
- Конески 1967: Конески, Блаже. Јазикот на македонската народна поезија. In: *Македонски јазик* бр. 13: 36.
- Конески 1982а: Конески, Блаже. *Грамаѓика на македонскиот литературен јазик*. Скопје, 1982.
- Конески 1982б: Конески, Блаже. *Историја на македонскиот литературен јазик*. Скопје, 1982.
- Конески 1975: Конески, Блаже. *Од историјата на јазикот на словенската именост*, Скопје.
- Конески 1986а: Конески, Блаже. *Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици*. Скопје, 1986.

- Конески 1986b: Конески, Блаже. *Македонскиот XIX век*, 1986.
- Минова-Ѓуркова 1999a: Минова-Ѓуркова, Лилјана. Кон јазикот на Блаже Конески во неговата Граматика. In: *Перидонесот на Блаже Конески за македонската култура*, Филолошки факултет „Блаже Конески“. Скопје. 201–205.
- Минова-Ѓуркова 2003: Минова-Ѓуркова, Лилјана. *Стилистика на современиот македонски јазик*. Скопје.
- Тантуровска 2003: Тантуровска, Лидија. Блаже Конески за објектот и објектот во јазикот на Блаже Конески. In: *XXIX научна конференција*, Скопје-Охрид, 2003. 125–142.
- Тантуровска 2005: Тантуровска, Лидија. *Директниот и индиректниот објект во македонскиот стандарден јазик*, Посебни изданија 44, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Lidija Tanturovska (Skopje)

On the Macedonian Double Directe Object of Blazhe Koneski As a Normative and Stylistic feature

One of the well-known characteristics in the Macedonian standard language is that both indirect (always) and direct objects (in four special situations) could be coupled with the related short pronominal forms if the nominal groups are determinated.

There are also limited numbers of indefinite nominal group examples (especially with *eden*), which are coupled with short pronominal forms.

In this paper we have shown that these indefinite nominal group examples (with *eden*) could be characteristic of author individual style (in this case, of Blazhe Koneski).

Лидија Тантуровска

ЈНУ Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Григор Прличев, 5

1000 Скопје

тел.: ++389 23 114 733

факс: ++389 23 222 225

lidijatanturovska@yahoo.com

lidijatanturovska@imj.ukim.edu.mk

Бранко Тошовиќ (Грац)

Лексичките доминанти во текстовите на Блаже Конески во корпусот Гралис

Анализата се состои од три дела. Во првиот се говори за структурата на песните од Блаже Конески во корпусот Гралис, во вториот – за лексичката структура на расказите, а во третиот – за лексичката структура на есеите, забелешките и прозните записи.

0. Корпусот Гралис на Блаже Конески денес содржи 308 текста¹, од кои 270 се поетски, 17 се прозни (раскази), 12 се прозни записи, 5 се есеи и 4 се забелешки.²

1. Во корпусот сега се наоѓаат следниве 270 **песни**: ARS POETICA, АНТОНИЈ И КЛЕОПАТРА, БАКНЕЖ, БАВЧА, БЕБЕ, БЕЛАТА ТЕТКА, ВАНГЕЛ, ВАСИЛ ЧИПОВ, ВЕЛИГДЕНСКО ЈАЉЦЕ, ВЕПАР, ВЕРА, ВЕСЕЛА ПЕСНА, ВИДЕЛО, ВИДОТ, ВНАТРЕШЕН ДИЈАЛОГ, ВНУКОТ, ВОЗРАСТИ, ВООБРАЗЕНОСТ, ВРАПЦИ, ВРАПЦИ ВО МАГЛА, ВРСКА СО ЖИВОТОТ, ВТОРА МЛАДОСТ, ГАЛЕЊЕ НА ПРЕДЕЛОТ, ГЕСТ, ГЛЕДАЊЕ ВО ФИЛЦАН, ГНЕВ, ГОДИШНИНА 1, ГОДИШНИНА 2, ЃОРЃИ БОЖИКОВ, ГРАД, ГРАДИНАРОТ, ГРАНКА, ГРЕШНИ ЖЕНИ, ГУГУЧКА, ГУГУЧКИ, ГУШКАЊЕ, ДЕДО ИЛИЈА, ДЕКЕМВРИ, ДЕЦАТА, ДИВИ ГУСКИ, ДИВИНА, ДНЕВНИКОТ НА ГОМБРОВИЧ, ДОЖД, ДОЈРАН, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 1. ПРЕТЧУВСТВО, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 10. ПРОШТАВАЊЕ, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 2. РАЗЛОЖУВАЊЕ, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 3. НАВЕВ, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 4. САМРАК, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 5. МАГЛИНА, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 7. РИБАРИ, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 8. ДЕЈАТЕЛ, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 9. ПЕСНА, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 6. ЕЗЕРО, ДОН КИХОТ, ДОПИР, ДРВЈАТА, ЕЗЕРО, ЕЛЕН САМАК, ЕПИТАФ ЗА ВОЈНИКОТ ВО СПЛИТ, ЖЕД, ЖЕНАТА, ЖЕШТИНА, ЖИВОТ И СМРТ, ЖИВОТЕН ПАТ, ЖИВОТОТ, ЖИТИЕ НА БОНА, ЖИТИЕ НА ТАСА БОЈАНОСКА, ЗА ЖИВОТОТ, ЗАБРАНА, ЗАКОПНА ПЕСНА, ЗАКОПОТ НА ГУТЕ, ЗАЛЕЗ, ЗАНАЕТ, ЗАШТИТА, ЗБОРОТ, ЗВУЦИ, ЗВУЧНА АЗБУКА, ЗЛОСТОРСТВО, ЗНАК 1 (ЗНАМЕ), ЗНАК 2 (ДОБРА ВЕСТ), ЗНАК 3 (ЉУБОВ), ЗНАК 4 (ШТИТ), ЗНАМЕ, ЗНАМЕЊА, ИДНИНА, ИДНИНАТА НА ПОЕЗИЈАТА, ИЗВОРОТ НА ТВОЈОТ ГЛАС, ИЗНЕВЕРА, ИЗНЕНАДУВАЊЕ, ИЛИНДЕНСКИ МЕЛОДИИ, ИМЕНДЕН, ИСТОРИЈА, ЈАСНИК, ЈАСНОСТ, КАЛЕ, КАМБАНИ, КАМИКАСЕ, КАРАОРМАН, КНЕЗ АНДРЕЈ, КОБЕЊЕ, КРУША, КРУША ДИВЈАЧКА, КУКУМЛАВКА, КУМАНОВО, ЛАЖНИ ПРОРОЦИ, ЛАСТОВИЦИ, ЛЕТО, ЉУБОВНИЦА, ЉУБОМОРА,

¹ Состојба 30. 3. 2012.

² И другите песни на Блаже Конески се подготвени за внесување во корпусот, но не се ставени на серверот, бидејќи референтите би добивале различни статистички резултати при работата непосредно пред почетокот на Симпозиумот.

МАГНОЛИЈА, МАЈКА, МАЈСКА НОЌ, МАКЕДОНСКИ ПОЕТИ, МАЛЕЧКИ ПРЕДМЕТИ, МАРКОВИОТ МАНАСТИР, МАТНО УТРО, МЕЃУ ДРВЈАТА, МИГ [1], МИГ [2], МОСТОТ, МОСТОТ (ПОЕМА), МРАМОРЕН АКТ, МРТОВЦИТЕ, НА ГРАНИЦА, НА ГРОБОТ НА ПОЛ ЕЛИЈАР, НА ЕДНА ПЕВИЦА, НА МОИТЕ ПЕСНИ, НА МОЈОТ БАСТУН, НА ОДМОР, НА ПОКОЈНИТЕ, НАД СЕКНАТИОТ БУНАР, НАДЕЖ, НАПУШТЕНОСТ, НАТПИС НА ЧЕШМАТА ВО ЈОВАН БИГОРСКИ, НЕБЕСКА РЕКА, НЕИЗВЕСНОСТ, НЕМИНОВНОСТ, НЕМИР, НЕМОШ, НОЌ [1], НОЌ [2], НОЌНА ПЕСНА, ОБРАД, ОБВРСКА, ОДА НА УМОТ, ОДДАДЕНОСТ, ОДЗЕМАЊЕ НА СИЛАТА, ОДИСЕЈ, ОДМАЗДА, ОЗДРАВУВАЊЕ, ОЈ ЛОЗЛЕНО, ОПИТ [1], ОПИТ [2], ОРДЕ, ОСАМЕНОСТ, ОТПОР [ВОВЕД], ОХРИД, ОЧОВЕЧУВАЊЕ, ПЕПЕРУГА, ПЕСЈО БРДЦЕ, ПЕСНА, ПЕСНА ЗА ЗАТВОРЕНИЦАТА, ПЕСНА ЗА ЖИВОТОТ, ПЕСНА НАД ПЕСНИТЕ, ПЕСНАТА [1], ПЕСНАТА [2], ПЕСОТ, ПИСМО, ПИТАЧИ, ПЛАДНЕ, ПЛАНИНА, ПЛАЧНА СТАРИЦА, ПО МНОГУ ГОДИНИ, ПО МРАЗОВИТЕ, ПО РАБОТ, ПОВИК, ПОДМЛАДУВАЊЕ, ПОЕЗИЈО, ПОЕТИКА, ПОЛНОЌ, ПОЛНОЌНА МИСЛА, ПОМЕН, ПОМОШ, ПОРАКА [1], ПОРАКА [2], ПОРАКА НА ЛЌУБИМИТЕ, ПОСЛАНИЕ, ПОТСТАНАР, ПОУКА, ПОХВАЛА, ПОЧИНКА, ПРОЛЕТ, ПРОЛЕТНА ПЕСНА, ПРОМЕНИ, ПРОЦЕП, ПТИЦИ, ПТИЦИТЕ, РАЗГОВОР [1], РАЗГОВОР [2], РАЗГОВОР СО ДЕТЕНЦЕ, РАЗДЕЛБА, РАКА, РАКОПИС, РАСПЕТИЕ, РАСЦЕП, РЕВМАТИЗАМ, РЕЗИГНАЦИЈА, РИБАР, РИЗНИЦА, РУЖА, СААТ, СВЕТИ НИКОЛА, СВЕТИ СПИРИДОНЕ НОВИ, СЕБЕПОЗНАВАЊЕ, СЕБЕСОЗДАВАЊЕ, СЕЌАВАЊЕ НА ЃОРЕТА, СЕМЕЛНА ИСТОРИЈА, СЕНКА, СЛАВОСТА, СЛАВА, СМРТТА НА СИНОТ, СОНОТ, СОНЧЕВА КОЛОНА (БАЛАДА), СПОКОЈ, СПОМЕН [1], СПОМЕН [2], СПОМЕН [3], СПОМЕН ПО МНОГУ ГОДИНИ, СТАНУВАЊЕ НОЌЕ, СТАРА ЛОЗА, СТАРАТА, СТАРЦИ, СТЕРЕОТИПИ, СТЕРНА, СТРАНЕЦ, СТРУМИЧЕ, СТУД, СТУДЕНА СКУЛПТУРА, СУВО ДРВО, СУДБИНА, СУША, ТАГА, ТАЖАЧКИ, ТАТКО, ТАТКОВИНА, ТЕМА, ТЕМЕЛ, ТЕТИН РИСТЕ, ТЕШКОТО, ТОЈ ДЕН, ТОЧКА, ТРАЈНОСТ, ТРИ КРУПНИ ЖЕНИ, УБАВИНА, УБАВИЦА, УЛАВШТИНИ, УСПЕНИЕ НА ВЛАДИМИР МОШИН, УСПЕНИЕ НА ТЕТКА МЕНКА, УСПОКОЈУВАЊЕ, УТРО, УЧИТЕЛИ, ФЛОРА И ФАУНА, ХОТЕЛИ, ЦРКВА, ЧИТАЧ, ЧУДО, ШЕПОТ, ШЕСТО ДЕТЕ, ШТУРЦИ.

2. Постојат два важни дела на поетската структура. Едниот се состои од насловите („главата“ на песната), а вториот – од она што следува по нив („телото“ на песната). Затоа е неопходно да се одговори на прашањето која лексика најчесто се јавува во „главата“, а која во „телото“ на поетската граѓа.

3. Н а с л о в и т е на песните имаат важна информативна, семантичка, симболичка и експресивна функција. Тој почетен дел на уметничкиот текст ја навестува содржината, ги извлекува во прв план доминантите и потенцира некаква семантичка, естетска или стилска порака. Во поетските наслови на Блаже Конески, според значењето, забележавме 30 типа зборови, кои ги систематизиравме само условно (бидејќи меѓусебно се преплетуваат и се совпаѓаат, па затоа не е можна нивна строга диференцијација). Тие може да се обединат во пет категории: Човек, Апстракција, Хронотоп, Природа и Разно.

Категоријата Човек во поезијата на Блаже Конески ги содржи следниве поткатегории: Деца, Маж, Жена, Однос, Состојба на телото, Состојба на

духот, Комуникација, Живот, Јазик, Антропоним, Занимање, Музика, Песна, Танец. Во песните на Блаже Конески има уште една категорија со повеќе поткатегории – тоа е „Природата“, која е сочинета од Пејзаж, Природна појава, Процес, Дејство, Фитоним и Зооним. Категоријата Хронотоп се состои од Време, Простор, Топоним, Градба. Апстракцијата не е посебно издиференцирана. Другите категории би можело да се групираат во Разно: Квалитет, Својство, Песна, Предмет, Забелешка, Знак, Латинизам.

Бидејќи насловите не се совпаѓаат секогаш со темата, издвоените категории не укажуваат експлицитно на тоа за што ќе се зборува, но ја сугерираат поентата на излагањето. Во таквите случаи, лексичкото значење во насловот се восприема како алузија, асоцијација, сигнал на семантиката на текстот.

Во насловите доминира категоријата Човек (45), по која следуваат Емоцијата (30), Антропонимот (19) и Топонимот (16). Тие сочинуваат 42,22% од сите наслови (вкупно 270). Структурата изгледа вака: Човек 45: Деца 6, Маж 16, Жена 14, Однос 9, Состојба на духот 30, Антропоним 19, Топоним 17, Време 16, Комуникација 15, Песна 13, Природна појава 13, Зооним 12, Дејство 11, Фитоним 11, Градба 9, Предмет 9, Апстракција 7, Состојба на телото 7, Пејзаж 5, Живот 5, Знак 5, Квалитет, Својство 4, Процес 3, Простор 3, Јазик 2, Музика, песна, танец 2, Фитоним 1, Зооним 1, Латинизам 1, Занимање 1.

Ч о в е к о т е претставен во следниве наслови (44): Видот, Возрасти, Злосторство, Историја, Мртовците, На покојните, Одмазда, Питачи, Семејна историја, Судбина, Белата тетка, Грешни жени, Жената, Љубовница, Мајка, На една певица, Старата, Тажачки, Три крупни жени, Убавица, Дедо Илија, Бебе, Внукот, Децата, Разговор со детенце, Шесто дете, Смртта на синот, Градинарот, Камикасе, Лажни пророци, Потстанар, Пролет, Рибар, Старци, Странец, Татко, Татковина, Учители, Читач, Епитаф за војникот во Сплит, Бакнеж, Плачна старица.

Бројот на антропонимите за машки пол, вклучувајќи еден назив на место изведен од таква именка, е поголем од оние што се однесуваат на лица од женски пол: а) м а ж и (15) – Питачи, Дедо Илија, Смртта на синот, Камикасе, Градинарот, Лажни пророци, Потстанар, Рибар, Старци, Странец, Татко, Татковина, Учители, Читач, Епитаф за војникот во Сплит, 10, б) ж е н и (11) – Белата тетка, Грешни жени, Жената, Љубовница, Мајка, На една певица, Плачна старица, Старата, Тажачки, Три крупни жени, Убавица. Д е ц а се споменуваат уште поретко (5): Бебе, Внукот, Децата, Разговор со детенце, Шесто дете. Една именка има обопштено значење на возраст: Возрасти. Постојат зборови што не укажуваат директно на п о л о т и на возраста, туку само имплицираат лица: Бакнеж, Видот, Злосторство, Историја, Мртовците, На покојните, Одмазда, Семејна историја, Судбина.

Е м о ц и и, душевни и духовни состојби и расположенија (вклучувајќи го внатрешниот дијалог) изразуваат 30 наслови. Едните укажуваат на генативните состојби: ВООБРАЗЕНОСТ, ЖЕШТИНА, НЕМИР, НЕМОШ, НАПУШТЕНОСТ, ОДЗЕМАЊЕ НА СИЛАТА, ОСАМЕНОСТ, ПРОЦЕП, РЕЗИГНАЦИЈА, СЛАБОСТА, УЛАВШТИНИ, а само една лексема е ориентирана кон оптимизам: НАДЕЖ. Некои душевни состојби се резултат од реакцијата на некој или на нешто: ГНЕВ, ЛЉУБОМОРА, ТАГА. Во ретки случаи станува збор за стремеж кон нешто што недостига: ЖЕД. Малку зборови потенцираат спокојство: НА ОДМОР, ПОЧИНКА, СПОКОЈ, УСПОКОЈУВАЊЕ. Во два случаја станува збор за процес на самоидентификација: СЕБЕПОЗНАВАЊЕ, СЕБЕСОЗДАВАЊЕ. Четири песни ја содржат лексемата *спомен* во насловот: СПОМЕН [1], СПОМЕН [2], СПОМЕН [3], СПОМЕН ПО МНОГУ ГОДИНИ. Ретки се насловите од типот: ВНАТРЕШЕН ДИЈАЛОГ, СЛАВА.

А н т р о п о н и м и (19) се јавуваат во два случаја, и тоа во колокација со зборовите *житие* (ЖИТИЕ НА ТАСА БОЈАНОСКА, ЖИТИЕ НА БОНА), *усџение* (УСПЕНИЕ НА ВЛАДИМИР МОШИН, УСПЕНИЕ НА ТЕТКА МЕНКА) и *свети* (СВЕТИ НИКОЛА, СВЕТИ СПИРИДОНЕ НОВИ), како и во комбинација со уште една именка (КНЕЗ АНДРЕЈ, ДНЕВНИКОТ НА ГОМБРОВИЧ, НА ГРОБОТ НА ПОЛ ЕЛИЈАР, НАТПИС НА ЧЕШМАТА ВО ЈОВАН БИГОРСКИ, ЗАКОПОТ НА ГУТЕ, СЕЌАВАЊЕ НА ЃОРЕТА) или присвојна придавка (МАРКОВИОТ МАНАСТИР, ТЕТИН РИСТЕ). Мал е бројот на примерите со име и презиме (ВАСИЛ ЧИПОВ, ЃОРЃИ БОЖИКОВ). Преостанатите случаи се: АНТОНИЈ И КЛЕОПАТРА, ДОН КИХОТ, ВАНГЕЛ, ОДИСЕЈ.

Т о п о н и м и т е (17) се претежно врзани за Дојран: ДОЈРАН, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 1. ПРЕТЧУВСТВО, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 2. РАЗЛОЖУВАЊЕ, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 3. НАВЕВ, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 4. САМРАК, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 5. МАГЛИНА 6. ЕЗЕРО, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 7. РИБАРИ, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 8. ДЕЈАТЕЛ, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 9. ПЕСНА, ДОЈРАНСКА ЕЛЕГИЈА: 10. ПРОШТАВАЊЕ. Постојат само 5 други топоними: КАРАОРМАН, КУМАНОВО, МАКЕДОНСКИ ПОЕТИ, ОХРИД, ПЕСЈО БРДЦЕ.

Лексиката за означување на в р е м е т о (19) се однесува на а) годишно време: ПРОЛЕТ, ИЗНЕНАДУВАЊЕ (*Дошла, значи ѓролејџа!*), ЛЕТО, ПО МРАЗОВИТЕ, ЈАСНИК, б) (дел од) ден(от): УТРО, МАТНО УТРО, ПЛАДНЕ, ТОЈ ДЕН, ПОЛНОЌ, ПОЛНОЌНА МИСЛА, СТАНУВАЊЕ НОЌЕ, НОЌ [1], НОЌ [2], МАЈСКА НОЌ. Има малку називи на месеци (ДЕКЕМВРИ). Преостанатите примери се: ГОДИШНИНА 1, ГОДИШНИНА 2, ИДНИНА, ИДНИНАТА НА ПОЕЗИЈАТА, ИМЕНДЕН, МИГ [1], МИГ [2], ПО МНОГУ ГОДИНИ, ПО РАБОТ.

Во насловите Блаже Конески често го користи зборот *песна* (13): а) ПЕСНА, ПЕСНАТА [1], ПЕСНАТА [2], ПРОЛЕТНА ПЕСНА, ПЕСНА ЗА ЗАТВОРЕНИЦАТА, ПЕСНА ЗА ЖИВОТОТ, ПЕСНА НАД ПЕСНИТЕ ВЕСЕЛА ПЕСНА, б) ЗАКОПНА ПЕСНА, НА МОИТЕ ПЕСНИ. Семантички блиски до овој збор се лексемите *ода* (ОДА НА УМОТ), *поезија* (ПОЕЗИЈО), *поејџика* (ПОЕТИКА).

Најголемиот дел од зоонимите (12) претставуваат називи на птици: родови номинации – Птици, Птиците, и видски номинации – Врапци, Врапци во магла, Гугучка, Гугучки, Диви гуски, Кукумјавка, Ластовици. Ретко се користат називи на инсекти (Пеперуга, Штурци). Постои само еден пример за домашно животно (Песот) и две за диво животно (Вепар, Елен самар).

Фитонимите (12) во четири случаја се состојат од лексемата *дрво* (Дрвјата, Меѓу дрвјата, Суво дрво) или од назив на негов дел (Гранка), а на две места се јавува лексемата *круша* (Круша, Круша дивјачка). Два наслова се однесуваат на цвеќиња (Магнолија, Ружа). Преостанатите примери се Олхозено, Струмиче.³

Делството (11) обично се изразува со еден збор (Гушкање, Забрана, Залез, Заштита, Опит [1], Опит [2], Отпор [Вовед], Помен, Помош, Разделба) и многу ретко со повеќе: глаголска именка + предлог + конкретна именка (Гледање во филман).

Преостанатите групи имаат фреквенцијата помала од 10. Лексемите за градба (9) се мошне различни: Град, Кале, Мостот, Мостот (поема), Мраморен акт, Над секнатиот бунар, Темел, Хотели, Црква. На предметите (9) обично укажуваат споеви со придавка (Малечки предмети, На мојот бастун, Велигденско јалце, Студена скулптура) или еднозборни изрази (Бавча, Видело, Знаме, Камбани, Саат). Апстрактни поими (8) изразуваат зборовите Вера, Јасност, Неизвесност, Неминовност, Обврска, Тема, Чудо, Кубење. Има малку називи за делови на телото (Рака) и за состојба на телото и на духот (7): Сонот, Втора младост, Подмладување, Оздравување, Ревматизам. Природни појави (6) изразуваат зборовите: Дожд, Звуци, Сенка, Сончева колона (Балада), Студ, Суша. Зборови за безимен пејзаж наоѓаме во четири наслови: Галење на пределот, Езеро, Планина, Дивина. Во насловите 5 пати се користи зборот *живот* (5): Врска со животот, Живот и смрт, Животен пат, Животот, За животот. Исто толку често се среќава зборот *знак* (5): Знак 1 (Знамје), Знак 2 (Добра вест), Знак 3 (Љубов), Знак 4 (Штит), Знамења. Ретко се јавува лексема за квалитет, својство (4): Оддаденост, Стереотипи, Трајност, Убавина. Просторот се експлицира со два наслова: На граница, Стерна. Групата 'јазик' содржи единечни примери (2): Зборот, Звучна азбука. Значењето 'музика, песна, танец' се јавува во два случаја: Тешкото, Илинденски мелодии. Постои само еден комбиниран фитонимско-зоонимски пример: Флора и фауна. Единични се и латинскиот израз: ARS POETICA и називот на занимање: ЗНАЕЌ.

³ а) Ванга се родила 31 јануари 1911 година во *Струмиче*. б) Мое *струмиче*, ти го пречека со треперлива мисла овој човек што зачекорил кон староста (Струмиче-www).

Во „те л о т о“ на **песните** од Блаже Конески доминираат кратки јазични единици. Следува квантитативен преглед, во кој не се разграничуваат хомонимите. Најчесто се јавуваат заменки, прилози, сврзници, предлози, честички и некои форми на глаголот сум: *и* (918), *да* (840), *се* (766), *на* (732), *во* (501), *ишѐ* (387), *со* (374), *не* (349), *од* (331), (328), *како* (342), *ѐ* (305), *за* (304), (181), *ѐо* (175), *ке* (172), *дека* (162), *ми* (144), *само* (135), *јас* (130), *и* (127), *ме* (126), *а* (125), *си* (124), *ѝи* (117), *ѝој* (117), *ѝоа* (112), *сеѝа* (102), *ѝаа* (102), *но* (100),

Фреквенција меѓу 100 и 50 имаат следниве зборови / збороформи: *коѝа* (99), *в* (98), *до* (98), *ушѝе* (91), *сум* (90), *дури* (88), *му* (76), *мене* (72), *ни* (69), *ѝред* (69), *ѝак* (74), *ѝака* (67), *нема* (65), *ѝие* (64), *ѝод* (59), *а* (58), *веќе* (58), *се* (56), *ѝе* (56), *една* (55), *ѝолку* (54), *без* (50).

Во групата со фреквенцијата од 50 до 20 спаѓаат: *не* (49), *живоѝоѝ* (47), *неѝо* (47), *над* (46), *беше* (44), *ѝебе* (43), *еден* (42), *зошѝо* (40), *сиѝе* (40), *кај* (39), *нас* (39), *нив* (39), *сме* (39), *би* (38), *збор* (38), *о* (38), *им* (37), *колку* (37), *мојоѝ* (37), *ѝреба* (37), *живоѝ* (36), *мојѝа* (36), *неа* (36), *ние* (35), *оваа* (35), *ѝоѝаѝ* (35), *било* (34), *нешѝо* (33), *нишѝо* (33), *сеѝак* (33), *може* (31), *својѝа* (31), *ѝи* (31), *ѝоа* (31), *овој* (31), *земјѝа* (30), *има* (30), *ѝесна* (30), *себе* (30), *можеби* (29), *срце* (29), *ѝа* (28), *рака* (28), *човек* (28), *еве* (27), *меѓу* (27), *низ* (27), *во* (26), *ден* (26), *деѝе* (26), *кон* (26), *некој* (26), *сеѝо* (26), *душа* (25), *зѝоа* (25), *знам* (25), *ова* (25), *сон* (25), *з со* (25), *аѝѝо* (24), *збороѝ* (24), *која* (24), *малку* (24), *сам* (24), *сосем* (24), *ѝаа* (24), *вие* (23), *време* (23), *ѝас* (23), *миѝ* (23), *можам* (23), *очи* (23), *ѝаму* (23), *ѝие* (23), *ами* (22), *мисла* (22), *небо* (22), *ноќ* (22), *раце* (22), *секој* (22), *сеѝа* (22), *ѝвојоѝ* (22), *ѝука* (22), *ако* (21), *биде* (21), *еднаѝ* (21), *мноѝу* (21), *ѝоезијѝа* (21), *чека* (21), *ѝради* (20), *дали* (20), *каде* (20), *кој* (20), *крај* (20), *мајка* (20), *наѝиѝе* (20), *нека* (20), *ниѝу* (20), *ѝаѝ* (20), *ѝри* (20).

Меѓу нив се издвојуваат **1. топонимите**: *Акциум, Беласица, Вардар, Влаиница, Песјо Брдѝе, Кајмакчалан, Карадаѝ, Лесново, Караорман, Сѝернаѝа, Небреѝово, Ниѝе, Прилеј, Куманово, Ракоѝиници, Биѝола, Биѝѝазар, Скоѝје, Тиквешкиоѝ, Пеливар, Поила, Орниче, 2. антропонимите*: *Авел, Александрија, Анѝониј, Анѝонија, Биѝорски, Блаже, Ѓорѓи Божиков, Брехѝ, Гоѝе, Досѝа, Жоро, Илија, Исусе, Јован, Клеоѝѝра, Конески, Макарија Фрчковски, Марија, Марко Крале, Марѝа, Никола, Пеѝре Гарка Филиѝович, Кочо Рацин, Оѝец Сѝиридон, Свеѝи Сѝиридон Нови, Сѝиро, Сѝојан, Хекѝор, Хомера, Цеѝенков, и називите на празници*: *Бадник, Божик, Василица, Водиѝи, Свеѝа Сава.*

4. Во корпусот „Гралис“ се влучени **16 раскази**: *Блаже и Доста, Заклано крувче, За откривање на песната, За традицијата и иновациите, Еден опит, Изложба, Крмчите, Лозје, Љубов, Потез, Пречек, Прочка, Разминување, Средба во рајот, Тихиот Дон, Чевли. Како што се гледа, во насловите домини-*

нираат (од)глаголски именки (ВСТРЕЧА, ЗА ОТКРИВАЊЕТО НА ПЕСНАТА, ПРЕЧЕК, РАЗМИНУВАЊЕ, СРЕДБА ВО РАЈОТ). Два наслова почнуваат со предлогот *за* (ЗА ОТКРИВАЊЕ НА ПЕСНАТА, ЗА ТРАДИЦИЈАТА И ИНОВАЦИЈЕТЕ), три имаат религиозен мотив (ЌРМЧИТЕ, ПРОЧКА, СРЕДБА ВО РАЈОТ).

Во телото на расказите се употребени 3.051 облик. Фреквенција повеќе од 100 имаат само 11 лексеми: *на* (292), *и* (284), *да* (246), *се* (245), *во* (182), *што* (127), *со* (115), *не* (112), *то* (110), *за* (107), *од* (103).

Во групата со фреквенција од 50 до 100 има 84 облици. Меѓу нив доминираат *заменки*, *заменски облици* и *прилози*, вклучувајќи ги *хомонимите*: *како* (75), *ми* (63), *штоа* (63), *ја* (63), *штој* (60), *ти* (59), *му* (51), *јас* (48), *само* (35), *која* (33), *си* (30), *таа* (30), *мене* (27), *ме* (25), *својата* (23), *својот* (19), *ти* (18), *тие* (17), *самиот* (16), *така* (16), *неј* (15), *штој* (14), *кои* (14), *јас* (13), *своите* (13), *се* (12), *моите* (12), *нејовата* (12), *оние* (11), *себе* (11), *им* (10), *која* (10), *мојот* (10).

Следува разнородната група: *е* (63), *дека* (50), *ќе* (50), *а* (48), *беше* (47), *но* (46), *чевли* (30), *ни* (27), *еден* (26), *то* (26), *една* (23), *прег* (19), *сеја* (19), *кон* (18), *во* (16), *дури* (16), *уште* (16), *веќе* (15), *до* (15), *бев* (14), *воспоставачот* (14), *време* (14), *нови* (14), *не* (13), *живот* (13), *зашто* (13), *иа* (13), *требаше* (13), *чевлите* (13), *и* (12), *сердарот* (12), *или* (12), *каде* (12), *повеќе* (12), *сосем* (12), *ако* (11), *мајка* (11), *можев* (11), *иа* (11), *како* (10), *ами* (10), *би* (10), *борба* (10), *животот* (10), *народ* (10), *рече* (10), *сејак* (10), *штоа* (10).

Тука се наоѓаат и два антропонима: *Прличев* (51), *Мико* (21).

5. Корпусот Гралис вклучува и пет есеи: ГРИГОР ПРЛИЧЕВ, ЃОРЃИ ПУЛЕВСКИ, КИРИЛ ПЕЈЧИНОВИЌ, КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ, МАРКО К. ЦЕПЕНКОВ. Како што се гледа, сите имаат антропоними во насловите. Есеите содржат 2.999 облици во 8.281 употреби.

6. Во „телото“ на есеите, фреквенцијата од 500 до 100 имаат само 11 зборови, и тоа неменливи – најнапред предлози, сврзници *заменки*, вклучувајќи ги *хомонимите*: *на* (439), *и* (304), *во* (274), *се* (237), *да* (168), *што* (134), *од* (132), *за* (111), *со* (111), *то* (103), *не* (101). Во групата со фреквенција од 99 до 50 се наоѓаат *штој* (83), *како* (81), *штоа* (77), *е* (67), *ја* (57). Овде се јавува и едно презиме: *Прличев* (51). Честота од 49 до 20 имаат *дека* (44), *беше* (40), *ти* (39), *еден* (35), *но* (35), *таа* (35), *а* (34), *јазик* (33), *то* (33), *тие* (31), *му* (29), *ќе* (29), *својата* (28), *која* (27), *една* (25), *до* (23), *ни* (25), *нејовата* (24), *својот* (22), *словенската* (21), *време* (20), *само* (20), *како* и името *Климент* (22). Облиците со фреквенција од 19 до 10 ја сочинуваат следнава група: *така* (20), *ами* (19), *живот* (18), *народ* (18), *прег* (18), *меѓу* (17), *нејовот* (17), *која* (16), *кон* (15), *оние* (15), *своите* (15), *требаше* (15), *каде* (14), *именост* (14), *словенскиот* (14), *ти* (14), *уште* (14), *Словениите* (13), *беа* (13), *кои* (13), *мајка* (13), *ми* (13), *неј* (13), *словенски* (13), *охридски* (12), *самиот* (12), *сердарот* (12), *дури* (12), *си* (12), *штоа* (12), *борба* (11), *веќе*

(11), *дејноси* (11), *многу* (11), *нејовошо* (11), *џак* (11), *џовеќе* (11), *средина* (11), *век* (10), *јодини* (10), *јрчки* (10), *живојош* (10), *културно* (10), *нејовише* (10), *она* (10), *јрошив* (10), *своешо* (10). Овде имаме неколку антропоними – *Кирила* (17), *Методија* (17), *Климентија* (16), *Пулески* (14), *Ѓорѓи* (10) и еден топоним – *Охрид* (15). Групата со честота од 9 до 5 е поголема: *ликош* (9), *биде* (9), *вели* (9), *зборови* (9), *им* (9), *луѓе* (9), *работи* (9), *авиобиографијата* (8), *ако* (8), *би* (8), *времето* (8), *јодина* (8), *друш* (8), *едно* (8), *зашио* (8), *или* (8), *нас* (8), *некои* (8), *нишу* (8), *особено* (8), *свој* (8), *шреба* (8), *човек* (8), *јас* (8), *браќа* (7), *движење* (7), *дело* (7), *зајраво* (7), *книжевна* (7), *кој* (7), *личности* (7), *ме* (7), *меѓушоа* (7), *можеше* (7), *нашето* (7), *нема* (7), *нивнаша* (7), *онаа* (7), *јериод* (7), *јисмо* (7), *јошоа* (7), *себе* (7), *сешо* (7), *словенскише* (7), *сосем* (7), *џаков* (7), *црковнаша* (7), *школа* (7), *азбука* (6), *без* (6), *бил* (6), *букви* (6), *врз* (6), *над* (6), *нивниош* (6), *ова* (6), *основа* (6), *џа* (6), *џаш* (6), *јосебно* (6), *јри* (6), *сише* (6), *случајно* (6), *сјоменош* (6), *џашкојнаша* (6), *џука* (8), *учишел* (6), *азбукаша* (5), *борец* (5), *бјарштинаша* (5), *влијание* (5), *даде* (5), *делошо* (5), *добро* (5), *друшше* (5), *едновременно* (5), *жишше* (5), *заедно* (5), *иднинаша* (5), *има* (5), *името* (5), *килимош* (5), *култура* (5), *културен* (5), *македонска* (5), *нешшо* (5), *нивнише* (5), *низ* (5), *нишшо* (5), *нови* (5), *носија* (5), *однос* (5), *остјави* (5), *остјане* (5), *ошш* (5), *јоема* (5), *јоеш* (5), *јоешски* (5), *јрвише* (5), *јрејшјавува* (5), *јулиш* (5), *работша* (5), *свои* (5), *слободаша* (5), *словенска* (5), *смисла* (5), *солунскише* (5), *џекшови* (5), *џуѓа* (5). И овде ги наоѓаме антропонимите – *Кирил* (9), *Македонија* (9), *Методиј* (9), *Моравија* (7), *Софија* (6), *Неда* (5) и придавскиот топоним – *охридската* (5).

7. Корпусот Гралис на Блаже Конески содржи 12 прозни записи: Авантура, Кирил Пејчиновиќ, Минијатура, Нишка Бања, Одење, Музика, Оган, Помошниот персонал, Поука, Предела, Ранета птица, Вино, во еден наслов стои еден антропоним (*Кирил Пејчиновиќ*), еден топоним (*Нишка Бања*) и еден тооним (*јишца*). Превладуваат двозборните наслови – 5 примери: Кирил Пејчиновиќ, Кирил Пејчиновиќ, Нишка Бања, Помошниот персонал, Ранета птица. Помал е бројот на еднозборните наслови – 7: Минијатура, Одење, Музика, Оган, Поука, Предела, Вино.

Во телото на прозните записи доминира предлогот *на* (683), сврзниците/заменика *и* (576), *да* (513), заменката (со своите хомоними) *се* (521) и предлогот *во* (474), кои имаат фреквенција меѓу 600 и 400. Сите други зборови не се толку чести – во групата 300 – 100 се наоѓаат само зборовите *не* (267), *шшо* (251), *со* (246), *за* (222), *од* (203), *како* (154), *шој* (148), *е* (145), *ја* (126), *му* (116), *шоа* (111), *дека* (103), *јо* (102). Следува, исто така, мала групата 99–50: *јо* (89), *џи* (83), *ќе* (83), *но* (79), *а* (71), *џака* (68), *која* (63), *еден* (61), *една* (59), *до* (54), *или* (50). Како што слабее фреквенцијата, така се зголемува бројот на поретките лексеми (49–20): *шреба* (45), *ни* (42), *ош* (40), *ушше* (40), *таа* (48), *си* (38), *зашио* (36), *едно* (34), *џа* (34), *кај* (33), *некои* (33), *само* (33), *дури* (32), *ми* (32), *може* (32), *нејо* (32), *она* (32), *веќе* (31),

прег (31), *ише* (31), *време* (30), *кон* (29), *у* (29), *вели* (28), *кој* (28), *ако* (27), *ами* (27), *и.м* (27), *иак* (27), *својаша* (25), *своешо* (24), *сеја* (24), *шојаш* (24), *нејовиш* (23), *човек* (23), *каде* (22), *многу* (22), *нешшо* (22), *сум* (22), *биде* (21), *кои* (21), *некој* (21), *беше* (20), *знае* (20), *нејоваша* (20), *ова* (20), *при* (20), *средина* (20), *иш* (20). Меѓу антропонимите, само *Кирил* (62), *Кирила* (56) имаат фреквенцијата повеќе од 20.

8. Во корпусот Гралис се наоѓаат четири з а б е л е ш к и : ЗАБЕЛЕШКИ, ЗАБЕЛЕШКИ [ОД ПОЕЗИЈА 1981], ЗАБЕЛЕШКИ [ОД СИТЕ МОИ ПЕСНИ 2002], ЗАБЕЛЕШКИ НА ПРЕШЕРН, ОТПОР (ВОВЕД). Тие содржат 1.807 облици и 507 појавници (token). Само предлогот *во* има фреквенцијата поголема од 100 (123). Можеби 100–50 ?примери ги содржат елементите *на* (58), *и* (57), *се* (53). Во групата од 50 до 20 имаме само четири збора: *од* (50), *иесни* (34), *издание* (23), *со* (21) и една кратенка – *и*. (31). Честота од 20 до 10 имаат *циклусош* (18), *га* (16), *збиркаша* (16), *дека* (15), *ишо* (13), *објавена* (13), *шоа* (14), *иесна* (12), *е* (11), *иоема* (11), *иш* (10), *ио* (10), *ношес* (10), *ова* (12), *ја* (10). Се среќава и топонимот *Сшерна* (11) и бројот на годината *1945* (12).

Branko Tošović (Graz)

Die lexikalischen Dominanten in den Texten von Blaže Koneski im Gralis-Korpus

Vorliegende Analyse besteht aus zwei Teilen. Im ersten wird die Struktur der Poesie Koneskis im Gralis-Korpus erläutert, woraufhin im zweiten sodann Erzählungen, Essays und Notizen betrachtet werden. Insgesamt wurden 308 Texte analysiert, davon 270 poetische, 17 Erzählungen, zwölf Notizen und vier Essays sowie Niederschriften. Die Untersuchung betrifft den Titel der einzelnen Werke und umfasst zwei Text-Segmente: die konkreten Titel und deren Wortlaut.

Литература

Gralis-Korpus: <http://glyph.uni-graz.at/cocoon/gralis/>. Stand: 30. 3. 2012.

Струмиче-www: <http://www.org.mk/struga-heritage/tekst.asp-lang=mac&tekst=379&str=4.htm>. Состројба 20. 3. 2012.

Branko Tošović
Institut für Slawistik
Karl-Franzens-Universität Graz
Merangasse 70
8010 Graz
branko.tosovic@uni-graz.at
<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/index.html>

Бранко Тошовиќ (Грац)
Емилија Бојковска (Скопје)

Корпусот на Блаже Конески во Гралис-мак

Во нашиов реферат ќе одговориме на следниве прашања: што претставуваат проектот Гралис и корпусите Гралис и Гралис-мак, зошто ја започнавме реализацијата на Гралис-мак, зошто го изготвуваме индивидуалниот корпус на Блаже Конески, во што се состои значењето и како се користи Гралис-мак, кои се другите активности во Гралис, кои се развојните перспективи на Гралис и на Гралис-мак.

0. Гралис е проект на Институтот за славистика при Универзитетот „Карл Франц“ во Грац, Австрија, чиј раководител е Бранко Тошовиќ. Минатата година, овој портал одбележа мал јубилеј – десет години постоење, а по тој повод излезе брошурата GRALIS. DAS LINGUISTISCHE SLAWISTIK-PORTAL DER KARL-FRANZENS-UNIVERSITÄT GRAZ (2000–2010) во издание на носителот на проектот. Проектот опфаќа повеќе области, од кои позначајни се: Проектариум, Корпусариум, Едукариум, Лингвистикариум, Славистикариум, Гралисариум, Операриум и Грацки славистикариум.

Проектариумот ги содржи научните активности на славистиката во Грац, Корпусариумот опфаќа збирка текстови на словенските јазици и на германски јазик наречена Гралис, која служи за научни и за образовни цели, а Едукариумот е помошно средство на наставата наменето за интеракција меѓу наставниците и студентите. Лингвистикариумот, пак, содржи информации од областа на славистиката и на општата лингвистика, Славистикариумот ги опфаќа писмата, фонетските, фонолошките, прозодиските и граматичките системи на словенските јазици, а Гралисариумот се состои од редовни наставни активности и од предавања на професори-гости. Операриумот содржи различни информации за научни и образовни активности, додека Грацкиот славистикариум го отсликува развојот на славистичката лингвистика во Грац.

1. Електронскиот корпус Гралис, кој се изработува во рамките на Корпусариумот, е плод на соработката меѓу Институтот за славистика и Центарот за информациско моделирање во хуманистичките науки при Универзитетот „Карл Франц“ во Грац. Гралис опфаќа еднојазични и повеќејазични, паралелизирани текстови на словенските јазици и на германски јазик. Вториот вид текстови се состојат од оригинал и од превод. Гралис нуди можности за истражување на корелациите меѓу словенските јазици и меѓу некој словенски јазик и германскиот јазик. Во него се застапени текстови од

пет функционални стила (уметничколитературниот, научниот, административниот, публицистичкиот и разговорниот).

Текстовите на Гралис се достапни во секое време на интернет и служат за научни и за образовни цели. Со нив може да се вршат еднојазични и контрастивни лингвистички, како и транслатолошки истражувања, а тие може да се користат и во наставата по (странски) јазик.

2. Еден дел од корпусот го носи насловот Монолингвален и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик, накусо Гралис-мак. Во неговото изготвување е вклучен Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, врз основа на Договор за соработка со Институтот за славистика во Грац, потпишан во декември 2008 во Скопје и продолжен во јули 2011 година во Охрид. Двајцата партнери со задоволство ја прифатија готовноста на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје да соработува во реализацијата на проектот. Австриската страна ја поставува софтверската инфраструктура, а македонската страна се грижи за обработката на текстовите.

Проектниот тим се состои од Бранко Тошовиќ, раководител на проектот, Арно Вониш, австриски координатор, како и од Емилија Бојковска и Димитар Попоски, македонски координатори. Проектот го поддржуваат раководителите на партнерските институции, Максим Каранфиловски и Веселинка Лаброска. Австрискиот дел од тимот ги раководи активностите на Гралис-мак и ги поставува текстовите на серверот, а македонските координатори се грижат за изборот на текстовите, нивното скенирање и обработка, како и за регулирањето на авторските права. Интензивната практична работа на внесување македонски текстови во Гралис започна летото во 2010 година. Во обработката на текстовите се вклучени и членови на Катедрата за германски јазик и книжевност (Анета Крстеска, Бисера Станкова и Маријана Ѓорѓиева), како и студенти на Групата за германски јазик и книжевност. Предвидено е натамошно проширување на работната група за проектот.

Како во Гралис така и во Гралис-мак се застапени пет функционални стила (в. т. 2.). Корпусот се состои од два дела: од еднојазични (македонски) текстови и од паралелизирани текстови (составени од оригинал и од превод). Во моментот, македонскиот јазик се јавува само како изворен јазик, а како јазик-цел се јавуваат словенските јазици и германскиот јазик. Во подопнежната фаза ќе се внесат и текстови на изворен јазик различен од македонскиот, како и нивните преводи на македонски јазик.

Во рамките на Гралис-мак, македонскиот јазик може да се истражува еднојазично и контрастивно. Според моделот развиен од раководителот на проектот, овој јазик воспоставува повеќеслојни корелации, и тоа: 1. интракорелации (во своите рамки, на пример, во однос на функционалните сти-

лови), 2. интеркорелации спрема многу блиски јазици (на пример, спрема бугарскиот), 3. супракорелации спрема јазиците од јужнословенската подгрупа (на пример, спрема словенечкиот), 4. суперкорелации спрема источно- и западнословенските јазици (на пример, спрема полскиот) и 5. екстракорелации спрема германскиот како несловенски јазик.

3. Во Договорот за соработка меѓу Институтот за славистика во Грац и Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје стои дека целта на електронскиот корпус е истражување, едукација и популаризирање на македонскиот јазик. Македонскиот јазик досега, вистина, бил предмет на многубројни задлабочени научни истражувања на македонски и на странски македонисти, на слависти и други филолози, меѓутоа се очекува дека овој корпус уште повеќе ќе го поттикне стремежот за истражување на македонскиот јазик, особено во меѓународни рамки. Гралис-мак може да служи како емпириска основа за еднојазичните, контрастивнолингвистичките и транслатолошките проучувања на македонскиот јазик, што ќе овозможи попрецизен увид во совпаѓањата и во сличностите, како и во разликите на македонскиот јазик спрема другите (јужно)словенски јазици и германскиот јазик. Освен тоа, Гралис-мак не претставува само поттик туку е и неопходен услов за истражување во рамките на една посебна гранка на лингвистиката, корпусната лингвистика. Така македонскиот јазик ќе може да се истражува и од корпуснолингвистички аспект. Ова има долгорочно значење за засилувањето на позицијата на македонскиот јазик во странство.

Како што беше кажано во т. 2, Гралис-МАК служи како емпириска основа не само за научни истражувања, туку и за образовни цели. Текстовите можат да ги обработуваат родени говорители и изучувачи на македонскиот јазик во целиот свет.

Накратко: Гралис-мак служи за еднојазични, контрастивнолингвистички, корпуснолингвистички и транслатолошки истражувања, како и за наставно-образовни цели. Предноста на Гралис-мак наспрема пишуваните текстови се состои во неговата географски неограничена достапност, во автоматското пребарување и во статистичките податоци (на пример, за бројот на потврдите од одреден вид во даден текст).

4. Корпусните текстови во Гралис не се групирани само според јазиците и функционалните стилови туку и според авторите. Во однос на македонскиот јазик, централно место зазема индивидуалниот корпус на Блаже Конески. Досега се внесени 308 наслови на дела од Конески, и тоа: 270 поетски, 17 прозни дела (раскази), 12 прозни записи, 5 есеи, 4 забелешки.

Овој македонски деец заслужува посебно внимание од повеќе аспекти. Тој е основоположник на македонскиот стандарден јазик, филолог и лингвист, кој го нормира македонскиот јазик и го опиша од историска и од современа перспектива. Автор е на двотомната ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИ-

ТЕРАТУРЕН ЈАЗИК (1952 и 1954) и на ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК (1965), коавтор е на МАКЕДОНСКИОТ ПРАВОПИС СО ПРАВОПИСЕН РЕЧНИК (1950) и е редактор на тритомниот РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК (1961, 1965, 1966).

Неговата книжевна творечка дејност (1948–1993) опфаќа проза и поезија, во кои успеа да создаде мост меѓу културната традиција на македонскиот народ и современиот израз. Како книжевен историчар, есеист и публицист, тој даде голем придонес за развојот на македонската култура. Со своите препеви им ги доближи на македонските читатели делата на Његош, Прешерн, Хајне, Блок, Мајаковски и на други автори. Како основач на студиите по македонистика и како професор на Филозофскиот, подоцна Филолошки факултет, кој денес го носи неговото име, им го пренесуваше своето значење на многубројни генерации студенти. Тој беше ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (1958–1963) и првиот претседател на МАНУ (1967–1975), соосновач на Друштвото на писателите на Македонија (1947) и негов прв претседател. Ги уредуваше литературните списанија „Нов ден“ и „Македонски јазик“. Добитник е на наградите: „11 октомври“, „Браќа Миладиновци“, „Ацо Шопов“, Хердеровата награда, Његошевата награда, „АВНОЈ“, „Златен венец на Струшките вечери на поезијата“, „Скендер Куленовиќ“, на наградата од Сојузот на писателите на СССР, на наградата за книжевен опус на „Мисла“, Рациново признание и „13 ноември“.

Блаже Конески е еден од најголемите научни, книжевни и културни дејци во јужнословенските простори, кој со својата дејност не само што решавачки придонесе за вклучување на македонскиот јазик како рамноправен јазик во семејството на стандардизираните (јужно)словенски и (индо)-европски јазици туку и ги засили културните врски на македонскиот народ во европски контекст. Имено, не само што тој самиот беше препевувач туку и неговите дела се преведени и се препеани на многубројни словенски и несловенски јазици, меѓу кои и на германски.

Почетокот на создавањето на корпусот Гралис-мак (2010) временски речиси се совпадна со одбележувањето на 90-годишнината од раѓањето на Блаже Конески (2011). Почетокот на работата му претходеше една година на јубилејот, т.е. токму онолку време колку што беше потребно да се пополни корпусот со творештвото на Конески за да може да претставува емпириска основа за научни истражувања. Онака како што Конески имаше пионерска улога во кодификацијата и во издигнувањето на македонскиот јазик на ниво на современите стандардизирани јазици во светот, така неговото дело сега има пионерска улога во издигнувањето на македонскиот јазик на ниво на „корпусен“ јазик. Тоа значи дека за македонскиот јазик сега постојат најсовремени технички услови и можности за истражување и изучување.

Денешнава и утрешна научна конференција под наслов „Поетика-та, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во корпусот Гралис“ треба да се набљудува во светлината на три моменти: 1. значењето на Блаже Конески за македонскиот јазик, македонската книжевност и култура, 2. одбележувањето на јубилејот од неговото раѓање и 3. стремежот да му се даде на јубилејот европска димензија, и тоа токму на германското говорно подрачје, со кое Конески воспостави културни врски како препејувач и како препеан и преведен автор, и тоа токму во Грац, европскиот главен град на културата во 2003, чиј Институт за славистика покажа интерес, даде иницијатива и се заложува не само за вклучување на македонскиот јазик во корпусот Гралис туку и за негово воведување во наставата по славистика во Грац.

5. Гралис-мак претставува прв електронски корпус на македонскиот јазик и прв електронски корпус на македонски книжевен и кутурен деен (Конески). Преку споредба со другите јазици, може да се утврдат корелациите и статусот на македонскиот јазик наспрема другите (словенски) јазици. Со тоа ќе се потврди самобитноста на македонскиот јазик, ќе се промовира, ќе се афирмира и ќе се популаризира македонскиот јазик во светот, со што ќе се засили неговата меѓународна позиција.

6. Гралис-мак овозможува пребарување електронски текст според одредена лексема или според нејзин дел. Пред почетокот на истражувањето во Гралис, корисникот треба да изврши неколку избори во горниот лев агол. При еднојазичното истражување станува збор за следново:

- поткорпус (во случајов: Гралис-мак),
- јазик (во случајов: македонски),
- автор (опционално; во случајов: Блаже Конески),
- книжевен род/вид (опционално; на пример, расказ),
 - функционален стил (опционално: на пример, уметничколитературен).

Во најдолу поставеното поле одлево, корисникот ја впишува лексемата што сака да ја бара (на пример, **љубов**). Тој може да зададе и дел од лексемата, по што става точка и ѕвездичка (на пример. **љуб.***). Во тој случај, корисникот ќе ги добие сите лексеми што го содржат зададениот дел (**љубов**, **љубовџа**, **љубениош**, **љубовна**, **љубовница**, **љубима** итн.). Тој може да бара и повеќезборна конструкција, и тоа најмногу деветзборна синтагма, на пример:

Љубовџа на сџариош Соколе Киџро се зароди токму овде,

Притоа, корисникот треба да го активира квадратчето „+“, поставено десно од зададениот збор, по што подолу ќе се отвори поле за впишување на зборот што следува по првовпишаниот збор. Оваа постапка може да се

повторува додека да се постигне максималниот број зборови/збороформи во бараната синтагма.

На десната страна, корисникот може да избере паралелизиран јазик. Ако го остави ова поле необележано, тогаш ќе ги добие резултатите само во јазикот што го задал (македонскиот). Ако пак го одбере, на пример, германскиот јазик, тогаш ќе добие паралелизирани текстови (оригинал и превод) на изворниот јазик (македонски) и на јазикот-цел (германскиот). На крајот треба да го избере обемот на околината на бараната лексема: тековната реченица, пет, десет, петнаесет или дваесет збора. (Кај поезијата, се прикажува дел од поема, а кај покусите творби – целата песна.) По активирањето на функцијата за пребарување, корисникот ги добива сите потврди во корпусот што ја содржат бараната лексема со нивниот аритметички збир.

7. Во врска со обемот на околината на истражуваната лексема, се поставуваат два аспекта: потребата од контекст при истражувањето и правната димензија на заштитата на авторските права. Од решавачко значење за користењето на Гралис-мак е околноста што обемот на прикажаниот контекст не ги загрозува авторските права. Според Македонската авторска агенција, на чија директорка, Нина Д. Старделова, срдечно ѝ благодариме за соработка, користењето на текстовите во Гралис-мак спаѓа во случаите на дозволено користење авторско дело без плаќање надомест и без барање согласност од авторот, со оглед на тоа што станува збор за „користење на авторско дело (цитати) во научни истражувања, за настава, критика, полемика или преглед, во обем и до степен потребен за конкретната намена и под услов да се наведе името на авторот, освен доколку тоа не е возможно“ (член 52, точка 7 од Законот за авторски права).

Меѓутоа, можно е околината од една реченица, од дваесет збора или од (дел од) песна/поема да не е доволна за научното истражување. Во тој случај, текстовите во Гралис-мак не можат да ја заменат интегралната печатена верзија. За таа цел, во корпусот зад секоја текстуална единица, во аглести загради се наведува страницата од соодветното издание што е користено како извор. Така се воспоставува врска меѓу корпусот и интегралното печатено издание, кое корисникот мора да го има, ако сака да ја прочита пошироката околина на зададениот збор, одн. остатокот од песната/поемата или другите песни во стихозбирката. Според тоа, од користењето на Гралис-мак очекуваме: а) да го олесни пребарувањето на одреден(а) збор(оформа) или синтагма во даден текст и б) да го зголеми интересот за интегралните печатени дела на македонските автори. На тој начин, корпусот не само што нема да го намали користењето на интегралните печатени верзии на творештвото на одреден автор (во случајов, на Конески) туку дури и ќе го поттикне, со оглед на тоа што на корисникот ќе му биде олеснето пребарувањето.

Во моментот, сè уште не се видливи метаподатоците за местото и годината на издавањето, издавачката куќа итн. Овие функции постојат во софтверската инфраструктура, но тие треба допрва да се активираат. Тоа е една од задачите за натамошното усовршување на Гралис-мак (в. т. 9.).

8. Како што беше кажано, активностите на проектот Гралис не се испрцуваат со изготвувањето на корпусот на словенските јазици и на германскиот јазик, ниту со одржувањето на овој симпозиум.

Во рамките на потпроектот Гралисариум се остварени гостувања на неколку македонски филолози/лингвисти, кои одржаа 10 предавања на Институтот за славистика во Грац:

- 2006: Максим Каранфиловски: Македонистиката и македонскиот јазик,
- 2006: Лидија Аризанковска: Разговор за македонскиот јазик,
- 2007: Лидија Аризанковска: Морфолошки разлики меѓу македонскиот и другите јужнословенски јазици,
- 2007: Лидија Аризанковска: Фонетско-фонолошки и ортоепски разлики меѓу македонскиот, словенечкиот и бугарскиот јазик,
- 2010: Емилија Бојковска: Grammatische Divergenzen zwischen Deutsch und Mazedonisch (Граматицки дивергенции меѓу германскиот и македонскиот јазик),
- 2011: Димитар Попоски: Македонскиот Гралис-корпус: научните текстови и авторските права (Creative Commons),
- 2011: Борче Арсов: Македонската азбука и „Кониковското евангелие“ (1852),
- 2011: Емилија Бојковска: Numerus- und Pluralklassen des Nomens im Mazedonischen und im Deutschen (Бројните и множинските класи на именката во македонскиот и во германскиот јазик),
- 2012: Емилија Бојковска: Категоријата определеност изразена со детерминатори во македонскиот и во германскиот јазик,
- 2012: Емилија Бојковска: Subjektbezogene Modalität am Beispiel der deutschen Modalverben und ihrer makedonischen Entsprechungen (Деонтичката модалност врз примерот на германските модални глаголи и на нивните македонски соодветства).

Преку предавањата, студентите по славистика во Грац се запознаваат со основните белези на македонскиот јазик. Од особено значење е фактот што некои од овие предавања се одржани на македонски јазик, што на студентите по славистика во Грац, покрај теоретско знаење, им овозможи и непосреден контакт со македонскиот јазик. Според тоа, македонскиот јазик веќе „се слуша“ на Институтот за славистика во Грац.

Раководителот на проектот, Бранко Тошовиќ, се заложува за воведување на македонскиот јазик во наставата на Институтот за славистика во Грац. Со тоа би се комплетираа понудата за изучување на јужнословенските јазици. Засега може да се студираат босански/хрватски/српски и словенечки, а за бугарскиот јазик се нудат курсеви. Во рамките на евалуацијата на науката за јазикот на Институтот за славистика во Грац спроведена во ноември 2010, Бранко Тошовиќ предложи во наставата да се вклучи македонскиот јазик. За да дознае што мислат студентите за предлогот, раководителот на проектот и Арно Вониш во јули 2011 извршија анонимно анкетирање на студентите преку посебната програма на Гралис наречена Анкетариум. Од вкупно 37 добиени одговори, 87% (32) беа потврдни. Интересот е најголем кај студентите што студираат босански/хрватски/српски јазик.

Бранко Тошовиќ и проектниот тим (Емилија Бојковска, Арно Вониш и Димитар Попоски) ги изложија резултатите од напредокот на проектот во три реферати, одржани на Семинарот за македонски јазик, литература и култура и на Научната конференција во Охрид (2010, 2011):

1. Бранко Тошовиќ, Емилија Бојковска, Димитар Попоски, Арно Вониш. Македонски корпус Гралис (Гралис-мак)
2. Емилија Бојковска, Бранко Тошовиќ, Арно Вониш, Димитар Попоски: Значењето на македонскојазичниот поткорпус Гралис-мак како дел од корпусот Гралис,
3. Димитар Попоски, Емилија Бојковска, Бранко Тошовиќ, Арно Вониш: Создавање текстови во сите функционални стилови и нивните авторски права за македонскиот Гралис-корпус (Гралис-мак)

Целосниот назив на овој симпозиум, кој содржи реден број, укажува на тоа дека по него треба да следуваат низа симпозиуми поврзани со корпусот Гралис. За вториот симпозиум веќе се познати местото и времето: Скопје, 2013 година.

9. Пополнувањето на Гралис-мак започна со текстовите на Блаже Конески и на уште некои автори (во помал обем), значи со уметничколитературниот стил. Потоа треба да уследи внесувањето текстови и од други македонски книжевни автори. Во натамошниот развој се предвидува внесување на текстови и од другите функционални стилови: административниот, публицистичкиот, научниот и разговорниот. Последниов функционален стил изискува мултимедијален пристап во обработката, со оглед на тоа што е тој карактеристичен за говорениот јазик. Тоа е особено комплексен потфат, за кој се потребни големи подготовки.

Целта при внесувањето на текстовите е да се постигне пропорционалност и урамнотеженост на функционалните (пот)стилови и на авторите, на

периодите и на географските подрачја во кои се создадени делата. Со тоа, корпусот ќе придобие репрезентативен карактер за македонскиот јазик.

Покрај квантитативниот раст на корпусот, акцент се става и на квалитативното подобрување, пред сè во однос на приказот на метаподатоците за делата (годината и местото на издавање итн.). Паралелно со ова, се предвидени и развој, забрзување и олеснување на техниката на пребарување на текстовите.

Една од целите е и да се направи корпусот достапен за што поголем број корисници. Особено е поволен фактот што користењето на текстовите во Гралис(-мак) не се судира со авторските права (в. т. 7.).

Натамошен развој се предвидува и за другите активности во рамките на Гралис-мак. Покрај предавањата на македонски филолози/лингвисти на Институтот за славистика во Грац, една од најзначајните цели е воведувањето на македонскиот јазик во наставата по славистика во Грац, најпрво на ниво на курсеви. Остварувањето на оваа цел ќе биде уште еден значаен чекор во афирмацијата и пробивот на македонскиот јазик во странство.

10. Значењето на електронските текстови за македонскиот јазик се огледува на научно поле (за моно-, контрастивно-, корпуснолингвистички, транслатолошки и други проучувања), како и на образовно поле (за родените говорители и за странските изучувачи на македонскиот јазик). Значењето на Блаже Конески за македонскиот јазик, пак, се огледува на полето на кодификацијата, филологијата, книжевноста, книжевната критика, рецепцијата на странска книжевност, наставата итн. Гралис-мак го обединува творештвото на најистакнатиот македонски деец со современите истражувачки и образовни аспекти. Со оглед на достапноста на македонските корпусни текстови за сите заинтересирани во светот, македонскиот јазик се издигнува на ранг на јазик со најмодерни алатки за зацврстување на својата меѓународна позиција.

Литература

- Бојковска/Тошовиќ/Вониш/Попоски 2012: Бојковска, Емилија; Тошовиќ, Бранко; Вониш, Арно; Попоски, Димитар. Значењето и предизвиците на македонскојазичниот поткорпус „Гралис-мак“ во рамките на корпусот „Гралис“. Во: *XXXVIII научна конференција на XLIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. Охрид 14–15 јули 2011*. Скопје (во печат).
- Попоски 2012: Попоски, Димитар. Гралис Мак-корпусот и творештвото на Блаже Конески како модели за отворени едукативски ресурси. Во: *Зборник на Првиот меѓународен Гралис-симпозиум: Поетикаа, стилисти-*

каџа и линџисџикаџа на џекџовиџе од Блаже Конески во корџусоџ Гралис. Грац (во печат).

Попоски/Бојковска/Тошовиќ/Вониш 2012: Попоски, Димитар; Бојковска, Емилија; Тошовик, Бранко; Вониш, Арно. Создавање на текстови во сите функционални стилови и нивните авторски права за македонскиот корпус „Гралис“ („Гралис-мак“). Во: XXXVIII научна конференџија на XLIII меџународен семинар за македонски јазик, лиџераџура и кулџура. Охрид 14–15 јули 2011. Скопје (во печат).

Tošović 2002: Tošović, Branko. *Funkcionalni stilovi. Funktionale Stile*. Graz.

Tosović, Branko u. a. 2010. *Gralis. Das linguistische Slawistik-Portal der Karl-Franzens-Universität Graz (2000-2010)*. Graz.

Тошовиќ 2011: Тошовиќ, Бранко. Корпусот на македонски јазик во рамките на корпусот Гралис. Во: XXXVII научна конференџија на XLIII меџународен семинар за македонски јазик, лиџераџура и кулџура, Охрид 15–16 јули 2010, Линџисџика. Скопје. Стр. 281–290.

Тошовиќ/Бојковска/Вониш/Попоски 2012: Тошовиќ, Бранко; Бојковска, Емилија; Попоски, Димитар; Вониш, Арно. Македонскиот корпус Гралис (Гралис-мак). Во: XXXVIII научна конференџија на XLIII меџународен семинар за македонски јазик, лиџераџура и кулџура. Охрид 14–15 јули 2011. Скопје (во печат).

Branko Tošović (Graz)

Emilija Bojkovska (Skopje)

Das Korpus von Blaže Koneski im Gralis-Mak

Gralis ist ein Projekt des Instituts für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz, dessen integraler Bestandteil das mazedonische ein- und mehrsprachige Gralis-Mak-Korpus ist. Es das erste elektronische Korpus der mazedonischen Sprache. Dem vom Projektleiter Branko Tosović entwickelten Modell zufolge kann das Mazedonische in seinen Intra- Inter-, Supra-, Super- und Extrakorrelationen untersucht werden. Aufgrund der herausragenden Rolle von Blaže Koneski (1921-1993) für die makedonische Standardsprache, der als Kodifikator, Philologe, Dichter, Literaturwissenschaftler, Publizist, Übersetzer und Universitätsprofessor einen großen Beitrag zu ihrer Herausbildung und Entwicklung leistete, liegt der Schwerpunkt in der Anfangsphase der Erarbeitung von Gralis-Mak auf Koneskis Werk. Das erste im Ausland stattgefundene Symposium zu Koneski: Poetik, Stilistik und Linguistik der Texte von Blaže Koneski im Gralis-Korpus (Graz, 30.-31.3.2012) ist vor dem Hintergrund des neulich begangenen 90. Jubiläums seiner Geburt zu sehen. Mit Gralis-Mak und dem Symposium

wird nicht nur Koneskis Verdienst international geehrt, sondern das Makedonische ist weltweit für Untersuchungen zugänglich, womit seine Position als eigenständige Sprache gefestigt wird.

Branko Tošović
Institut für Slawistik
Karl-Franzens-Universität Graz
Merangasse 70
8010 Graz
E-Mail: branko.tosovic@uni-graz.at

Emilija Bojkovska
Abteilung für deutsche
Sprache und Literatur
Philologische Fakultät „Blaže Koneski“
Universität „Hil. Kyrill und Method“ Skopje
Bul. Goce Delčev 9A
1000 Skopje/Mazedonien
E-Mail: bojkovskae@yahoo.com

Kristina Čendo (Zagreb)

Sintagme ostvarene bojom (riječ ili dvije o pjesničkome izrazu Blaže Koneskog)

U radu se navode primjeri imeničkih sintagmi sastavljenih od riječi za boju i imenica koje pripadaju različitim semantičkim tipovima u pjesmama Blaže Koneskog. Iako se bojom prvenstveno iskazuje svojstvo određenoga predmeta, u suodnosu s drugom riječi nastaju obilježene jezične inačice kojima se nerijetko uspostavljaju nova značenja. U radu su analizirani primjeri iz triju Koneskovih zbirki. To su: PESNI (1953), koja je uvrštena u Korpus Gralis, POEZIJA (1981) te CRN OVEN (1993).

Jezik poezije specifičan je kod u kojemu je jezični znak nositelj poetske i emotivne funkcije što se postiže posebnim izborom riječi (paradigmatska os) i njihovim slaganjem (sintagmatska os) pri čemu dolazi i do „otklona od norme“ i stvaranja obilježenih jezičnih inačica i na planu izraza i na planu sadržaja čime se ostvaruju ekspresivni i impresivni verbalni dojmovi. Riječi za boju u poetskom tekstu počesto imaju obilježenu stilsku vrijednost. Osim kolorističkoga svojstva prema kojemu se predmeti individualiziraju i razlikuju od drugih, boja je i znakom kojim se sugeriraju određene emocije te kroz koji, na neposredan način, spoznajemo pjesnikovu percepciju unutarnjih stanja, ali i svijeta što ga okružuje. Boja se, barem kad je riječ o indoeuropskim jezicima, orjeđuje pridajevima (v. Marković 2010). Promatramo li riječi za boje kao paradigmatički dani pojavnost, možemo zaključiti da je prototipno značenje proizišlo iz njihove povezanosti s općepoznatim predmetom ili pojavom. Takva prototipna značenja navedena su i u rječničkoj definiciji: **crven** – *koji je boje krvi*; **crn** – *koji je posve tamne boje, neproziran, boje ugljena*; **plav** – *koji je boje vedra neba*; **žut** – *koji je boje limuna, zlata*; **bijel** – *koji je boje snijega ili mlijeka* (v. Šonje 2002). Pridodamo li tom osnovnom, denotativnom značenju i sva ona kulturološka, kao i individualna, riječ za boju postaje ekspresivnim jezičnim znakom u kojem se ogleda sva njegova afektivnost. Osim što nagovještava izvjesne obavijesti, u svijesti pošiljatelja i primatelja poruke taj će jezični znak sugerirati i izazvati određena duševna i emocionalna stanja. Pretpostavimo li da i pošiljatelj i primatelj posjeduju zajedničko „znanje o svijetu“, pojedina boja evocirat će univerzalne asocijacije i postati simbolom. Tako će npr. crvena boja u nekim kulturama predstavljati simbol ljubavi, strasti, određene ideologije itd. Ipak, poetska izražajnost takvih riječi puno značenje dobit će u okviru konteksta i tek u suodnosu s drugom riječi ostvariti svoje impresivne učinke.

Ako su riječi same za sebe ljepotonosne i primjerene predmetu, ako im je izražaj-

nost paradigmatski dana, nazivamo ih ekspresivnima, a ako je ta izražajnost ostvarena u tekstu namjerno, i to u suodnosu s drugim riječima i promišljenim verbalnim spregama, sintagmatski, onda su posrijedi impresivni verbalni učinci (Pavlečić 1988: 116).

Kako se boje orječjuju pridjevima, a njihova je funkcija pobliže odrediti imenicu uz koju stoje po kakvu svojstvu nerijetko će se javljati kao nerazdruživi član imeničke sintagme i ispunjavati svoju atributnu funkciju. Koherencija na gramatičkome planu neće se nužno „preslikati“ i na plan sadržaja u kojem zbog semantičkog premještanja jezični znak dobiva sasvim novo značenje. Ovisno o relaciji koju na razini značenja uspostavljaju s imenicama koje pripadaju različitim semantičkim tipovima po načelu sličnosti ili bliskosti, boje će se pojavljivati ili u osnovnom ili u prenesenom značenju.

U radu POETSKIOT ISKAZ NA BLAŽE KONESKI (1981) Atanas Vangelov navodi da se u književnoj kritici o pjesničkome izrazu Blaže Koneskog vrlo često susreće uopćen sud o jednostavnosti kao glavnoj karakteristici njegova stila, no isto atko da izrečena tvrdnja nerijetko ostaje samo na razini konstatacije. Među kritičarima koji su više pozornosti posvetili ovoj problematici ističe Ružu Panovsku i Jovana Boškovskog.

Јован Бошковски спаѓа меѓу првите што ја согледува таа одлика на исказот на БК. Неговите опсервации се мошне точни. Најзанимливо во нив е тоа што вели дека едноставноста е *привид* што, заправо, значи, дека самиот исказ е сложен по својата природа, додека едноставноста е само ефект на тој доказ [...]

Želeći tu općeprihvaćenu tvrdnju i znanstveno potkrijepiti, Vangelov raščlanjuje pojedine jezične elemente i postupke preko kojih Koneski postiže jednostavnost i uvjerljivost. U njih autor ubraja i poseban način uporabe tzv. jakih i slabih semantičkih figura koje su gotovo uvijek u službi postizanja jednostavnosti i uvjerljivosti.

(1) [...] композирање исказни секвенци (силни фигури) чија цел е по најкус пат да се обликува „точна представа“ (2) [...] исказот во поезијата на БК е хомоген и дијалектички. Под првото разбираме цилните фигури да се „смируваат“ а слабите да се „засилнуват“. Под второто разбираме детаљот да го динамизира (да го прави необичен) текстот, а овој да го „контролира“.

U istome tekstu autor kratko objašnjava podjelu figura na slabe i jake prema kriteriju heterogenosti i polaritetnosti koji su naglašeni u jakim figura, dok se u slabima oni smanjuju ili u potpunosti dokidaju. Interpretiravši pjesmu RAZDELLENOST, autor skreće pozornost na dvije jake figure što se javljaju, a nisu česta pojava u Koneskovu izrazu.

(1) И покрај тоа таа садржи две силни фигури што не е честа појава во поетските текстови на БК. (2) По својата природа синтагмите **блесок црн** и **црна вега** се оксиморонски. Очигледно е дека се работи за два пола на една протуречност: блесок-темница; црно-бело. Нивното доведување во сојуз секогаш е предизвикано од потребата да се искаже неискажливото кое, кога достигна

степен на уверливост, се потврдува како исказ на силни експресивни вредности.

Takve figure svrstava u sinestetičke, u kojima se ogleda i Koneskova sklonost ka spajanju vidnih i zvukovnih doživljaja. U tome je posebno zanimljiv autorov komentar s općeprihvaćenom tezom da i sam pjesnik takve figure vješto „prik-riva“ jer ostaju nevidljive čitatelju.

Исто така, засновано е да се мисли дека БК настојува да им обезбеди на овој тип фигури колку што е можна поголема неупадливост. Доказ за тоа е фактот што ти и не се забележуваат до колку читателот не се постави како посебна задача да ги набележи нив.

Za slabu figuru navodi usporedbu *и сека шойола е – зелен водоскок* u kojoj se unatoč izostavljanju čestice *као* i dalje vidi njena prisutnost preko interpunkcijskoga znaka.

Atanasova rasprava o poetskom izrazu Blaže Koneskog poslužila je kao polazna točka za naše istraživanje jer smo, po uzoru na ilustrirane primjere, iz pjesnikova opusa izdvojili i preostale stihove u kojima se boja javlja kao jedna od sastavnica sintagme. Za potrebe rada analizirani su primjeri iz zbirke PESNI (1953), koja je uvrštena i u Korpus Gralis, drugog dopunjenog jubilejnog izdanja zbirke POEZIJA (1981) te posljednje zbirke CRN OVEN (1993), čiji naslov otkriva predmet i cilj našega proučavanja. Ovdje treba naglasiti da smo spojeve riječi klasificirali prema prototipnom značenju imenica, a potom izdvojili samo one u kojima se, isključivo na razini sintagme, očituje modifikacija u značenju. Tomu je više razloga. Prvi proizlazi iz činjenice da je mnogo lakše odrediti prototip imenica nego pridjeva (v. Čendo/Jelaska012). Drugi, jer će prototipno značenje imenice „uvjetovati“ značenje boje i utjecati na moguće transformacije na planu sadržaja. Kako predmeti, pojave i stvari imaju više svojstava, za utvrđivanje temeljog kriterija prema kojem smo klasificirali sintagme, a potom i dekodirali njihovo značenje, bilo je potrebno odrediti dominantne oznake sema i svesti ih na minimalan par. Za pridjeve smo kao temeljno svojstvo uzeli oznaku *spektralna boja/neboja*, a kod imenica *konkretna/apstraktna referencija*. Iz toga proizlazi da do promjene u značenju dolazi kada je kolorit dominantno svojstvo onih predmeta, stvari ili pojava kojima po „prirodi“ nije imanentan. Treći razlog takvog pristupa proizlazi iz činjenice da bi za potpuno dekodiranje značenja sintagmi u analizu valjalo uključiti i kontekst u kojem se javljaju – stihove u cijelosti, unutarnju strukturu i sadržaj pjesme. Tako promatrane mnoge od njih ulazile bi u domenu različitih stilskih figura što zahtijeva drukčiju metodologiju pa stoga i nije predmetom ovoga rada. Izdvajanjem konkretnih stihova iz triju Koneskovih zbirki otkrili smo pjesnikovu paletu i uočili koje boje pjesnik rabi kao zbiljske oznake, a kojima se služi kada iskazuje duševna stanja ili želi sugerirati određene emocije.

U najširem smislu imenice dijelimo na one s konkretnom i s apstraktnom referencijom, one koje znače mentalno i fizičko stanje ili svojstvo te fizičku ak-

tivnost. Takvu podjelu predložio je Marković (2012). U dijelu koji slijedi navodimo primjere sintagmi iz odabranih pjesama Blaže Koneskog koje smo klasificirali prema prototipnom značenju imenica. U tim sintagmama boja se označava imenicama koje znače:

- a) ljudska bića, ljudske skupine, položaj unutar ljudske skupine i srodstvo

[...] *безоки, **црни**, трижни сѣарици* [...] (ЈАГЛЕН: 187). [...] *дај ми в рака меч – да убијам **Црна Араџина***. (БОЛЕН ДОЈЧИН: 195). *Болен е, болен **Црниот** Брај* [...] (ПЕСНА ЗА ЦРНИОТ БРАТ: 11). *Болен е, болен мојот **црн** брај* [...] (ПЕСНА ЗА ЦРНИОТ БРАТ: 11). *Песна за **црниот** брај* (naslov pjesme). [...] *како е љоле раззеленето, и љо љолето **бели** сватџови* [...] (ОХРИД: 53). *Ој џа не ми се **бели** сватџови* [...] (ОХРИД: 53). *Така гечињаџа ја заџаментџа џа чудно и далечино во сѣоменоџ им свѣџка сѣа, на сѣароси, коџа кажуватџ, ликоџ на **Белаџа Теџка***. (БЕЛАТА ТЕТКА: 296).

Među leksemima koji se odnose na ljude i ljudske skupine, najčestotniji su oni koji se odnose na „srodstvo“. Najfrekventniji je leksem *brat*. Uz te lekseme isključivo se javljaju bijela i crna boja. Kako nije riječ o bojama koje se tiču boje kože, crna i bijela konotativnim su znakom ljudskih osobina i izrazom pjesnikovih emocionalnih i etičkih stavova. Bijelom konotira pozitivne osobine bića (*Бела џа Теџка*) ili njome naglašava pozitivne asocijacije mnoštva (*бели сватџови*). Crnom označava negativne osobine, зло (*Црна Араџина*) ili naglašava osjećaje težine, patnje, bola (*црни сѣарици*). Među navedenima tri su antenomazije preko kojih doznajemo glavne karakteristike imenovanih bića.

*Така гечињаџа ја заџаментџа џа чудно и далечино во сѣоменоџ им свѣџка сѣа, на сѣароси, коџа кажуватџ, ликоџ на **Белаџа Теџка***. (БЕЛАТА ТЕТКА: 296). [...] *дај ми в рака меч – да убијам **Црна Араџина***. (БОЛЕН ДОЈЧИН: 195). *Болен е, болен **Црниот** Брај* [...] (ПЕСНА ЗА ЦРНИОТ БРАТ: 11).

U sintagmama *бели сватџови*, *црни сѣарици* razaznajemo sinegdohu jer bioja figurira kao oznaka za cijeli skup ljudi.

- b) tijelo i dio životinjskoga i ljudskoga tijela

*Сакаш ли небо од **црни** очи, кажи, јас можам се да сѣорам*. (ПЕСНИ ЗА ФАУСТА: 104). [...] *од џвоиџе **сињи** очи*. (ДОЈРАН: 55). *Ој девојче **сино** око, барем џебе да џе земев!* (ДОЈРАН: 59). [...] *со **сиви** очи, сиотџ земја жедна* [...] (ВИЈ: 163). *Ние сме **црвени** усни на земјаџа, румени нејзини целиви!* (ЈАГОТКИ: 100). [...] *ракав за **бела** небесџинска рака* (ВЕЗИЛКА: 155). [...] *да криши **црни** раце во џросџоротџ*. (СТЕБЛО: 184). [...] *Но кој бранотџ би џо заџрел отџкрај накрај да не иде, да не шири крилје **бели***. (НА ГРАНИЦА: 41). *Но кој бранотџ ке џо заџре од бреџ на бреџ да не иде, да не шири крилје **бели**!* (НА ГРАНИЦА: 42). *Ни мрзнаџ **бели џе** дробови*. (УПЛАВ: 43). *Леџај долеџај мене на рака, да џе заџоџлам на **бели** џради!* (ОХРИД: 53). [...] ***црвена** крв-на џатџ се лее, јуначка џесна се џее* [...] (БУНАТА КАРПОШОВА: 116). *Тој џадна мрџов од ракаџа џласна, џој џука џроли **црвена** крв, и заден џоџлед му џука џласна ко **све**зда јасна зад џемен врв*. (МОСТОТ: 24). *Гуџучке џреџраб **црн** околу враџотџ* [...] (ГУГУЧКА: 108).

U slupini leksema koji pripadaju semantičkom polju „tjelesno“ javljaju se *oko*, *ruka*, *krilo*, *usne*, *grudi*, *trbuh*, *krv*. Njima se pridjevaju boje kojima ih opisujemo i kad o njima govorimo kao o objektima vanjskoga svijeta. Crvena je boja krvi, oči su plave ili crne, boja kože bijela. I u pjesničkome tekstu funkcioniraju kao zbiljske oznake jer na isti način atribuiraju svojstvo predmeta. Njihovo pojavljivanje nije zalihosno jer u sebi nose „informaciju“ pojačane izražajnosti signalizirajući pjesnikovu afektivnost. Potenciranjem značenje predmeta uz ok- je se javljaju, izazivaju nove asocijacije i utječu na proširenje značenja: crvena krv asocira na toplinu, a ona pak na svježinu i mladost, crvene usne na strast i erotiku, bijele ruke na mladost i nježnost i dr. Stoga ih određujemo kao epitete.

c) biljku

Зелен мов во секоја глaбнaтнa. (УРНAТНA: 203). [...] *тeчe смeа вo брaздичкa бистрa*, *тo зeлeни трeвкa* [...] (ИГРA СO ДEТE: 149). *Зeлeнa трeвкa тaмy кe видиш*, *зeлeнa трeвкa крaј кoлскa тaт* [...] (ВЕСEЛA ПEСНA: 48). *Мoдри цвeкинa им сe в кoсa* [...] (ПЧЕНИЦA: 98). *Нe мисли в тpoлeт зa твoјoј дeл и срeкa – ржтa бyтнa вo ширнo тoлe никнe и снo цвeкe*. (ПРOЛEТНA ПEСНA: 45). *Бeл трeндaфил – ти зa мeнe цyтиш*, и *ти, мoмe, мoе, кe ми бидиш!* (ИЛИДЕНСКИ МEЛOДИ: 34). [...] сo мeки *жoлти рeси вo чyднa чистoтa* (СТРУМИЧE: 225). *Вo штo јa сeтиш тo- тaш глaбинaтa нa oниe црни кoрeнa* [...] (ПEПЕРУГA: 242). [...] oвoј тaтлнцaн *црвeн* и *сoчeн* [...] (OБРOК: 27).

Уoчaвaмo дa сy oд лeксeмa кoји пpипaдajу сeмaнтичкoмe пoлjу „flora“, oнaj- фрeквeнтнiji *trava* и *cvijeće*. Унутар синтагмe бoјe, кoјe им сe пpидjeвajу, нe нoсe никaквy нoвy инфoрмaциjу нити интeнзифицирajу знaчeњe пa их зaтo oдрeђуeмo кaкo aтpибутe.

d) животињу

Oдeгнaш вeштa – црнa титицa тиснa нaд тpагoт шo жaлeн кpик. (СOНЧEВA КOЛO- НA: 43). *Рaскpилeн сoкoл, сив сoкoл нa нeбo вoшнo*. (СOКOЛ: 38). *Низ дим и тлa- мeн сив сoкoл лeтa* [...] (МOСТOТ: 24). *Дo стaрцитe мoмци сe фaкaт шo кoкyм; нe издржa срцe – сив сoкoл вo клeткa* [...] (ТEШКOТO: 31). *О млaдoст, биди сив сo- кoл кpилeн, сив кpилeн сoкoл биди!* (ПРOЛEТНA ПEСНA: 47). *Гaрвaнe мoрe, црнo тилe дe!* (ИЛИДЕНСКИ МEЛOДИ: 35). [...] *кoтa сe тpеливa дa нe знaеши штo e вo нeтoз- брaнo: клaдeнчe, сoнцe, бeлa тyлaбицa, милyвaњe*. (PАКУВAЊE: 139). [...] *бeли тe- тpути нa тлaвички им тaднaлe, сaмo нa eднo црвeнa* [...] (MАК: 99). [...] *бeли тe- тpути нa тлaвички им тaднaлe* (MАК: 99). [...] *лeтoт нa бeлa тa тeтpутa!* (УТРО: 182). [...] *дeкa цeл живoт, кaкo бyбaлкa, кaкo црнo бyмбapчe*. (СВEТИ СПИРИДОН НOВИ: 303). *Мaјчицe, сaнoк нaд мeнe биди, чyвaј мe, стpaшнo ми e: нa тa- jажинaнa oнaмy види жoлти тaјaк крв штo тe!* (УСПИВAЊE НA БOЛНO ДEТE: 96). *Жoлти тyшeр – дoмaкин стaмeн*. (УРНAТНA: 203). *А нe тo рaзбирaш збoрoт – Сe шoкми дa излeзe кaкo сyрa мeчкa oд тeшeрa*. (СТEРНA: 317). [...] *тoј тoлeм, yбaв, чист албинeц, бeл тeс – штo мy стaнa сeтa вo oвa мaтoшo утpо* [...] (ПEСOТ: 270). ЦРН OВEН (naslov zbirke).

У скупини лeксeмa кoји пpипaдajу сeмaнтичкoмe пoлjу „fauna“ нajчeстoтнiji сy рaзличити лeксeми зa *pticu*. Низ лeксeмa кoји сe јaвљajу чинe зaсeбнo сeмaнтичкo

polje unutar kojeg se mogu uspostaviti hiperonimijsko-hiponimijski odnosi: *pit-ca* – *sokol*, *golubica*, *pile*. Kolorit je većim dijelom sveden na akromatske boje koje smo na početku rada odredili kao *neboje*. Prevladavaju siva, bijela i crna boja. Ovdje posebno izdvajamo sintagmu **црн овен**, koja je ujedno i naslov pao-sljednje zbirke u čijem predgovoru sam pjesnik tumači simboliku crnog ovna. Iz ovog kratkog intimnog svjedočanstva saznajemo koje značenje bijela i crna boja imaju za njega, što se njima konotira.

[...] Сега, токму спроти свети Атанас, забележав дека сум пак обиколен од едно мало стадо. Порано имало обичај на свети Атанас да се коле курбан бел овен годинак. Годинак – за да се означи дека изминал уште еден годишен круг; бел – за да се знае дека уште еднаш денот ја навасува ноќта, светлината мракот. Но јас оваа година водам по себе црн овен. Прости ми, средсело!

e) okoliš/prirodu

Со твојте лозја во листеж еден јас дишам небо **модро**. (ПРОЛЕТНА ПЕСНА: 46). [...] на **сино** небо во сјоменој ми рее [...] (СПОМЕН: 239). Се лула небо **тешносин**, сеиштво шейина, штурка, приласува, жален сјомен ме милува. (НОКНА ПЕСНА: 11). [...] како сјлетј на безлисни транчиња, од врба, зиме сјрема **сиво** небо [...] (ИЗБОРОТ НА ТВОЈОТ ГЛАС: 269). Ги кренав очите кон небошто ослетително **сино** и реков. (ПРОСТАВАЊЕ ОД ПАРИЗ: 207). Утре пред изгрев тие ќе починат **сино** – **зелени**. (ПОЛНОК: 49). И слушаш забрзан шейт шол и блај, пролетни водје, **црни** водје [...] (ПРОСТАЛНА ПЕСНА: 77). Пролетни водје, **црни** водје шейтај тја-жен разговор [...] (ПРОСТАЛНА ПЕСНА: 77). Ој шуку ми е **сино** езеро, **сино** езеро разлеано. (ОХРИД: 53). На бреј има сенчест јаор – **сиња** водо, **сино** небе! (ДОЈРАН: 55). [...] шум на **црвени** бурни езера, зад работи на кои, секојаш, некако сонце изрева или зајдено е! (РАКУВАЊЕ: 139). А в пролет извор **зелен** и бистер на бујни извира ласје. (ПРОЛЕТНА ПЕСНА: 46). Во очи ти небо сие и езерска **модра** далја. (ДОЈРАН: 55). [...] то води поледот, и **модри** дамки то сенај [...] (ВОДНО: 211). [...] како да лдеам **модра** дал. (РАКУВАЊЕ: 139). [...] но нас со **црни** далти не дели еден век. (СРЕДБА СО ЖИНЗИФОВ: 132) Птицајта над нешто ниско ќе слезе, **бели** пени ќе сијни [...] (ДОЈРАН: 57). [...] ој шуку ми се **бели** бранови. (ОХРИД: 53). Сите **модри** ридје наоколу сонцето ти избриша. (ОЧАЈ: 69). [...] над бурни водје да засвони, од **сури** ридје да се рони! (ОХРИД: 54). **Модри** ридје, крају свиден [...] (ДОЈРАН: 56). [...] прв одблесок на **сини** дални тори [...] (КОЛУМВО: 209). Ти нарами шука, одбор четја собра и ланина вати, тора **зелена**. (ИЛИДЕНСКИ МЕЛОДИ: 35). Ти сиеш а тја со неусетн пошиснување ти влејува в душа како во заливче со **бели** камчиња [...] (ДЕТЕ ЗАСПАНО КРАЈ ЕЗЕРО: 189). [...] дека не по псок тече, **бели** камчиња ронејки [...] (РАКУВАЊЕ: 139). Не ти врзав јас со синцири нивните раце ами со **бел** камен [...] (КАЛЕ: 320). [...] да тече како бистра вода **белиот** камен [...] (КАЛЕ: 320). [...] да тече како бистра вода **белиот** камен [...] (КАЛЕ: 320). [...] Јас сум како подземна река под **белиот** варовик на дните [...] (СОНОТ: 221). [...] над тешен ланински врв за **црвен** зрак, во чудна сказна се слуша тја на ранетја душа. (ПЕСНА: 84). И светнал таму нејниот син пред **румен** изгрев во орлов летј (СОНЧЕВА КОЛОНА: 45). [...] тој блесок **црн** и миновен в очи [...] (ЗА НЕПОЗНАТАТА: 92). Дор в **црна** земја ти ќе сја сјош. (СРЕДБА СО

ЖИНЗИФОВ: 130). [...] ако ти сѝиснам, **црн**, ѿој на карѝи се ѿруѝа [...] (ЈАГЛЕН: 187 [...] и еве **жолѝо** сѝирнишѝе и ѝлодови расфрлани [...] (КРУША: 265).

Leksemi koji pripadaju semantičkome polju „priroda/okoliš“, a kojima je pridružena boja, najbrojniji su u Koneskovu pjesništvu. Također, brojnost navedenih stihova jasno upućuje kojim objektima vanjskoga svijeta Koneski pripisuje kolorit kao glavno svojstvo. Primjere ćemo razvrstati u podskupine leksema koji su najfrekventniji: nebo – *nebo, zora*; vodu – *voda, jezero, val*; planina – *oplanina, gora, kamen*. Iako funkcioniraju kao zbiljske oznake, razvidno je da mnoge sintagme predstavljaju konotate kojima se sugeriraju i impliciraju rzaličite emocije i duševna stanja. Ovim su leksemima pridružene gotovo sve boje iz Koneskove palete. Njih dijelimo na boje sunčevog spektra – *crvenu, žutu, zelenu, plavu*, među kojima je najfrekventnija plava, te neboje – *bijelu, crnu i sivu*, među kojima je najfrekventnija bijela. Vrlo rijetko se javljaju nijanse. Iz toga isključujemo *modru* kao nijansu *plave* za kojom pjesnik vrlo često poseže. Od ostalih nijansa pojavljuju se *rumena* i *rujna* kao nijanse *crvene* te *pepelava* i *sura* kao nijanse sive boje. U većem broju sintagmi boje imaju funkciju izražajnih epiteta. Iz njih isključujemo oksimoron **блесок црн** u kojoj crna, unatoč tomu što figurira kao epitet, a na temelju kontrasta s bijelom bojom koja je čuписана u sadržaj sема *bljesak*, stvara proturječnost te uspostavlja novo značenje.

f) meteorološko vrijeme

*Ми осѝанаа во умоѝ **бели ѝе** маѝли и една ѝусѝа есен ѝо нашиѝе ѝолиѝа.* (СПОМЕН: 122). *Длабоко в дуѝка осѝана сѝомеи за **бели** маѝли ѝо нашиѝе ѝолиѝа, за ѝесна од налани ѝо нашиѝе калдрми.* (СПОМЕН: 122). *Тој час мој заден ѝоѝлед да би бидел, во **сиѝа** маѝла Сѝуѝа би ја видел [...]* (СПОМЕН ЗА СЛАВЕЈ: 88). [...] *на очиве маѝла ми најпаѓа **сура**, и одеднаш [...]* (ТЕШКОТО: 32). **Првен** *облак в небо зайрел, ѝрва сенка в ѝоле ѝаѓа.* (ПЕСНА: 169). *В небо облачиѝа – ѝловаѝ ѝоѝолека, цела ноќ – **бели** и разделени.* (ПОЛНОК: 49). [...] *како **бел** облак на сино небо сѝоменоѝ ми рее, и сѝѝо ѝѝоа е минаѝо [...]* (СПОМЕН: 239). [...] *со сиѝе неусеѝни ѝреливи и набираѝа, со **бели ѝе**, неѝде-ѝоде, облачиѝа [...]* (НЕБО: 18). *Завева **белиѝѝ** снеѝ [...]* (СНЕГ: 159). **Белиѝѝ** *небесен снеѝ реди еднолична сказна, дека е дуѝа ѝразна [...]* (СНЕГ: 159). [...] *сама ѝред осуда мразна – кажуѝа **белиѝѝ** снеѝ.* (СНЕГ: 159) *Право од небеси се раѓа, косо ѝаѓа, **сива** секавица [...]* (СОКОЛ: 38). [...] *ѝа зошѝѝо ѝрешѝѝи **црна** веда в срѝе како во ѝлуждоѝѝ на самоѝѝен даб.* (ЗА НЕПОЗНАТАТА: 92).

Među leksemima koji čine semantičko polje „meteorološko vrijeme“, onajčestotniji su *magla, oblak* i *snijeg*. Bijela je boja dominantna. Ponavljanjem istih suglasnika i suglasničkih skupova na razini sintagmi **сива секавица**, **бел облак** i **бели ѝе облачиѝа** postižu se dodatni zvukovni ugođaji, blagoglasje koje evocira nove asocijacije. Potpuna impresivnost jezičnoga znaka izražena je boksimoronskom sintagmom **црна веда**.

g) artefakt

Првено *вино – црвена крв – на ѝаѝ се лее, јуѝачка ѝесна се ѝее [...]* (БУНАТА КАРПОШОВА: 116). *Нашиѝе чаѝи се целивааѝѝ, во нив **црвеноѝо** вино се смее.* (ЗДРА-

вица: 178). **Бели** се **тши** чорбаџиски дворје, див **костен** во двор се наведува. (ЗИМЕН ДЕН: 79). [...] и **бели тше** кули **ти** покрива на **иласје** **темнина** [...] (КАЛЕ: 320). [...] **ни тшу** ќе ја задржи **мое тшо бели** кале неа [...] (КАЛЕ: 322). [...] **по си њи** свилени **ила тша**. (ПРОЛЕТНА ВЕЧЕР: 102). **Јас** жалам дека **сивило** ми **пага**, **те тела в** **ила тши** [...] (ИГРА СО ДЕТЕ: 148). [...] **под зелена** сакма **преку** **рамо**. (МЛАДИОТ КЕДАР: 276). **Зар** некој не **ма тша** со **шамиче бело**? (ОД ВОЗОТ: 179). **Кога** ќе **то** **видев** **оддалеку** во **бела** кошула на **наша тша** **нива**, **ми** се **чинеше-бел** **бајрак** се **вие** на **наша тша** **нива** [...] (ПРЕД ГОДИШНИНАТА НА ТАТКОВАТА СМРТ: 224) [...] на **сна тша** **носе** **кувче** и **доламче** и **црвен** **појас**, **па турче** в **пазува** (ДЕДО ИЛИЈА: 308). **Шамија** **цр-на** **врзува** **таја** и **тврча** **таму** со **издив** **с тша** **ен** [...] (СОНЧЕВА КОЛОНА: 43). **Два** **конца** **па рај** од **сри тшо**, **гра ти**, **едни тши** **црн** **е**, а **гру тшо тши** **црвен** [...] (ВЕЗИЛКА: 155). [...] со **модар** **качке тши**, и **слу тинче** со **басмена** **прес тшилка** (ЈОРГОВАН: 192) [...] со **модар** **качке тши**, и **слу тинче** со **басмена** **прес тшилка**. (ЈОРГОВАН: 192). **Јас** не **може в** да се **делам** од **о тшуло тши** **не тв** **модар** [...] (ДОЈРАН: 59).) [...] и **сека** **тшо тшола** **е** – **зелен** **водоскок**. (СКОПЈЕ: 112). [...] **езеро тшо** **под** **модри тшо тши** **превоз** на **Беласица** [...] (ЕЗЕРО: 244). **И**, **нај тосле**, ова **бело** **сиренице** **слачно** **при** **цакање** [...] (ОБРОК: 27). [...] **следејки** в **бескрај** една **виоле тшова** **нијанса**. (ВОДНО: 211).

Leksemi koji pripadaju semantičkom polju „artefakti“ također su mnogobroji. Najviše je leksema za odjeću ili dijelove odjeće: *košulja, marama, platno, kapa, pojas, plašt, konac, kačket*. U sintagmama *бели тше кули*, *шамиче бело*, *бели кале*, *бела кошула*, *црвен појас*, *шамија црна*, *бело сиренице*, *црвено вино* bijela, crna i crvena boja evociraju dodatna značenja jer se odnose na predmete i stvari koji pripadaju tradicijskom inventaru i dijelom su makedonskoga folklora. U njima su boje svojevrсни амблеми u koje су utkana kolektivna sjećanja naroda. Koneskovi individualni simboli transponiraju se u simbole zajednice.

U odnosu na brojnost primjera s konkretnom referencijom, relativno je malo sintagmi u kojima boju označavaju imenice s apstraktnom referencijom. One znače:

а) опćenito vrijeme

Сина **приквечер** на **улици тше** **сла тша**. (СРЕДБА СО ЖИНЗИФОВ: 135). [...] в **приквечер** **зимна**, **сива**, **сле тша**. (СРЕДБА СО ЖИНЗИФОВ: 134). [...] **крај** **езеро** да се **за тше** **кога** **пага** **си ња** **вечер**. (ДОЈРАН: 56). [...] **кога** **човек** **чудно** **неши тшо** **чека** **оздрави** **ме**, **зоро** **рујна**! (ПЕСНА ЗА МАСЛИНКИТЕ: 76). **Ипри тше** **едни** **ни** **беа** и **едни** **дни тше** **бели**, **дури** **не** **дојде** **дено тши** и **дена** **не** **дели**. (ПИСМО: 39). [...] **измами** **ме**, **тши** **црно** **време**! (СРЕДБА СО ЖИНЗИФОВ: 132).

Među leksemima koji pripadaju semantičkome gnijezdu „vrijeme“ pojavljuju se oni kojima su naznačeni odsjecci vremena, točnije doba dana. To su *zora, dan, predvečer, večer* i njima nadređeni pojam *vrijeme*. Značenje pojma konkretizira se bojom. Vrijeme kao apstraktna kategorija postaje konkretnom, vidljivom kroz boju. U metaforama *дни тше бели*, *црно време* boja je oznakom etičke vrijednosti *dobro/loše*.

Си тешка, реко, в далечина **сина** [...] (КАЛЕМЕГДАН: 110). Наушто чуден јосџин му иде од **модер** просјор преко ридје, сонцејто —единак! (МОСТОТ: 26)

[...] две шарки ѿвои — **црвена** и **црна**. (ВЕЗИЛКА: 156). [...] во **зеле**н обрач од чинари и кийариси. (ЕЗЕРО: 244).

Со срце, не со усни, би ја џил од **бел** џрси на девојче [...] (РАКУВАЊЕ: 138).
[...] **црна** џрушка шџо се шџиџи [...] (ЈАГЛЕН: 187). [...] два **сиви** реда уморни ку-
ки [...] (СРЕДБА СО ЖИНЗИФОВ: 131).

Зимски дену, ми носиш црна веси! (СПРОТИ СВЕТИ АТАНАС 1993: 44). *Лоша коба кобиш, црни* љасје носиш. (ИЛИДЕНСКИ МЕЛОДИ: 35). *Ружо, јас сакам оној румен* звук *шћо* во *шће* се *шћи* да *јо* слушнам [...] (РУЖА: 161).

f) nešto apstraktno

g) mentalno, fizičko stanje ili svojstvo

h) aktivnost

Leksemima koji čine semantičko polje „apstraktno“ najviše su pridjevine crna i siva boja. Njima se sugeriraju negativne emocije, prikazuju teška duševna stanja ili iskazuje negativan stav prema životu. Najfrekventniji su *muka*, *duša*, *prostor*, *život*. Boje su uglavnom epiteti koje, s obzirom na značenje, dijelimo na etičke, sinestetičke i psihološke. Posebnu grupu čine sintagme u kojima je naglašena proturječnost, spoj vizualno-akustičnih i vizualno-taktilnih osjeta, ali i onih u kojima se uz imenice s apstraktnim značenjem pridodaje određena boja

koja nije njihovo „prirodno“ svojstvo pa u tom smislu govorimo o boji kao korelativnom znaku mentalnih i psihičkih stanja.

U ovom radu najviše smo se bavili propitivanjem značenja imeničkih sintagmi čija je sastavnica boja, istaknuli figure što su nastale modifikacijom značenja unutar sintagme te ih ukratko objasnili. Svi izdvojeni i analizirani primjeri stihova iz triju Koneskovih zbirki, pokazali su da je za pjesnika boja dominantna značajka predmeta i pojava s konkretnom referencijom te da ih najviše koristi kao zbiljsku oznaku prirode. Koneskova paleta svedena je na sedam boja. Njih dijelimo na boje sunčevog spektra – *crvenu, žutu, zelenu, plavu*, među kojima je najfrekventnija plava, te neboje – *bijelu, crnu i sivu*, među kojima je najfrekventnija bijela boja. Pjesnik je koristi i kao zbiljsku oznaku predmeta i stvari, ali ju i rabi kada želi eksplicirati pozitivne vrijednosti i osjećaje. Crna je druga boja po frekventnosti. I ona se pojavljuje kao zbiljska oznaka predmeta, no češće je znakom kojim se ističu negativne konotacije, posebno kada se eksplicitno žele naznačiti duševna previranja, negativne emocije, težina života. Pridružujući boju uglavnom zbiljskim pojavama i predmetima, otkrivamo pjesnikov realistički pogled na svijet koji ga okružuje.

Literatura

- Čendo/Jelaska 2012: Čendo, Kristina; Jelaska, Zrinka. *Paleta boja u romanu Povratak Filipa Latinovicza*. Zagreb [u tisku].
- Koneski 1981: Конески, Блаже. *Поезија*. Скопје: Избрани дела во седум книги (второ дополнето јубилејно издание).
- Koneski 1953: Конески, Блаже. *Песни*. Скопје: „Кочо Рацин“.
- Koneski 1993: Конески, Блаже. *Црн овен*. Скопје: „Климент Охридски“.
- Marković 2010: Marković, Ivan. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Marković 2012: Marković, Ivan. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Pavletić 1988: Pavletić, Vlatko. *Kako čitati poeziju*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pavletić 2008: Pavletić, Vlatko. *Otvorena poetika Tina Ujevića*. Zagreb: Epifanija.
- Solar 2007: Solar, Milivoj. *Književni leksikon*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vangelov 1981: Вангелов, Атанас. Поетскиот исказ на Блаже Конески. In: *Литературен збор*, Скопје. Бр. XXVIII/2. С. 13–38.
- Gralis-Korpus: <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis>. Stanje: 19.8.2012.
- Vijenac: [http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac432.nsf/AllWebDocs/Imena_koja_\(se\)_pamte](http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac432.nsf/AllWebDocs/Imena_koja_(se)_pamte). Stanje: 19. 8. 2012.

Kristina Čendo (Zagreb)

**The syntagms achived by colors
(A word or two about poetry of Blaže Koneski)**

In this paper we use examples of nominal syntagms of Blaže Koneski in which we find the words for colors. When the color correlates with another word it comes to the formation of marked linguistic versions wich are often established a new meanings. For all of these examples we can conclude that colors in his poetry have mainly denotative meaning.

Kristina Čendo
Filološki fakultet „Blaže Koneski“
Skopje
kristina.cendo@zg.t-com.hr

Прилози
Beilage

Бранко Тошовиќ (Грац)

**Поздравна реч
во Градско собрание на Грац**

Почитуван господине Петер Мајер, член на Општинското собрание!
Драги колешки и колеги!

Дозволете ми во ваше и во мое име да ви се заблагодарам за овој прием, кој во рамките на симпозиумот Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во Копрусот Гралис ни го приреди градоначалникот господин Сигфрид Нагл и кој денеска го претставува советникот во Општинското собрание господин Петер Мајер. Главната тема на нашата конференција е творештвото на Блаже Конески. Тој е втемелувач и еден од кодификаторите на современиот македонски литературен јазик и виден книжевен, културен и јавен работник: поет, прозаист, есеист, литературен историчар, филолог, лингвист, преведувач и професор на Филозофскиот факултет во Скопје. Во моево неколкуминутно обраќање до Вас, господин Мајер, и до вас, колешки и колеги, би сакал да укажам на две работи.

Прво, претпоставувам дека е ова првпат во сидините на оваа прекрасна градба во Собранието на главниот град на Штаерска да се чуе македонска реч, но верувам дека благодарение на започнатата универзитетска соработка со Македонија, таа ќе се слуша сè почесто на овие простори.

Второ, словенските земји од Југоисточна Европа се традиционално поврзани со Австрија, а посебно со нејзината јужна покраина – Штаерска, посебно во текот и како резултат на Австроунгарското владеење, во чии рамки се наоѓаа Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и дел од Србија. Околноста што Македонија остана надвор од оваа империја, под турска доминација и на релативна географска оддалеченост, влијаеше врз тоа да бидат послаби контактите со неа. Со формирањето на самостојната македонска држава, а особено со австриско-македонскиот проект „Моно- и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик“, започнат во 2008 година, се отвораат нови перспективи за соработка. Што се однесува до главниот град на Штаерска, неговите врски со јужнословенските народи имаат длабоки корени. Тоа се должи на местоположбата на Грац, кој се наоѓа мошне близу до подрачјето на поранешна Југославија, поради што уште одамна бил привлечен за луѓето од нејзината територија. Некои од нив овде студирале и се школувале, други барале и наоѓале вработување, а трети

престојувале кратко време, на пропатување, на гостување и сл. Впрочем, и самото име на градот потекнува од зборот *građec*, кој на алпскословенски значи 'мал град/замок'.

За овој град се врзани животот и работата на многумина познати личности од нашите краишта. Најпознатиот е, секако, Иво Андриќ. Тој работел во Конзулатот на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците и се школувал на докторските студии, кои ги завршил во 1924 година. Живеел на улицата Мерангасе, на која денеска се наоѓа Институтот за славистика. Втората позната личност е Никола Тесла. Од 1875 до 1978 година, тој учел на Високата техничка школа во Грац (која тогаш важела за најдобра висока школа во овој дел на Европа). Во втората година од школувањето (1877), во текот на предавањето на професор Прешл за динамо-машината, Тесла првпат дошол на идеја да создаде мотор на наизменична струја. Вториот познат писател е Владимир Назор, кој по завршувањето на гимназијата во Сплит студирал природни науки во Грац.

Јурај Крижаниќ, авторот на првата општословенска граматика и еден од првите поборници на панславизмот, во август 1638 година во Грац се стекнал со титулата магистер (по филозофија како главен предмет). Водачот на хрватското илирско движење, Људевит Гај, по завршувањето на средното училиште, студирал филозофија во Виена, а потоа во Грац.

Во Грац престојувал и комедиографот Бранислав Нушиќ. Тој во Белград ги започнал правните студии, но ги напуштил, па потоа дипломирал во Грац. Летото во 1911 година, овде престојувал сликарот Сава Шумановиќ, кој сакал да си го усоврши германскиот јазик.

Што се однесува до уметноста, луѓето од ова подрачје најмногу се врзувале за Музичката академија, која важи за една од најдобрите во Европа.

Во јавниот живот на Грац понекогаш ќе се случи нешто што е незамисливо за подрачјето на поранешна Југославија. Така, на пример, на 29 ноември 2002 година во дискотеката „Танзпаласт“, пред 300 посетители се одржа изборот за „Мис-екс-ју на Штаерска“. Преседателот на жириото беше еден австриски слободен новинар.

Се надевам дека за извесно време, меѓу овие имиња ќе се најде и некое македонско. И тоа не само едно.

Врските на македонскиот народ со Грац, барем засега, не можам да ги илустрирам со престој на познати македонски личности во овој град. Затоа, ќе наведам неколку моменти од економскиот, културниот и образовниот живот на Македонците, кои се врзани за Грац. Токму во Грац, неодамна се одржа презентација на економските потенцијали на Македонија, поради намерата на штаерските претријатија да ги засилат економските врски со Македонија. Станува збор за шестата годишната конференција „Пријави се, Југоисточна Европо! („Check in Southeast Europe!) на темата „Инвести-

циска тркалезна маса за Македонија“, на која присуствуваа вицепремиерот Владимир Пешевски и гувернерот на Народната банка на Македонија Димитар Богов, како и други истакнати личности. Во Грац се наоѓа седиштето на Европскиот центар за современи јазици (ECML), институција на Советот на Европа, која се занимава со реформи во наставата по јазик. Како членка на Советот на Европа, и Македонија има свој претставник во Европскиот центар за современи јазици. Мотото на оваа институција е дека меѓусебното разбирање е предуслов за хармоничен соживот на континентот без делбени линии и дека за таа цел се неопходни граѓани што ќе можат да комуницираат на некои од многубројните јазици што се зборуваат во Европа. Грац го привлекува вниманието на Македонците и како образовен центар. Посебно место заема Музичката академија, за која постои голем интерес во Македонија.

На крајот би сакал уште еднаш да му се заблагодарам на градоначалникот за овој прием, како и Вам, господин Мајер, за посветеното време. А сега ги молам да Ви се обратат деканот на Филолошкиот факултет во Скопје, Максим Каранфиловски во Скопје, и раководителката на Институтот за македонски јазик во Скопје, Веселинка Лаброска, кои се координатори на овој симпозиум. Ви благодарам за вниманието.

Бранко Тошовиќ (Грац)

Завршна реч

Почитувани колешки и колеги, во нашата завршна реч би сакал да истакнам пет елементи.

1. Корпус. До одржувањето на Симпозиумот, творештвото на Конески не е целосно внесено во корпусот Гралис-мак, но се надеваме дека за повеќето од вас тоа беше доволна (иако нецелосна) емпириска основа за рефератите. До 15 април ќе ги вметнеме во корпусот електронски обработените текстови, кои сè уште не се поставени на серверот. Така ќе можете да го збогатите множеството примери во дефинитивните верзии на рефератите. Имаме намера до 15 април да внесеме колку што можеме повеќе од преостанатите текстови на Блаже Конески, а по истекот на тој датум нема ништо да менуваме за да добиете фиксна статистика. До тој рок ќе ги поправиме позначајните слабости, недостатоци во корпусот. Посебно ќе ги отстраниме сите прашалници што непотребно се јавуваат при пребарувањето и што се резултат само на некомпатибилноста меѓу ворд-кодот и серверскиот код. Ако имате согледувања за правописни отстапувања различни од горенаведените, ве молам да ме известите, наведувајќи ги конкретните примери.

2. Зборник. Првата работа што мораме да ја завршиме уште во април е подготовката на текстовите за изработка на Зборникот од Првиот симпозиум во Грац. Имаме намера да го презентираме Зборникот од овој Симпозиум на Научната конференција во Охрид. Упатствата за изготвување на пишуваната верзија на рефератите е содржана во Гралис. Во врска со тоа, ве молам сите што учествуваат, вклучувајќи ги тие што беа спречени да допатуваат, до 30 април 2012 година да го внесете во својата Гралис-пријава текстот за печатење во Зборникот од Симпозиумот. Сите референти треба да се придржуваат до упатствата за изработка на реферати (текстот мора 100%-но да одговара на упатствата). Во случај и на најнамало отстапување од пропозициите, ќе бидеме принудени да ви го вратиме на доработка. Ако не е правилна и втората верзија, за жал, нема да го објавиме рефератот.

3. Договор. Како што ве известивме, колегата Кранфиловски и јас со задоволство ја прифативме иницијативата на колешката Лаброска за вклучување на Институтот „Крсте Мисирков“ во проектот. Би сакал да ве информирам дека со Институтот за македонски јазик на 31 март 2012 го потпишавме Договорот за воспоставување соработка на австриско-македонски-

от научноистражувачки проект „Монолингвален и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик“ за периодот до 2015 година. Тоа значи дека отсега натаму Институтот за славистика во Грац, Филолошкиот факултет и Институтот за македонски јазик заеднички ќе ги реализираат сите активности за изготвување на корпусот Гралис-мак, симпозиумот и публикацијата. Можно е да ни се придружи и Институтот за македонска книжевност.

4. Симпозиум. За Вториот симпозиум од овој циклус, кој ќе се одржи во Скопје во 2013, го предлагаме насловот „Јазичната, стилската и поетската парадигма во текстовите на Блаже Конески во Гралис-мак“. Се надеваме дека наскоро ќе може да се говори за традиционален симпозиум во рамките на Гралис.

5. Фотографии. Фотографиите од симпозиумот во Грац (30–31 март 2012) ќе ги поставиме на порталот „Гралис“. Така, сите фотографии ќе им бидат достапни на сите учесници во секое време. Заедно со Зборникот, тие ја комплетираат сликата за Симпозиумот во Грац.

Заедно минавме ден и половина, исполнети со долг работен и пократок неформален дел. Се надевам дека ќе понесете убави впечатоци од Грац. На крајот, ви благодарам за учеството на Симпозиумот, ви пожелувам среќен пат и довидување во Скопје.

**Договор за австриско-македонско научноистражувачки проект
„Моно-и мултилингвален електронски корпус
на македонскиот јазик“**

Со цел да се врши истражување, едукација и популаризирање на македонскиот јазик, проф. д-р Максим Каранфиловски, декан на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот во Скопје, и проф. д-р Бранко Тошовиќ од Институтот за славистика „Карл Франц“ во Грац, договорија реализација на австриско-македонски проект за изработка на Моно-и мултилингвален корпус на македонскиот јазик (во понатамошниот текст „Гралис-мак“), кој ќе биде реализиран во периодот од 1 јануари 2009 година до 1 јануари 2012 година.

Корпусот на македонскиот јазик ќе биде составен од два дела:

а) текстови за проучување, презентирање и популаризирање на македонскиот јазик (Монолингвален корпус на македонскиот јазик);

б) текстови за контрастивно истражување на македонскиот јазик во однос на (а) другите словенски јазици, (б) германскиот јазик (Мултилингвален корпус на македонскиот јазик).

Австриската страна е подготвена:

а) да обезбеди сервер и серверска инфраструктура за Гралис-мак;

б) да го стави на располагање мултилингвалниот корпусот Гралис како платформа за развој и презентирање на македонскиот корпус (вредноста на до сега вложените средства за развој на корпусот Гралис изнесува околу 50.000 евра);

в) за одржување на годишните колоквиуми 2010 и 2011, на кои ќе се анализира развојот на корпусот и ќе се врши негово истражување, да побара од австриските соодветни институции финансиска поддршка со која би се покриле патните трошоци и доаѓањето во Грац на 10 стручни лица од Македонија за одделни дисциплини (фонетика, фонологија, зборообразување, лексикологија, фразеологија, граматика итн.);

г) да се обиде да обезбеди средства за печатење зборник со материјалите од годишните колоквиуми;

д) еднаш годишно да покани на гостување еден или двајца македонисти вклучени во проектот на два-три дена.

Македонската страна е подготвена:

а) да го преземе на себе изборот на македонски текстови, нивното скенирање и корекција до нивната онлајн и сервер-верзија, којашто ќе ја подготвува австриската страна;

б) да ги решава прашањата за авторски права за текстовите објавени на македонски јазик;

в) да вклучи студенти кои според европски програми, каква што е ЦЕ-ЕПУС, ќе имаат можност да добијат стипендија за престој во Грац, каде што би можеле да работат на корпусот во консултации од австриски соработници на проектот;

д) да помогне во изготвувањето на зборникот на македонски јазик со материјалите од годишните колоквиуми.

Австриската и македонската страна заеднички ќе работат на усовршување на процесот на паралелизација на два или повеќе јазици.

Проектот опфаќа две фази. Во првата се подготвуваат и се внесуваат македонските текстови во корпусот, се дава основна метаинформација, семантичка и граматичка информација (2009–2012). Во втората фаза се истражуваат собраниот материјал и резултатите презентирани на годишните колоквиуми 2010 и 2011. година.

Од австриска страна на проектот ќе биде ангажиран проф. д-р Бранко Тошовиќ, како раководител на корпусот Гралис, и м-р Арно Вониш, кој ги координира корпусните активности.

Координацијата на корпусните активности од македонска страна ќе ја врши Димитар Попоски, Филолошки факултет, а во изборот на текстови и вклучување на студентите ќе биде вклучен д-р Марјан Марковиќ, Филолошки факултет.

Договорните страни се обврзуваат дека нема да го даваат на употреба на трета страна и дека нема да ги употебуваат собраниот материјал и заеднички направените програми за цели што излегуваат од рамките на овој проект без претходна писмена согласност од двете страни.

Изработката на монолингвален и мултилингвален корпус за македонскиот јазик ќе биде направена во соработка со Центарот за моделирање на информации при Универзитетот во Грац, за што веќе постои договор помеѓу неговиот раководител проф. д-р Хуберт Штиглер и проф. д-р Бранко Тошовиќ.

Договорот е составен во четири примероци (два на германски јазик и два на македонски јазик).

По потреба, Договорот може да се менува, да се актуализира, а исто така и да се продолжи.

Врз основа на Договорот ќе биде составен план на активности за секоја календарска година.

Скопје, 18 декември 2008 година

Проф. д-р Максим Каранфиловски,
декан на Филолошкиот факултет
„Блаже Конески“ при Универзитетот
„Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
(Р. Македонија)

Проф. д-р Бранко Тошовиќ,
Институт за Славистика
при Универзитетот „Карл Франц“
во Грац
Австрија

**Vertrag über das österreichisch-mazedonische Forschungsprojekt
„Mono- und multilinguales elektronisches Korpus
der mazedonischen Sprache“**

Für das Studium, den Unterricht und die Popularisierung der mazedonischen Sprache treffen Univ.-Prof. Dr. Branko Tošović, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz, und Univ.-Prof. Dr. Maksim Karanfilovski, Dekan der Philologischen Fakultät „Blaže Koneski“ der Universität Skopje eine Vereinbarung zur Gründung des österreichisch-mazedonischen Projektes zur Schaffung eines mono- und multilingualen Korpus der mazedonischen Sprache (im Folgenden „Gralis-Mak“), das im Zeitraum zwischen 1. Jänner 2009 und 1. Jänner 2012 durchgeführt wird.

Das Korpus der mazedonischen Sprache wird aus zwei Teilen bestehen:

1. Texten für das Studium, das Erlernen, die Vorstellung und die Popularisierung der mazedonischen Sprache (monolinguales Korpus der mazedonischen Sprache),

2. Texten für eine kontrastive Analyse der mazedonischen Sprache im Bezug auf (a) andere slawische Sprachen und (b) die deutsche Sprache (multilinguales Korpus der mazedonischen Sprache).

Die ö s t e r r e i c h i s c h e S e i t e bekundet die Bereitschaft:

a) zur Bereitstellung des Servers und der Server-Infrastruktur für Gralis-Mak,

b) zur Bereitstellung des multilingualen Gralis-Korpus als Plattform für die Entwicklung und Präsentation des mazedonischen Korpus (der Wert der bis dato in die Entwicklung des Gralis-Korpus investierten Mittel beläuft sich auf rund 50.000 Euro),

c) für die Abhaltung jährlicher Kolloquien in den Jahren 2010 und 2011, bei denen die Entwicklung des Korpus analysiert und eine Untersuchung des Materials vorgenommen wird. Zu diesem Zweck wird bei österreichischen Institutionen um eine finanzielle Unterstützung angesucht, mit der die Reise- und Aufenthaltskosten nach und in Graz von bis zu zehn aus Mazedonien anreisenden Fachleuten für einzelne Disziplinen (Phonetik, Phonologie, Wortbildung, Lexikologie, Phraseologie, Gramatik u. a.) gedeckt werden sollen,

d) um Mittel für den Druck eines Sammelbandes der jährlichen Kolloquien anzusuchen,

e) einmal jährlich eine(n) oder zwei am Projekt mitarbeitende MakedonistInnen für zwei bis drei Tage einzuladen.

Die m a z e d o n i s c h e S e i t e bekundet die Bereitschaft:

a) die Auswahl der mazedonischen Texte, deren Digitalisierung und Korrektur bis hin zur serverfertigen Version zu übernehmen, wobei Letztere so- dann von der österreichischen Seite hochgeladen wird,

b) zur Lösung der Frage der Autorenrechte für Texte, die in mazedoni- scher Sprache aufgenommen werden,

c) zur Einbindung von Studierenden, die mittels europäischer Programme wie CEEPUS die Möglichkeit erhalten, ein Stipendium für einen Aufenthalt in Graz zu bekommen, wo sie im Rahmen von Konsultationen mit den österreichi- schen Projektmitarbeitenden am Korpus mitarbeiten können,

d) bei der Erstellung des Sammelbandes der jährlichen Kolloquien in ma- zedonischer Sprache mitzuarbeiten.

Die österreichische und mazedonische Seite werden gemeinsam am Pro- zess einer weiteren Verbesserung der Parallelisierung zweier oder mehrerer Sprachen arbeiten.

Das Projekt besteht aus zwei Phasen. In der ersten werden die mazedoni- schen Texte aufbereitet, in das Korpus integriert und mit den grundlegenden Meta-, semantischen und grammatikalischen Informationen versehen (2009- 2012). In der zweiten Phase kommt es zu einer Analyse des bearbeiteten Mate- rials, wobei die Ergebnisse auf den jährlichen Kolloquien 2010 und 2010 prä- sentiert werden.

Auf österreichischer Seite werden am Projekt Univ.-Prof. Dr. Branko Tošo- vić als Leiter des Gralis-Korpus und Mag. Arno Wonisch als Koordinator der Korpusaktivitäten beteiligt sein. Die Koordinierung der Korpusaktivitäten auf mazedonischer Seite wird von Dimitar Poposki, Philologische Fakultät, wahr- genommen, und die Auswahl der Texte, Hinzuziehung von Studierenden ob- liegt Dr. Marjan Marković, Philologische Fakultät.

Die Vertragspartner kommen überein, dass eine Übertragung der Nutzun- gsrechte des aufbereiteten Materials und der gemeinsam entwickelten Pro- gramme zu über dieses Projekt hinausreichenden Zwecken nur durch eine vo- rangegangene Einverständniserklärung beider Seiten möglich ist.

Die Erstellung der monolingualen und multilingualen Korpus der mazedo- nischen Sprache erfolgt in Zusammenarbeit mit dem Zentrum für Informations- modellierung in den Geisteswissenschaften, worüber bereits ein Abkommen zwischen dessen Leiter Ass.-Prof. Dr. Hubert Stigler und Univ.-Prof. Branko Tošović vorliegt.

Dieser Vertrag wird in vier Exemplaren ausgefertigt (zwei in deutscher und zwei in mazedonischer Sprache).

Er kann im Bedarfsfalle abgeändert, aktualisiert und auch verlängert werden.

Auf Grundlage des Vertrages wird ein Plan der Aktivitäten für jedes Kalenderjahr erstellt.

Skopje, 18. Dezember 2008

O. Univ. Prof. Dr. Branko Tošović
Institut für Slawistik
der Karl-Franzens Universität Graz
(Österreich)

Prof. Dr. Maksim Karanfilovski
Dekan der Philologischen Fakultät
„Blaže Koneski“ der Universität
Skopje
(Mazedonien)

Роза Тасевска

Македонскиот јазик на Универзитетот „Карл Франц“ во Грац

Во овој текст се разгледува курсот по македонски јазик на Институтот за славистика при Универзитетот „Карл Франц“ во Грац.

Во текот на ноември/декември во учебната 2012/2013 година, се реализира првиот едномесечен интензивен курс по македонски јазик на Институтот за славистика при Универзитетот „Карл Франц“ во Грац, Австрија. Настава се одржуваше четири пати неделно со по 2 часа за 13 студенти. На крајот студентите полагаа тест. Врз основа на резултатите од тестот, студентите ќе добијат од Институтот соодветен сертификат за постигнатиот успех.

На 4 декември 2012 година беше организиран и уредно најавен разговор со лекторката по македонски јазик на темата: Македонија, македонскиот јазик и Семинарот во Охрид. На разговорот присуствуваа колеги и студенти од Институтот. Прашањата и дискусиите опфаќаа различни аспекти од Македонија, почнувајќи од географските и природните карактеристики до актуелната политичка и економска ситуација на земјата. Се разбира, неизбежно беше прашањето за односите со соседите, особено со јужниот сосед околу проблемот за името на мојата земја Република Македонија. Природно, најголем интерес имаше за македонскиот јазик, за неговите основни карактеристики, за специфичните обележја што го карактеризираат и го изделуваат од другите словенски јазици. Едно од прашањата беше од областа на дијалектологијата: дали се разбираат кумановците со струмичаните? Го постави д-р Арно Вонич, соработник на проф. Тошовиќ во проектот Гралис-мак. Голем беше интересот за Семинарот во Охрид: за почетоците на формирањето, за местото и времето на одржување, за програмата, како и за критериумите за учество.

Започнувањето на курсот по македонски јазик на овој Универзитет не беше случајно, туку очекувано природно проширување на македонистичките проекти на Институтот за славистика. Имено, во овој обемен проект под името *корпус Гралис* (*Гралис* – акроним од Грацка лингвистичка славистика), електронски моно- и мултилингвален корпус на словенските јазици и на германскиот јазик, започнат во 1997 година, под раководство на проф. д-р Бранко Тошовиќ, од 2009 година е вклучен и македонскиот јазик. Наведуваме извадок од договореното:

Со цел истражување, едукација и популаризирање на македонскиот јазик, проф. д-р Максим Каранфиловски, декан на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот во Скопје и проф. д-р Бранко Тошовиќ од Институтот за славистика „Карл Франц“ во Грац, договорија основање австриско-македонски проект за изработка на моно- и мултилингвален корпус на македонскиот јазик (во натамошниот текст „Гралис-Мак“), кој ќе биде реализиран во периодот од 1 јануари 2009 година до 1 јануари 2016 година.

Во рамките на овој проект, во Грац (30-31.03.2012) се одржа и симпозиумот на тема: Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во корпусот Гралис.

Во воведниот збор проф. д-р Бранко Тошовиќ, меѓу другото, истакна:

Вредноста на овој проект, колку што ни е познато, се состои, пред сè, во тоа што е ова првиот монолингвален и мултилингвален корпус на македонскиот јазик и, што врз основа на него, македонскиот јазик може да се истражува комплексно.

Македонскиот корпус „Гралис“ претставува информациски и аналитички комплекс за собирање, обработка и евалуација на пишувани и на говорени текстови, како и на визуелни информации на македонски јазик за негово систематско истражување, и во споредба со сите словенски јазици и со германскиот јазик.

Гралис-мак се подготвува во соработка меѓу Институтот за славистика во Грац, Центарот за моделирање на информации при Универзитетот во Грац и Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

Целта на симпозиумот е врз основа на материјалите од „Моно- и мултилингвалниот електронски корпус на македонскиот јазик Гралис (Гралис-мак)“ да се разгледаат книжевните, стилските и лингвистичките аспекти на опусот на Блаже Конески во три контексти: македонскиот, македонско-словенскиот и македонско-германскиот.

Организатори на симпозиумот од македонска и од австриска страна беа:

проф. д-р Бранко Тошовиќ, раководител на проектот „Гралис-мак“, Институт за славистика во Грац

проф. д-р Максим Каранфиловски, декан на Филолошкиот Факултет „Блаже Конески“ во Скопје

проф. д-р Веселинка Лаброска, в.д. директорка на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје

д-р Арно Вониш, координација, Институт за славистика во Грац

проф. д-р Емилија Бојковска, координација, Филолошки Факултет „Блаже Конески“ во Скопје

Димитар Попоски, координација, Филолошки Факултет „Блаже Конески“ во Скопје

Анета Крстеска, Корпусни работи, Филолошки Факултет „Блаже Конески“ во Скопје, Катедра за германски јазик и книжевност

Бисера Станкова, Корпусни работи, Филолошки Факултет „Блаже Конески“ во Скопје, Катедра за германски јазик и книжевност

Маријана Ѓорѓиева, Корпусни работи, Филолошки Факултет „Блаже Конески“ во Скопје, Катедра за германски јазик и книжевност

Во текот на средбите и разговорите со професор Бранко Тошовиќ во Грац, кога размислував за пишување на оваа информација, го прашав на каков документ да се повикам за вклучувањето на македонскиот јазик меѓу јазиците што се изучуваат на Институтот за славистика. Проф. Тошовиќ рече:

Имаме корпус Гралис-мак, одржавме симпозиум, имавме гостувања на професори од Македонија и природно беше да се комплетира соработката со изучување на македонскиот јазик на нашиот Институт. Засега, со материјална поддршка од македонска страна. Во иднина, кога македонскиот јазик „ќе се одомаќини“ во Грац и кога ќе се надмине економската криза во Европа, ќе направиме напор и австриската страна да учествува во финансирањето на лекторатот по македонски јазик со цел да се зголеми времетраењето до цели семестри и години. Сега е многу важно континуирано да се одржува овој едномесечен курс за да не се прекине интересот на студентите, како и навиката на наставниот и бирократскиот кадар на Институтот за присуството на македонистиката и македонскиот лектор.

Универзитетот „Карл Франц“ во Грац, Австрија, е еден од најстарите универзитети во Европа, и втор по Државниот универзитет во Виена. Основан е во 1585 година од херцогот Карл II прво со еден Филозофски и еден Теолошки факултет. Во 1778 следува Правниот факултет. По неговата преобразба во Лицеј, благодарение на залогите на царот Франц I, во 1827 повторно се претвора во висока школа под името Универзитет „Карл Франц“. Во 1863 се формира и Медицинскиот факултет. Денешниот универзитетски кампус е од 1870 година. Развиениот и богат научно-педагошки живот во 1938 г. доживува еден сериозен пад кога многубројни професори – меѓу нив и нобеловците Ото Леви, Виктор Хес и Ервин Шредингер, како и речиси една третина од студентите, биле отстранети од националсоцијалистите. Од 1960 повторно се зголемува бројот на студентите. По осамостојувањето на Медицинскиот факултет во 2004 г. во посебен универзитет, членки на Универзитетот „Карл Франц“ во Грац се: Факултетот за католичката теологија (со 13 институти), Правниот факултет (со 12 институти), Факултетот за социјални и економски студии (со 18 институти), Факултетот за хуманитарни науки (со 16 институти), Факултетот за природни науки (со 9 институти), Факултетот за глобална и регионална еколошка наука и образование и повеќе од 20 научноистражувачки центри. Универзитетската библиотека располага со повеќе од 3,5 милиони информациски носачи и е една од нај-

големите културни и образовни институции во Штаерска. Универзитетот има своја ботаничка градина со растенија од 4 климатски зони.

Главната зграда на Универзитетот „Карл Франценс“ во Грац, со некои околни институтски градби од 1890 г., го формира историскиот центар на универзитетскиот кампус. Еден век подоцна се појавуваат многубројни новоградби од реномирани архитекти, кои сочинуваат една хармонична целина со старите, т.е. една ефектна игра на традицијата и иновацијата. Една таква позната нова универзитетска зграда претставува т.н. RESOWI центар, што значи Центар за правни, социолошки и економски науки, кој со своите 30 илјади квадратни метри корисна површина нуди околу 4 илјади места за студентите. Универзитетските музеи имаат збирки од различни институти со голема историска или уметничка вредност, како и по-временни интерактивни, мултимедијални изложби во „Куќата на науките“.

Студии и настава – нивната разновидност и широчина, ја карактеризираат образовната понуда на Универзитетот во Грац. Понудата осигурува добра базична подготовка во класичните професии и еден иновативен потенцијал во согласност со современите барања и потреби на пазарот на трудот. Првиот, вториот и третиот степен студии се одвиваат според Болоњскиот систем.

Институтот за славистиката има 150-годишна традиција и е дел од Факултетот за хуманистички науки (со 16 институти) при Универзитетот „Карл Франц“. Тој е второформиран институт во Европа по Лајпциг.

Roza Tasevska

Die mazedonische Sprache an der Karl-Franzens-Universität Graz

In diesem Text berichtet die Autorin über den Unterricht der mazedonischen Sprache an der Karl-Franzens-Universität Graz im Studienjahr 2012/2013, die Rolle dieser Sprache für Mazedonien und Österreich sowie über ihre Eindrücke von der Grazer Universität.

Роза Тасевска
Филолошки факултет Блаже Конески – Скопје
Универзитет Св. Кирил и Методиј
булевар „Гоце Делчев“ 9А
1000 Скопје
Р. Македонија
Тел.: ++389 23 240 401, ++389 70 276 641
Електр. пошта: roze@ukim.edu.mk

Inhalt

Inhalt (Mazedonisch)	5
Einführung	11
Emilija Bojkovska (Skopje). Der Subjunktör <i>geka</i> bei Blaže Koneski und in den Übersetzungen ins Deutsche	17
Boronnikova Natalija, Verižnikova Jelena (Moskau). Die textuelle Funktion von Interjektionen im linguistischen und künstlerischen Erbe von Blaže Koneski	33
Aleksandra Đurkova (Skopje). Die Konjunktion in der künstlerisch- literarischen Prosa von Blaže Koneski – linguostilistische Aspekte	51
Miloš Jevtić (Belgrad). Mit Blaže Koneski	69
Maksim Karanfilovski (Skopje). Die Imperativformen in der Prosa von Blaže Koneski Koneski im Gralis-Korpus	75
Boban Karapejovski (Skopje). Die Sprache der Nachdichtungen von Blaže Koneski	85
Veslinka Labroska (Skopje). Über lexikalische Evidentialitäts- marker in den Erzählungen von Blaže Koneski	95
Весна Мојсова-Чепишевска (Skopje). Das poetische Manifest von Blaže Koneski	105
Zorica Nikolovska (Skopje). Translatorisch-kulturologische Aspekte der Übersetzungen von Blaže Koneski ins Deutsche	115
Dimitar Pandev (Skopje). Die Funktionalität von Textpartikeln in „Lozje“ von Blaže Koneski	123
Bojan Petrevski (Skopje). Wie verneint Blaže Koneski?	141
Elena Popovska (Graz). Die Kindsperspektive in der Erzählung ПРОЧКА von Blaže Koneski	149
Dimitar Poposki (Skopje). Das Gralis-Korpus und das Schaffen von Blaže Koneski als Modell für Open-Education-Ressourcen	155
Jan Sokołowski (Wrocław). Die Wortbildung in der Grammatik von Blaže Koneski vor dem Hintergrund der Grammatiken der slawischen Sprachen	165
Lidija Tantunovska (Skopje). Über die Reduplikation der direkten Objekte bei Blaže Koneski als normatives und stilistisches Merkmal	175
Branko Tošović (Graz). Lexikalische Dominanten in den Texten von Blaže Koneski im Gralis-Korpus	189
Branko Tošović (Graz), Emilija Bojkovska (Скопје). Das Korpus von Blaže Koneski im Gralis-Mak	199
Kristina Čendo (Zagreb). Farbensyntagmen (zum poetischen Ausdruck von Blaže Koneski)	211

Anhang	223
Branko Tošović (Graz). Eröffnungsrede	225
Branko Tošović (Graz). Schlusswort	229
Vertrag über das österreichisch-mazedonische Forschungsprojekt „Mono- und multilinguales elektronisches Korpus der mazedoni- schen Sprache“ (Mazedonisch),.....	231
Vertrag über das österreichisch-mazedonische Forschungsprojekt „Mono- und multilinguales elektronisches Korpus der mazedoni- schen Sprache“ (Deutsch)	235
Roza Tasevska (Skopje). Das Mazedonische an der Karl-Franzens- Universität in Graz	239
Inhalt	245

Bibliographische Information der Deutschen Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliographie; detaillierte bibliographische Daten sind im Internet über <http://dnb.ddb.de> abrufbar.

Bibliographic information published by Die Deutsche Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data is available in the Internet at <http://dnb.ddb.de>

ISBN 978-3-9503561-1-3

CIP – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

811.162.3. (035)

ТОШОВИЌ, Бранко (ур.) / TOŠOVIĆ, Branko (Hg.).

Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во Корпусот Гралис / Poetik, Stilistik und Linguistik der Texte von Blaže Koneski im Gralis-Korpus. Грац – Скопје / Graz – Skopje: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Филолошки факултет „Блаже Конески“ во Скопје – Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, 2013. – 246 стр./S. : 24 см

ISBN

Зборник

а) Makedonski jazik – Zbornici

COBIS.MK-ID 78883584